

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΤΕΤΟΣ Β'

ΑΡ. 4-5-28-29

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΥΛΟΥ ΚΡΙΝΑΙΟΥ: 'Η μπαλλάντα τῆς ἄρωστης πριγκηπέσσης—Ψηλὰ σὲ μιὰ σφίτα—Ὅπως οἱ βάρβαροι τοῦ Καβάφη—Μαρασμός—Μιὰ ἰδέα λευκὴ—Ἐπιγράμματα (ποιήματα).

Λ. ΑΛΙΘΕΡΣΗ: Τὸ ζήτημα (διήγημα—συνέχεια).

ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ: Ροϊδης καὶ Ψυχάρης, ἡ ἄλληλογραφία τους (μελέτη—συνέχεια).

ΟΙΚΟΥ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ: Δωμάτιο προαστείου (ποίημα).

ΞΩΡΓΓΙΟΥ ΖΩΡΑ: "Ἐνα γράμμα,

ΙΩΑΝΝΑ ΡΟΪΑΓΗ: Κυπριακὰ ἐρωτικὰ ποιήματα.

ΣΥΚΟΥΤΡΗ: 'Ο Σόλων καὶ οἱ Σόλοι (μελέτη).

ΒΑΒΑ ΧΡΙΣΤΗ: Χειρωναχτικοὶ καὶ μῶρφοσι (μελέτη).

Ξ. ΦΑΡΜΑΚΙΔΗ: Λεξικογραφικά.

ΑΝΤ. ΚΛΟΚΚΑΡΗ: Γεωργικά γινωμικά.

ΚΩΣΤΑ ΚΚΟΛΗ: 'Ο κοντός (δημοτικό).

Γ. ΣΑΒΒΙΔΗ: Τῆς νύφης ποῦ κακοτύχησε (δημοτικό).

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: Κύπριοι ποιητάρηδες: Κωνσταντῖνος Φιλίππου (1866—)(μελέτη)

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: Rudyard Kipling (σημείωμα).

RUDYARD KIPLING: 'Παστρικά καὶ συγυρισμένα' (διήγημα, μετάφρ. 'Αντ. 'Ιντιάνου).

ΣΩΖΟΥ ΤΟΜΠΟΛΗ: 'Ο Στυλιανὸς Χουρμούζιος (μελέτη).

PHILEAS LEBESGUE: Han Ryner (σημείωμα).

HAN RYNER: Οἱ πραγματικοὶ διάλογοι τοῦ Σωκράτη—Τέσσερα βιβλία τοῦ 'Αντισθένη, γιοῦ τοῦ 'Αντισθένη (μετάφρ. Σολ. Μιχαηλίδη).

ΙΑ ΛΕΥΚΟΣΙΑ, ΚΥΠΡΟΣ

1 ΓΕΝΑΡΗ
1 ΦΕΒΑΡΗ 1936.

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Τεχνικός Διευθυντής: ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ
Υπεύθυνος Ίδιοκτήτης: Α. Μ. ΑΤΤΑΛΙΔΗΣ
Οικονομικός Διαχειριστής: Γ. Ε. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

Συνδρομή για ένα χρόνο έσωτερικού 6 σελινια.
» » » » έξωτεριου 8 »

ΓΡΑΦΕΙΟ: Ὀδὸς Οὐζουνιαν

Τυπογραφείο: "ΝΕΟΣ Κόσμος," Θωμᾶ Γ. Κυριακίδη.

ΛΕΥΚΟΣΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ: ΚΩΣΤΑ ΠΡΟΥΣΗΣ: "Ἡ δημοτικὴ στὴ φιλοσοφία,..."—Ν. ΚΛΗΡΙΔΗΣ: «Ἐνα χειρόγραφο εὐχολόγιο».—Γ. ΒΑΛΕΤΑ: «Μικρὴ συμβολὴ στὴν Κυπριακὴ Βιβλιογραφία»,—ΚΩΣΤΑ ΑΣΣΙΩΤΗ-ΓΕΩΡΓΙΟΥ Χ" ΣΤΑΥΡΗ: «Γύρω ἀπὸ ἕνα παραμῦθι». ΜΗΤΣΟΥ ΜΑΡΑΓΚ «Τὸ φιλολογικὸ 1935».—ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: «Πνευματικοὶ Ἄνθρωποι—Στυλιανὸς Χουρμούζιος—Ξ. Π. Φαρμακίδης».—Κριτικὴ: Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ: «Campbell A. G., The Crusades—P. Dikaios: A hoard of silver cypriot staters etc».—Κ. ΠΡΟΥΣΗΣ: «Θ. Νικολούδη, «Φυγὴ»—Πέτρου Σ. Σπανδωνίδη, «Εἰσαγωγὴ στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ τραγωδία».—ΠΑΝΟΥ ΤΑΛΙΑΔΩΡΟΥ: «Τὼν Μαρτάλλη, Οἱ ντροπὲς μου».—ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ: Κ. Φ. ΚΙΛΙΚΙΑΝΟΥ: Ἄμερικὴ—Γ. ΠΕΤΡΙΤΗ: Ἄγγλια.—Τύπος—Νέα Βιβλία—Εἰδήσεις—Τὸ σκίτσο Σ. Χουρμούζιου—Ἄλληλογραφία.

ΕΙΚΟΝΕΣ: Σ. Χουρμούζιος—Σ. Π. Φαρμακίδης.

ΣΤΟ ΕΡΧΟΜΕΝΟ:

PHILEAS LEBESGUE: Pâques Chypriotes.

Ποιήματα: Α. Παυλίδη, Γλ. Ἀλιθέρθη, Ἄντ. Ἰντιάνου.

Α. ΑΚΡΙΤΑ: «Ὁ Κάμπος» (ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα πὸν ἀνκλόφουεϊ τὸν Ἄφρὸλη)

Κυπριακά Γράμματα

ΣΤΕΤΟΣ Β'

ΛΕΥΚΟΣΙΑ (ΚΥΠΡΟΣ)

1 ΓΕΝΑΡΗ
1 ΦΛΕΒΑΡΗ

1936

ΑΡ. 4-5

Η ΜΠΑΛΑΝΤΑ ΤΗΣ ΑΡΩΣΤΗΣ ΠΡΙΓΚΗΠΕΣΣΑΣ

Λυών' ἡ πριγκηπέσσα καὶ στενάζει
μ' ἄγνωστη μὲν ἄρώστεια μυστική
λυώνει μέσ' στὸν πύργο ἀπὸ μαράζι
κ' ἔξω ἀνεμοδέρνεται ἡ βροχή.

Ἐξω ἀνεμοδέρνεται τ' ἀγιάζι
κ' ἡ βροχή δὲν ἔχει τελειωμό,
μέσα ἡ πριγκηπέσσα μαραγγιάζει
καὶ πεθαίνει δίχως λυτρωμό.

Μάγοι καὶ σοφοὶ τὴν ἐξετάζουν
κι ἀστρολόγοι τ' ἄστρα μελετοῦν,
μαγγανεῖες οἱ μάγοι τῆς διαβάζουν
καὶ τοὺς οἰωνοὺς τῶν ἐρευνοῦν.

Μὰ ὅλα εἶναι τοῦ κάκου, πᾶν τοῦ κάκου
λυών' ἡ πριγκηπέσσα σὰν κερὶ
κι ὡς νὰ τὴ στραγγίζει νύχι δράκου
πνίγεται, βογγάει καὶ ληθαργεῖ.

Κ' ἔξαφνα μιὰ νύχτα, στὴ γαλήνη
τρέμει ἓνα τραγοῦδι κι ἀντηχεῖ
κάτω ἀπὸ τὸν πύργο καὶ τὸ πίνει
στάλα-στάλα ὁ ζόφος κ' ἡ βροχή.

Μὰ οἱ φρουροὶ τῆς νύχτας, συνοδεία
πᾶνε τὸ θρασοῦ τραγουδιστὴ
στὴ βουβὴ κι ἀπέραντη καὶ κρύα
στάλα, ὅπου μαζεύονται οἱ σοφοὶ.

Κι ὁ τραγουδιστής χαμογελάει
 μὲ τὶς μαγγανεῖες τῶν σοφῶν
 καὶ τὴν πριγκηπέσσα χαιρετάει
 μ' ἓνα βλέμμ' ἀγάπης τρυφερό.

— Δὲν τὴν ὠφελοῦνε τὰ βιβλία
 καὶ τὰ γιατροσόφια σας—μιᾶ—
 κι ἄδικα ἢ κενὴ σας ρητορεία
 τ' ἄνθια τῆς στῆν κλίνη τῆς μαδᾶ.

Μόνο ἢ νοσταλγία τὴ βαραίνει
 γιὰ τὸν καταγάλανο οὐρανὸ,
 μόνο ἓνα φιλι τὴν ἀνασταίνει
 κ' ἥλιου χρυσοφέγγος ἔαρινό.

Μόνο ἓνα φιλι τὴν ἀνασταίνει
 κ' ἥλιου φῶς πολὺ στὸν οὐρανὸ.
 Μὰ τᾶνεμοβρόχι δὲν σωπαίνει
 στὸ θλιμμένο πύργο τὸν βουβό.

Μόνο ἢ νοσταλγία τὴ βαραίνει.

ΨΗΛΑ ΣΕ ΜΙΑ ΣΟΦΙΤΑ

Ψηλὰ σὲ μιὰ σοφίτα ξενοδοχείου
 φαντάζει ἓνα παράθυρο μὲ φῶς,
 βλέμμα ἴλαρὸ στὸ ζόφο τοῦ Παντός
 καὶ στῆν ἀγκάλῃ τοῦ μεσονυχτίου.

Γιατὶ νὰ ξαγρυπνάει τὸ φῶς ἐτοῦτο
 κάτω ἀπ' τοῦ Δεκεβρίου τὸν οὐρανὸ
 κ' ἔτσι νὰ πίνει τᾶναστρο κενὸ
 τῆς ἄυπνης καλωσύνης του τὸν πλοῦτο ;

—Μὴ νὰ τρεμοφεγγίζει στὸ κρεβάτι
 τάρωστου ποὺ φλογίζει ὁ πυρετός ;
 —Μὴ νᾶναι ὁ λύχνος τῆς... Ἡροῦς, σκοπὸς
 καὶ τέρμα ἀγνώστου πόθου παραβάτη ;

—Μὴ νᾶναι ἡ δάδα ὄργιου κι ἀκολασίας
σὲ κλίνη ἐρωτικῶν παροξυσμῶν;

—Μὴ νᾶναι ἡ φλόγα τῶν στερνῶν στιγμῶν
μιᾶς νέας δραματικῆς αὐτοχειρίας;

Μέσ' στὴν ἀγκάλη τοῦ μεσονυχτίου
γιατὶ νὰ ξαγρυπνάει τὸ φῶς αὐτὸ
κάτω ἀπ' τοῦ Δεκεμβρίου τὸν οὐρανό,
τὸ φῶς τοῦ ἐλέους καὶ τοῦ μυστηρίου;

Τὶ νὰ φωτάει; γιατί νὰ τρεμοπαίζει
στὸν Ὠκεανὸ τῶν ἄπειρων στεγῶν;
—Μὴ νᾶναι ἡ λάμπα στὸ κρυφὸ τραπέζι
μιᾶς κλίκας ἰσοβίων χαρτοπαικτῶν;

—Μὴ νᾶναι «ἐράσμιο φῶς» τῆς μελέτης
τοῦ γέρου φιλοσόφου ἐρευνητῆ;
—Μὴ νᾶναι μιὰ «μετανοοῦσα Μαγδαληνὴ»
ἢ τὸ λυχνάρι μιᾶς ἀθλίης Καίτης;

—Μὴ νᾶναι τὸ θαμπόφεγγο καντήλι
στὴ δέηση π' ἀναθρώσκει εὐλαβικὴ
καὶ κλαίει βουβὰ μὴ ἀνέλπιδη ψυχὴ
κι ἀλαφροτρέμει τοῦ λυγμοῦ τάχειλι;

—Μὴ νὰ φωτάει δυὸ μάτια δακρυσμένα
μιᾶς μάνας στοῦ παιδιοῦ τῆς τῆ γραφῆ
«Παιδί μου, μ' ἔχει λυώσ' ἡ ἀναμονὴ
κι ἄχ! ἔλα πιά, λυπήσου με ἀπ' τὰ ξένα!»

Ψηλά σὲ μιὰ σοφίτα ξενοδοχείου
φαντάζει ἓνα παράθυρο μὲ φῶς,
βλέμμα ἰαρό στο ζόφο τοῦ Παντός
καὶ στὴν ἀγκάλη τοῦ Μεσονυχτίου.

ΟΠΩΣ ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΤΟΥ ΚΑΒΑΦΗ

Στοῦ λιμανιοῦ τὴν μπούκα, ὡς νὰ κοιμᾶται
παράδοξο ἕνα πλοῖο ἀκίνητεῖ
νεκρό, μὰ ἡ κεντημένη πλώρη, ὀρθή
λογχίζει τὰ φροκῶμα πού μυκᾶται.

Καὶ στὴν προβλῆτα οἱ ἄνεργοι χαζοὶ
μ' ἀνέξοδο ἕνα θέαμα διασκεδάζουσι
καὶ τὸ ναυάγιο κρίνουν καὶ σχολιάζουσι
σὰν χειρογράφου ἀρχαίου περικοπή.

Τὸ πλοῖο ναυάγιο, σύμβολο βαθύ
καὶ νόημα στὴ ρηχὴ κι ἄδεια ζωὴ των,
σκοπὸς τοῦ βίου των πιά κι ἀποστολὴ
κι ἀλήθεια ἰδανικὴ ἀπασχόληση των.

— «Τὶ νᾶχει, λές,» ρωτοῦν, «κ' ἔχει ποδίσει
δίχως ἰστία, κουρκέτο καὶ πανιά,
πιὸ μυστικὸ κρατᾶει μέσ' στὴν καρδιά
πρόβλημα τῶ κεανοῦ μὲ δίχως λύση;»

— «Θᾶναι ἀσφαλῶς πειρατικὴ καὶ τα»,
δημηγορεῖ ἕνας γέρος ναυτικός,
κι ἄλλος—θαρρεῖ— «τὸ δείχνει κι ὁ σκαρμὸς,
γαλέρα ἰσπανικὴ ἔναι μὲ μουσκέτα».

Μὰ οἱ γυρολόγοι λένε:— «Εἶναι τὸ βρίκι
πού ἐτράκαρε στὴ Λέρο μὲ καπνὰ»,
κι ἄλλοι πῶς «εἶναι ἡ σκούνα τοῦ Τσαλίκη
πού πάει νάρματωθεῖ στὸν Ταρσανᾶ».

Καὶ νά! μὴ αὐγὴ ὁ ταμπλᾶς καὶ τὸ μαράζι:
τὸ πλοῖο τὴ νύχτα ἐσάλπαρε κρυφά
σὰ νᾶχε ἀνοίξει διάπλατα φτερά
κ' ἐχάθη στοῦ πελάου τὰ φρογαλάζι.

Κ' οἱ χαζευτὲς πού ἐμβρόντητοι ἀπομένουν
μ' ἀπελπισία κοιτάζουσι τὸ γιανό....
κι ἄφωνοι στὸ ἀνεπάντεχο κακὸ
τὸ δρᾶμα τῆς ἀπογνώσεως παρασταίνουν.

Καί τώρα τί θά γίνουν βράδυ αὐγή
 δίχως τοῦ πλοίου των πιά τήν παρουσία;
 ἡ ἄδοξη λύση βιάστηκε, ἀλοίμονο, νά ρθει
 πριχοῦ νά πέσ᾽ ἡ αὐλαία στήν κωμωδία!

ΜΑΡΑΣΜΟΣ

Κάτω ἀπ' τοῦ πάρκου τῆ δενδροστοιχία
 στό ρόδινο ἀλληλούϊα τοῦ φωτός
 γαλήνια, σάν θλιμμένος λογισμός,
 περνάει καί πάει μιὰ ὠριμη κυρία.

Γλυστράει σάν ἴσκιος κι ἄφωνη διαβαίνει
 νοητικά ἢ κυρία τοῦ δειλινοῦ
 κ' ἢ φυλλωσιά ἢ χρυσή, τοῦ μαρασμοῦ
 μ' ἐντάφια φύλλα, σύμβολα τῆ ραίνει.

Καί σέρνει τᾶθλιο φόρεμα, μοντέλο
 λείψανο παμπαλαίου φιγουρινοῦ,
 κ' εἶναι φριχτό τὸ μαῦρο της καπέλο.
 μ' ἄνθια καί μέ φτερά γελοίου συρμοῦ.

Κι ὅμως εὐγενικιά περνᾶ ἢ κυρία
 μέ ἀπλότη καί γαλήνη στήν ψυχή,
 κι ὅμως, τί τραγωδία σπαρακτική
 νά καταντᾶ ἢ Ὀδύνη της... κωμωδία!

Μ' ἄνθια καί μέ κορδέλες στό καπέλο
 μ' ἄνανθη μέ ρυτίδες ἢ καρδιά
 κι ἀδάκρυτα τὰ μάτια καί στεγνά
 κάτω ἀπ' τὸ τρύπιο πένθιμο της βέλο.

Θαμποὶ καί ρόδιν' ἴσκοι μέ τὸ χαῖρε
 τοῦ ἡλιοῦ σαλεύουν ράθυμοι στή γῆ
 καί κλαίει τὰναβρυτήριου ἢ θροή
 κ' ἢ κρύα φυλλοροή ἕνα μίζερέρε.

Κάτω ἀπ' τῆ βραδινῆ δενδροστοιχία
 τοῦ πάρκου ποῦ εὐωδιάζει μαρασμοῦ
 στό πράο λυκόφως σβεῖ τὸ ριγηλὸ
 τοῦ Φθινοπώρου ἢ ὠριμη κυρία.

ΜΙΑ ΙΔΕΑ ΛΕΥΚΗ

Οί άνθισμένοι γέρνουν κλώνοι
 τῆς ἀμυγδαλιᾶς
 τᾶνθια τῆς μαδοῦνε σάν νυχτώνει
 καὶ φυσᾶ ὁ χιονιᾶς.
 Μόνη στὴν ἐρμιᾶ τῆς τόσο μόνη
 σάν Ἰδέα λευκῆ;
 στᾶναστρο σκοτάδι ποῦ τῆ ζώνει
 τὶ κι ἄν συνεπαίρν᾽ ἡ ἀνθορροή;
 Μόνη στὴν ἐρμιᾶ τῆς τόσο μόνη
 δένουνε οἱ καρποὶ τῆς κ' οἱ χυμοὶ!
 Ἰθήνα 1935

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΙΟΝΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ

Χάρμα γλαυκοῦ τὸ Ἴόνιον σπαρμένο ἀνθησιᾶ
 κι ὧ μυρουδιᾶς τῶν λεμονιῶν κι ἀνασασμοὶ τῶν κρίνων
 κι ὧ τὰ πελάη τάκύμαντα ποῦ ἀνιστοροῦν γλυκὰ
 τῆς Καλυψῶς τὸ στέναγμα καὶ τῆς Σαπφῶς τὸ θρῆνο!

ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ

Γιουλένια στὸ γαλάζι ἀνθοῦν, στὸ κύμα, τὰ νησιὰ
 τοῦ Αἰγαίου σάν σκόρπια πέταλα τοῦ ἀνθοῦ Μῆ-μέ-λησιμόνει,
 μακάρια πέλαγα παντοῦ, γλαυκοὶ οὐρανοὶ, πουλιὰ
 κι ἄχ νᾶμουν σ' ἓνα ἐδῶ νησι μιὰ πέτρα ἢ μι' ἀνεμώνη.

ΜΑΧΗ ΣΤΟΝ ΩΚΕΑΝΟ

Βοερά τάνέμου οἱ σάλπιγγες βαροῦν συναγεμὸ
 κι ἄσπρα χιλιάδες ἄλογα ξώφρενα ὀμπρὸς καλπάζουν
 σκύλα, καπνοὶ καὶ λάφυρα στὸν «οἶνοπα» Ὁκεανὸ
 τοῦ οἱ χιονοθύελλες μοίρονται κ' οἱ τρικυμῖες στενάζουν.

Ἰθήνα, 1935

ΠΑΥΛΟΣ ΚΡΙΝΑΙΟΣ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ

υ) (συνέχεια)

— Στο πρώτο πένθιμο χτύπημα τῆς συμπίναξ, ἐγὼ κι ὁ Δάσκαλος τραβήξαμε γιὰ τὴν ἐκκλησιά. Ἡ κηδεία κι γινόταν ἐπίσημη καὶ διαδόθηκε. Ὁ κ. Δῆμαρχος θὰ μιλοῦσε κι ὁ κ. Δῆμαρχος, σὲ σὰν τέλειωσε ἡ ἀκολουθία κάποιου ἄλλου ἢ φωνὴ ἀκούστηκε.

— Ὁ Σωφρόνιος! Ὁ Σωφρόνιος! ἰσοθύρισε τὸ πλῆθος. Ἦτανε γέρος ὁ Σωφρόνιος, μὰ ἡ φωνὴ του ἀκούγοταν ὡσαύτως.

Καὶ δυνάμωνε ὅσο προχωροῦσε. Κ' ἔβλεπε γιὰ τίς πολλὲς ἀρετὲς τοῦ μαγαζιάρη, καὶ τὸν παρουσίαζε σὰν ὑπόμνημα καλοῦ κ' ἐργατικοῦ πολίτη, ἐπὶ τὸν ἄλλο ἦταν παρὰ τέτοιος. Ἐπισημαίνονταν πὼς ἦταν ἀλκολικὸς κι ἀποβατοῦσε καὶ τοῦτος ἀπὸ τὰ κόμματα. Ἐπειτα ὁ ρήτορας κατακεραύνωνε τοὺς ἀντίθετους. Ἔλεε ὅτι ποτὲ πιά ἦναι τίμιοι ἄνθρωποι δὲν πρέπει νὰ ἔχουν σχέση μὲ τὰ τέρατα, γιατί τὰ τέρατα τους εἶναι βαμμένα στὸ ἀθῶο αἶμα. Τους ὀνόμαζε δολοφόνους! Ἐδῶ ἡ φιλόθηρσκο ἐκκλησίασμα συγκινήθηκε καὶ τότε ἔγινε τὸ κακὸ. Ἀντιλήφθηκε κάπου σὲ μιὰ γωνιὰ καὶ πέντ' ἄλλοι ἀντίθετους καὶ βάλθηκε νὰ τοὺς ἐκδώξῃ. Ἀμέσως τὰ γυναικόπαιδα μπήγανκε τίς φωνὲς κ' οἱ χωροφύλακες μὲ τίς λόγχες μπήκανε στὴν ἐκκλησιά.

ΜΜ' ἀκούστηκε μιὰ φωνὴ.

— Ὁξου οἱ σταυρωτῆδες! Ὁξου! Ὁξου!

Ἦταν ἄρχισαν μαγκουριὲς, σπρωξιὲς, ἀπόπειρες νὰ τοὺς πάρουν τὰ πλάτα... Οἱ χωροφύλακες ἀντιστέκονταν κι ἀπαντοῦσαν μὲ τὸν ὑποκόπανο. Μὰ ὁ ἀστυνόμος τοὺς κατάφερε πρὸς τοὺς ἀνασυντάξῃ καὶ διάταξε:

— Γεμίσατε!

Τότε προχώρησε ὁ κ. Δῆμαρχος κ' ἐκώσωσε προσωπικὴ ἐγγύηση. Καὶ γυρί-

ζοντας πίσω στοὺς κομματικούς του φίλους φώναξε στὸν ἀστυνόμο.

— Χτυπεῖστε ἐδῶ! Τὰ δικά μας στήθια εἶν' ἔτοιμα γιὰ τίς σφαῖρες σας! Ἀλλά μὴ χτυπάτε τὸν ἄοπλο λαό!

Βέβαια ὁ ἀστυνομικὸς ἦτανε φίλος τοῦ κ. Δημάρχου, καὶ μιὰ κι ἀναλάβαινε τοῦτος προσωπικά, κ' οἱ λίγοι ἀντίθετοι τῶσκασαν, ἀποσύρθηκε μὲ τοὺς ἄντρες του.

Καὶ τότε μὲ τὴν ἀποχώρηση τῆς ἀστυνομίας ἔγινε κατὶ τὸ ἀφάνταστο, ποῦναι τόσο παράξενο, καὶ μονάχα ὅσοι εὐτύχησαν νὰ γεννηθοῦνε στὴν Ἑλλάδα, μπορεῖ νὰ τὸ νοιώσουν.

Ἀφήσαν ὅλοι τὸ λείψανο καὶ μὲ ζητωκραυγὲς ἀπαιτοῦσαν ἀπὸ τὸν κ. Δῆμαρχο λόγο!

Ἐγὼ κι ὁ γέρο Δάσκαλος καθισμένοι στὸ λαϊκὸ μαγέρικο ἀκούσαμε τοὺς μαϊμουδισμοὺς τοῦ ὄχλου καὶ μαντεύσαμε τὴν εὐχαρίστηση τοῦ κ. Δημάρχου.

— —

Ξαπλωμένος τὴ νύχτα στὸ κρεβάτι μου συλλογίζομαι τὰ κωμικὰ ἐπεισόδια τῆς ἄθλιας αὐτῆς μέρας. Τὶ νὰ ἐμπυχῶναι αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους; Καὶ γιατί κάνουνε σὰν κοιπαδιάζονται, κάθε τι, ποῦ δὲ θάχαν τὸ θάρρος νὰ τὸ σκεφτοῦν κὰν ἀπομονωμένοι; Θᾶναι ἀπὸ ἐνθουσιασμό! Καλὰ. Μὰ τί νᾶναι κι αὐτός ὁ ἐνθουσιασμός; Καὶ γιατί ἡ λογικὴ, ποῦ γι αὐτὴ τόσο καυχίεται τὸ ἀνθρώπινο χτήνος, καὶ ποῦ μαζί της κατόρθωσε νὰ κυριαρχήσῃ στὴ γῆ, ψυχραίνει καὶ σκοτῶνει τὸν ἐνθουσιασμό; Εἶναι κι ὁ ἐνθουσιασμός ἓνα ἐνστιχτο, σὰν καὶ τὸ γέλιο σὰν καὶ τὴν ἠδονὴ. Στὴν κρίση μου παρομοιάζω τοὺς ἐνθουσιασμένους αὐτοὺς ἀνθρώπους, μὲ ποιτῆ-

ρια γεμάτα νερό. Ἡ πιὸ μικρὴ κίνηση θὰ τὰ κάνει νὰ χυθοῦνε. Σηκώθηκα κι ἄναψα τὸ σπαρματοσέτο μου. Ψηλὰ στὴ γωνιὰ τοῦ ταβανιοῦ σὰ νᾶκουγα ἓνα λεπτὸ ξακολουθητικό θόρυβο, πού με νευρίαζε. Δὲ διακρίνα τίποτα. Εἶδα μονάχα στὸν τοῖχο καὶ πᾶνω ἀπ' τὸ προσκεφάλι μου τὸ εἰκόνισμα τοῦ Χριστοῦ. Γι αὐτὸ ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα εἶχαμε ἱστορίες με τὴν Κυραγγέλικα. Ἡ Κυραγγέλικα ἦτανε ἡ πεθερὰ τοῦ νοικοκύρη μου, καὶ πού ὁ ἴδιος τὴν ἔλεγε «Μητέρα». Ἔμεινε μαζί του με τὰ τρία ὄρφανὰ τῆς συγχωρεμένης, πού ἡ ἴδια τάνᾶθρεψε. Ἦτανε θρησκα μὰ ἔκοψε νὰ πηγαίνει στὴν ἐκκλησιά μιά καὶ δὲ μνημονεύανε τὸ Δεσπότη πού αὐτὴ θᾶθελε! Ὁ νοικοκύρης μου σκυλῖαζε μαζί της, γιατί ἦταν ἡ μόνη ἀντίθετη ἀπ' ὄλο τὸ σόι του! Ἡ πεθερὰ μάθαινε κι ὄλας στὸ μικρότερο ἐγγονάκι της τὸν Κωστάκη, νὰ βρίζει τὸ Δήμαρχο, καὶ νὰ φωνάζει κάτω! Κι ὁ γαμπρὸς της πάλι μάθαινε στὰ δυὸ μεγαλύτερα, νὰ βρίζουνε τᾶλλο τὸ κόμμα καὶ νὰ τραγουδᾶνε τὸν ὕμνο τοῦ κ. Δημάρχου, κεῖνο πού βγάλαν ἅμα κερδίσαν στὶς ἐκλογές. Ἡ Κυραγγέλικα συχνὰ πιάνοταν με τὸ γαμπρὸ της γιὰ τὸ ζήτημα. Τότε ξεφώνιζε καὶ φοβέριζε πὼς θὰ πάρη τοὺς δρόμους νὰ ζητιανεύει τὸ λίγο ψωμί τὸ πικραμένο ψωμί πού τῆς δίνει! Μάλιστα κάπου εἶχε κρυμμένο κένα καλάθι, κι ἅμα κείνος τὴν ἔστελνε πιά στὸ διάβολο, τῶφερνε καὶ τοῦ τῶδειχνε, Εἴμ' ἔτοιμη! τοῦλεγε.

Ἡ Κυραγγέλικα θύμωσε μαζί μου ἐπειδὴ τὴν παρακάλεσα νὰ βγάλῃ ἀπὸ κεῖ τὸ εἰκόνισμα. Δὲν μπορούσα νὰ βλέπω Ἐκεῖνο πού γεννήθηκε σὲ μιά πάχνη, καὶ στὴ ζωὴ του περπατοῦσε πάντα ξυπόλυτος, Ἐκεῖνο πού γνώρισε τὴ ματαιότητα ὄλων τῶν ἀνθρώπων κ' ἦταν τόσο ἀπλὸς καὶ τόσο καλὸς γιὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, καὶ τόσο αὐστηρὸς γιὰ τοὺς ὑποκριτὲς, δὲν μπορού-

σα νὰ τόνε βλέπω ντυμένο χρυσὰ με κορώνα βασιλικὴ ἀντὶς ἀγκανθένιο στεφάνι. Διάταξα νὰ φύγουν ἀπ' τὴν κάμαρά μου τὸ νόθο του εἰδῶλο.

Σβύνω τὸ κερί καὶ ξαπλώνω, μὰ ὁ ὕπνος δὲν ἔρχεται.

Ἄλλο πάλι κι αὐτὸ! Σήμερα ὁ κ. Δήμαρχος ἦταν στὶς δόξες του. Μὰ οὔτε σένα μελόδραμα σήμερα δὲ θάταν τὸ κόλπο τοῦ πειστικό. «Χτυπεῖστε τὰ στήθη μου με τὶς σφαῖρες σας!» Τὸ κοινὸ θὰ σφύριζε τὸ θεατρνιστικό τροῦκο. Μὰ ἐνθουσιαστηκε ὁ ὄχλος! Θεέ μου! Θεέ μου! ...Ἔστερα ὁ κ. Σωφρόνιος! Ὅλοι τὸν παραδέχονται με σωστὰ τετρακόσια! Ὁ ἀριθμὸς τετρακόσια εἶναι σωστὴ μιά ὀκά. Μὰ ἐπιτέλους τί νὰ σημαίνει μιά ὀκά μυαλό; Νὰ μποροῦσε κανεὶς ἀνοίγοντας τὸ κρανίον τοῦ νᾶβλεπε μένα φακὸ, τὸ φτωχὸ τοῦ μυαλοῦ. Στὴ μέση του βέβαια θᾶχε γραμμένο με χοντρά καλλιτεχνικὰ ψηφία τὸν ἀριθμὸ 400! Καὶ σὺλους τοὺς γύρους καὶ μόλις διακριτὰ θᾶχε τὸν ἴδιο ἀριθμὸ τυπωμένο, σὰν τὰ μεγαλύτερα χαρτονομίσματα πού οἱ ἀθῶρητοι κῦκλοι τους καὶ γραμμὲς, ἀναγράφουσε συνδυαστικὰ τὴν ἀξία τους!

Μὲ τέτοιο τρόπο, καὶ τέτοια εἰκόνα μου παρουσιάζεται ὁ Σοφρώνιος, πού ἀνάλαβε τὴ δευτέρη φημερίδα με σκοπο νὰ χτυπηθῇ ὁ Κλαπὰς ἢ ἡ Ἥχῳ τοῦ Λαοῦ.

Κι ὁ σεβαστὸς κ. Γυμνασιάρχης; Καὶ αἱ τρίχες τοῦ ἄνω χεῖλους;...

Θεέ μου! Θεέ μου!

Στριφογερνῶ στὸ κρεβάτι μου κι ὁ ὕπνος δὲν ἔρχεται. Ἡ σκέψη μου βγαίνει καθαρὴ κ' ἐλεύτερη κι ἀσφαλισμένη. Στριφογερνῶ σὰν τὸ ἐρπετό πού τὴ μέρα κρυμμένο στὴ σκοτεινὴ τρύπα του βγαίνει τὴ νύχτα καὶ ψάχνει με τὰ κίτρινα μάτια του! Καὶ τώρα τὴν ἴδια στιγμὴ ἀηδιασμένος γιατί βλέπω ὅπως βλέπω, ρίχνω τὴ φωνὴ μου καὶ τὴν ψυχὴ μου στὰ πόδια Σου, γιατί εἶσαι ὁ Κύριος τῆς

ορισίρας μου και της Ψυχής μου
 ρΞ Σηκώνουμαι πάλι, κι ανοίγω τὸ πα-
 ρυθιάθυρο. Νοιώθω τὴ δροσερὴ ἀνατρι-
 κλίλα τῆς νύχτας. Ρίχνω κάτι στὶς πλά-
 ρες μου. Στρίβω τσιγάρο καὶ κάθου-
 ραί. Ρεμβάζω, σκέφτομαι, καπνίζω.
 ρΠ Πόσο μιλά τὸ μυστήριο τῆς ἀπλῆς
 τυχύχτας σὲ κάθε ψυχῇ. Τὰ δέντρα, ἡ
 σιωπή, τὸ σκοτάδι καὶ τὰ λουλούδια,
 ἴσως πόσο μᾶς πλησιάζουν κοντὰ
 τὴν καρδιά Σου, Κύριε, Κύριε! Καὶ
 ἴσως μᾶς ἀνοίγουνε τᾶνθος τῆς ψυχῆς
 ἡσυχίας. Ἐσένα, καὶ πὼς χύνεται ἡ προ-
 χυμωχὴ μας ἀγνή κι ἀδιόρατη σάν καὶ
 ἡσυχίας εὐωδιῆς, πού μεθοῦνε τὴν ὄσφρη-
 γή μου τὴν ἀπλὴ τούτη νύχτα, καὶ
 ἡσυχίας σιωπῆ, τὸ σκοτάδι, τὰ δέντρα Σου
 ἴσως καὶ τὰ λουλούδια.

ρΟ "Ὅλα κοιμούνται. Ἐγὼ ξαγρυπνῶ.
 ἴσως ἀθουμαί καὶ ρεμβάζω. Σκέφτομαι
 ἴσως καπνίζω.

ρΑ Ἐύπνησα κάπως ἀργά. Ἐπολόγισα
 τὴν ὥρα βλέποντας τὸ παλῶ πα-
 γουθενικό μου ρωλόι. Θᾶταν 9. 15".
 ἴσως ἔτσι πάντα μαζί του ὑπολογίζω τὴν
 ἴσως. Θᾶναι 80 χρονῶν κ' οἱ λατινικοὶ
 σαφαραχτήρες του—οἱ ὥρες—σβυστήκαν
 τὸ λότελα.

ρΒ Ντυνόμουν ὀκνά καὶ συλλογιόμουν ἀ-
 ναφανικά ὁ ἴδιος ἦχος πού ἄκουα τὴ
 στήν νύχτα, χτύπησε ταῦτιά μου. Κοίταξα
 ἀλλήλα στὴ βορεινὴ γωνιὰ τοῦ ταβα-
 ἴου, κ' εἶδα. Μιά πεταλοῦδα σπαρ-
 σαροῦσε στο δίχτυ μιᾶς ἀράχνης, κι
 ἴσως τὸ ἔξαντλημένο της καὶ μονό-
 ὄνονο φτεροκόπημα. Πάτησα σ' ἕνα τρα-
 γιᾶ καὶ διάκρινα μερικὲς λεπτομέ-
 ρειες. Ἡ ἀράχνη τὴν εἶχε τυλίξει μὲ
 διπλιτιάδες γύρους. Μοῦκαν ἐντύπωση ἡ
 πεταλοῦδα σὰ μικρὸ παιδί φουσκω-
 ὄντο πού σπαράζει στὸ κλάμα. Ἡ
 ἀράχνη παραμόνευε στὴ σκοταδερὴ
 τῆς γωνιᾶ, τὸν ἀργὸ καὶ μοιραῖο της
 ἴσως. Ξετυλίγω τὴ σκέψη μου καὶ
 ἴσως πλέπω τὴν πεταλοῦδιτσα, νεκρὴ, μὲς
 ἴσως στὰ βελούδα τῶν φτερῶν της, σαβα-

νωμένη, σὰ μιὰ ἀρχαία βασιλικὴ
 μούμια τῆς Αἰγύπτου, ὅπως τὶς βλέ-
 πουμε ἀνέπαφες ἀκόμα ὡς σήμερα
 στὶς γυάλινες θήκες τοὺς στὸ μουσεῖο
 τοῦ Καίρου...

Κοίταξα ἐρευνητικὰ καὶ στὶς ἄλλες
 γωνιῆς. Παντοῦ διάκρινες ἀραχνιῆς ἡ
 τὰπομεινάρια τοὺς. Καὶ γι αὐτὸ μίλη-
 σα στὴν Κυραγγέλικα. Σιγύρισε καὶ
 καθάρισε λίγο, μὰ ἦτανε γρηᾷ καὶ
 νομίζω πὼς εἶχε βλαμμένα τὰ μά-
 τια της. Καὶ ἡ κάμαρη τούτη ἔμεινε
 κάμποσα χρόνια κλειστὴ, γιὰτὶ δω-
 μέσα ξεψύχησε ἡ κόρη της.

Σκέφτομαι πὼς οἱ ἀράχνες ἔχουν
 καρδιά, καὶ μάτια μικροσκοπικά! Δὲν
 εἶναι μόνο στομάχι, ὅπως τὰ *Κοιλεν-
 τερωτὰ*. Νᾶχουν ἀνησυχίες; Νᾶχουνε
ζητήματα κ' ἐνθουσιασμοὺς;

Ἐμα τὸ δίχτυ τοὺς τρεμουλιάζει
 στὸ χτύπημα τῶν φτερῶν τοῦ ἐντό-
 μου, σὲ τί κύματα εὐδαιμονίας βυθί-
 ζεται ἡ μικρὴ, ἀσημαντὴ καρδιά τοὺς!
 ἴσως τὸ στομάχι τοὺς...Ζωή...ἡ ζωὴ
 τοὺς!...Κι ἀκόμα: τὰ σκουλήκια, κρυ-
 μένα στὸ χῶμα, νάνεβοκατεβαίνουν
 ἀνάλογα μὲ τὴν ὑγρασία. Ὅλακερο
 τὸ κορμί τοὺς νάπορουφᾶ καὶ νά
 αἰστάνεται! Κ' οἱ ἄνθρωποι...ἀρπα-
 χητικοὶ στὰ κρυφὰ κ' ὑπουλοὶ, ἀρά-
 χνες καὶ σκουλήκια ἀηδιασμένα...Ἴ-
 δεολογίες, καρδιά, ζητήματα κ' ἐνθου-
 σιασμοὶ...Ἴδιοτροπίες τῆς σκοτεινῆς ἀ-
 κατανόμαστος κι ἀναρχῆς Ζωῆς.

Φριχτὲς καὶ συχαμερὲς Ἀράχνες!
 Πλέκετε στὶς ζοφερὲς σας γωνιῆς, κ'
 ὑφαίνετε νυχτοῦμερα τὰ δίχτυα σας,
 πού μέσα τοὺς εἶδα ἐγὼ νά σπαρτα-
 ρᾶ μιὰ ψυχῇ, πού γεννήθηκε νά πετᾷ
 μὲς στὸ φῶς καὶ μὲς στὰ λουλούδια.

Φριχτὲς καὶ συχαμερὲς μικρο-ἐγνοιες
 τοῦ πεζοῦ καθημερινοῦ μας βίου, ὑ-
 φαίνετε σάν τὶς ἀράχνες κ' ἐσεῖς τὰ
 δίχτυα σας καὶ σκλαβώνετε τὴν ψυ-
 χὴ μας, πού θᾶπρεπε μὸλη της τὴν
 ἴσως ἐνταση νὸ ζητᾶ μονάχα τὸ νόημα

τοῦ μεγάλου σκοποῦ τῆς Ζωῆς.

Κ' ἐσὺ γερασμένο ρωλόι, πού σβύστηκαν πιά ἀπὸ τὴν πλάκα σου τὰ σήματα τῶν ὠρῶν δουλεύει, δούλευε ἀκούραστα, παληὸ παπουγενικό μου ρωλόι γύριζε κ' ὕφαινε τοῦ χρόνου τὸ πανί, πού πάνω του ἱστοροῦνται τὰ μικρὰ μας περιστατικά γύριζε κ' ὕφαινε στοὺς ἀκαθόριστους κ' ἀτελεύτητους κύκλους τῆς σκοτεινῆς αἰωνιότητος!

— — —

Ὁ νοικοκύρης μου τὸ μεσιμέρι διαβάζοντας δυνατά, σχολίαζε τὸ ἄρθρο τοῦ Κλαπᾶ, μιὰ ἀπάντηση γιὰ τὴν καινούρια φημερίδα, καὶ τὸν ἔβριζε γιὰ τὴν ἀχαριστία του πρὸς τὸν κ. Δήμαρχο. Πάνω σ' αὐτὸ τσακώθηκε μὲ τὴν πεθερὰ του, τὴν Κυραγγέλικα. Τοὺς ἄκουα κλεισμένος στὴν κάμσρά μου, ἐτοιμάζοντας προγράματα καὶ ρεκλάμες. "Εκοβα μὲνα φαλίδι, ἀπὸ χρωματιστὰ χαρτιά ψηφία κῦστερα συνδυάζοντας τὰ κολνοῦσα πάνω σὲ μεγάλες ἄσπρες κόλλες. "Ωρισα τὴν παράσταση τὸ Σάββατο. Εἶχα ἐπισκεφτεῖ καὶ τὸν κ. Δήμαρχο. Μοῦκανε θερμὴ ὑποδοχὴ γιὰτὶ τῶξαιρε, εἶπε, πὼς ἤμουν *δινὸς τους*! Φαίνεται πὼς ὁ ἀπλοϊκὸς νοικοκύρης μου τοῦχε μιλήση. "Εφυγ' ἀηδιασμένος γιὰ τὸν ταπεινὸ χαραχτήρα του, μὰ ἤσυχος γιὰ τὴν παράσταση μου. Θὰ μπορούσα νὰ μεταχειριστῶ καὶ τὸνομά του. Θὲ νᾶγραφα καὶ στὸ πρόγραμμα: «*Υπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κ. Δημάρχου!*» Θᾶχα καλὴν εἰσπραξή.

Εἶχα σχεδὸν ἐτοιμάση τὶς ρεκλάμες μου, καὶ φώναξα μικροὺς μάγκες πού περιμένοντας παίζανε ἀπ' ὄξω στὸ δρόμο. Αὐτοὶ θὰ γυρίζανε τὶς γειτονιὲς καὶ θᾶμπαιναν τζάπα στὴν παράσταση.

Καθὼς ἄνοιξα τὴν πόρτα, πῆρε τὸ μάτι μου στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ τὴν Κυραγγέλικα, πού μὲνα καλάθι

στὸ χέρι, μὲξόκλαιε κι ἀποχαιρετοῦσε τὰ ὄρφανά. Τὰ τρία μωρὰ τὴν κρατοῦσαν ἀπ' τὸ φουστάνι. Κλαῖγαν, καὶ τὴν παρακολούσανε νὰ μὴ φύγη.

— Γι' αὐτὰ τὴνε βαριέμαι, καὶ θὰ τὴνε διώξω στάλῃθεια καμμιά φορὰ αἶ! μοῦπε ὁ νοικοκύρης μου.

— Στοὺς πέντε δρόμους θὰ πάω μόνη μου, καὶ σὰ σκυλλί θὰ φοφήσω! Ἐγὼ πού σὲ προίκισα μὲ αὐλὲς καὶ σπίτια, τοῦ φώναξε κείνη. Μὰ ἔτσι εἶστε ὅλοι ἐσεῖς! *Ἐσὺ καὶ τὸ νόμμα σας!*

— Ἄκους; Τὴν ἄκους τὴν παληόγρη, αἶ; Εἶπε πάλι γυρίζοντας σὲ μὲνα ὁ νοικοκύρης. Γιὰ φαντάσου, νὰ τὴν ἄκουε κανένας ἐπίσημος, αἶ; Τέλος θὰ τὴνε διώξω....

— Κι ἀπὸ ποῦ μὲ διώχνεις, βρέ ἄθεε! βρέ μασσῶνε! Τὸ σπίτι εἶναι τῆς κόρης μου τῆς συχωρεμένης πού δὲν σοῦ ἄξιζε, ἄχ! ποῦ τὴν ἔθαψες ἄφοβε τοῦ Θεοῦ!...

Ἐγὼ μπηκα στὴ μέση. Σφύριξα σταυτὶ τοῦ νοικοκύρη μου νὰ μὴν τὴν ξεσυνερίζεται καὶ νᾶρθη μαζί μου στὸ καφενεῖο. Πῆρε τὸ καπέλλο του. Δρασκελώντας τὴν αὐλὴ ἔπιασα τὸν ὦμο τῆς Κυραγγέλικας καὶ τῆς εἶπα:

— Ἐλα μὴν κάνης, κυρὰ μου, σὰν τὰ παιδιὰ. Μείνε στὸ σπίτι. Δὲ σὲ διώχνει κανένας. Σῶπα νὰ μὴ σὰς ἀκοῦνε κ' οἱ ξένοι...

Τραντάχτηκε σύγκορμα.

— Μὴ μάγγιζεις κ' ἐσὺ, ἄθεε παληοθεατρίνε! μοῦπε.

Τραβώντας γιὰ τὸ καφενεῖο—αὐτὰ ἔχει ἢ ἐπαρχιακὴ ζωὴ, ἀπὸ τὸ σπίτι στὸ καφενεῖο, κι ἀπὸ τὸ καφενεῖο στὸ σπίτι—εἶδαμε λίγους ἐργάτες νὰ διορθώνουν τὸ δρόμο. Δυὸ χοντρά ξύλα μὲ μιὰ σημαιούλα κόκκινη, μπόδιζαν τὶς καρρότσες νὰ προχωροῦνε. Δουλεύαν πέντ' ἔξη ἐργάτες καχεχτικοί, κι ἀπὸ πάνω τους ἕνας χοντρός με-

πυλόςωμος τούς διάταζε, πού φαινότανε γίγαντας.

Στο καφενείο δυο συζητούσανε δυο ώτα, σά νάπρεπε ὅλοι νά τούς ἀξιοῦνε. Στό τέλος τσακώθηκαν, βρίζησαν κήρθαν στά χέρια. Πολλοί θωκωθήκαν καί μπήκαν στή μέση. Τούς χώρισαν καί φιλικά διώξαν τόν ἕνα. Φεύγοντας κείνος τούς βλαστημάσσε.

Χά! Αχ! ἦτανε τόσο κωμικά τά φερτάσιτά τους γιά ἓνα ἀσυγκίνητο θεασμα, πούβλεπε κάπως ψηλότερα. Φτωχοί μου, μικροί μου ἀνθρώποι! "Οχι μόνο ἡ σκέψη σας καί τὰ λόγια σας, μὰ καί τὰ ἔργα σας, καί τὰ πάθη σας, εἶναι πολύ κωμικά. Ὁ Καθολικισμός μου θρηνηλογώντας, δαρδύλος ἀπ' τόν Ντερβέναγα, ἡ ὁποῖος ἡρωας τοῦ φτωχοῦ μου μπερδύ, καί ὁ ἀσουλοῦπτος Μπάρμπα—μάρμπος εἶναι ἀξιοπρεπέστεροι ἀπό ἔσάς. Στή ζωὴ κυριαρχεῖ τὸ κωμικὸ ἐπιχειρεῖο, καί τὸ τραγικὸ βρίσκεται ὅπου στήν Τέχνη.

Πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες δὲν εἶχαμε τὴν τραγωδίαν; "Ἐνα φόνος καταμεσήμερα; "Ἐνα ἄγριο φόνος. Μὰ ἡ ἥπιότης τραγωδία: ἡ μαύρη ὀρφάνια ὀρφανῶν παιδιῶν τοῦ σκοτωμένου, ἡ χηρεία τῆς δυστυχισμένης γυναίκας του, ἡ ἔκστασις πού θὰ τοῦς μαστίζει—αὐτὰ ὅλα ἐπιείσθησαν πίσω ἀπ' τὴν πόρτα τοῦ λυχνίου σπιτιοῦ.

Μικροί μου, φτωχοί μου, δυστυχισμένοι μου ἀνθρώποι! Ἐσεῖς μετρήσατε ὅλα τοῦτα σύμφωνα μὲ τὴν ταπεινότητὴν τῆς κρίσης. Ἐσεῖς εἶδετε ὅσο σ' αὐτὰ μιὰ ἀφορμὴ πολεμικῆς ἐπιείκειας στολίσετε τὸ νεκρὸ μὲ λουλούδια, καί διάφορα ἐπίθετα, ἐξευτελιζόντας κι ἀσεβώντας στή μητέρα τῆς γῆς. Τὸ μικρὸ ψαράκι πού σκότωσα σὺ, τί ἀξιοπρέπεια πούχε! Τὸ πέταξα σὺ στὰ γαλάζια νερά κ' ἔτσι ταξίδευε σὺ πού χώνεψε μέσα στὸ ἄπειρο, *μνησμένο κι ἀποδομένο*.

Ἐτσι γίνεται πάντα σὲ κάθε μιὰ σας ἐπιείκειαν. Θυμηθῆτε τὸν παγκόσμιον

πόλεμο, τὸ μεγάλο ἐξευτελισμὸ τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἀστεῖο πὼς τάχα τὸν ἤθελε ὁ Κάιζερ ἢ ὁ Τσάρος ἢ ὁποῖος ἄλλος πολιτικάντης κι ἂν θέλετε. Θάπρεπε πρῶτα κ' ἔσεῖς τὰ κοπάδια νά ἐνθουσιασθῆτε καί νά πιστεύετε καί νάχετε μέσα σας τὴν ψυχόρμητη χαρὰ τῶν δυνατῶν! Γιατί δυο μικρὰ παιδιὰ δὲν τσακώνονται κι' ἂν τοῦς δείξεῖς μιὰ καραμέλα, τὴ στιγμὴ πού τῶν ἀδὲν τῆνε λιχουδεύεται. Φτωχοί μου, μικροί μου δυστυχισμένοι! Πάντα σας συνηθίσετε νά σκύβετε μπρὸς ὄσλους ἐκείνους πού ζοῦν ἀπ' τὸν ἴδρωτά σας, μὰ πού ξαίρουν τὸ μυστικὸ τὸ πὼς νά σὰς ἐπιβάλλονται. Εἶσατε δοῦλοι τῶν φαινομένων. Ποτέ δὲ μπορεῖτε νά βασανίσετε τὰ πράγματα καί νά βρῆτε μιὰ δική σας ἀλήθεια. Πασχετε ἀπὸ τὴν ὀκνηρία μιᾶς σκέψης. Κ' οἱ μικρές σας ἔγνοιες πού ἀνάγονται σὲ μεγάλα ζητήματα, εἶναι ἀπλῶς μιὰ πρόφασις γιὰ νά σωθῆτε ἀπὸ τὸ βαρετό. Γι' αὐτὸ συζητᾶτε καί τὰθρα τοῦ Σωφρονίου καί τὰ βρίσκετε σοφά!

Φτωχοί μου, μικροί μου, δυστυχισμένοι! "Ἄν μπορούσατε μόνο μιὰ φορὰ νά ἰδῆτε ὅπως ἐγὼ βλέπω, νά σκεφθῆτε γιὰ λίγο ὅπως ἐγὼ σκέφτομαι, στή ζωὴ σας. "Ἐ τότε θὰ μαθαίνατε νά γελᾶτε, νά γελᾶτε καί νά ξαλαφρώνετε, καί θὰ καλμάρετε τὰ νεῦρα σας. Ἐγὼ γελῶ ἄνκαι εἶμαι μόνος μου. Εἶμαι μονάχος, θυμοῦμαι καί σκάζω στὰ γέλοια! Φτωχοί μου δυστυχισμένοι μου, ἀνθρώποι...

— —

("Ὅποιος μὲ διάβασε ἴσιαμε δῶ, θὰ βαρέθηκε. Δὲ βρίσκει μιὰ ἱστορίαν μὲ ἀρχὴν καί τέλος. Οὔτε κανένα ἠθικὸ ἐπίλογο! Σὰ νά ξηγῶ τὸν ἑαυτὸ μου μέσ' ἀπὸ γεγονότα. Εἶμαι ὁ καθρέφτης καί μαζί τὸ εἶδωλο. Μὰ κι αὐτὸ εἶναι κάτι.) Κ' ἡ συνέχεια;

Ποῖος μπορεῖ νά μαντέψῃ τὸ τί ἤθελε ὁ κ. Δήμαρχος τὸ Σωφρόνιον καί τοῦ μῆνυσε τόσο βιαστικά;

Ὁ κ. Δήμαρχος τρίβοντας τὰ χέρια του, καὶ χαρούμενος τοῦ ἀνήγγειλε πῶς γύρισε πιά κι ὁ Κλαπᾶς μετὴν «Ἦχώ τοῦ Λαοῦ».

Ὁ κ. Σωφρόνιος τᾶκουσε σκεφτικὸς κ' ἔφυγε μουνδιασμένος. Πέρασε ἀμέσως ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο καὶ σταμάτησε τὸ τύπωμα. Ὑστερα χαμογέλασε σατανικά.

—Ξακολούθησε! εἶπε στὸν ἀρχιεργάτη, μὰ πρέπει νὰ κάνω ἐγὼ τὴν τελευταία διόρθωση. Ἔχω τὸ σκοπὸ μου. Ἔφυγε γιὰ τὸ σπίτι του. Κλείστηκε μέσα καὶ δὲν ξαναφάνηκε.

Ἦρθε ἡ Κυριακὴ μετὴν «Ἦχώ τοῦ Λαοῦ». Ὅλοι ἀποροῦσαν. Κ' ἦρθε ἡ Δευτέρα μετὸ Σωφρόνιο καὶ τὴ δική του ἔφημερίδα καὶ μένα λίβελλο γιὰ τὸν κ. Δήμαρχο. Ἀπλούστατα ὁ κ. Σωφρόνιος στὸ κύριο του ἄρθρο, ἄλλαξε τὰ ὀνόματα τῶν ἀντιθέτων μετὰ τὰ ὀνόματα τῆς φιλικῆς του, ἴσια μετὴν σήμερα, παράταξις!

Γιὰ μισὰ βδομάδα οἱ δυὸ δημοσιογράφοι γίναν οἱ ἥρωες τῆς μικρῆς πόλης, καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων.

— —

Ἡ διαφωνία στὸ Ρωμῆ ἔιναι ἓνα δυνατὸ ἔνστιχτο, σάν τὴ γενετήσια ὀρμη, σάν τὴν αὐτοσυντήρηση. Ἀλιωτικά πῶς νὰ ξηγήσουμε τὸ γιατί οἱ Κρητικοὶ ἀλληλοσκοτώνονται μετὸς Μανιάτες, καὶ τὸ γιατί οἱ Μωραῖτες μισοῦνε θανάσιμα τοὺς νησιώτες, πού κι αὐτοὶ πάλι δὲ χωνεύουν τὴ Ρούμελη;

Ἔτσι ὁ θαυμάσιος τοῦτος λαὸς γιὰ δυὸ καλογέρους, μοιράστηκε σὲ δυὸ στρατόπεδα κ' εἶχαμε φόνους καὶ τραγωδίες! Ἡ διχόνοια μπήκε στὰ σπίτια καὶ τάντρογυνα χῶριζαν, τ' ἀδέρφια μάλλωνα κι ἀντιμάχουνταν παιδιὰ καὶ γυνοῖ,

Ἔτσι κ' ἐγὼ ἓνα βράδυ συνάντησα τὴ γρηὰ, τὴν Κυραγγέλικα, νὰ περπατᾷ σκυφτὴ καὶ νὰ μουρμουρίζει κατάρεις, στοὺς μισοσκοτεινοὺς δρόμους, φεύγοντας ἀπ' τὸ σπίτι τοῦ νοικοκύρη

μου. Δὲν μποροῦσε νὰκούει τὸ μεγαλύτερο ἀγγόνι τῆς πού τραγουδοῦσε τὸν ὕμνο τοῦ κ. Δημάρχου!

Κι ὅταν ἀνήσυχος, ρώτησα τὸν νοικοκύρη μου γιὰ τὴν τύχη τῆς, χαμογέλασε καὶ μούπε:

—Δὲ βαρύνεσαι; Ἡ θάρτη πίσω ἢ θά τὴν ὑποστηρίξει τᾶλλο τὸ κόμμα Δὲν ὑποστήριξε καὶ τὸ Σωφρόνιο, αἰ;...

— —

Κάθουμαι καὶ συλλογιέμαι: Τί λείπει ἀπὸ τὸ Ρωμῆ; Ἡ ταχύτητα τοῦ μυαλοῦ ὑπάρχει! Ἡ τόλμη τοῦ χαρακτήρα, φυλετικά μᾶς ξεχωρίζει! Τί λείπει; Λείπει τὸ σύστημα. Λείπει ἡ ἐπιστημονικὴ ἀγωγή καὶ ἡ διάπλαση ποῦναι ἡ διασάφηση, ἐξήγηση, κ' ὑπαγωγή τῶν ἐνστίχτων σὲ νόμους, γενικῆς κοινωνικῆς ὠφέλειας.

Καὶ θυμοῦμαι τώρα—τὸ γιατί δὲ μπορῶ νὰ τὸ ξηγήσω—θυμοῦμαι ἓνα τύπο ποὺ συνάντησα στὴν Ἀλεξάνδρεια. Ἦταν ψηλὸς, ξερακιανὸς μεστριφτὸ μαῦρο μουστάκι. Κρατοῦσε μπροστὰ του μιά σανίδα μετὰ πρᾶματιες καὶ διαλαλοῦσε μετὰ βροντερὴ φωνὴ τὴ θαυμαστὴ του ἐφεύρεση!

—Ἐδῶ, κύριος, τὸ σαπουνάκι γιὰ τοὺς λεκέδες! Τρίβεις, ἔτσι, μετὰ λίγο νεράκι; Τέλεψε! Φεύγει ὁ λεκές... Ἐδῶ εἶν' ἄλλο, γιὰ τὰ πετσία...γιὰ τὰ ποδήματα! Ἐδῶ κόβεις γιὰλί, καθρέφτες ὅτι θές—σὰ μετὰ διαμάντι! Ἡ ξακουστὴ καὶ παγκόσμια φτήνια. Ποστηρίζετε ὅλοι τὸν Ἑλληνα φευρέτη! Ὁ τύπος, κρατοῦσε ἀπ' τὴ γενεὰ τῶν πολυταξιδεμένων ρωμηῶν, πού μετὰ τὴν ἀνησυχία στὴν ψυχὴ περιφέρουν τὰ ράκη τους καὶ τὴν πονηρία τους στὴν ὑφήλιο. Τοὺς συναντᾶτε παντοῦ, σάν μικροπουλητᾶδες, σάν πλανώδιους φωτογράφους, σὰ ζητιάνους ἢ σάν τυχοδιωχτες. Μὰ πέρασε πιά ἡ ἐποχὴ, πού ἡ μπαγαποντιὰ ἔφτανε νὰ πλουτίσει τὸν κάτοχό τῆς. Σήμερα εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἀπόλυτης τάξης καὶ τῶν αὐστηρῶν συστημάτων, καὶ προ-

σας επίγειας και μικρής σας χαράς.

“Ω οί επίγειες και μικρές σας χαρές! Όμοια με τις άράχνες κρατούνε στα δίχτυα τους τὸ νόημα και τὸ μεγάλο σκοπὸ τῆς ἀνθρωπότητας! Γιατί σας εἶδα, μικροὶ μου ἀνθρώποι νὰ κυτῶτε ἀδιάφορα τις μεγάλες πυρκαϊές, και ν’ ἀπολαβαίνετε τῆς γυρίο θέαμα και νὰ συζητῶτε *αισθητικῶς* τῆ σκυθρωπῆ του μεγαλοπρέπεια μόνο και μόνο γιατί τὰ σπίτια σας ἦταν ἀσφαλισμένα! Σὰς ἔνοιωσα νὰ ζηλεύετε κ’ ἕνα σπαθί, μιὰ στολή χρυσή, μόνο και μόνο γιατί βρίσκετε σ’ αὐτὰ μιὰ λεβεντιά! Ἔτσι και τὰ παιδάκια τρέχουν ξωπίσω στοὺς στρατιῶτες, και μιμούνται στα παιχνίδια τους τὰ γυμνάσια τους. Μὰ σὰ μεγαλώσουνε θὰ δέχονται κολαφίσματα και βρισιές, ἀπὸ τοὺς βάρβαρους ἀξιωματικούς, γιατί θᾶναι λεβέντες μετὰ στριμένα μουστάκια και τις χρυσές τους στολές! Κι ἀκόμα σας εἶδα μικροὶ μου ἀνθρώποι, νὰ χύνετε δάκρυα γιατὶ αἰτίες ἀσήμαντες, κι ὅλα τοῦτα γιατί ἔχετε μέσα σας τὸ Θεὸ και τὸ Διάβολο, και τὸ πνεῦμα τοῦ Καλοῦ και τοῦ Κακοῦ. Κι ἂν πετύχετε τώρα, ὕστερ’ ἀπὸ τόσους αἰῶνες νὰ στέκεστε ὄρθιοι στα δυὸ σας ποδάρια, δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ *προορισμὸς σας*. Δὲν εἶναι ὁ τελικὸς σας σκοπὸς νὰ γίνεστε πρόεδροι και κορδωμένοι στα τακούνια σας νὰ στεφανώνετε τὴν ἀλαζονεία σας μένα ψηλὸ κ’ ἐπίσημο καπέλλο! Ἄχ! σταθήκετε ὄρθιοι, μόνο και μόνο γιατὶ νὰ μπορέσετε κάποτε, σὰν ἡ νύχτα θὰ χαϊδεύει τὸ μέτωπό σας, ν’ ἀγναντεύετε πέρα τοὺς σιωπηλοὺς μουσικοὺς κόσμους τῶν ἀστεριῶν, και νὰ ὑποβάλετε μόνοι σας τὸ μεγάλο ἐρώτημα, και τὸ μεγάλο κι ἄλυτο *Γιατί*, τῆς Δημιουργίας...

Θᾶπρεπε πρώτα πειθαρχημένος στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μου, νὰ καθόμουν νὰ σπουδάσω. Θὰ μπορούσα τότε νὰ ντύνομαι πιὸ καλά, και μένα καλοσυνδωμένο πουκάμισο κένα ἄσπρο κολάρο, θᾶχα τὴν ἀξία κ’ ἐπιβολή, γιατὶ σας, ἑνὸς πολιτισμένου. Μὰ σήμερα γιατὶ νὰ ζῶ, ἀναγκάζομαι νὰ περιφέρνω τὴν πονηριά και μπαγαποντιά μου σὲ κάθε γωνιὰ πού ζοῦνε Ρωμηοί. Μιὰ φορὰ πίστευα κ’ ἐγὼ φανατικῶς. Μὰ τώρα ἡ μεγάλη μου πίστη, ἀπ’ τις πολλές και μικρές μου ἀμφιβολίες τρύπησε, και κατάντησε σὰν ἕνα δίχτυ! Πῶς σκέπαζε κάποτε τὰ εἰδωλά μου, και πῶς κατάντησε σήμερα! Και πῶς νὰ μπορέση κανεὶς νὰ ὀδηγήση τὸν περιούσιο τοῦτο λαὸ, σὲ μιὰ κοινὴ πίστη κ’ ἕνα μεγάλο κοινὸ ἰδανικὸ;

Σήμερα ἀμφιβάλω γιατὶ ὅλα, και γιατὶ τῆ *Μεγάλῃ ἰδέᾳ!*

Κι ἀντὶ νὰ ζητῶτε σοφοὶ μας πολιτικοὶ, μιὰ νέα αὐτοκρατορία, θᾶτανε προτιμώτερο νὰ χωρίζετε τὸ φτωχὸ Ἑλληνικὸ Βασίλειο σὲ μικρὰ κι ἀνεξάρτητα κρατιδάκια. Τὸ καθένα θᾶχε δικὸ του Βασιλῆα ἢ πρόεδρο Δημοκρατίας, δικὴ του βουλή, και δικούς του νόμους. Θὰ τραβοῦσε καθένα τὸ δρόμο του τὸν ξεχωριστὸ, μιὰ κι ὁμόνοια δὲν ὑπάρχει.

Μὰ ἐγὼ εἶμαι ἕνας φτωχὸς καραγκιοζοπαίχτης! Μὰ πιὸ πάνω, καθαρὰ τῶπα, ἀπὸ ποιὸς προτιμῶ, τὸν ἀσήμαντο ρόλο μου, στὴ ζωῆ. Και λέω ἀκόμα πῶς κι ἂν κόπιαζα κάτι νὰ μάθω, ποτὲ δὲ θὰ μάθαινα τὰ *Γαλλικά*, πού τόσο σαχλὰ τὰ μιλάτε, παρὰ θὰ μάθαινα *Τούρκικα!* Κι αὐτὸ γιατὶ νὰ μπορέσω ἀπὸ τὸ ἀμέτρητο ὕψος τοῦ ὕβρεολογίου τους, νὰ σας στείλω στὸ διάβολο, ἑσᾶς τοὺς τζουτζέδες τῆς ἀνθρωπότητας!

Μὰ ἐγὼ εἶμαι ἕνας καραγκιοζοπαίχτης! Θᾶπρεπε πρώτα νὰλλάξω ἐπάγγελμα γιατὶ μπορῶ νὰ σας κατηγορῶ.

“Ω ἀφελέστατέ μου ἀναγνώστη!

Ἄν σταματοῦσα ἴσια με ἐδῶ τὰ πε-

ἀρὰ τοῦτα «ἀπομνημονεύματα τοῦ
 ἁγίου Ἰωάννου τοῦ βίου μου», μὲ τοὺς μικροὺς
 ἀλλοιογισμοὺς, θὰ παραξενεύουσιν τρο-
 πικῶς. Ἴσως σὲ νεύριαζες καὶ στὸ θυμὸ
 σου θὰ μὲ χαραχτήριζες ἢ ἀνισσόρρο-
 πῶς ἢ ἢ ἀνήθικο. Μὰ ὄχι!

Ἄν μποροῦσες μονάχα νὰ μὲβλεπες
 ἐκείνη στιγμὴ, νὰ μὲ γνώριζες ἀπὸ κονιά.
 Ἐὰν θὰ σοῦ μάθαινα νὰ γελᾷς. Μὰ θὰ
 καὶ τὴ μάθαινα τὴ χαρὰ ποὺ φέρνει δά-
 κρυμα καὶ θὰ σοῦ μιλοῦσα γιὰ τὸν πόνο,
 ἔπειτα ἄγιο πόνο ποὺ ἐξαγνίζει. Κι ἂν ἐ-
 ρηναμένης γιὰ μιὰ «ἐποικοδομικὴ λύση»
 εἶπες τὸ προλέγω πὼς δὲ θὰ τήνε βρῆς,
 ἢ ἢ σοῦ δηλώνω πὼς δὲ σ' ἐνδιαφέρει.

Ὅχι ὅταν τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο
 εἶναι ἐν τῇ πατρικῇ αὐτοῦ ιδιότητι καὶ με-
 τὰ τὴν «ἀπόσπειρε» τὸν ἀντιπρόσωπό
 σου εἰς «τὴν ὑπὸ τῶν παθῶν διαταρασ-
 τὴν ἐπιμένειν ἀδελφῶν ἐκκλησίαν» «ἢ Ἡχώ
 τοῦ λαοῦ» στὰ κύρια τῆς ἄρθρα «ὑπε-
 ρεβλύμενο» τοῦ αὐτοκεφάλου, κι ὁ λαός,
 ἡμεῖς ὁ λαός, σὲ συλλαλητήρια ἀ-
 ποδοκίμαζε κ' ἔβριζε τὸ Οἰκουμενικὸ
 Πατριαρχεῖο «τὸν τηλαυγὴ φάρων τοῦ
 ἁγιοπαιδογισμοῦ!»

Ὁ Κύριοι!

Ἐγὼ ἔγραψα πὼς εἶμαι «ὑπὲρ τῶν λε-
 γόντων ἀποχρώσεων καὶ τῶν ἀσήμαντων

λεπτομερειῶν». Φρονηματίζουμαι τώ-
 ρα καὶ ζητῶ συγνώμη. Θάλλάξω ἐπάγ-
 γελμα, κ' ἐλπίζω νὰ βρεθῆ ἕνας μου
 θαυμαστής πλούσιος ν' ἀναλάβῃ τὰ ἔ-
 ξοδα τῆς συγγραφῆς μου «**Ἡ Βλα-
 κεία!**» Σὰς ἀναγγέλνω πὼς πέτυχα κι
 ἄλλα εἶδη. Τὸ ἔργο μου θὰναι πρω-
 τότυπο, καὶ θὰ μοῦ ἐξασφαλίσῃ θαρρῶ
 φήμη καὶ πιθανώτατα καθηγητικὴ ἔ-
 δρα στὸ πανεπιστήμιο. Θὰ τάφιερῶσω
 ἢ στὸν εὐεργέτη μου τὸν προστάτη
 τῶν γραμμάτων, ἢ στὸ ἔθνος τῶν
 Ἑλλήνων!

Ἀῦριο φεύγω ἐτοίμασα τὰ πράγματα
 μου. Κάθομαι στὸ παράθυρό μου,
 σκέφτομαι καὶ καπνίζω. Σβύνω τὸ
 νω τὸ φῶς καὶ ξαπλώνω στὸ κρεβά-
 τι μου.

Κι ἀπάνω ἀπὸ τὰ ἔργα μου, τὸν
 ὕπνο μου καὶ τὰ ὄνειρα, στίς σκοτει-
 νές σας γωνιές πλέκετε τοὺς ἱστούς
 καὶ τὰ δίχτυα σας, ὧ φριχτές καὶ συ-
 χαμερές ἀράχνες. Ὑφαίνετε στίς γω-
 νιές σας κ' ἐσεῖς σὰν καὶ τίς ἔγνωιες
 μας, ποὺ ὑφαίνουνε τῆς μικρῆς χαρῆς
 κ' ἀσήμαντες, τῆς ἐφήμερης ζωῆς μας.
 Κ' ἢ τῆ Γῆ μας, τραβᾷ σκεφτικὴ καὶ
 σκυθρωπὴ, σὰν καὶ τὴν Κυραγγέλικα
 τὴ βραδυὰ ποὺ ἐγκατάλειψε τὸ σπῆτι
 στὸ ἀκατανόητο χάος καὶ βάραθρο τῆς
 αἰωνιότητος!

ΡΟΪΔΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΑΡΗΣ

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥΣ

(συνέχεια)

4. Μαζί με την απάντησή του ο Ροΐδης το στέλλει και το άρθρο του για το «Ταξίδι». Το γράμμα του είναι γεμάτο άνησυχία για την εξάπλωση λέξεων και τύπων καθαρευουσιάνικων όχι μόνο στους ανθρώπους της πόλης μα και του χωριού, όπως και το διαπίστωσε κι ο ίδιος μεταξύ δυο ταξιδιών στη νήσο Χίο, ανάμεσα στα όποια μεσολάβησε ένα διάστημα 20 χρονών¹⁾. Παρατηρεί πως η τωρινή γλώσσα στο νησί διαφέρει από τη γλώσσα που του έμαθε ή γιαγιά του στην Ίταλία και έπειτα και κάποιο μπέρδεμα στη γλώσσα: έτσι π.χ. λένε στο νησί, το *ἄδι*, *ἀθόνερο* μα τὰ *ἀνθια* — *Ἀνθή*, ποτέ *Ἀθή*. Οἱ ἴδιοι χωρικοὶ λένε με εὐκολία *σχεδόν*, *ἄμβωνας*. Φοβᾶται μήπως ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς στὸ τέλος δὲν μπορέση νὰ τὶς ἀφομοιώση μορφολογικὰ καὶ καταντήση ἡ δημοτικὴ γλώσσα ἀγνώριστη. Καὶ γιὰ ν' ἀποδείξη στὸν Ψυχάρη πόσο σοβαρὸ εἶναι αὐτὸ τὸ ζήτημα, τοῦ λέγει: «Πιστεύετε πὼς ἂν οἱ γάλλοι συγγραφεῖς τοῦ 16ου καὶ 17ου αἰώνα εἶχαν γεμίσει τὰ κενὰ τοῦ λεξιλογίου με λατινικὲς λέξεις, με τὶς λατινικὲς τοὺς καταλήξεις, ὁ γαλλικὸς λαὸς θὰ πεύχαινε νὰ κἀνη γαλλικὲς αὐτὲς τὶς λέξεις, ἔχοντας νὰ παλαίψη με τὸ σχολεῖο, τὴν ἐκκλησίαν, τὸν τύπο καὶ τὴ διοίκηση;»

Αὐτὴν τὴν παρατήρηση στὴν εξάπλωση τῶν καθαρευουσιάνικων τύπων τὴν ξαναφέρνει ὁ Ροΐδης στὴν κριτικὴ του τοῦ «Ταξιδίου». Ἐκεῖ γράφει: «Ἡ ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος λαλουμένη σήμερον γλώσσα φέρει,

δυστυχῶς, σαφὴ ἴχνη τῆς ἀπ' αἰῶνων ἐπιδράσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ σχολείου. Τὸν τοιοῦτον, τὸν οὐχὶ μὲν σπουδαῖον, ἀλλὰ καὶ οὔτε ἀναίσθητον μολυσμὸν τοῦ προφορικοῦ λόγου, πρέπει ἄρα νὰ θεωρήσωμεν ὡς γεγονὸς καὶ νὰ ὑποταχθῶμεν εἰς τοῦτο, ἢ *νὰ μεταχειριζόμεθα γράφοντες γλώσσαν ἱκανῶς δημοτικωτέραν τῆς ὀμιλουμένης*; Πολὺ ἀρμοδιώτερον ἡμῶν νομίζοντες τὸν κ. Ψυχάρην πρὸς λύσιν τοῦ περιέργου τούτου γλωσσικοῦ ζητήματος τὸ ὑποβάλλομεν εἰς αὐτὸν, οὐχὶ ὡς ἔνστασιν, ἀλλ' ὡς ἀπλήν ἀπορίαν, περιοριζόμενοι νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, *ἂν ἐγράφομεν κατὰ τὴν γλώσσαν τοῦ «Ταξιδίου», δὲν θὰ ἐγράφομεν ἀκριβῶς ὡς ὀμιλοῦμεν*».

Αὐτὸ στάθηκε ἕνα σημεῖο, πού πολὺ πίκρανε, φαίνεται, τὸν Ψυχάρη, καὶ πού διαρκῶς δὲν τὸ χώνευε, μολοντί δὲν ἔκανε κανένα λόγο στὸ γεμάτο εὐχαριστίες καὶ συγκαταβάσεις ἀπαντητικὸ του γράμμα. Ὅτι τὸν πείραζε φαίνεται ἀπὸ τὸ προτελευταῖο γράμμα του, ὅπου, ἀνάμεσα σ' ἄλλες ἀφορμὲς δυσαρέσκειας, πού τοῦ προκάλεσε ἡ ἔκδοση τῶν «Εἰδώλων» τοῦ Ροΐδη, χτυπᾶ καὶ τὴν παραπάνω περικοπὴ τῆς κριτικῆς τοῦ «Ταξιδίου» λέγοντας: «Ὁ θεὸς ξέρει πόσες φορές ὁ Χατζιδάκις ἐπανάλαβε αὐτὴ τὴν ἀντίρρηση, κάτω ἀπ' τὴν ὅποια νόμιζε πὼς με καταπίεζε. Δὲν ὑπάρχει φυλλάδιό του ὅπου νὰ μὴ ξαναβρίσκειται. Ἔ! λοιπὸν! νομίζω πὼς ὑπάρχει ἐκεῖ μιὰ ἐλαφρὴ παρεξήγηση. Τὸ κάθε τι ἐξηγιέται μόλις προσέξη κανεὶς καθὼς χρειάζεται τὴν ὀμιλουμένη γραμματικὴν (Grammaire parlée). Πρέπει νὰ μένη κανεὶς σ' αὐτή».

Στὸ ἀπαντητικὸ του ὁμῶς γράμμα

1) Οἱ γονεῖς τοῦ Ροΐδη κατάγονταν ἀπὸ τὴ Χίο.

ὄχι ψυχάρης δὲν ἀναφέρει τίποτε σχε-
τὰ πρὸς τὴν καθαρευουσιάνικον τύπων καὶ
τὴν φόβου τοῦ Ροῖδῃ ἀπὸ τὴν ἐξά-
κριση καθαρευουσιάνικων τύπων καὶ
τύπων καὶ ἀφίνοντας λίγο μόνο τὴν
τύπων του νὰ ξεχειλίση—μὲ ὑπαινιγ-
νῆστην περικοπὴ τῆς κριτικῆς τοῦ
«Ταξιδίου» ὅπου ξαναπροβάλλει ἡ
τύπων τοῦ Ροῖδῃ γιὰ τὸν **καθαρισμὸν**
τῆς καθαρευούσης, δηλαδὴ τὸ βαθμιαῖο
καθαρισμὸς τῆς γραπτῆς γλώσσας
ἔστι; τὴν ὁμιλούμενη—ισχυρίζεται πῶς,
ὑπογράφουμε ὅπως μιλοῦν στὴν Πόλῃ
ἡ κριτικὴ τῆς Ἀθήνας, καταλήγουμε στὸ
καθαρισμὸν. Ὁ συμβιβασμὸς ὅμως
καὶ αὐτὸν εἶναι διγλωσσία καὶ, «ὡς
ἔστι; τὴν φιλολογικὴ γλώσσα, κάθε
καθαρισμὸς...μοιραία θὰ καταλήξῃ στὴν
καθαρισμὸς».

Ἐπειδὴ δὲν πρὸς τὸ τελευταῖο γράμμα
τοῦ Ροῖδῃ ἐξεπιάχθη μιά ἀνησυχία
σχετικὰ μὲ τὴν ἐπήρεια καθαρευου-
σιάνικων τύπων στὴ δημοτικὴ, γιὰ
ἀπὸ τὴν κριτικὴ τοῦ «Ταξιδίου»
τὴ συμβουλὴ τοῦ Ψυχάρη, μολο-
ῦν ὁ ἴδιος δίνει κάποια ἀπάντησι λέ-
γοντας «ὅτι, ἂν ἐγράφομεν κατὰ τὴν
καθαρισμὸν τοῦ «Ταξιδίου», δὲν θὰ ἐ-
μοιομεν ἀκριβῶς ὡς ὁμιλούμεν».
Ἐπὶ μὲν ἓν πρόβλημα, μπροστὰ στὸ
ὅτι ὁ Ροῖδῃς στέκεται ἀναποφάσι-
στον καὶ φοβισμένον. Κι' εἶναι πραγ-
ματικὰ πρόβλημα δίχως ἀρχὴ καὶ
τέλος. Ἀλήθεια, ποιά καὶ πόση σέ-
μειωσι εἶναι ἡ ἐπίδρασι τῆς γλώσσας
ἐπὶ τὴν ἀνεπηρέαστη καὶ τῆς ἐκκλησίας στὴ
καθαρισμὸν γλώσσα; Ἡ ἀπάντησις εἰ-
σοδύσκολλη, ἂν ὄχι ὡς ἓν βαθμὸν
καθαρισμὸν. Ὁ Ροῖδῃς, πνεῦμα παρατη-
ρῆστος καὶ διεισδυτικὸς, διακρίνει στὸ
ἔργο τοῦ Ψυχάρη κάποιο βιασμὸν
ἐπὶ τὴν γλώσσα γι' αὐτὸ καὶ ὑποβάλλει
ἐπὶ τὴν παραπάνω παρατήρησι, πού στε-
φανερῶς τὸν ἴδιο τόσο καὶ τὸν κάνει
καλύτερα νὰ ζητᾷ φανερά τὸν «καθα-
ρισμὸν τῆς καθαρευούσης».

Ἐπὶ τὴν ἐπίδρασι τῆς γλώσσας τοῦ σχο-
λεῖ καὶ τῆς ἐκκλησίας (αὐτῆς βέ-
βαιον σὲ μικρότερο βαθμὸν τώρα) στὴν

ὁμιλούμενη ἦταν ἓν πρόβλημα τῆς
ἐποχῆς ἐκείνης, κοντὰ στὰ τόσα ἄλλα
πρόβλημα, πού εἶναι καὶ πρόβλημα
δικὸν μας. Ποιά θὰ εἶναι ἡ στάσι
μας σ' αὐτό; Θὰ παραδεχτομε ὅτι
τετελειωμένον γεγονὸς τύπου νόθου,
σχηματισμένον μὲ τὴν ἐπίδρασι τῆς
καθαρεύουσας ἢ θὰ ζητήσουμε νὰ ἐξ-
απλώσουμε ἓν ὅμοιον μορφολογικὰ τύ-
πον σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις, ὅπου
κοντὰ στοὺς νόθους τύπους ἔχομε
καὶ τοὺς σωστοὺς δημοτικὸς; Καὶ
τότε τὸν ὅμοιον μορφολογικὰ τύπον ἀπὸ
τοῦ θὰ τὸν πάρουμε; ἀπὸ τοὺς νό-
θους ἢ ἀπὸ τοὺς σωστοὺς; Καὶ μὲ ποιά
βάσι; μὲ βάσι τὴν πλειονότητα τῶν
νόθων ἢ τὴν ὀρθότητα τῶν σωστῶν
δημοτικῶν; Αὐτὲς κι' ἓν σωρὸ ἄλ-
λες ἀπορίες μπορεῖ νὰ γεννηθοῦν σχε-
τικὰ μὲ τὸ ζήτημα αὐτό. Μὰ ἡ λύσι
του θὰ δοθῇ, μὴ φαίνεται, μὲ τὸ πέ-
ρασμα τοῦ χρόνου. Τὸ μόνο πού ἔ-
χομε τώρα νὰ ποῦμε εἶναι ὅτι πρέπει
νὰ ἀφεθῇ ἡ ζωντανὴ γλώσσα στὴν
ἐξέλιξι τῆς ἀνεπηρέαστη ἀπὸ ἀδικο-
λόγητες καὶ αὐθαίρετες ἐπεμβάσεις,
ὥσπου νὰ ἐπικρατήσῃ ἓν γλωσσικὸ
ἴδιωμα σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, πρᾶγμα
πού γίνεται σιγὰ—σιγὰ. Ἀποκρυσταλ-
λωμένη γαλῶσι δὲν μποροῦμε νὰ ζη-
τομε ἀπὸ τώρα, μὰ οὔτε καὶ πάν-
τα μὲ ὁλότελα κατηγορηματικὸν τρόπον.
Ἄλλως ἢ σύγκρισι, πού ἔχομε στὴ
γλώσσα μας, ὅλο καὶ θὰ μεγαλῶνει
καὶ θὰ μᾶς βγάλλῃ σὲ ἀδιέξοδο, σὲ
«ἀγλωσσία», ὅπως λέγει ὁ Ψυχάρης.

Ἡ κριτικὴ τοῦ Ροῖδῃ στὸ «Ταξιδί»
τοῦ Ψυχάρη, φυλλάδιον μὲ 40 σελίδες
μιλεῖ εὐνοϊκῶτα γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ
Ψυχάρη, μὰ ἀσχολεῖται πολὺ λίγο μ'
αὐτό! Εἶναι πρὸ πάντων μιά πολε-
μικὴ κριτικὴ στὰ ἐπιχειρήματα τῶν
καθαρευουσιάνων, στὴν ὅποιον ξεχω-
ριστὰ χτυπᾷ τὸν ἀρχηγὸν τους, τὸν
Κόντο. Ἐκεῖνον, πού φοβόταν ὁ Ψυχάρης,
δηλαδὴ μήπως περάσῃ ἀπαρα-
τήρητη ἡ καλλιτεχνικὴ ἀποψι τοῦ
βιβλίου του, δὲν ἔγινε, καθὼς μᾶς
λέγει ὁ Ροῖδῃς στὴν κριτικὴ του, ἀφοῦ

πολλοί του ἀνακρίνωσαν τὴν εὐαρέσκειά τους προσθέτοντας. «Κρίμα νὰ γράφουν τόσα ὠραῖα πράματα εἰς γλώσσαν τῆς ταβέρνας». Καὶ στὸ τέλος τῆς κριτικῆς του, ἀφοῦ, συγχαρῆ ὁ Ροῖδης τὸν συγγραφέα γιὰ τὸ βιβλίο του καὶ ἀκόμη περισσότερο γιὰ τὴν τόλμη του, νομίζει καθήκον του νὰ «κύψῃ εἰς τὸ ὠτίον του καὶ νὰ ψιθυρίσῃ μετ' ἀδελφικοῦ θάρρους» τὰ ἐξῆς: «Ὡς ἐπιστήμων ἔχεις πληρέστατα δίκαιον γράφων ὅπως γράφεις· πᾶς ὅμως ἀναμορφωτῆς πρέπει πλὴν τοῦ ἀπολύτως ὀρθοῦ, νὰ λαμβάνῃ ἐκάστοτε ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ δυνάμενον νὰ συντελέσῃ εἰς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει, ἀποφεύγων πρὸ πάντων νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς κατηχουμένους πᾶσαν ἄσκησιν μὴ ἀπολύτως ἀνγκαίαν πρὸς σωτηρίαν. Ἡ ὄρασις ἡμῶν.. διεστράφη. Τὰ ἀφτὸς, καφινέσαι, Ὡθρόπη, ὁ τύπος τὸν *εμαφτὸ της*, ἡ *ρόδα* ἀντὶ τοῦ δημοτικωτάτου *τροχὸς* καὶ ἄλλα τοιαῦτα, κἀίτοι ἐπιστημονικῶς ὀρθά, οὔτε ἀπαραίτητα εἶναι οὔτε φαίνεται ἡ ἐξ αὐτῶν ὠφέλεια ἀνάλογος τῆς δυσκολίας τῆς καταπόσεως. Στέρξε λοιπὸν παραχωρήσεις τινάς, τούλαχιστον ὀρθογραφικάς, αἵτινες εἶναι ὅμως ἀζήμιοι». ¹

5) Στὴν ἀπάντησή του ὁ Ψυχάρης στὸ Ροῖδῃ εὐχαριστεῖ γιὰ τὴν κριτικὴ του, ποὺ τοῦ φαίνεται «ἡ φωτεινότερη, ἡ βαθύτερη καὶ ἡ τελειότερη ποὺ γράφτηκε στὸ ζήτημα τῆς γλώσσας καὶ ποὺ δὲ θὰ ξεπεραστῆ ποτέ», καὶ ἀπαρνιέται τὴν τέτοια του ὀρθογραφία γράφοντας. Δὲν ἐπιμένω καθόλου, σὰ σ' ἓνα «ἄρθρο πίστεως», στὴν ὀρθογραφία *ἄβριο*, *ἀφτὸς*. Βρίσκω τώρα καθὼς σεῖς πῶς αὐτὲς οἱ γραφῆς χτυποῦν στὸ μάτι ἀνώφελα». Ἔτσι ἐδῶ ὁ Ψυχάρης κάνει «μιά παραχωρησοῦλα τοῦ καλοῦ του τοῦ Ροῖδῃ», ὅπως τὸν εἶδαμε νὰ γράφῃ στὸν Ἀνδρεάδῃ· γιατί τὴν ὀρθογραφία αὐτὴ δὲν τὴν ἀπαρ-

νήθηκε, μὰ ἐξακολούθησε νὰ τὴν ἐφαρμόζῃ πιστά. Δικαιολογούμενος ὅμως στὸ Ροῖδῃ λέγει πῶς δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ ξαφνίση, παρὰ ἀφορμὴ γιὰ τὴν τέτοια του γραφὴ στάθηκε ἡ παρακάτω ἱστορία: Δυὸ δασκάλες ἀπὸ τὴν Πόλῃ τοῦ παραπονέθηκαν μιὰ μέρα γιὰ τὴν ἄπλοποιήσιν ὀρθογραφία. Ζητώντας μιὰ ἀπλοποίηση βρῆκε τὶς γραφῆς *βρῖσω* καὶ *φτηνὸς* ποὺ προκόψανε ἀπὸ τὸ *εὐρῖσω* καὶ τὸ *εὐθηνὸς*. Νόμισε λοιπὸν καλὸ νὰ ξαπλώσῃ αὐτὴ τὴν ὀρθογραφία καὶ σ' ὅλες τὶς λέξεις, ποὺ ἀρχίζανε μὲ τὶς διφθόγγους *αυ* καὶ *ευ*.

Ἡ ἀπάντησις τοῦ Ροῖδῃ δείχνει ἓνα ψυχικὸ κούρασμα, ποὺ ξεσπᾷ σὲ διάφορες νευρικοτήτες. Βλέπουμε πάλι τὸ λίγο ψυχικὸ του σθένος στὸν ἀγῶνα γιὰ τὸν διαφωτισμὸ τοῦ κόσμου ἐπάνω στὸ ζήτημα τῆς ζωντανῆς γλώσσας. Ὡς πρὸς αὐτὸ ὁ Ψυχάρης στέκεται πολὺ ψηλότερά του. «Ἀπὸ τὸ τελευταῖο μου ἄρθρο, γράφει ὁ Ροῖδῃς, ἐπαφα σχεδὸν νὰ καταγίνωμαι μὲ τὴν τύχῃ τῆς νεοελληνικῆς, νικημένος ἀπὸ τὴν γαλήνια ἀταραξία τῶν ἀντιπάλων μας στὸ νὰ συγχίζουν τὸ ὕφος μὲ τὸς γραμματικὸς τύπους, χωρὶς ποτέ νὰ πλησιάζουν τὸ ἀληθινὸ ζήτημα».

Ὁ θυμὸς του ξεθυμαίνει βάζοντας σὲ κυκλοφορία τὴν κοροϊδευτικὴ ἐκφραση τοῦ Ψυχάρῃ, «τὸ *χατζιδουλάκι τοῦ Κόντου*», ποὺ ἀναφέρεται στὸν κ. Γ. Χατζιδάκι, καὶ προτρέπει τὸν Ψυχάρῃ νὰ πάψῃ τὶς ἐπιστημονικὲς συζητήσεις καὶ νὰ βγάλῃ ἔργα «πολεμικῆς καὶ φαντασίας» σὰν τὸ «Ταξίδι ποὺ τραοῦν τὸ κοινὸ μὲ τὸ δικό τους μέρος». ² «Ἐπὶ πλέον, τοῦ λέγει παρακάτω, ἔχετε ἀπ' ὅλους τοὺς ἀπολογητὲς τῆς δημοτικῆς, τὸ πολὺ μεγάλον πλεονέκτημα νὰ εἴστε προφυλαγμένοι

2) Ἡ κοιματικὴ ἐμπέθεια στοὺς γλωσσικοὺς ἀγῶνας φαίνεται κι' ἀπὸ τὸ προηγούμενον γράμμα τοῦ Ροῖδῃ, ὅπου γράφει κάπου: «Ὁ κ. Κουμανούδης, ἐκεῖνος δὲ ἓνας ἀληθινὸς σοφός, μοῦ ἔλεγε ἐδῶ καὶ μερικὲς ἐβδομαδίαι πῶς γιὰ νὰ κάνουμε νὰ θριαμβέψῃ ἡ ὑπόθεσις μας (εἶναι ἀπ' τοὺς δικούς μας), θὰ χρειαζότανε μιὰ συζήτηση, ποὺ νὰ κινήσῃ, τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ.... «ἓνας καυγὰς ποὺ νὰ χαλάσῃ τὸν κόσμον καὶ νὰ βασιτάξῃ 6 μῆνες».

1) Τὴν ἴδια παρατήρησιν ἔκαμε στὸν Ψυχάρῃ μὲ γράμμα καὶ ὁ Κρουμπάχερ.

...πτιτή μομφή τῆς ἀντίφασης, ἐνῶ ἐγὼ
...λίγο στὴν περίπτωση αὐτοῦ τοῦ
...ἀρκρατές
...«Κάνετε αὐτὸ ποὺ σὰς λέγω χω-
...να καταγίνεστε μ' αὐτὸ ποὺ κάνω».
...Ἄλλοι οἱ μαχητικοὶ χυμοὶ τῶν Ἑλλή-
...ἀποκλεισμένοι ἀπὸ κάθε ἄλλη δι-
...δο, τόσα χρόνια τώρα ἀπὸ τὴν Ἑ-
...στάση, ξεχούθηκ' ἀκρότητα τοὺς
...σοσικους ἀγῶνες πολεμώντας ἐν ὄνο-
...τῆς νεοφερμένης τότε στὴν Ἑλλά-
...γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Τὸ γλωσσικο
...ἦτανε μιὰ ἀσχολία γιὰ τὸν κα-
...καί ὁ καθένας ἔδινε καὶ τὴ γνώμη
...γι' αὐτό. Τὸ ἴδιο, βέβαια, γίνεται
...σήμερα, ἀλλὰ σὲ μικρότερη βαθ-
...Ἔσωτερικὴ πίστη ἔλειπε ἀπὸ
...περισσότερους καὶ τῆς *μίας καὶ
...ἄλλης παράταξης. Ὅπως στὴν πο-
...πικὴ πῆγαιαν μὲ τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο
...μα, ἔτσι καὶ στὸ ζήτημα τῆς γλώ-
...ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσουν κάποιον, τὸν
...ἢ τὸν Κόντο. Ἔτσι ἡ ὀξύτητα
...τῆς τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἔφερε
...ὑπερβολές (Ψυχαριστές—Ἀντιψυ-
...ιστές).

...Ὁ Ψυχάρης στὸ κατοπινὸ τοῦ λε-
...γράμμα, ἢ καλύτερα σημεῖωμα,
...σταίει στὸ Ροῖδῆ τὸν μαθητὴ τοῦ
...bert Pernot, τὸν τωρινὸ γνωστὸ νεο-
...ρητιστὴ, ποὺ παρουσιαζόταν τότε
...πρῶτη φορὰ στὰ νεοελληνικά
...μάματα. Ὁ Pernot,¹ ἐπρόκειτο νὰ
...στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ Πάσχα,

1) Εἶναι ἀξιοσημείωτο πὼς ὁ Pernot, στὴν ἀρχὴ πιστὸς
...τῆς τοῦ Ψυχάρη, ἀλλάζει ἀργότερα ἰδέες ἐπάνω στὸ
...ζήτημα. Ἔτσι στὸν πρόλογο τῆς τρίτης ἐκδόσεως
...Grammaire du Grec Moderne (1917)
...πληροφορεῖ γιὰ τὴ μεταβολὴ τοῦ αὐτοῦ: «La troisième
...de cette grammaire procède d'un principe sensiblement
...de la première ainsi que de la seconde, qui n'était qu'
...nouveau tirage».

...composée à un âge où l'on est volontier réformateur et
...Il n'a redouté pas, d'ordinaire, les solutions trop radicales,
...première était une sorte de manuel du vulgarisme néo-
...J'ai mis à profit, dans celle-ci, les données de l'
...».

...Ἐμφανίζεται παρακάτω ὑποστηρικτῆς τοῦ ἀθηναϊκοῦ
...«Il existe aujourd'hui un grec d'Athènes, distinct
...égards de celui de province, et qui gagne chaque jour
...terrain. Dans cette ville, le parler populaire n'est pas, il est
...identique à celui des gens cultivés, mais tel est le cas
...à tous les pays et, à Athènes comme ailleurs, c'est le langage
...peuple qui tend à se modeler sur celui de la classe plus
...Or dans ce dernier se sont introduits, pour des raisons
...multiples, non seulement des mots, mais encore des formes, pro-
...de la langue ancienne. C'est là un fait linguistique».

...ν' ἀσκηθῆ πρακτικὰ στὴ γλῶσσα
...καὶ γιὰ διάφορες μελέτες σ' ἐπαρχίες
...αὐτὸ ἔχει κάποια ἀνάγκη ἀπὸ κα-
...θὴση.

7. Στὸ προτελευταῖο τοῦ γράμμα (1
...Μάη 1893) ὁ Ψυχάρης μᾶς λέγει πὼς
...φυλλομετρώντας τὸ νέο βιβλίον τοῦ
...Ροῖδῆ, «τὰ Εἰδῶλα», σταματᾷ στὴ σε-
...λίδα 216 (Ἐκδοσὴ Φέξη), στὸν Ἐπι-
...λογο μὲ τὸν τίτλο «Τὶ δύναται νὰ γει-
...». Ἐκεῖ γράφει ὁ Ροῖδῆς: «Τίνα ὁμῶς
...γλῶσσαν πρέπει νὰ μεταχειρίζονται οἱ
...ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῆς διγλωσσίας, διὰ
...νὰ μὴ ἐλέγχωνται ἀσύμφωνά πρὸς τὰ
...κηρύγματα τὰ ἔργα; Ὡς ἐξηγήσαμεν
...ἄνωτέρω, ἄδικος ἔμα καὶ παράλογος
...εἶναι ἡ ἀπαίτησις παρ' αὐτῶν νὰ κα-
...ταρτίσωσιν γραπτὴν δημοτικὴν γλῶ-
...σαν ἀπὸ μιαν εἰς ἄλλην ἡμέραν. Πα-
...ραδείγματα χρήσεως τῆς ἄμειγους δη-
...μῶδους εἰς τὸν πεζὸν λόγον δὲν γνω-
...ρίζομεν ἀλλὰ πλὴν τῶν μεταφράσεων
...τοῦ Βηλαρά, «τοῦ Διαλόγου» τοῦ Σολο-
...μοῦ καὶ τοῦ «Ταξιδίου» τοῦ κ. Ψυχάρη.
...Ἄλλ' ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, καίτοι εἰδικῶς
...καὶ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἀπὸ πολλῶν
...ἤδη ἐτῶν ἀσχολούμενος εἰς τὴν μελέτην
...τῶν δημοτικῶν μνημείων καὶ τὴν συλ-
...λογὴν φράσεων ἐκ τοῦ στόματος τοῦ
...ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἠναγκάσθη νὰ βρέξῃ
...μὲ ἀφθονον ἰδρώτα πᾶσαν τοῦ βιβλίου
...τοῦ σελίδα».²

«Οὐδὲ δύναται τοῦτο» (δηλ. το Τα-
...ξίδι), συνεχίζει ὁ Ροῖδῆς στὰ «Εἰδῶλά»
...του, νὰ θεωρηθῆ ὡς συνήθως πεζὸς
...λόγος, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ὡς συλλογὴ
...πεζῶν ποιηματίων. Τὸ αἶσθημα καὶ ὁ
...λυρισμὸς ἐπικρατοῦσι καὶ εἰς αὐτάς
...τάς γραμματικὰς συζητήσεις, αἱ φρά-
...σεις μένουσιν ἀσύνδετοι οὐδὲ ὑπερ-
...βαίνει τὰς τρεῖς γραμμὰς τῶν πλειστῶν
...τοῦ μακροῦ. Τὸ «Ταξίδι» εἶναι καλλι-
...τέχνημα ἀποδεικνύον ἐπαρκῆ μὲν πρὸς
...τοιαῦτα τὴν λασουμένην, οὐχὶ ὁμῶς καὶ
...δυνατὴν τὴν ἄμεσον αὐτῆς χρῆσιν.

2. Ἡ δὴ ἀναφέρεται ὁ Ροῖδῆς στὸν πρόλογο τοῦ «Τα-
...ξιδίου» ὅπου ὁ Ψυχάρης γράφει: «Ἐν ἔβαλα ἕνα ἄνθρωπον
...γραμματικῶν, δὲν ἔγραφα μιὰ λέξη, μιὰ συλλαβὴν στὸ βι-
...βλίον μου, χωρὶς νὰ τὸ συλλογισθῶ πρὶν ὄρεσ, μὴν ἴσως
...μάλιστα νὰ πῶ χρόνια, ἀφοῦ κάθε χειμῶνα στα δημόσια
...μαθήματα ποὺ δίνω, τῆς γλώσσας τὴν ἱστορία μελετῶ».

Πρός τοῦτο θ' ἀπητείτο πλὴν τῶν ἄλλων νὰ εὐρεθῶσι συγγραφεῖς ἔχοντες τοῦ κ. Ψυχάρη τὴν μάθησιν, τὸ πνεῦμα, τὸ ὕφος καὶ τὴν προθυμίαν νὰ καταβάλλωσι πρὸς τέλειον ὀμαλισμὸν τῆς γλώσσης τῶν ὅσον οὗτος καιρὸν καὶ κόπον. Τοιοῦτους ἡμεῖς δὲν γνωρίζομεν, οὐδ' ἂν ὑπάρχωσιν θὰ εἶναι περισσότεροι τῶν δυναμένων καὶ εἰς μονόχειρος τὰ δάκτυλα νὰ μετρηθῶσι».

Ὅπως βλέπουμε, ὁ Ροῖδης ἔχει ἀντιρρήσεις γιὰ τὴν ἄμεση χρῆση τῆς δημοτικῆς γλώσσας. Χρόνια τώρα ἐμποδίζεται ἀπ' αὐτὲς νὰ πάρῃ μιὰ ὀρισμένη στάση ἀπέναντι στοῦ γλωσσικοῦ ζητήμα. Γράφει στὴν καθαρεύουσα, ἂν καὶ ὀπαδὸς τοῦ δημοτικισμοῦ, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, καὶ φοβᾶται κι' ὁ ἴδιος τὴν ἀπότομη μεταβολὴ στὴ γλώσσα του. Τί θὰ ἔλεγε ὁ κόσμος γι' αὐτόν, πού τὸν ἤξερε νὰ γράφῃ στὴν καθαρεύουσα; Δὲ θὰ ἦτανε καλύτερο ἓνα βαθμιαίο πλησίασμα τῆς καθαρεύουσας πρὸς τὴ δημοτικὴ, πού κάνει καὶ τὴ μεταβολὴ ἀνεπαίσθητη;

Αὐτὲς τοῦ οἱ ἐνδόμυχες σκέψεις καὶ κάτι ἄλλες μικροπαρατηρήσεις στοῦ ἔργο τοῦ Ψυχάρη τὸν ὀδηγοῦν στὴ θεωρία τοῦ «καθαρισμοῦ τῆς καθαρεύουσας». Οἱ ἀντιρρήσεις ὅμως τοῦ Ροῖδη δὲ στέκονται. Τὸ ὅτι μόνο δυὸ—τρία βιβλία ἦτανε γραμμένα στὴ δημοτικὴ, δὲν ἦτανε λόγος ν' ἀποτρέψῃ τοὺς ἄλλους ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιχειρήσουν νὰ γράψουν σ' αὐτὴ. Οὔτε ἡ νομιζόμενη φτωχὴ συντακτικὴ κατασκευὴ τῆς γλώσσας οὔτε κι' ὁ κόπος γιὰ τὸ γράψιμο τῆς ἦτανε σοβαροὶ λόγοι, ὥστε νὰ κλονίσουν τὴ χρῆση τῆς ἀπ' ὀποιοῦνδήποτε. Ἰσα—ἴσα αὐτὰ τὰ ἀδύνατα σημαῖα στὴ ζωντανὴ γλώσσα τῆς τότε ἐποχῆς ἔπρεπε νὰ τοῦ κινήσουν ζωηρότερο τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν πρακτικὴ τῆς καλλιέργεια καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ τῆς ἔρευνα, ὅπως καὶ πραγματικὰ ἐγίνε ἀπὸ ἄλλους.

Ὁ Ψυχάρης στοῦ γράμμα του χτυπᾶ τίς ἰδέες αὐτὲς τοῦ Ροῖδη, πού διαφέρουν ριζικὰ μὲ τίς δικές του. Καὶ

ἀναφερόμενος στὰ λόγια τοῦ Ροῖδη, ὅτι στὴ δημοτικὴ οἱ φράσεις μένουν ἀσύνδετες καὶ ὅτι τὸ μάκρος τους δὲν ξεπερνᾷ τίς τρεῖς γραμμές, γιὰ νὰ τὸν ἀποστομῶσιν τὸν παραπέμπει στὴν «Ἐστία» τοῦ 1891 σελ. 211 ὅπου ἔγραψε μιὰ φράση μὲ 34 γραμμές. Ἐπειτα καὶ ἀληθινὸ νὰ ἦτανε αὐτὸ, προσθέτει ὁ Ψυχάρης, πάλι ἀρμονίζεται μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας ἀπὸ τὴν ψηλότερη ἄποψη τῆς τέχνης εἶναι καλύτερο.

Ὅσο γιὰ τὸ ζήτημα πὼς ἴδρωσε ὥσπου νὰ γράψῃ τὸ «Ταξίδι» του, λέγει: «Κατὰρὰ στὸν καλλιτέχνη, πού δὲν ἰδρώνει». Γιὰ παράδειγμα φέρνει τὸν Ἰσοκράτη καὶ κατόπιν ἀπὸ τὴ γαλλικὴ φιλολογία τὸν Φλωμπέρ, πού κυριολεκτικὰ «σκοτώθηκε νὰ ἰδρώνῃ γιὰ κάθε λέξη, κι' αὐτὸ σὲ μιὰ γλώσσα τέλεια σχηματισμένη, καὶ ἐκεῖνο, πού εἶναι ἀξιοπεριεργότερο ἀκόμη, στοὺς ἴδιους ὅρους καὶ γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους» μὲ τοὺς δικούς του.

Καὶ τρίτον ἀναφερόμενος σὲ κείνο πού ἔγραψε ὁ Ροῖδης στὰ «Εἰδῶλα» γιὰ τὸ «Ταξίδι»: «Οὐδὲ δύναται τοῦτο νὰ θεωρηθῇ ὡς συνήθης πεζός, λόγος, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ὡς συλλογὴ πεζῶν ποιημάτων» καὶ σὲ κείνο πού ἔγραψε στὴν *Κριτικὴ τοῦ Ταξιδίου*: «τὸ βιβλίον του ἐνθυμίζει συγχρόνως τὴν «Αἰσθηματικὴν περιήγησιν» τοῦ Sterne καὶ τὰ «Πεζὰ ποιήματα» τοῦ Baudelaire, γράφει, πὼς κάθε πρόζα ἔχει μέσα τῆς τὸ δικὸ τῆς ρυθμὸ καὶ δὲν πρέπει νὰ κάνουμε σύγκριση τοῦ ρυθμοῦ τῆς μὲ τὸν ρυθμὸ τῆς ποίησης: «νὰ ὁ ὅρος, λέγει, sine qua non γιὰ τὴν ἀληθινὴ πρόζα».

Ὅσο γιὰ τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ Ροῖδη πὼς οἱ δημοτικιστὲς εἶναι τόσο λίγοι πού μποροῦν «καὶ εἰς μονόχειρος τὰ δάκτυλα νὰ μετρηθῶσι», γράφει πὼς πρέπει ἀκόμη νὰ περιμένη καὶ νὰ εἶναι εὐχαριστημένος μὲ τὰ ἀποτελέσματα πού κατάφεραν καὶ πὼς, ἂν καλοξετάσῃ κανεὶς τὸ ζήτημα, οὔτε κι' ὁ Βηλαρᾶς οὔτε κι' ὁ Σολωμὸς ἔκαναν

χρήση τῆς «ἀμιγοῦς δημῶδους».

Τὴν ἰδέα τοῦ Ροῦδη, ἀποκρυσταλλωμένη πιά γενικά, στὸ γλωσσικὸ ζήτημα, τὴν βλέπουμε στὴ σελίδα 217 τῶν «Εἰδώλων», ὅπου γράφει: «Καὶ τοῦτο, ὅπως πάντα ἄλλον παράγοντα τοῦ προβλήματος ἀκριβῶς ὑπολογίζοντες ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἀκατόρθωτος εἶναι σήμερον ἢ διὰ πηδήματος μετάβασις ἀπὸ τὴν τεχνητὴν εἰς τὴν μητρικὴν ἡμῶν γλῶσσαν καὶ μόνος δυνατὸς τρόπος ἐπανόδου εἰς αὐτὴν ὁ *καθαρισμὸς τῆς καθαρευούσης*, ἥτοι ἡ ἀπολύμανσις τοῦ γραπτοῦ ἡμῶν λόγου ἀπὸ πάντα τὰ ἀσυμβίβαστα πρὸς τὸν προφορικὸν στοιχεῖα, συντελουμένη βαθμηδόν· καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἀνεπιστήτως». Συμπληρώνοντας τὶς παραπάνω του σκέψεις λέγει στὴ σελ. 221. «Ἔργον τοῦ συγγραφέως δὲν εἶναι οὔτε νὰ ἐπιβάλλῃ ἀδηρὴ καταπότια οὔτε νὰ μαντεύῃ τὰς ὀρέξεις μελλόντων ἀναγνωστῶν, ἀλλὰ ν' ἀποβλέπῃ εἰς μόνους τοὺς σημερινούς. Τούτους ὅμως δύναται ὅσον καὶ τὰ κόντεια τέρατα νὰ σκανδαλίῃ ἢ ἄνευ τῆς δεούσης κρίσεως καὶ φιλοκαλίας ἀπότημος εἰς τὸν γραπτὸν λόγον εἰσαγωγῇ ἐκεῖνων πρὸ πάντων τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων, τοὺς ὁποίους ἐκφωνοῦσι δεκάκις τῆς ἡμέρας» κ.ο.κ.

Ἡ θεωρία τοῦ «καθαρισμοῦ τῆς καθαρευούσης» εἶναι καθαρὰ ἐγκεφαλικὸ κατασκεύασμα τοῦ Ροῦδη χωρὶς πρακτικὴ ἐφαρμογὴ. Γιατί, καὶ πραγματικοίσημῃ νὰ ἦταν, ποῖος θὰ ἦταν ὁ γνώμονας, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο θὰ προχωροῦσα ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα στὴ δημοτικὴ; Πῶς θὰ ἦταν δυνατό «τὰ ἀσυμβίβαστα πρὸς τὸν προφορικὸν στοιχεῖα» νὰ εἶναι «ἀσυμβίβαστα» ταυτόχρονα σ' ὄλους μας, ὥστε νὰ τ' ἀπορρίπτουμε ὅλοι μας χωρὶς διαφωνία; Κι' ἔπειτα ἐκεῖνο τὸ «βαθμηδόν» πῶς θὰ γινότανε; Μόνονι μας θὰ κρίνισμε τὴν ὥρα, πού θὰ ἔπρεπε ν' ἀπορρίψουμε κάτι ἢ θὰ μᾶς τὴν ὠρίζαν ἄλλοι; Κι' ἓνα σωρὸ

ἄλλα τέτοια ἐρωτήματα μπορεῖ νὰ προβληθοῦν, στὰ ὁποῖα ὅμως δὲν δίνεται καμμιά ἀπάντησις.

Αὐτὲς τὲς γνώμες τοῦ Ροῦδη τίς χτυπᾷ ὁ Ψυχάρης στὸ προτελευταῖο του γράμμα. «Ὁ συμβιβασμὸς εἶναι γιὰ μὲνα τὸ χτύπημα τὸ πιὸ θανάσιμο, τὸ μόνον θανάσιμο χτύπημα πού μπορεῖ νὰ καταφέρῃ κανεὶς στὴν ἐθνικὴ γλῶσσα. Δὲν βλέπω ἄλλως τε πῶς οὔτε μὲ ποιὸ τρόπο, γιὰ νὰ περάσω στὴν περιοχὴ τῶν πραγμάτων, ἀντιλαμβάνεστε σὰ δυνατό ἓνα βαθμιαῖο πλησίασμα στὴν ὀμιλούμενη γλῶσσα». «Ὅσο γιὰ τὸ ἔργο τοῦ συγγραφέα παρατηρεῖ: «Ἄν ὁ συγγραφέας δὲν ἐργαζόταν γιὰ τὸ μέλλον, ἂν ἀπευθυνόταν μοναδικὰ στοὺς *σημερινούς*, δὲν θὰ ὑπῆρχε γιατί: τότε, θὰ ἔγραφε ἀκριβῶς ὅπως ἔχουν γράψῃ οἱ προκάτοχοί του, ἀφοῦ, κατὰ τὴ στιγμὴ πού συλλαμβάνει τὸ ἔργο του, κατὰ τὴ στιγμὴ πού δὲν εἶναι ἀκόμη δημόσιο (publique... publique), τὸ πνεῦμα τῶν σημερινῶν του εἶναι ἀκριβῶς στὸ σημεῖο, πού τὸ ἄφησαν οἱ προκάτοχοι τοῦ νεοφερμένου. Αὐτός, εἶναι *μοιραῖα* ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀριανῆς ἡμέρας, καί, μὲ μόνον τὸ γεγονός, ὅτι φάνηκε, πῆρε τοὺς σημερινούς του ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τοὺς ἔσπρωξε μπροστά του».

Αὐτὴ τὴ γνώμη τοῦ Ψυχάρη δὲ μπορούμε νὰ τὴν παραδεχτοῦμε ἀπόλυτα. Γιατί ὁ συγγραφέας — κι' ἐννοῶ τὸν πραγματικὸ καὶ μεγάλο συγγραφέα — γενικά, ὅταν γράφῃ, δὲν σκέφτεται τοὺς ἀναγνώστες τῆς ἐρχόμενης γενεᾶς. Ψυχικὸς ἀγώνας μπορεῖ νὰ ὀνομαστῇ τὸ γράψιμό του. Ἀγωνίζεται νὰ ὑποτάξῃ τίς σκοτεινὲς δυνάμεις, πού πληθωρικὲς ξεχειλίζουν ἀπὸ τὸ εἶναι του, νὰ τίς δώσῃ μορφή κι' ἔτσι νὰ βάλῃ τάξη στὸ ψυχικὸ του χάος. Τὴ στιγμὴ τῆς δημιουργίας του ὅλα του γύρω σβήνουν καὶ ὁ συγγραφέας ὁ ἴδιος πλησιάζει ὅλο καὶ περισσότερο τὴν βαθύτερη οὐσία τῆς ζωῆς.

8. Στὸ τελευταῖο του γράμμα ὁ Ψυχάρης κάνει ἀκόμη μιὰ παρατήρησις, πού χρησιμεύει σὰν συνδετικὸς κρίκος

ανάμεσα στις δυο παραπάνω, δηλαδή στη σχέση του συμβιβασμού και του έργου του συγγραφέα, ή καλύτερα, μπορούμε να πούμε, αναπληρώνει και τις δυό. Γράφει δηλαδή στον Ροΐδη: «Τὸ σύστημά σας τοῦ βαθμιαίου καθαρισμοῦ σκοντάφτει σὲ μιὰ θεμελιώδη θεωρία τῆς τέχνης: ὁ καλλιτέχνης, ὁ συγγραφέας δὲν μποροῦν νὰ ἰσχυριστοῦν πὼς μεταχειρίζονται μιὰ μεταβατική γλῶσσα. Πρέπει ἀπόλυτα νὰ ἔχουν τὴ συνείδηση πὼς δημιουργοῦν — πὼς γράφουν γιὰ τὴν αἰωνιότητα». Στὸ ἴδιο, τὸ τελευταῖο του γράμμα, γράφει πὼς φόβος γιὰ τὴν ἐθνικὴ γλῶσσα οὔτε ἀπ' τὸν Κόντο ὑπάρχει οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀναδιπλασιασμένους παρακειμένους ἢ τοὺς ἀττικοὺς μέλλοντες, παρὰ μόνον ἀπὸ τύπους σὰν ὁ *βασιλεὺς*, ὁ *εἰσαγγελεὺς* κλπ, γιατί τότε ὁ λαὸς θὰ πῆ τερατουργήματα, δηλαδή θὰ πῆ ὁ *βασιλεὺς* ἀντὶ ὁ *βασιλιάς*, *εἰσαγγελεὺς* κλπ.

Στὰ δυὸ τελευταῖα γράμματα τοῦ Ψυ-

χάρη, καὶ ἰδίως στὸ προτελευταῖο, βλέπουμε πόσα παράπονά του καὶ πόσοι κρυφοὶ θυμοὶ του ξεσπάζουν μὲ τὸ νέο βιβλίο τοῦ Ροΐδη, τὰ «Εἰδωλα». Ὁ Ψυχάρης δὲν τοῦ τὴ συχώρεσε αὐτὴ τὴ θέση. τὴ θέση τοῦ *συμβιβασμοῦ*, γιατί ὕστερα ἀπὸ ἓνα μῆνα, ἀπ' ὅτου τοῦ ἔγραψε τὸ προτελευταῖο του γράμμα, ἀκολούθησε τὸ τελευταῖο καὶ ἔδω ἔπαψε ἡ ἀλληλογραφία τους.

Φύση φλογερὴ καὶ ὀρμητικὴ ὁ Ψυχάρης καὶ μὲ κάποιον ἀκράτητο ἐγωισμό γιὰ τὸ ἔργο του δὲν ἐννοοῦσε νὰ ξεφύγει οὔτε κατὰ ἓνα ἑκατοστὸ ἀπ' τὸ δρόμο, πὺ χάραξε ὁ ἴδιος οὔτε νὰ δεχτῆ ὑποδείξεις. Κι' ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἔμεινε πιστὸς στὸ πρόγραμμά του, ἀποδείχνοντας ἔτσι μὲ τὴν πράξη ἐκεῖνο, πὺ εἶχε πῆ κάποτε ὁ ἴδιος σ' ἓνα του γράμμα πὼς εἶναι «ἓνας γραμματικός πολὺ πεισματάρης» (*un grammairien très têtue*).

A. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΩΜΑΤΙΟ ΠΡΟΑΣΤΕΙΟΥ

A. Π.

Ἦταν ἓνα δωμάτιο προαστείου μὲ δυὸ παράθυρα στὸ δρόμο ἀνοιγμένα. Δὲν εἶδε ὡς τότε ἄλλο ἀπὸ ἀθλιότητες κι ἀπὸ ἐπεισόδια πολὺ συνηθισμένα.

Μὰ ἦρθε ὁ καιρὸς καὶ κάποιον δεῖλι ὠραῖο ἔζησε τὴν ἱστορικὴ στιγμή του. Ἴσως πιά νὰ μὴ δοκιμάσει ἄλλο σπουδαῖο συμβεβηκὸς ἢ ὑπόλοιπη ζωὴ του.

Μὰ κάθε ἑσπέρα, ὅταν τὰ τζάμια του θ' ἀπλώθει πύρινος ἀπ' τὸ δύσμα ὁ ἥλιος πέρα, ἢ χλιαρὴ του θὰ ἐνθυμεῖται ἀτμοσφαῖρα τοὺς δυὸ μεγάλους ἐραστὲς πὺ ἔδεξιῶθη.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

Ἀθήνα, Δεκέβρης 1935

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ

R. Università Degli Studi
Di Roma
Facoltà di Filosofia e Lettere

Roma, 12 Δεκεμβρίου 1935

Ἀξιότιμε καὶ φίλε κ. Προυσῆ,

Ἐλαβα ἀπὸ καιρὸ τὸ φιλικὸ γράμμα Σας, καθὼς καὶ τὰ τεύχη τοῦ περιοδικοῦ «Κυπριακὰ Γράμματα» ποῦχετε τὴν καλωσύνη νὰ μου στέλνετε τακτικά. Σὰς εἶμαι βαθειὰ ὑπόχρεως. Ἦταν σκέψι μου νὰ Σὰς ἀπαντήσω ἀμέσως, ἀλλὰ δυστυχῶς διάφορες ὑποθέσεις καὶ τὰ ταξίδια καθὼς καὶ ἡ ἐπιθυμία νὰ Σὰς στείλω κάτι γιὰ τὸ περιοδικὸ Σας στάθηκαν αἰτία τῆς μακρᾶς σιωπῆς μου.—Παρακολουθῶ μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ μὲ ἐξαιρετικὴ προσοχὴ τὸ ἔργο Σας, τόσο πολῦτιμο ἀπὸ πνευματικῆς ἄλλὰ καὶ ἀπὸ πατριωτικῆς πλευρᾶς. Κατωρθώσατε νὰ ἐπιτύχετε στὸ νησί Σας ὅτι δὲ στάθηκε δυνατό νὰ ἐπιτύχουμε σὲ καμμιὰ ἄλλη ἐπαρχία τῆς Ἑλλάδας. Μόνον ἡ πρωτεύουσα μας μπορεῖ νὰ σὰς συναγωνίζεταί. Τὸ παράδειγμα Σας μὲ συγκινεῖ βαθειὰ. Πολλές φορές ἀσχολήθηκα καὶ δημόσια γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ προόδου τῆς ἑλληνικῆς περιφερείας. Δυστυχῶς σὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα πᾶμε μὲ βῆμα σημειωτῶ. Ἄν ἀφαιρέσουμε δύστυχῶς κέντρα σ' ἄλλο τὸ ἄλλο Κράτος δὲ βλέπω παρὰ τροπαλῆς προσπάθειες. Σεῖς νικῆσατε αὐτὸ τὸ στάδιο : Σὰς ἀξίζει κάθε ἔπαινος καὶ κάθε ὑποστήριξι ἀπὸ ὅλους μας. Ἡ δρᾶσι Σας δὲ θὰ μείνῃ ἄκαρπη, κι οὔτε θὰ λησμονηθῇ ποτέ : σὴν ἱστορίᾳ τῆς λογοτεχνίας τῆς Πατρίδος μας ἰὸ ἔργο Σας θὰ μνημονεύεται πολὺ εὐνοϊκῶς. Διττὴ ἡ σημασία τῆς πρωτοβουλίας Σας : ἀπὸ τῆς μιάς μεριάς μαζεύετε τοὺς θησαυροὺς τῆς Κύπρου καὶ δείχετε τοὺς νέους τὸ πλούσιο ὄμιλο τῆς νήσου καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά διδάσκετε τοὺς ἄλλους Ἕλληνας—καὶ σὲ κείνους τῶν ἐπαρχιῶν—πόσα μπορεῖ κανεὶς νὰ πετύχῃ καὶ νὰ κατορθώσῃ ὅταν ἐμπνέεται ἀπὸ καλὴ θέληση, ἀπὸ ἀληθινὸ ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὰ γράμματα,

ἀπὸ εὐλικρινῆ ἀγάπη γιὰ τὴ Χώρα του. Μπορεῖτε νᾶστε πραγματικά ὑπερήφανοι γιὰ τὸ παράδειγμά Σας.—Μοῦ ζητᾶτε παρατηρήσεις καὶ τυχόν ὑποδείξεις γιὰ τὴ βελτίωση τῶν Κ.Γ. : δὲν ὑπάρχει τέτοια ἀνάγκη. Εἶναι τόσο ἐπιμελημένο τὸ περιοδικὸ Σας ποῦ δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη γιὰ ὑποδείξεις. Μιά μόνον ἐσχὴ θέλω νὰ Σὰς κάνω ἐξακολουθήση μὲ τὴν ἴδιο ἐνθουσιασμὸ καὶ μὲ τὴν ἴδια ζέσι τὸ ἔργο Σας, ὑπερήφανοι γιὰ τὰ ἀποτελέσματα καὶ βέβαιοι ὅτι κάθε Ἕλληνας, ποῦ ἀγαπάει τὰ γράμματα, παρακολουθεῖ μὲ ἐξαιρετικὴ συμπάθεια τὴν εὐγενικὰ πρωτοβουλία Σας.

Εὐχαριστῶς θὰ ἔγραφα κάτι γιὰ τοὺς Νικολαΐδη, Λιπέρτη καὶ Μιχαηλίδη, δυστυχῶς ὅμως τὸ ἔργο τους τὸ γνωρίζω τμηματικά ἀπὸ κομμάτια ποῦ τυχε νὰ διαβάσω σὲ περιοδικὰ καὶ φημερίδες. Θάχατε τὴν καλωσύνη νὰ μου στείλετε Σεῖς τὰ ἔργα τους—ἂν ἔχουν ἐκδοθεῖ συστηματικά—κοί ὅτι ἄλλο σχετικὸ ὑπάρχει :

Σὰς ἐσωκλείω μερικά ἀπ' τὰ Κυπριακὰ Ἑρωτικά ποιήματα τῆς ἀνεκδότου συλλογῆς τῆς Βενετίας ποῦ σπουδάζει τώρα ἡ Δις **Giovanna Rojaghi**. Μερικά ἄλλα εἶχαν δημοσιευθῆ στὸ περιοδικὸ Νέα Ἑστία τὸν περασμένον Αὐγουστο μὲ μιά μικρὴ σημειωσί μου. Θεώρησα περιττὸ νὰ ἐπαναλάβω τὰ ἴδια. Ἄν θέλετε γράφετε Σεῖς μερικά λόγια σχετικά παρουσιάζοντας τὰ ποιήματα. Θὰ Σὰς παρακαλοῦσα θερμὰ νὰ μου στείλετε μερικά ἀντίτυπα τοῦ τεύχους ποῦ θὰ δημοσιευθοῦν ὡς καὶ μερικά ἀνάτυπα.

Πάντα σὴν διάθεσί Σας

Σας χαιρετῶ μὲ φιλία καὶ ἐχτίμηση

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΩΡΑΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Τὰ παρακάτω ποιήματα ἀντιγραφέντα ἀπὸ τὸν Κώδικα τῆς Βενετίας ἔχουν σταλεῖ στὸ περιοδικὸ, ὅπως φαίνεται κι ἀπὸ τὸ προηγούμενο γράμμα τοῦ καθηγητῆ κ. Ζώρα, μέσον του, ἀπὸ τῆς Δίδας **Giovanna Rojaghi**, τελειόφοιτο τῆς φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης π' ἀπάνω τους εἰσιμάζει τὴ διδακτορικὴ τῆς θέσης. Τὰ ποιήματα αὐτὰ πρωτογενῶς

στὸν κόσμον τῶν γραμμάτων ἀπὸ τὸ μακαρίτη ἱστοριοδίφῃ Κ. Σάθα ἀνήκουν σὴν Ἑλληνικῆ μεταβυζαντινῆ λογοτεχνία τοῦ 16 αἰῶνα καὶ σώζονται σ' ἓνα κώδικα τῆς Μαρκανθῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βενετίας. Ὁ **Emile Legrand**, ὁ γνωστὸς νεοελληνιστῆς σοφός, ποῦ σὴν ἀκαταπόνητη φιλεργία του χρωστᾶ τόσο καὶ τόσο ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία εἶ-

χε βγάλει στο φῶς ἓνα μέρος, καμμιὰ ἐνενη-
ταριά περίπου, στο β' τόμο τῆς σειρᾶς
«*Bibliothèque Grecque Vulgaire*» κι ἀπὸ κεῖ τᾶ-
χουν γνωρίσει οἱ κριτικοὶ Ἡλ. Βουτιερίδης
καὶ Ἄριστος Καμπάνης πού ἀναφέρονται κιό-
λας σ' αὐτὰ στὶς ἐκδόσεις των γιὰ τὴν ἱστορία
τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Ὁ *Legrand*
ὅμως τὰ δημοσίεψε χωρὶς νὰ τὰ σχολιάσει· οἱ
προαναφερμένοι συγγραφεῖς δὲν ἔχουν δικαίω
νὰ τὰ παίρνουν μ' ὄλες τὶς ἐπιδράσεις τῆς
Ἰταλ. λογοτεχνίας γιὰ μεταφράσεις εἴτε πα-
ραφράσεις ἀπὸ γνωστὰ Ἰταλικά πρότυπα καὶ
πρὸ πάντων ἀπὸ τὸν Πετράρχα. Ἐπίσης ὅλα
δὲν εἶναι, ὅπως ἀναφέρεται σονέττα ἢ ὀχτά-
βες. Παρουσιάζουν μιὰν ἀξιοσπούδαστη ποι-
κιλία μέτρων πού τόσο ἡ μελέτη τους ὅσο καὶ
τὰ συμπεράσματα πού θὰ βγοῦν ἀπ' αὐτὴ
πρέπει νὰναι πολὺ ἐνδιαφέροντα. Ἡ *Dida*
Pojaghi ἔχει κιόλας δημοσιέψει μερικὰ ἀνέκδο-
τα ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτὰ μὲ ὑποσημειώσεις
στὸ τεῦχος 208 τῆς «Νέας Ἑστίας» τῆς 15ης

Αὐγούστου τοῦ 1935 καὶ μὲ τὴν ἀκόλουθη
προσημείωση:

«Τὰ Κυπριακὰ Ἑρωτικά ποιήματα εἶναι
γραμμένα μὲ Ἑλληνικοὺς χαρακτήρες κατὰ
τὴ φωνητικὴ προφορὰ τῶν λέξεων, χωρὶς ὁ-
μως νὰ τηρῆται ἡ ὀρθογραφικὴ τους γραφή.
Προσπάθησα νὰ τ' ἀντιγράψω μένοντας πιστὴ
στὸ πρωτότυπο καὶ ἀκολουθώντας τὴ γραφή
πού μοῦ φαινόταν πιὸ κατάλληλη γιὰ ν' ἀπο-
δώσῃ ἓνα παλαιὸ κείμενο· δὲν ἀποκλείεται
στὴν τελικὴ μορφή νὰ ἐπιφέρω μερικὲς μετα-
βολές. Ἐπιφυλάσσομαι νὰ ἐκφέρω τὴ γνώμη
μου γιὰ τὴν ἱστορικὴ καὶ λογοτεχνικὴ ἀξία
τῆς συλλογῆς, καθὼς καὶ τὰ διάφορα σχε-
τικὰ προβλήματα ὅταν τελειώσω τὴ γενικὴ
μελέτη μου».

Μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρίαν γνωρίζουμε μ' εὐχα-
ρίστηση μας στοὺς ἀταγνώστες τῶν «Κυπρια-
κῶν Γραμμάτων» πὼς ὁ συνεργάτης μας κ.
Ἄντωνος Ἰντιάνος ἀσχολεῖται ἐπίσης μὲ τὸ
ἴδιο θέμα ἀκό καιρὸ κι ἐτοιμάζει μιὰ ἐκ-
δοση τῶν ἴδιων ποιημάτων.

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΕΡΩΤΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

(Ἀπ' τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ τῆς Μαρ-
κιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βενετίας.)

I

Τώρα πού ντύθηκεν ἡ γῆ τὰ δασινὰ
καὶ μὲ τὰ χόρτα τὰ χλωρὰ μορφίζεται,
ἔμην ὁ πόθος μ' ἔντυσε τὰ σκοτεινὰ.

Ἡ γῆ τώρα ἔχ τὰ κρύα νερὰ δροσιζεται
καὶ κάμνει τὰ χορτάργια τῆς ν' ἀθίζουζιν,
κ' ἔμέναν ἡ καρδοῦλλα μου ἐνπυρίζεται.

Τώρα τὰ δέντρη ἄχ τῶν ἀθῶν μυρίζουσιν
κ' εἰς τὰ κλωνιά τους τὸν καρπὸν φορτώννουνται,
καὶ μὲν, πόθε, τὰ μμάτια μου θρηνίζουσιν,

Κι ὡς γοιὸν οἱ βρῦσες ἔς τὰ βουνὰ πιντώννουνται
μὲ ταραχὴν εἰς τοὺς κρεμοὺς δίχα σταμὸν,
ἦτζου καὶ μὲν τὰ δάκρυα μου χενώννουνται.

Τώρα τὰ ζᾶ πγειὸν δὲν κρατοῦν τὸν ποταμὸν
γιατὶ νερὸν εὐρίσκουσιν ὅπου νὰ πᾶν,
καὶ ἔγ' ὅλα μου στεγνώσασιν ἄχ τὸν καμὸν.

ἽΣ τὸν κόσμον δὲν εἶχεν κανένας πάθος
 ὡς γοιὸν βαστάνω γῶ μέρες καὶ νύχτες,
 κ' εἰς τοῦτον ἔχω μαρτυργιά μου τ' ἄστρον
 ἀπὸ τόσο συχνὰ μ' ἄφτουν τὸ τέλος,
 πάγω ζητῶντα ἔς τὲς πικρὲς μου μέρες
 ποὺ μὲ φυροῦν γοιὸν χιόνιν εἰς τὸν ἥγλιον

Ἐν ἤξερα νὰ στράφηκα ἔς τὸν ἥγλιον
 ποὺ θὲ νὰ πῶ τὲς ἔγνες καὶ τὸ πάθος.
 ἀπὸ βαστάνω τοῦτες τὲς ἡμέρες,
 ἔλπίζω νὰ σιγήσασιν τὲς νύχτες
 τὰ δάκρυα μου κ' οἱ πόνοι νὰ ἔχον τέλος,
 ἀμμὲ δὲν βλέπω θάρος ἀπὸ τ' ἄστρον.

Τόσες φορές ἐζήτησα ἔξω τ' ἄστρον.
 κι ἄλλο τόσο, βιγλῶντα μου τὸν ἥγλιον,
 νὰ ἔρταν τὰ δάκρυα κ' ἡ ζωὴ μου ἔς τέλος,
 γιατί ἂν θνητὸς ἐπέθανεν ἔξω πάθος
 ἔπρεπέν μου καὶ μὲν ἀπὸ ἔξω νύχτες
 τόσα θλιβὲς, τόσα κακὲς ἡμέρες.

Θέλουσιν λάνψειν τὲς ἡμέρες τ' ἄστρον
 κι ὅλες τὲς νύχτες νὰ θωρέται ὁ ἥγλιος
 πρὶν τὸ δικό μου πάθος νὰ ἔρτη ἔς τέλος.

III

Ἐσοῦ γνοιάστης νὰ μ' ἀφήσης
 καὶ γῶ σέναν ἀξαφήκα,
 γιὰ νὰ φεύγης μὴ θαρήσης
 νὰ σοῦ πῶ ποτέ μ' ἀγροῖκα.

Ἐν ἀγάπον ἡ καρδιά μου,
 τώρα ἔναι μετανωμένη,
 κι ἂν ἦσουν καὶ σύ, κυρά μου,
 κάποτε σὲ μὲν δομένη,
 τώρα μέγαν δίκηρον ἔνι
 γοιὸν σ' ἀφήκα νὰ μ' ἀφήσης
 Ἐσοῦ γνοιάστης νὰ μ' ἀφήσης.

Δὲν εἶμαι μετανωμένος
 ἂν ἀφήκα τὴν φιγλιά σου,
 ὅμως εἶμαι ἀναπαμένος
 καὶ λείπω ἔξω τὴν σκλαβιά σου·
 εἶδα ποῦ ἔς τὴν συντροφιά σου
 τίνα ξεύρεις νὰ μοῦ ποίσης
 Ἐσοῦ γνοιάστης νὰ μ' ἀφήσης.

Ἔχουσιν τώρα τὰ χτηνὰ πάντα νὰ φᾶν
καὶ ὁ καιρὸς νὰ πνάζουσιν δωρούμενος,
καὶ ἔγὼ δὲν βρίσκω δὲ ποτέ θαραπᾶν.

Τώρα ἔν' ὁ κόσμος ὁμορφος, χαρούμενος
κι ὅλα τὰ ζᾶ ζευγαρωτὰ γυρίζουσιν,
καὶ ἔγὼ πάντα ἔμαι μοναχὸς κλαμούμενος.

Ὡς τὸ φαρμάκιν τὰ θεργιὰ ξαφίνουσιν
συδὺ ὀμ' ἀγάπην πορπατοῦν καὶ πλέκονται,
καὶ μὲν ποτέ τὰ δάκρυα μου δὲν λείβουσιν.

Τώρα ἔς στὰ δέντρη τὰ πουγλιὰ φουλλεύονται
καὶ κίλαδοῦν μέσ' τὰ κλωγνιὰ χαρούμενα,
καὶ μὲν ἄξουν οἱ πληξεῖς μου καὶ θρέφονται.

Ὅλα τῆς γῆς ἀλλάσσουν τὰ κινούμενα
ἀνάπαφιν καὶ ριζικὸν τὴν σήμερον
μὲ κάγλιον παρὰ τοῦ ἔχουσιν θαρούμενα.

Καὶ ἔγὼ τοῦ δὲν ἐγδέχομαι καλλύτερον
παρὰ τὸν Χάρον σωτηριὰ ἔς τὰ πάθη μου,
σκλερὸς κι αὐτὸς ἐγένετον γοιὸν σίδερον.

Τινὰς μὲν ἔπῃ ἔς τὸ ριζικὸν καὶ μοιάζει μου,
ὅλους τοὺς ράσσω ἀπὸ μακρὰ καὶ φαίνου
ἄχ τὸν λανπρὸν ἀπὸ ποτέ δὲ παύγειμ μου.

II

Περίτου κακορίζικες ἡμέρες
δὲν ἔχει ἔδε τινὰς τοῦ κάτω ἔς τ' ἄστρον,
οὐδὲ τόσα σκληρὲς κανέννας νύχτες
ὡς γοιὸν ἐμὲν ἔς τὸ χιόνιν κ' εἰς τὸν ἥγλιον,
ζῶντα μὲ φόβον πάντα καὶ μὲ πάθος
τόσον τοῦ ἔπρεπεν νὰ ἔμουν εἰς τὸ τέλος.

Ἄν μέλλεται ποτέ νὰ ἔχουσιν τέλος
τοῦτον τὸ κλάμαν κ' οἱ σκληρὲς μου μέρες,
ἀπὸ μὲ παίρνουν ἔς τὸ λανπρὸν καὶ πάθος,
τώρα ἔν' καιρὸς κι ἄ θέλετε σεῖς ἄστρον
τοῦ μᾶς ἔδηγατε ἀντάμα μὲ τὸν ἥγλιον,
τεγλειώνω αὐτὲς τοῦ πόθου σκληρὲς νύχτες.

Ὅλα τὰ ζᾶ ἔναπαύονται τὲς νύχτες
ἄφον εἰς τὴν δουλειὰν τοὺς βάλουν τέλος,
καὶ ἔγὼ ἔδε νύχταν παύγω ἔδε στον ἥγλιον,
κι ἄντα ἔναι γι' ἄλλους ἔγλανπρες ἡμέρες
τότε παραπονοῦμαι ἔγὼ τοῦ τ' ἄστρον
γιὰ τὸ λανπρὸν μου τὸ σκληρὸν καὶ πάθος.

Σέν ὁ πόθος σου ξηλώθην
 γι' ἄλλον ἀξ αὐτόν μου μέναν,
 καί μένα ὁ νοῦς μου δόθην
 νά ποθῶ ἄλλην παρά σέναν.
 κι ἀφόν εἴμεσταν εἰς ἕναν
 πγειὸν μηδέν κακοκαρδίξης
 ἔσου γνοιάστης νά μ' ἀφήσης.

Ἄν σ' ἀκλούθου κ' ἔκραζά σε
 καί πεθύμουν τὴν θωργιά σου,
 τώρα ἴπολησμόνησά σε
 κι οὐδὲ θέλω τὴ φιγλιά σου·
 καί μὲν πγειὸν μὴ μ' ἀγαπήσης

Ἐσοῦ γνοιάστης νά μ' ἀφήσης
 καί ἴγω σέναν ἀσαφήκα,
 γιὸ νά φεύγης μὴ θαρήσης
 νά σοῦ πῶ ποτέ μου ἀγροῖκα.

IV

Τὸ θάρος μ' ἀγιτιάζει
 κι ὁ τόπος καταγλεῖ με,
 τὸ ἴναν ἴχια καταγλεῖ με
 τ' ἄλλον ἐμ' ἀπολογιάζει.
 Τὸ δεῖ σου ἴχια μὲ κράζει
 τὸν πόθον γιὰ ν' ἀκλουθίζω,
 κι ὁ τόπος μὲν τολμήσω
 ἀπὸ μακρὰ φωνάζει.

V

Ἄχ τὸν φόβον μου χιονίζω
 κι ἄχ τὴν πεθυμιά μου ἀφταίνω,
 νέφος ἔχω ἄντα διαβαίνω
 καὶ τὸν ἥγλιον δὲν βιγλίζω
 Μὲ τὰ δάκρυα ψιχαδίζω
 κ' ἥτζου γοιὸν ἀναστενάζω,
 τοῦ Βοργιᾶ καὶ Νότου μοιάζω
 καὶ καλὸν πγειὸν δὲν ὀλπίζω.

VI

Τὸ δεῖ σου μπορεῖ νά ποίση
 τὸν Ἀπόλλον νά πελλάνη,
 τὸν Ἐρωταν νά ποθάνη,
 καὶ τὸν Χάρον ν' ἀγαπήση.
 Τινὰν νά μηδέν νικήση.
 Τίς νά μὲν μείνη πγιασμένος,
 Ἄς τὸ ὅτι ἔπαθα ὁ θλιμμένος
 τίς νά μηδέν ξηψυχῆση;

VII

Ὅταν ἡ τύχη στρέφει τὴν θωργιάν της
 — ἀποὺ κανεὶν ἀποὺ ἕχεν πρῶτα φίλον,
 γυρίζει τόσα τὸν τροχὸν σὰν μυλον
 καὶ ρίχνει εἰς δυστυχίαν πᾶσα φιγλιὰν της.

Καὶ κείνος ἀποὺ χαίретουν ἔς τὸ ὕψη
 μὲ τόσην του τιμὴν, δόξαν ντυμένος,
 ταλαίπωρος καὶ πάντα πικραμένος
 γίνεται τότε μέσ' τὴν μαύρην θλίψιν.

Καὶ σὰν φυτὸν ἀφοῦ ἴν' ξηριζωμένος
 δὲν στρέφει πγειὸν ἔς τὴν πρῶτην εὐτυχίαν,
 κι ἀνὴ στραφῆ, δὲν ἔν ποτέ ὁμοία
 τῆς πρῶτης του χαρᾶς ποὺ ἔτον ντυμένος.

Καγλὴ ἡ ὥρα κείνου τοῦ θνητοῦ, ἀποὺ τὸ διάβαν βρίσκει
 ἔς τοῦτον τὸν ἄγριον ποταμόν, ὅπου ζωὴ τὸν λέγουν,
 ἔς τὴν πγοιά εἰς ὅσα νὰ χαροῦν ὕστερα κλαίγουν,
 ὥστη ἔς τὸ τέλος πασανεὶς γυμνὸς μεινίσκει.

VIII

Ὁ Χάρος μὲ τὸν Ἔρωταν εἶχαν πλικέψειν
 εἰς μίαν μονήν, κ' ἦτον βραδὺν κ' εἶχαν πεζέψειν,
 ἐν τῷ πρῶτῳ μὴν ξεύροντας τί θέλει γένει,
 ἀλλάχτησαν εἰς αὐτοῦ τοὺς ὄλα τὰ βέλη.

Ὁ Ἔρωτας τὸ λοιπονὸν ὅπου λαβῶσει
 τοὺς γνειούτζικους τὸν θάνατον κάμνει νὰ δώση,
 καὶ ὁ Χάρος τοὺς γέροντας γιὰ ν' ἀγαπήσουν
 σφίγγει καὶ ὄλην τὴν φρόνεσιν τέγλεια ν' ἀφήσουν.

Ὡ Ζεῦ, ποὺ ὄλα δύνεσαι, καὶ θεὰ Βένους
 μετᾶστρεψε κεῖν τ' ἄρματα καὶ πὲ νὰ γένη
 ὅπως τὸ ξίφος τῆς φιγλιᾶς ἔς τοὺς γνειοὺς νὰ μπαίνη,
 κι ὁ θάνατος τοὺς γέροντας δίκηον ν' ἀφταίνη.

GIOVANNA POJAGHI

Ο ΣΟΛΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΣΟΛΟΙ*

Περὶ τῆς διαμονῆς τοῦ Σόλωνος εἰς τὴν Κύπρον ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (βίος Σόλωνος 26): *"Ἐπειτα πλεύσας εἰς Κύπρον ἠγαπήθη διαφερόντως ὑπὸ Φιλοκύπρου τινὸς τῶν ἐκεῖ βασιλέων, ὃς εἶχεν μεγάλην πόλιν ὠκισμένην ὑπὸ Δημοφῶντος τοῦ Θησέως περὶ τὸν Κλάριον ποταμὸν ἐν χωρίοις ὄχυροῖς μὲν ἄλλως δὲ δυσχερεῖσι καὶ φαύλοις κειμένην. ἔπεισεν οὖν αὐτὸν ὁ Σόλων, ὑποκειμένου καλοῦ πεδίου μεταθέντα τὴν πόλιν ἠδύονα καὶ μεῖζονα κατασκευάσαι καὶ παρῶν ἐπεμελήθη τοῦ συνοικισμοῦ καὶ διεκόσμησε πρὸς τε διαγωγὴν ἄριστα καὶ πρὸς ἀσφάλειαν, ὥστε πολλοὺς μὲν οἰκήτορας τῷ Φιλοκύπρῳ προσελθεῖν, ζηλώσαι δὲ τοὺς ἄλλους βασιλεῖς· διὸ τῷ Σόλωνι τιμὴν ἀποδιδούς Αἰπειαν τὴν πόλιν καλουμένην πρότερον ἀπ' ἐκείνου Σόλους προσηγόρευσε. καὶ αὐτὸς δὲ μέμνηται τοῦ συνοικισμοῦ προσαγορευσας γὰρ ἐν ταῖς ἐλεγείαις τὸν Φιλόκυπρον νῦν δέ, φησί, σὺ μὲν κ.λπ. (ἀκολουθεῖ ἀπόσπ. 7 Diehl. π.ρ.β.λ. κατωτ. σελ. 440).*

Κανεὶς βέβαια ἀπὸ τοὺς νεωτέρους δὲν ἀμφέβαλλε ποτέ, ὅτι τὸ ὄνομα τῆς πόλεως καὶ τοῦ Ἀθηναίου πολιτικοῦ ἀνδρός δὲν εἶχαν καμμίαν σχέσιν μεταξύ των, καὶ τοῦτο διότι οἱ Σόλοι ἐμφανίζονται ἕνα αἰῶνα σχεδὸν πρὸ τοῦ Σόλωνος εἰς τὰ ἀσσυριακὰ ἔγγραφα. (1) Ἐπομένως δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ «νέας ἰδρύσεως» (Oberhammer) ἢ «νέας θεμελιώσεως» (2) τῶν Σόλων εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Σόλωνος καὶ κατὰ παρακίνησιν αὐτοῦ. Περὶ τούτου δὲν γνωρίζει τίποτε ἡ ἐπιστημονικὴ γεωγραφία παρὰ Στράβωνι σελ. 683. Οἱ Σόλοι ὑφίστανται ἤδη ὡς σημαντικὴ πόλις τὸν 7. αἰῶνα καὶ ἡ Αἰπεΐα, 4 χιλιόμετρα ἀπέχουσα, ποτέ δὲν ἔφερε τοῦτο τὸ ὄ-

νομα. Ἐπομένως τὰ δύο κύρια στοιχεῖα τῆς διηγήσεως τοῦ Πλουτάρχου, ἡ ὀνομασία καὶ ἡ νέα ἰδρύσις τῶν Σόλων ὑπὸ τοῦ Σόλωνος, δὲν ὑφίστανται. Ἐπιβάλλεται λοιπὸν τὸ συμπέρασμα, ὅτι πρέπει ὅλην τὴν διήγησιν νὰ παραπέμψωμεν εἰς τὸ βασιλεῖον τοῦ μύθου, ὅπου ἐπίσης ἀνήκει ἡ συνάντησις μὲ τοὺς Αἰγυπτίους σοφοὺς καὶ μὲ τὸν βασιλέα Κροῖσον, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος εἰς τὰ κεφάλαια 26 καὶ 27.

Ἡ διαμονὴ τοῦ εἰς τὴν Κύπρον, ἡ ὁποία ἀναγεται εἰς ἕνα ποίημα τοῦ Σόλωνος, ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον 5.113: *καὶ ὁ Σολίων βασιλεὺς Ἀριστόκυπρος ὁ Φιλοκύπρου (ἐφονεύθη), Φιλοκύπρου δὲ τούτου, τὸν Σόλων ὁ Ἀθηναῖος ἀπικύμενος εἰς Κύπρον ἐν ἔπεισι αἰνεσετυράννων μάλιστα* (3). Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἐξηγήσωμεν μαζί μὲ τὸν Wilamowitz (4) τὴν παρὰ Πλουτάρχῳ λέξιν *συνοικισμὸς* ἢ *οἰκισμὸς* ὡς ἐὰν εἶχε τὴν σημασίαν ὅτι ὁ Φιλόκυπρος «ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν Σόλωνα τὴν νομοθετικὴν διαρρύθμισιν τοῦ κράτους του»—πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν πηγαινεὶ ἀβίαστως—καὶ πάλιν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐφησυχάσωμεν ἀκριβῶς διότι ὁ Σόλων ὑπῆρξεν ὁ νομοθέτης *καὶ ἔξοχῃν*. Ἐκτὸς τούτου καὶ ὁ *συνοικισμὸς* τῶν Σόλων τῆς Κιλικίας ἔχει ἀποδοθῆ εἰς αὐτόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι χωρὶς ἀμφιβολίαν ἐσφαλμένον. Ἄλλὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἐνεφάνιζον τὸν Σόλωνα νὰ ἀποθνήσκῃ εἰς τοὺς Σόλους τῆς Κύπρου, ἀποδίδει κανεὶς εὐχαρίστως τὴν εὔρεσιν μίαν νομοθετικῆς δράσεως τοῦ ἥρωός των, τὴν ὁποῖαν δὲν γνωρίζει ἀκόμη ὁ Ἡρόδοτος. (5) Ἔτσι τίθεται τὸ πρόβλημα.

Λοιπὸν ἀπὸ τὸ ποίημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε ἡ πηγὴ τῶν πληροφορητῶν μας, ἔχομεν τοὺς ἑξῆς στίχους:

* Ἡ μελέτη αὕτη ἐδημοσιεύθη γερμανιστὶ εἰς τὸ περιοδικὸν *Philo Logus* 83 (1928) σ. 439-443.

νῦν δὲ σὺ μὲν Σολλοῖσι πολλὸν χρόνον
 [ἐνθάδ' ἀνάσσω
 τήνδε πόλιν ναλοὺς καὶ γένος ὑμέτερον,
 αὐτὰρ ἐμὲ ξὺν νηϊ θοῇ κλεινῆς ἀπὸ
 [νήσου
 ἀσκηθῆ πέμποι Κύπρις Ἰοστέφανος.
 οἰκισμῶ δ' ἐπὶ τῷδε χάριν καὶ κῦδος
 [ὀπάξοι
 ἐσθλὸν καὶ νόστον πατρὶδ' ἐς ἡμετέραν

Τὸ ἀπόσπασμα ἀποτελεῖ τὸ τέλος τῆς πρὸς Φιλόκυπρον ἐλεγείας, ὅπου εἶχεν ἐγκωμιάσει τὰς ἀρετὰς τοῦ βασιλέως, πρὸ πάντων τὴν φιλοξενίαν του. Ὁ ποιητὴς εὐρίσκειται ἀκόμη εἰς τοὺς Σόλωνος καὶ ἀποχαιρετίζει τὸν βασιλέα. Εἰς τὸ πρῶτον δίστιχον εὐχεται εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸ γένος του μακροχρόνιον βασιλείαν—πρᾶγμα τὸ ὅποιον διὰ τὴν τότε ἐποχὴν δὲν ἦτο ἀσήμενον. Εἰς τὸ δεύτερον ζητεῖ μετὰ παρακλήσεων ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτην τόσον ὡς πολιουχὸν θεᾶν τῆς νήσου καὶ τῆς πόλεως ὅσον καὶ ὡς *Εὐπλοῖαν* εὐτυχῆ νόστον. Τὸ ποίημα ἐτελείωσεν.

Ἄν εἶχαμεν μόνον τὰ δύο δίστιχα, κανεὶς δὲν θὰ ἠσθάνετο ὅτι κάτι λείπει. Τὸ περιεχόμενον ὅμως τοῦ τρίτου δίστιχου μᾶς παραξενεύει: Ἡ Θεὰ ἅς χάριση εἰς αὐτὸν (τὸν Σόλωνα;) διὰ τὸν *οἰκισμὸν* τοῦτον *χάριν* καὶ *ἐσθλὸν κῦδος* καὶ—ἄλλην μίαν φοράν—*νόστον*. Τί σημαίνει αὐτό; Διατί ἡ ἐπανειλημμένη παράκλησις διὰ τὴν ἐπάνοδον; Τί εἶναι αὐτὸ τὸ *ἐσθλὸν κῦδος*, τὸ ὅποιον πουθενά ἄλλοῦ δὲν ἀναφέρεται; Ὑπάρχει ἄραγε καὶ *κακὸν κῦδος*, ὅπως ἓνα *κακὸν κλέος* ἢ μία κακὴ φήμη; Καὶ αὐτὴ ἡ ὄχι λεπτὴ ἀπαίτησις εὐγνωμοσύνης καὶ ὑστεροφημίας δὲν ἐνθυμίζει τὴν γνωστὴν ψυχολογίαν τοῦ νοθευτοῦ, ὁ ὁποῖος τὸν ἥρωά του παρουσιάζει εἰς ἀγωνιώδεις φροντίδας διὰ τὴν ὑστεροφημίαν του; Ἄν συγκρίνη κανεὶς τοὺς ἀσφαλῶς νόθους στίχους (ἀποσπ. 28), τοὺς ὁποῖους ὁ Πλούταρχος εἰς μερικές τῶν πηγῶν του εὔρει:

Πρῶτα μὲν εὐχόμεσθα Διὶ Κρονίδῃ
 [βασιλῆϊ,
 θεσμοῖς τοῖσδε τύχην ἀγαθὴν καὶ κῦδος
 [ὀπάσαι.

θὰ ἰδῆ ὅτι τὸ τελευταῖον δίστιχον εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐστιχουργηθῆ ἀπὸ τὸν Σόλωνα καὶ δὲν ἀνῆκει εἰς τὸ ὅλον ποίημα. Εἶναι μία ἄσχημη παρατραβηγμένη παρεμβολή, παρεμβολή τῆς ὁποίας φανερός σκοπὸς εἶναι ἡ λέξις *οἰκισμὸς* (6). Ἐχει τὴν ἀποστολὴν νὰ ἀποδείξῃ διὰ μαρτύρων ὡς ἀληθῆ τὴν ἱστορίαν, ἡ ὁποία ἀπεδείχθη ἀπὸ γενικῶς συλλογισμοὺς ὡς μῦθος (7). Διότι κανεὶς δὲν θὰ ἰσχυρισθῆ, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ συμπεράνη κανεὶς τὴν ἱστορίαν περὶ τοῦ *οἰκισμοῦ* ἀπὸ ἄλλα χωρία τῆς ἐλεγείας.

Καὶ διὰ νὰ μὴν ὑπολείπεται καμμία ἀμφιβολία περὶ αὐτοῦ, προστίθεται καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη: Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως συνταχθεῖσαν βιογραφίαν τοῦ ποιητοῦ Ἀράτου, ἡ ὁποία ἀνάγεται εἰς πηγὰς τοῦ 2ου αἰῶνος π. Χ. σελ. 77 Μ ἀναφέρεται: *μὲνηται δὲ τούτων (τῶν ἐν Κύπρῳ Σελίων) Σόλων ἐν ταῖς ἐλεγείαις ταῖς πρὸς Κυπράνορα (8) τὸν βασιλέα, ὅς συμβουλευθεὶς ὑπὸ Σόλωνος κτεῖσαι τὴν πόλιν χάριν τοῦ ἀνδρὸς Σόλους ὠνόμασεν ἀμοιβὴν ταύτην νέμων τῆς συμβουλῆς αὐτῷ· λέγει δὲ ὁ Σόλων οὕτως*» Ἀκουλουθοῦν μόνον οἱ τέσσαρες πρῶτοι στίχοι, καὶ ὄχι τὸ τρίτον δίστιχον, τὸ ὅποιον κυρίως εἰπεῖν μαρτυρεῖ τὴν ἱστορίαν. Προφανῶς δὲν εὐρίσκετο εἰς τὸ ἀντίτυπον τοῦ συντάξαντος γραμματικοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διὰ τὴν γένεσιν τῆς παρεμβολῆς ἐξάγωμεν ἓνα *terminus post quem* (τέλος τοῦ 3 ἀρχαί τοῦ 2 αἰῶνος) καὶ βλέπομεν μίαν προγενεστέραν βαθμίδα ἐξελιξέως τοῦ μύθου, ἡ ὁποία δὲν ἠδύνατο ἀκόμη νὰ ἐπικαλεσθῆ τοὺς νόθους στίχους (9).

Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται δι' ἀκριβεστερας ἐρεύνης τῆς προελεύσεως τοῦ μύθου. Ἄπ' ὅτι μᾶς εἶναι

γνωστόν, ὁ Εὐφορίων πρῶτος ἔτυμολόγησε εἰς τὸν Ἄλεξανδρον (ἀποσπ. 11 Sch) τοῦ τούτου Σόλου τῆς Κιλικίας ἀπὸ τὸν Σόλωνα (10). Ἦτο ἓνα καθαρὸν ἔτυμολογικὸν παιγνίδι, ὅπως γενικῶς εὐχαριστοῦντο νὰ κάνουν οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ποιηταὶ (11) καὶ τὸ ὁποῖον ὁμῶς ἀποδεικνύει ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἔλειπε σταθερὰ παράδοσις περὶ ὀράσεως τοῦ Σόλωνος κατὰ τὴν ἴδρυσιν τῶν Σόλων τῆς Κύπρου. Καὶ ὁ Λυκόφρων (12) ἐπίσης δὲν γνωρίζει τίποτε παρόμοιον. Ἐνθουσιασμοὺς καὶ ἀντιρρήσεις ἐναντίον αὐτῆς τῆς ἔτυμολογίας τὴν ὁποίαν ἀγνοεῖ ἢ ἐπιστήμη, (Στράβων 671) δὲν ἤμποροῦσαν φυσικὰ νὰ λείψουν. Οἱ Σόλοι ἦσαν, ὡς γνωστόν, ἀποικία Ἀχαιῶν καὶ Ροδίων, καὶ ἔτσι ἦτο δυνατόν κάποιος γραμματικὸς νὰ ὑπέδειξεν ὅτι οἱ Σόλοι τῆς Κύπρου πολὺ καλύτερα προσηρμόζοντο εἰς αὐτὴν τὴν ἱστορίαν. Δὲν ἤθελαν ἄλλωστε νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πνευματώδη ἔτυμολογίαν. Ἔτσι ἐχρησιμοποίησαν τὴν πρὸς Φυλόκυπρον ἐλεγείαν. (13) Ἡ ὑπαρξίς τῆς Ἀκροπόλεως Αἰπίας πλησίον τῶν Σόλων καθίστα δυνατόν αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἴδιου συλλογισμοῦ, τὸν ὅποιον ὁ Θουκυδίδης ἐφήρμοσεν ἤδη σχετικῶς μὲν τὴν Ἀκρόπολιν (2,15). Ἦτο μονάχα ἓνα ἐπουσιῶδες περαιτέρω βῆμα νὰ παραστήσουν ὅτι ὁ Σόλων φεύγων τὸν Πεισιστράτον ἀπέθανεν ἐν Κύπρῳ. (14)

Παραλλήλως ἐξηκολούθησεν ὁ μῦθος τὴν περαιτέρω πορείαν του, ὥστε.

ρα ἀπο ἀποπειράς σποραδικὰς νὰ τὸν ἐναρμονίσουν μὲ τὰς τοπικὰς παραδόσεις (15). Εὐρε δὲ εἰς τὴν ἔτυμολογίαν τῆς λέξεως *σολοικισμὸς* συνήθη εἰς τοὺς ἀρχαίους, ἢ ὁποῖα παρὰ τὰς τυχαίας ἀποκλίσεις (16) παρέμεινε πάντοτε συνδεδεμένη μὲ τὴν πατρίδα τοῦ ἀριστοτέχνου εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἕφους Χρυσίππου, ἓνα δυνατόν στήριγμα. Ἰδιαιτέρως διότι ἡ ἔτυμολογία αὐτὴ ἐφαίνεται νὰ ἰκανοποιῇ τὴν ἀντίληψιν τῶν φιλολόγων, οἱ ὅποιοι τὴν περαιτέρω γλωσσικὴν ἐξέλιξιν, ἀγαποῦσαν νὰ θεωροῦν ὡς ἔκπτωσιν ἀπὸ τοῦ πρωταρχικοῦ ἀττικοῦ παραδείσου. Οὕτω π.χ. γνωρίζει ὁ Ευστάθιος (εἰς Διονύσιον Περιηγητὴν στίχ. 875) μόνον τοὺς Σόλους τῆς Κιλικίας ὡς ἴδρυσιν τοῦ Σόλωνος. Τὸ ἴδιον καὶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος (Σ. 50), ἐνῶ παρὰ τῷ Σουῖδα φαίνεται σαφῶς ἡ ἐν Κύπρῳ ἴδρυσις ὡς μεταγενεστέρᾳ ἐπέκτασις.

Πῶς ὁ μῦθος ἀνεπτύχθη εἰς τὰς λεπτομερείας του καὶ ποῖοι ὑπῆρξαν οἱ δημιουργοὶ τῶν διαφόρων βαθμίδων ἀναπτύξεως, δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν ποτέ νὰ πληροφορηθῶμεν. Ἐνα ὁμῶς εἶναι βέβαιον. Προῆλθεν ἐντελῶς ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὴν πρὸς Φυλόκυπρον ἐλεγείαν, καὶ αὐτὸ εἶναι μία περαιτέρω κυρίως εἰπεῖν περιττὴ ἀπόδειξις ὑπὲρ τῆς ἀθετήσεως τῶν 2 στίχων.

I. ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ

(μεταφρ. Μαρίας Κακισοπούλου)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1) Oberhammer ἐν *Real-Enzyklopädie III A 938 κ. ἐξ.* Μ' αὐτὸ δὲν θέλω διόλου νὰ ἰσχυρισθῶ, ὅτι ἴσα ἴσα οἱ Σόλοι τὸ κύριον στήριγμα τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Κύπρου ἐκτός τῆς Σαλαμίνας, ἔχουν σημετικὸν ὄνομα: φοινικικὰ ἴχνη ὑπάρχουν τόσο ὀλίγα, ὅσον καὶ εἰς τοὺς Σόλους τῆς Κιλικίας. Ἀκόμη καὶ ὁ Σολοῦς τῆς Σικελίας ὁ ὅποιος κατεῖχετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τοῦ Καρχηδονίου διαφορετικὰ ὀνομάζετο εἰς τὴν Φοινικικὴν γλῶσσαν (Ziegler ἐν *Real-Enzyklopädie* ἐνθ' ἄνωτ. 983). Τεῖνω νὰ παραδεχθῶ, ὅτι ἡ προέλευσις τοῦ ὀνόματος εἶναι ἑλληνικὴ, ἢ ὀρθότερον ἑλλαδική, καὶ νὰ συνάψω μὲ τὸ ἐξ ἅπαντος ἀρχαῖον τοπωνύμιον Σόλος τὸ ὁποῖον εἰς τὰ πρὸς τὴν Ἀχαῖαν σύνορα τῆς Βορείου Ἀρκαδίας τὴν περιοχὴν τῆς Αἰγῶς, τὸ ὁποῖον ὁμῶς δὲν εἶναι παραδεδομένον εἰς τὰς φιλολογικὰς πηγὰς (π.ρ.βλ. π.χ.

E. Curtius, Peloponnes I 196). Πόσα αρχαία τυπωνύμια—μερικά μαρτυρούμενα δι' επιγραφικῶν εὐρημάτων—παρεδόθησαν εἰς ἡμᾶς προφορικῶς μόνον, δύναται κανεὶς νὰ ἀναγνώσῃ εἰς τὸ ὑποδειγματικὸν τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου τοῦ Σ. Μενάρδου. Καὶ ἄλλα ἐπίσης Πελοποννησιακὰ τοπωνύμια ἀναφέρονται ἐν Κύπρῳ: Αἰπεῖα, Λακεδαίμων, Κερύναια, Ἄργος, Ἀσίνη, Ἐπίδαυρος, Κορώνεια κ.λπ.

2) Busolt, Griechische Geschichte 11² 299 «New foundation». Ἐπίσης ὁ Κ. Freeman, The work and life of Solon (Cardiff 1926) 184

3) O. M. Sploester. De Solonis carminum civilium compositione (Diss Königsberg, 1921) 53 κ. ἐξ. εὐρέθῃ ὑποχρεωμένος νὰ ἀθετήσῃ τὸ χωρίον τοῦ Ἡρόδοτου, καθὼς καὶ τὸ ἀπόσπ. 7. Ἄλλὰ ποῖος θὰ τὸν παρακολουθήσῃ;

4) Aristoteles und Athen I. 162³.

5) I Linforth, Solon, the Athenian 1919 (University of California Publication in Classical Philology τόμ. 6) 299 κ. ἐξ. Καὶ ὁ πανηγυρικός ἀκόμη τόνος τῆς διηγήσεως (πρὸ πάντων εἰς τὰς λέξεις ὥστε πολλοὶς μὲν οἰκήτορας κ.λπ.) ἔχει προσαρμοσθῆ πρὸς τὴν τεχνικὴν τῶν ἐγκωμίων π.ρ.βλ. π.χ. Ἰσοκράτους Εὐαγόρας 51.

6) Λέξις ἄλλωστε ἡ ὁποία ἐκτός αὐτοῦ τοῦ χωρίου, κατὰ πρῶτον παρὰ Πλάτωνι Νομ. 700d παρουσιάζεται. Ἡ λέξις ἀσκηθῆ, ἡ ὁποία δὲν ἠδύνατο λεχθῆ περὶ τῆς ἐνάρεως μόνον ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τοῦ ταξιδίου, δεικνύει ὅτι, μὲ τὸ πέμποι καὶ τὸ νόστος ἐννοεῖται τὸ αὐτὸ πρᾶγμα—ἀλλὰ δὲν δηλώνονται καὶ δύο διαφορετικὰ σημεῖα.

7) Τοῦτο ἐναντίον τοῦ Linforth.

8) Αὐτὸ τὸ ὄνομα δὲν ἐπιτρέπεται ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἡρόδοτον καὶ Πλούταρχον, νὰ χρησιμοποιηθῆ, διὰ νὰ ἀρθοῦν αἱ ὑπάρχουσαι μὲν, ἀλλὰ ὄχι καὶ ἀνυπέμβλητοι χρονολογικαὶ δυσκολίαι. Ὁ Ἡρόδοτος εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ παρουσίασῃ τὸν ἕγγονον τοῦ Φιλοκύπρου ὡς υἱὸν του. Δὲν δύναται ὅμως νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, ὅτι καὶ αὐτὸς καὶ ἡ πηγὴ τοῦ Πλουτάρχου ἀνεζητοῦσαν τὸ ὄνομα τοῦ Φιλοκύπρου εἰς τὴν ἐλεγείαν. Ὁλόκληρος ἡ περικοπὴ ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὸ νὰ προσαγάγῃ μαρτύρια περὶ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τοῦ Σόλιος καὶ τοῦ Σολεύς· εἰς τοῦτο μᾶς ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν ὁ P. Maas. Ἄλλ' ὅμως ἐάν ὁ γραμματικός ἀναφέρει, παραπάνω ἀπ' ὅτι χρειάζεται, 3 στίχους, τότε ἔπρεπε νὰ ἀναμνήνῃ κανεὶς ὅτι θὰ παρήθετε καὶ τὸ τελευταῖον δίστιχον, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπεδείκνυε τὸν παραλλήλως διατυπωθέντα ἰσχυρισμὸν του περὶ τοῦ οἰκισμοῦ τῆς πόλεως.

9) Αὐτὸ τὸ συμπέρασμα δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὸ ὑποχρεωτικόν. Μία παρεμβολὴ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ παρεμφύρῃ εἰς ὅλα τὰ ἀντίγραφα. Ἄλλὰ εἶναι ἀξιόπιστον κατὰ τοῦτο, καθ' ὅτι συμφωνεῖ μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἐρένης περὶ τῆς γενέσεως τοῦ μύθου, Ὅποιος εἶναι τῆς γνώμης ὅτι πᾶν τὸ εὐρισκόμενον παρὰ Πλουτάρχῳ—συνεπεῖα τούτου καὶ τὸ ἀποσπ. 7—πρέπει νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὸν Ἑρμιππον, αὐτὸς πρέπει νὰ παραδεχθῆ ὅτι καὶ τὸ ἀπόσπ. 28 εὐρίσκετο παρ' αὐτῷ. Ἐγὼ δὲν τὸ πιστεύω.

10) Φυσικὰ εἰς τὸν Ἀθηναῖον, ἐφ' ὅσον λείπει κάθε περαιτέρω χαρακτηρισμός.

11) Π.ρ.βλ. ἀπόσπ. 35. 67. 91. 102. 105. 112. 113. 120. 145. κ.ἄ.

12) 446 κ. ἐξ.

13) Αὐτὴν τὴν βαθμίδα ἐξελιξέως ἔχομεν εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Ἀράτου.

14) Valer. Maximus V 3,3. Σχολιαστῆς Πλάτωνος Πολιτ. 599 ε. Σουΐδας ἐ. λ. Σόλων.

15) Οὕτω ἐπλάσεν κάποιος γραμματικὸς ἓνα Σόλωνα Λίνδιον, ὡς οἰκιστὴν (βιογραφία Ἀράτου παρὰ Θέωνι σελ. 146M.)

16) Σουΐδας ἐ.λ. Σόλοι. Εἰς τὰ ἐπιγράμματα τῆς Παλατινῆς ἀνθολογίας XI 146 ἀναφέρεται εἰς τοὺς Σόλους τῆς Κύπρου.

ΧΕΙΡΩΝΑΧΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΣΗ *

«Ένας λαός, αδερφούλα μου, είναι αληθινά μεγάλος, όταν οι σταμνύδες του, οι σιδεράδες του, οι βαφιάδες του, κ' οι μαραγκοί, του έχουν την ίδια φήμη ποδύχουν κ' οι ποιητές του, κ' οι σοφοί του».
(Μιρ-Άλη-Χατίτ, Μετάφραση Κ. Τρικογλίδη, «Στη Χώρα των Έρωτων» σ. 109).

Μας έτυχε πολλές, φορές ν' ακούσουμε τό λόγια: «τί νά τά κάμει τῶ γράμματα ὁ Α ἢ ὁ Β, πού αὔριο θά πάρει στό χέρι του τὸ ρουκάνι, τὸ μιστρί, τὸ ἀλέτρι, γιά νά μπορέσει νά ζήσει ;»

Ἄν ἡ σημασία τους εἶναι κατιτίς πλάγιο, πὼς ταχάτες δὲ θά ἔχει ὁ χειρωναχτικός ἄθρωπος τόν καιρό νά χρησιμοποιήσῃ τῶ γράμματα, τῶ λόγια τοῦτα δὲν εἶναι ἀληθινά.

Ξαίρουμε ὅλοι πὼς ὅλα τῶ βράδουα τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν ἐργατῶν εἶναι ἐλεύθερα, ἐχτός ἀπό τοῦ γεωργοῦ, κ' ἐχτός ἀπό τὸ σαραντῆμερο καὶ πενηντῆμερο καὶ τῶ μπαϊράμια τῶν ραφτάδων καὶ τῶν παπουτσήδων—πολύ σπάνια καὶ τῶν μαραγκῶν. Ἄν ὄχι ὅλα τῶ βράδουα τους, λοιπόν, οἱ χειρωναχτικοὶ τοῦτοι, ἕνα μέρος τους κἂν θά μπορούνε πολύ εὐκόλα καὶ μὲ ἀρκετὴ ὠφέλεια νά τῶ περάσουνε χρησιμοποιώντας τῶ γράμματα, ἅμα σκεφτοῦν καὶ τὸ κάμουνε συνήθειο τους.

Οἱ ραφτάδες κ' οἱ παπουτσήδες πάλε μπορεῖ νά ἔχουν τῶ βράδουα πού εἴπαμε ἀπασχολημένα. Ἐξω ἀπό τίς δυὸ ἐκεῖνες ἐποχές ὅμως ἔχουν ἐλεύθερα ὄχι μονάχα τῶ βράδουα, μὰ καὶ τίς μέρες ἀκόμα, δυστυχῶς, πολλές φορές. Ὅσο γιά τοὺς γεωργούς, τοὺς ὄρεξατοὺς καὶ προσοδευτικούς γεωργούς βέβαια, δὲ μπορῶ νά μὴ μολογήσω πὼς ἡ δουλιὰ τους μπορεῖ νά σκεπάσει τόν καιρό τους

ὅλο, μὰ δὲ μπορῶ νά μὴ θυμηθῶ καὶ πὼς ὁ πατέρας μου εἶχε τὸ σύστημα ἀπὸ τῆ μιὰ ποτὲ νά μὴ ξαπλώνει γιά ἡσυχία ἢ νά πλαγιάζει χωρὶς κάτι νά διαβάσει, κ' ἀπὸ τῆν ἄλλη νά χρησιμοποιεῖ σὲ διάβασμα τίς ἀγέες του, ἢ, — τόν καιρό τοῦ σπόρου, — τῶ διαστήματα τῆς αὐγῆς πού χωρίζαν τίς «ταγές» τῶν βωδιῶν, μόλο πού ἀκολουθοῦσε τὸ γενικό σύστημα νά περνᾷ λίγη ὥρα σὲ καφενεῖο. Καὶ δὲ μπορῶ νά μὴ θυμηθῶ πὼς στὰ ἴδια διαστήματα κάποιος ὑπηρετῆς τοῦ πατέρα μου, μὲ ἀσημαντὴ βοήθεια ἀπὸ ἐμᾶς, εἶχε μαθεῖ νὸ διαβάσει πολὺ καλὰ, κ' ἄς ἦταν τῶ τραγούδια τὸ διάβασμα πού προτιμοῦσε κ' ὅμως ὁ πατέρας μου δὲν εἶχε τῆν τύχη νά μὸθει σὲ σχολεῖο τῶ λίγα γράμματα πού ἤξαιρε, παρὰ μὲ μικρὴ βοήθεια ἀπὸ κάποιον ἀσκητῆ (1). Τῶ θυμήματα τοῦτα, μαζὶ μὲ τῆν παρατήρηση τῶν πλήθιων γεωργῶν πού σὲ κάποια χωριά συντηροῦν καὶ πλουτίζουν τῶ διάφορα καφενεῖα, μᾶς φανερώνουν καθαρά πὼς καὶ τὸ πιὸ ἀπασχολημένο ἀπὸ τῶ χειρωνακτικὰ ἐπαγγέλματα, ἡ γεωργία, μπορεῖ ν' ἀφήσει καιρό γιά χρησιμοποίησι τῶν γραμμάτων σὲ κείνο πού ἔχει τῆν ὄρεξη.

Κάτι ἄλλο, λοιπόν, ἐννοοῦν ὅσοι ρωτοῦν «τί νά τῶ κάμει ὁ χειρωναχτικός τῶ γράμματα». Κι' ὅτι ἐννοοῦν εἶναι

1) Λυποῦμαι πού μονάχα τ' ὄνομά του εἶχα ἀκούσει ἀπὸ τόν πατέρα μου, κ' ἡ ἡλικία μου τῆς ἐποχῆς πού τὸν εἶχα γνωρίσει δὲν μὸς εἶχε διδάξει ἀκόμα τὸ χρέος πού εἶχα πρὸς τὸν ἀνθρωπο τοῦτο κ' ἐγὼ μέσο τοῦ πατέρα μου, γιά νά συνάξω καὶ φυλάξω ἀρκετὲς πληροφορίες γιά τόν πατέρα. Συνέσιο.

* Ὅμιλία στὴ Λευκοσία, στὴ Λέσχη τῶν Κυβερνητικῶν Ὑπαλλήλων στίς 12 τοῦ Γενάρη 1936.

οί κυριολεκτικές σημασίες που έχουν τά λόγια τούτα: πώς τάχα 1) δέν έχει νά ὠφεληθεῖ καθόλου ὁ χειρωναχτικός ἀπό τή μόρφωση καί πᾶς 2) ἡ μόρφωση εἶναι μιά πολυτέλεια ἄσκοπη γιά τό χειρωναχτικό, κ' εἶναι προνόμιο μίς ἀριστοκρατίας τοῦ πλοῦτου, πού δέ θά ἔχει τις ἔγνοιες τῆς ζωῆς νά τῆς ψαλιδίζουν τά φτερά. Κι' ἡ μιά κ' ἡ ἄλλη, λαθεμένες ιδέες.

B.

α. Ἡ ἰδέα πῶς ἡ μόρφωση κάνει μονάχα γιά τοὺς πλοῦσιους λίγα χρόνια πρὶν ἐπικρατοῦσε ἀκόμα πῶς πολὺ. Χωρὶς ὅμως κανένα δισταγμὸ λέω πῶς ἡ ἰδέα τούτη δέν ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ καμιά πνευματικὴ κατωφέρεια τῶν φτωχῶν παραμὸνο ἀπὸ ἱστορικοὺς λόγους.

Γιὰ νὰ τό μελετήσουμε τό ζήτημα τοῦτο, στ' ἀρχαῖα χρόνια, πρέπει νά χωρίσουμε τὰ πλήθη πού ὄχι, τό φυσικὸ τους παραμὸνο τὰ ἦθη τῆς ἐποχῆς τοὺς ἀποστεροῦσαν τὰ μέσα καί τό δικαίωμα τῆς μόρφωσης, καί νά περιοριστοῦμε στοὺς ἐλεύθερους πολίτες. Τότες, ἂν μπορούμε νά μεταφέρουμε στὰ χρόνια ἐκεῖνα τις σημερινὲς ἔνοιες τοῦ πλοῦτου καί τῆς φτώχειας, θά δοῦμε πῶς τῶν πνευματικῶν καί καλλιτεχνικῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ δημιουργοί, ἂν δέν ἦσαν ἀπὸ τοὺς φτωχοὺς, δέν ἦσαν οὔτε ἀπὸ τοὺς πλοῦσιους τοῦ καιροῦ τους.

Ἄνισως στὰ παλιὰ χρόνια δέν εἶναι εὐκόλο νά βροῦμε τὴ διαφορὰ, σὰν προχωρήσουμε στὰ κατοπινὰ θά κάμουμε ἀρκετὰ εὐκόλα τὴ διαπίστωση πῶς ἡ μόρφωση ἀντὶς νά εἶναι προνόμιο τῶν μεγιστάνων τοῦ πλοῦτου, εἶχε καταντήσει ἀπεναντίας χάρισμα τῆς μεσαίας καί τῆς φτωχικῆς τάξης τοῦ λαοῦ. Ὁ Βαρτριχαρῆ, ὁ Σαλωμῶν, ὁ Ἰούλιος Καίσαρ, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, ὁ Ἰουλιανός, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὁ Ἐρρίκος 1ος τῆς Ἀγγλίας, ὁ πρίγκηπας Νικόλοσος τῆς Ἑλλάδας εἶναι μιά πού-

λια ἀπὸ βασιλικούς συγγραφεῖς, κ' οἱ ἄλλοι πλοῦσιοι συγγραφεῖς κάνουν ἀκόμα δυὸ ἢ τρεῖς πούλιες ἀπεναντί τους ὅμως εἶναι πλήθη σὲ κάθε φυλὴ οἱ ἀστικοὶ καί λαϊκοὶ πνευματικοὶ ἐργάτες, κ' οἱ τελευταῖοι ἦσαν ἀληθινοὶ δουλεφτές τῶν γραμματῶν, κι' ὅταν ἀκόμα οἱ οἰκονομικοὶ κ' οἰκογενειακοὶ τους περισπασμοὶ τοὺς ἀναγκάζανε πολλὰς φορὲς νά λένε κάτι ἀνάλογο μὲ τοῦ Φτωχοπροδρόμου τό «ἀνάθεμα τὰ γράμματα, Χριστέ, κι' ὅπου τὰ θέλει». (1)

Τό φαινόμενο τοῦτο στή δική μας τὴ φυλὴ, ὅπως θά γινόταν καί σὲ κάθε ἄλλη φυλὴ μὲ ἀνάλογες συνθηκὲς, παύει νά παρουσιάζεται μὲ τὴν τούρκικη κατάκτηση. Οἱ σοφοὶ κι' οἱ λόγοι τοῦ τόπου μας σκορπιστήκαν τότες στήν Εὐρώπη—στήν Ἰταλία προπάντων—καί μετάδωσαν τὰ προγονικά μας φῶτα, κ' εἰτοιμάσανε ἐκεῖ τὴ σημαντικώπατη ἐποχὴ στὰ γράμματα καί τὴν Τέχνη, πού τόσο χαρακτηριστικά ἡ ἱστορία τὴν ὀνόμασε «Ἀναγέννηση». Γιατί, μόλο πού σήμερα στὸν τόπο μας οἱ Εὐρωπαῖοι δέ βλέπουν τίποτες ἄλλο ἀπὸ φυσικὲς ὁμορφιές, κι' ἀρχαιολογικὸ ἐνδιαφέρον—τόρα τελευταῖα προστέσανε καί στρατιωτικὴ ἀξία,—καί μόλο πού ἀποφεύγουν ἐπίμονα νά γνωρίσουν τοὺς τορινούς ἢ καί τοὺς παλιούς μας πνευματικούς ἐργάτες, (2) τό μικρὸ μας τό Νησί μπορεῖ νά καυχεται πῶς ἡ βοήθεια του γιά τὴν ἀναγέννηση τῶν γραμμάτων

(1) Ἐξαίρεση μπορεῖ νά ὑπαρχει στήν Ἀγγλία, πού τὰ γράμματα κ' ἡ τέχνη δέν ἦσαν ἀπὸ ἐξέλιξη τῶν λαϊκῶν τέπων μὲ μολιᾶσματα ἴσως ἀπὸ τὰ ξένα, παρά ἀπὸ μεταφύτεμα κ' ἐγκλιματισμὸ· κι' ὅμως εἶναι ἀρκετὰ χαρακτηριστικὸ πῶς κ' ἐκεῖ ἀκόμα τὸ πρῶτο ὄνομα χρονολογικὸ πού ἔχει δίκαια θέση στήν ἱστορία τῆς φιλολογίας ἦταν ἐνός μοναστηριακοῦ βοσκοῦ, τοῦ **Caedmon**.

(2) Πρέπει νά ἐξαιρέσουμε τὸ σοφὸ ἐκδότη τοῦ Μοχαιρᾶ, καθηγητὴ **Dawkins**

στην Εὐρώπη ἦταν ἀρκετά σημαντική. (3)

Στὴν καταχνιασμένη ἐκείνη ἐποχῇ, ὡς τὰ μισὰ ἴσως τοῦ 19^{ου} αἰῶνα, τὸ λυχνάρι τῆς μόρφωσης μόλις καὶ μὲ δυσκολία μεγάλη μπόρεσε νὰ τὸ κρατήσει ἀναμμένο ἡ Ἐκκλησία, κ' ἀπὸ τὸ λυχνάρι τῆς Ἐκκλησίας μονάχα πρόσωπα ποῦ εἶχαν τὸν καιρὸ καὶ τὰ μέσα μπόρουσαν ν' ἀνάψουν τὸ κερὶ τους· κ' ἀπὸ τούτους πάλαι μονάχα ὅσοι εἶχαν τὰ μέσα νὰ κάμουν ἔξω ταξίδια μπόρουσαν νὰ δυναμώσουν τὴ μόρφωσή τους. Ἀπὸ τὰ βιβλία ἑνὸς ἀκούρατου συναδέρφου σας κυβερνητικοῦ ὑπαλλήλου, ποῦ δέν εἶναι πιά μεταξύ μας κ' εἶχε τὴν τύχη ὁ Ἄγρός τῆς Πιτσιλιάς νὰ κρατήσῃ τὰ κόκκαλα του, τοῦ Γερώνυμου Περισιτιάνη (4), καθὼς κ' ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ καλοῦ μας ἱστοριοδίδη, τοῦ συναδέρφου μου, ποῦ ἄφησε πέσει ἀπὸ τὸ βῆμα τοῦτο (5) νὰ χυθεῖ μιά σταγόνα ἀπὸ τὸν ἀφθονο τοποῖστορικό πλοῦτο ποῦ ἔχει—κλεισμένο δυστυχῶς—στὸ κεφάλι του, τοῦ κ. Λοῦζου Φιλίππου (6), μπόροῦμε νὰ δοῦμε πῶς καὶ στὴν καταχνιασμένη αὐτὴ

ἐποχῇ δέν ἦσαν οὔτε λίγοι οὔτε ἀσημαντοὶ οἱ ἐργάτες τῶν γραμμάτων ποῦ βγῆκαν ἀπὸ τὸ Νησί μας.

Εἶναι φανερὸ ὥστόσο πῶς ἔξω ἀπὸ τὸν τόπο νὰ πᾶν, εἴτε γιὰ νὰ μορφωθοῦν εἴτε γιὰ νὰ μορφώσουν, δέν ἦταν δυνατό γι' ἀθρώπους πο' εἶχαν ἀνάγκη νὰ ζήσουν ἀπὸ τὴ δουλιὰ τους. Ὅσοι δέν εἶχαν τέτια μέσα ἢ τύχη εἶχαν ὁμῶς πάλαι κάπια μέσα, —γιὰ νὰ βουλώνουν κάπια στόματα προπάντων—ἀναγκαζόταν νὰ ἱκανοποιηθοῦν μὲ τὰ κολυβογράμματα τῶν μοναστηριῶν καὶ τῶν ἀσκητῶν, καὶ τελευταία τῶν δασκάλων, μὲ ἀνώτερο σκαλοπάτι παιδείας τὸν Ὀχτώηχο καὶ τὸ Ψαλτήρι. (7) Ὅσοι ὁμῶς δέν εἶχαν οὔτε τέτια μέσα, κ' ἦταν ἀνάγκη νὰ ζήσουν ἀπὸ τὴ δουλιὰ τους, δέν μπόρουσαν οὔτε γράμματα νὰ μάθουν.

Ἐνας ἄλλος λόγος ποῦ ἔκανε τὰ λίγα μέσα νὰ μὴν εἶναι ἀρκετὰ γιὰ γράμματα καὶ μόρφωση, μοῦ φαίνεται πῶς εἶναι καὶ τ' ὄργανο τῆς μόρφωσης στὰ χρόνια ἐκεῖνα. Γιὰ νὰ μπόρῃ κανεὶς κάτι νὰ μάθει μὲ μιά γλώσσα ποῦ δέν τὴ μεταχειρίζονταν ἔξω ἀπὸ τὸ «σχολεῖο» του καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, χρειαζόταν ἢ νὰ διαθέτῃ ὅλο του τὸν καιρὸ, ἢ—ἂν εἶχε μοναχὰ λίγες ὥρες διαθέσιμες—νὰ εἶναι μαθητὴς γιὰ χρόνια. Ἔτσι εἶναι, μοῦ φαίνεται, ποῦ κατάντησε τὰ γράμματα νὰ μὴν εἶναι γιὰ τοὺς φτωχοὺς, ποῦ εἶχαν ἀνάγκη νὰ δουλέψουν γιὰ τὴ ζῆση τους, παραμόνο γιὰ τοὺς «ἀρκόντους», τοὺς ἄρχοντες τοῦ πλοῦτου ἢ τῶν τυχῶν τοῦ κόσμου.

Στο σημεῖο τοῦτο θὰ ἦταν ἀδικία ἴσως νὰ μὴν ἀναφέρουμε τὸ σπου-

(3) Στὸν Κατάλογο τοῦ γιὰ τοὺς Ἕλληνας ποῦ μετάδωσαν τὰ προγονικὰ καὶ προσωπικὰ τους φῶτα στὴν Εὐρώπη, ὁ Μαργαρίτης Γ. Δήμεσσας («Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ Διάδοσις αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ λοιπὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα» κτλ. Ἀθήναι 1900) δίνει τὰ ὀνόματα κάπου 20 Κυπρίων τὸν ἀριθμὸ τοῦτο ξεπερνοῦν μονάχα οἱ Κρητικοὶ μὲ καμιά πενηνταριά, κ' ὕστερα ἔρχονται οἱ Κερκυραῖοι, οἱ Κωσταντινοπολίτες κ' οἱ Χιώτες, ἀπὸ καμιά δεκαριά. Δὲς ἀκόμα 1) Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, 2) Λ. Φιλίππου, Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα ἐν Κύπρῳ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας (1571—1878) τόμοι δύο, Λευκοσία, 1930, 3) Ι. Κ. Περισιτιάνη, Ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐν Κύπρῳ ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς Κατακτῆσεως μέχρι τῆς Ἀγλικῆς κατοχῆς (1571—1878), Λευκοσία, 1931, καὶ τίς ἐκεῖ βιβλιογραφίες.

(4) Τὸ ἄνω ἔργο του.

(5) Σύλλογος Κυβερνητικῶν Ὑπαλλήλων, 5 τοῦ Μαγιοῦ 1935. Λ. Φιλίππου διάλεξε μὲ θέμα «Ἡ Ποινικὴ Δικαιοσύνη ἐν Κύπρῳ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Φραγκοκρατίας».

(6) Τὸ ἄνω ἔργο του.

(7) Μοῦ φαίνεται πῶς εἶναι καθαρὰ κυριολεχτικὴ ἡ σημασία τοῦ τελευταίου στίχου τῆς ἐξάστιχης προσευχῆς τοῦ καιροῦ ἐκείνου :

«Φεγγαράκι μου λαμπρό,
Φέγγε μου νὰ περπατῶ,
νὰ πηγαίνω στὸ σχολεῖο·
νὰ μαθαίνω γράμματα,
γράμματα σπουδάματα,
τοῦ Θεοῦ τὰ πράματα».

δατο ρόλο πού έπαιξε πάντα, από τὰ παλιά χρόνια ώς τήν έποχή πού φτάσαμε, ή λογική χρήση τού πλούτου από κατόχους πού ξαίραν ή άναγκάζονταν νά τó καταλάβουν πώς ή άληθινή του άξία δέν είναι άτομική σά νά λέμε (κατά τά μαζεμένα ποσά) παραμόνο άντικειμενική (κατά τήν άνακούφιση και τήν ώφέλεια πού δίνει στον κόσμο από τόν όποιο, ή μέσο τού όποίου, έχει μαζεφτεί). Οί τέτοιοι κάτοχοι τίς έποχές εκείνες όχι μονάχα δέν ήσαν άγνωστοι, παρά άπεναντίας ήσαν ίσως άρκετά μπόλικοι μά κι' άν οί ίδιοι άργούσαν ή δέ θέλανε νά τήν καταλάβουν τήν άθροπινή άποστολή τού πλούτου τους, κάποτες τούς τó θυμίζε κ' ή πολιτεία. Έτσι έχουμε τή λεγεώνα τών χορηγών, τούς Περικλήδες, τούς Πτολεμαίους, τούς Μαικήνες, τούς Βικραμαδιτίες, τούς Άρουν—αλ—Ρασίητ, τούς Μεδίκους, τούς Λουδοβίκους, τούς Ζωσιμάδες, Ζωγράφους, Μαρασλήδες, πού τά όνόματά τους, δέν μπορεί ποτέ νά χωριστούν από τήν ιστορία τού πολιτισμού τής έποχής τους για τόν τόπο τους κάν. Γιατί δέ μπορεί κανείς νά ξαίρει πόσο θά προχωρούσαν στή δημιουργία τού πολιτισμού εκείνου οί πνευματικοί και καλλιτεχνικοί τους έργάτες χωρίς τήν ύποστήριξη πού είχαν από τούτους. Όστόσο τó δικό μου θέμα τώρα είναι ή ιδέα πώς ή μόρφωση κάνει μονάχα για τούς πλούσιους, και μου φαίνεται πώς είπα ό,τι χρειάζεται για ν' άποδειχτεί πώς ή ιδέα τούτη δέ σημαίνει καθόλου πνευματική κατωτερότητα τών φτωχών παραμόνο βγήκε από ιστορικές συνθήκες, κάτω από τίς όποιες τά γράμματα κ' ή μόρφωση άπαιτούσαν οικονομικά μέσα πέρα από τή δύναμη τών άθρώπων τής δουλιάς.

Τώρα τήν έποχή πού έπαψε στον τόπο μας νά παρουσιάζεται τó φαινόμενο πού ήταν χάρισμα τής μεσαίας και τής φτωχικής τάξης τού λαού ή μόρφωση, οί άθρώποι τών γραμμάτων πού

είπαμε, φυσικά, ήσαν άρκετά λιγστοί, και τούς άπορροφούσε ή δημόσια ύπηρεσία, είτε στα σαράγια, είτε στις έπισκοπές, είτε στα προξενεία: άνίσως περίσσευαν πού δέν ήσαν εκεί άποσχοημένοι, τούτοι είχανε στα χέρια τους τó έμπόριο τού τόπου, δουλιά πάλε πού δέ μπορούσε νά τήν κάνει ούτε ό φτωχόκοσμος ούτε οί γεωργοί. Τέτια ύπηρεσία και τέτια έπαγγέλματα μονάχα στις πολιτείες είχανε θέση τούς καιρούς εκείνους, και προπάντων στήν πρωτεύουσα και τήν πόλη τών «κουσουλάτων», τών προξενείων, τή Λάρνακα.

Άπό τó ιστορικό τούτο φαινόμενο άρκετά φυσικά κατάντησε ό κόσμος νά λογαριάζει μορφωμένο τόν άθροπο πού ζούσε «στους κασαπάδες», σέ μιá πόλη, από κάπιο έπάγγελμα όχι χειρωναχτικό,—«διανοητικό» ή «πνευματικό» άς τó πούμε.

Τó φαινόμενο τούτο δέν παρατηρείται μονάχα στα τελευταία δεκάχρονα τής τούρκικης κατοχής, παρά και στα πρώτα δεκάχρονα τής έγγλέζικης. Παρουσιάζεται, τότες μιá διαφορά: πώς φάρδυνε ό κύκλος τών πνευματικών έπαγγελμάτων με τίς διάφορες έπιστήμες, ώστόσο πάλε χρειάζότανε μιá περιουσία ολάκερη πού λέμε, για νά πάρει κανείς τó δικαίωμα, ή νά έχει τή δύναμη, τής εξάσκησης τέτιων έπαγγελμάτων. Κ' έτσι δέν κοτούσε ό φτωχόκοσμος ούτε νά σκεφτεί κάν για μιá τέτια «μόρφωση».

Για τούτο έκαμε τόσο βαθιές ρίζες ή ιδέα πώς ή μόρφωση κάνει μονάχα για τούς πλούσιους, σάν προνόμιο μιás άριστοκρατίας τού πλούτου, και πώς είναι άσκοπη πολυτέλεια ή «πελλοξόδεμα» για τούς φτωχούς και γενικά τούς χειρωναχτικούς. Άπό τήν πεταχτική ματιά πού ρίξαμε στήν ιστορία ώστόσο φαίνεται πώς ή μόρφωση κ' ή πνευματική έργασία δέν είναι καθόλου άσυμβίβαστη με τούς φτωχούς, όσο κι' άν τούς δένει τά χέρια ή φτώχια, και τούς ψαλιδίζουν τά

φτερά οί ανάγκες τής ζωής.

β. Μιάς και δέν έρχεται από καμιά πνευματική κατωτερότητα τών φτωχών και χειρωναχικών ή ιδέα πώς δέν κάνουν τά γράμματα κ' ή μόρφωση γιά τούτους, μήπως χρωσιέται τάχα στον άλλο λόγο : πώς δέν έχει νά ώφεληθει καθόλου ό χειρωναχτικός από τή μόρφωση, κ' έτσι τοῦ γίνεται πολυτέλεια άσκοπη ; Οὔτε τοῦτο δέν είναι σωστό. "Όπως είναι αναγκαία γιά τό διανοητικό ή πνευματικό έπάγγελμα ή μόρφωση, ανάλογα είναι και γιά τό χειρωναχτικό.

Είχα κάποιες εύκαιρίες νά δώ τή δουλιάν τεχνιτών άμόρφωτων, και πιστεύω πώς όμοιες εύκαιρίες έχουνε τούτοι σέ κάθε ένα σέ πάρα πολλούς μόλιστα πιά πολλές και πιά καλές παρά τίς δικές μου. Στις εύκαιρίες τούτες πέσανε στην προσοχή μου κάπια μειονεχήματα ή έλατιώματα πού πιστεύω πώς έχουνε πέσει και στην προσοχή κάθε άλλου.

Ό άμόρφωτος τεχνίτης πρώτα-πρώτα δέν καταλαβαίνει εύκολα και δέν καταλαβαίνει πλέρια τί τοῦ ζητά ό έργοδόης του, κ' ύστερα τήν έχτέλεση τής εργασίας τήν κάνει πιά πολύ μηχανικά, από συνήθισμα, «στα κούτουροῦ», παρά μέ σκέψη. Έτσι σοῦ κάνει ένα πάτωμα, πού σαν τό σφυγαρίσεις, τό νερό συνάζεται πιά πολύ πρὸς τίς έσωτερικές γωνίες άντις πρὸς τήν πόρτα. σοῦ κάνει ένα μπαλκόνι ή μιάν βεράντα, και τά νερά τής βροχῆς ή άλλα άντις νά κρεμοῦν έξω διευθύνονται πρὸς τά μέσα, και σοῦ ποτίζουν τόν τοίχον. κάνει μιάν πόρτα ή ένα παραθυρο, τοῦ, είτε δέν κλείνει είτε δέν άνοίγει καλά, ή πού τό σμίξιμο τών φύλλων τους άφίνει χαραμάδες. Κ' έτσι νά δώ έπιπλα, πού τά συρτάρια ή τ' άρμαρόφυλλα τους δέν κλείνανε, κι' ό μαραγκός έριχνε τό φταιξιμο στα ξύλα, μόλο πού ήσανε παρμένα από παλιά σεντούκια τοπικής λαϊκής τέχνης.

Σέ καμιάν από τίς εύκαιρίες τούτες ό τεχνίτης δέν ήταν οὔτε όλότελα ό-

γράμματος οὔτε καθόλου πρωτόπειρος ήτανε «μάστρος» από δεκάδες χρόνια : και σέ κάθε μιάν από τούτες είχα διακρίνει πώς ό σχετικός μάστορης δέν ήταν οὔτε «κοιμισμένος», οὔτε τεμπέλης, οὔτε κακόβουλος κ' οί περιστάσεις άλλωστε ήσαν τέτιες πού δέν σήκωναν όπισθοβουλιάν και τεμπελιά. Φαντάζομαι πόσο άνυπόφορη θά γίνεται ή κατάσταση, αν τύχει νά είναι ό τεχνίτης κατεργάρης και νά μπορεί νά περάσει ή κατεργασία στην εργασία πού έχει νά κάμει.

"Έχω τήν πεποίθηση πώς ή κατάσταση τούτη θά σταματοῦσε μέ τή μόρφωση τών τεχνιτών και μέ τή σημερινή άκόμα κατάσταση, πού τά διάφορα επαγγέλματα κατανέμονται στους άθρόπους από τήν τύχη άντις από τή λογική.

"Ένας τεχνίτης μορφωμένος, μέ τή μηχανική άπομίμηση μονάχα δέν θά ίκανοποιηθει πώς ξαίρει τήν τέχνη του, ποραμόνο θά περάσει από τό κόσκινο τής σκέψης του τά διάφορα μέρη τής δουλιάν γιά νά καταλάβει βαθιά γιατί γίνεται τοῦτο έτσι και κείνο άλλως. Ένας τέτιος τεχνίτης, άμα τοῦ άνατεθει μιάν δουλιάν, θά τή μελετήσει στό σύνολο και στα διάφορα τής μέρη και θά καταστρώσει τό σχέδιο τής, έχοντας στό νοῦ του τό σκοπό κι' όλα τά σχετικά χρειαζόμενα τής, υλικά και φυσικά, πραχτικά κ' αίσθητικά και πάνω στη μελέτη και τό σχέδιο τοῦτο θά έρτει πιά νά έχτελέσει τήν εργασία πού χρειάζεται γιά τή σχετική δουλιάν.

Δέν θέλω νά ίσχυριστώ πώς ένας τέτιος τεχνίτης είναι άδύνατο νά πέσει έξω μά θα τό πάθει μονάχα στα πρώτα του βήματα, κ' ύστερα πιά ή κάθε μέρα πού περνά θά τότε βρίσκει και καλύτερο.

Εὔτυχως σέ μερικά από τά χειρωναχτικά επαγγέλματα βρίσκονται και σήμερα μερικοί τεχνίτες ή εργάτες μορφωμένοι : κι όποιος άμφιβάλλει, σαν κάμει μιάν έρευνα, θά βεβαιωθεί γιά τήν ύπεροχή τής δουλιάν τους. Τότες

πιστεύω πώς δὲ θὰ ἀμφιβάλλει πιά πώς, ἂν ὑπάρχανε μπόλικα σχολεῖα κάθε λογῆς καὶ κάθε βαθμοῦ, κί' ἂν ἦσαν ἐλεύθεροι να παρακολουθοῦνε σιὰ σχετικὰ σχολεῖα εἴτε τὸ θεωρητικὸ εἴτε τὸ πραχτικὸ μέρος πού τούς λείπει οἱ μορφωμένοι τοῦτοι τεχνίτες, δὲν θ' ἀργοῦσε νὰ μᾶς παρουσιάσσουν δουλιὰ σὲ κάθε ἔποψη τέλεια—ὄσο τὸ ἐπιτρέπουν οἱ συνθήκες τοῦ τόπου.

“Ὅ,τι εἶπα γιὰ τούς τεχνίτες, ἔχει τὴν ἴδια θέση καὶ γιὰ τούς γεωργούς, καὶ γενικὰ γιὰ κάθε ἐργασία. “Ὅπως εἶχα τὴν εὐκαιρία ν' ἀναφέρω κάποτες,

«Ἡ ταπεινὴ μας, μὰ ἀδίσταχτη ἰδέα εἶναι πὼς ἡ ἀμάθεια εἶναι ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ στὸν τόπο μας, ὅπως καὶ σὲ κάθε τόπο. Ἡ ἀμάθεια ἐμποδίζει τὴν κανονικὴ καὶ πρεπούμενη ἐχτέλεση κάθε ἐργασίας. Ἡ ἀμάθεια ἐμποδίζει τὴν ἱκανοποιητικὴ ἀποδοτικότητα τῆς γῆς. Ἡ ἀμάθεια μᾶς σκλαβώνει σὲ μιὰ ζωῆ, πού δὲν εἶναι φυσικὴ μας...

»“Ὅλα τοῦτα τὰ κάνει ἡ ἀμάθεια μὲ δυὸ τρόπους:—τὴν ἔλλειψη τῆς τεχνικῆς γνώσης, καὶ τὴν ἔλλειψη τῆς γνώσης πὼς τὸ δικό μας τὸ συφέρο πρέπει νὰ τὸ βρισκοῦμε μέσα στὴν προκοπὴ τοῦ συνόλου, πού δὲ μπορεῖ νὰ γίνεῖ χωρὶς νὰ ἐργαζόμεστε εἰλικρινὰ ὁ καθένας γιὰ τὸ ἄλλο». (1)

Εἶπαμε ἀρκετά, πιστεύω, γιὰ νὰ καταλάβει καθένας πὼς ἡ μόρφωση, ἀντὶς ἀνώφελη πολυτέλεια, εἶναι ἀπεναντίας ἐφόδιο ἀπόλυτα ἀναγκαῖο καὶ γιὰ τούς χειρωναχτικούς. Κί' ἀπ' ὅσα εἶπαμε βγαίνει μονάχο του πὼς εἶναι λαθεμένη ἡ ἀντίληψη πὼς μορφωμένος εἶναι ὁ ἄθροωπος πού ζεῖ σὲ μιὰ πόλη ἀπὸ κάπιο ἐπάγγελμα πού δὲν εἶναι χειρωναχτικὸ.

Γ.

Ἡ λαθεμένη τούτη ἀντίληψη, κί' ὄχι τῆς μόρφωσης ἡ ἐπιθυμία, μπορεῖ

(1) ὡς «Γεωργικός», σιὰ «Ἡμερήσια Νέα», ἀρ. 9 & 10, τῶν 4 & 5 τοῦ Ἰουλίου, 1932: «Ἡ Κατάσταση τοῦ Τόπου κ' ἡ Θεραπεία τῆς».

νὰ ἔχει δώσει κάπιο χέρι σὲ δυὸ κακά: τὴν καταφρόνια τῆς χειρωναχτικῆς ἐργασίας, καὶ κείνο πού ὀνομάσανε «φιλοπολιτεία» ἢ «ἀστυφιλία» (urbanismus).

Τὸ τελευταῖο μιὰ χωριστὴ μελέτη, μπορεῖ νὰ δείξει, πὼς—αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ—δὲν ἔχει γίνεῖ ἀκόμα στὸν τόπο μας κακὸ, ἐχτός ἴσως γιὰ κάποια χαλάρωση στὴ σεξουαλιστικὴ ἠθική. Εἶναι ὅμως χωρὶς ἄλλο σύμπτωμα πού φανερώνει μιὰν ἀρώστια τοῦ χωριοῦ. κ' ἔχουμε ὡστόσο τὸ δικαίωμα καὶ τὸ χρέος νὰ τὸ πολεμήσουμε ὡς κακὸ μελλοντικὸ.

Εἶναι φυσικὸ τῆς φυλῆς μας ἡ λατρεία τῆς σοφίας· κ' εἶναι γνωστὸ πὼς γιὰ τὴν ἀπόχτηση καὶ τὴ διάδοση τῆς παιδείας ἀψηφοῦσε ἀκόμα καὶ πολλές θυσίες. Κοντὰ στὸ φυσικὸ τοῦτο τῆς φυλῆς βάρτε τίς τύχες τοῦ Νησιοῦ μας, πού τοῦ κόβαν τὸ δρόμο πρὸς τὴν ἱκανοποίηση του τόσα καὶ τόσα μαῦρα χρόνια καὶ καιροῦς. Χωρὶς ἄλλο δὲ θὰ μπορέσετε τότες νὰ μὴ τὸ συμπαθήσετε τοῦ χειρωναχτικοῦ καὶ τοῦ χωρικοῦ μας τὸ μεράκι νὰ δώσει σιὰ παιδιὰ του—ἅμα βρῆκε κάπιο τρόπο—ὄσο μπορεῖ πιὸ μεγάλη μόρφωση, τὸ ἀγαθὸ πού ἦταν ὁ καημὸς τῆς δικῆς του ζωῆς,—καημὸς τόσο ἀξιόλογος.

Γιὰ νὰ ἐχτελέσει τὸ σκοπὸ τοῦτο ἓνας χωρικός θὰ στείλει βέβαια τὸ παιδί του ἐκεῖ πού ὑπάρχουν τ' ἀνώτερα σχολεῖα, πού δὲ βρίσκει σιὰ χωριὸ του· καὶ μπορεῖ νὰ παρατηρηθεῖ πὼς μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ παιδιοῦ πολλές φορές ἔρχεται ὄλο τὸ σπιτικὸ στὴν πόλη.

Εἶναι ὅμως γιὰ τοῦτο αἰτία ἡ ἀνώτερη μόρφωση τοῦ παιδιοῦ; Καθόλου! Ὅση κί' ἂν εἶναι ἡ στοργὴ τοῦ γονιοῦ κ' ἡ δίκαιη ἐπιθυμία νὰ ἔχει τὸ παιδί του κάτω ἀπὸ τὰ μάτια του—προπάντων «στὸ ἔμπα» τῆς ἐφηβικῆς του ἡλικίας,—ποτέ δὲ θὰ τὸ ἀφήσει τὸ χωριὸ του γιὰ νὰ

κατέβει στήν πόλη, ἄν εἶναι εὐχαριστημένος ἀπό τὴν ἀπολαυή τῆς δουλειᾶς του, καὶ δὲν καρτερᾷ τὸ καλλίτερέμα τῆς στήν πολιτεία. Εἶμαι βέβαιος πὼς, ἂν γίνῃ ἀπογραφή τῶν χωρικῶν ποὺ ἔρχονται στὶς πολιτείες θὰ βρεθῇ πὼς σχεδὸν ὅλοι ἀνήκουσε σ' ἐπαγγέλματα ποὺ ἔχουν πολὺ μεγαλύτερη δουλειά στὶς πολιτείες, παρὰ στὰ χωριά· κί' ἂν βρίσκονται κί' ἄθρῳποι ποὺ ἦσαν κάποτε γεωργοί, εἶναι ἀπὸ κείνους ποὺ ἔχουν πουληθεῖ τὰ χτήματά τους γιὰ χρέη, καὶ θὰ βρεθῇ ἀκόμα, πιστεύω, πὼς τὸ ἄθρῳ τους, κατέβασμα—γιὰ τοὺς ἴδιους ἴσως ἀνέβασμα—θὰ συμπέφτει μὲ χρονιές ποὺ στὶς πολιτείες ὑπάρχει οἰκοδομικός ὄργανός, τόσο βολικός γιὰ χτιστάδες, μαραγκούς, σιδεράδες, ἐργάτες, ἐργατίνες, καὶ τὰ τέτια.

Κάποιος ἄλλος λόγος ἢ λόγοι, λοιπὸν, εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὸ φαινόμενο τῆς φιλοπολιτείας στὸ Νησί μας. Κί' ἂν εἰλικρινᾷ θέλουμε νὰ γλυτώσουμε τὸν τόπο μας ἀπὸ τὸ κακὸ τοῦτο, ὁ πόλεμος μας πρέπει νὰ στραφεῖ πάνω στὴν ἀνεργία ἢ τὴν ἀνικανοποιητικότητα τῆς ἐργασίας στὰ χωριά, καὶ στοὺς λόγους ποὺ τὴν προξενήσανε, κί' ὄχι νὰ ρίχνουμε τὰ βέλη μας ἐναντία στὰ «πολλὰ τὰ γράμματα», καὶ νὰ καταδικάζουμε τὴν ἀνώτερη μόρφωση τῶν χωρικῶν καὶ τῶν χειρωναχτικῶν.

«Ὅσο γιὰ τὴν καταφρόνια τῆς δουλειᾶς, οὔτε γιὰ τούτη, δὲν ἔχει τίποτε λογικὰ ν' ἀποδοθεῖ στὸ ξάπλωμα τῆς παιδείας. Εἶχα τὴν εὐκαιρία σὲ ἄλλη περίσταση (1) νὰ δώσω κάποιους ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ ἔχουνε γεννήσει ἢ θρέψει τὴ λαθεμένη ἀντίληψη πὼς εἶναι ταπεινωτικὸ πρᾶμα ἢ χειρωναχτικὴ ἐργασία.

Ὅπως εἶπα τότες, ἕνας μεγάλος λόγος εἶναι καὶ τὸ παράδειγμα τῶν

ἄθρῳπων ποὺ θαρρεῖ ὁ κόσμος «μορφωμένους» μὲ τὴν πλανεμένη ἀντίληψη, ποὺ ἔχω πεῖ πὼς πρωτοβγήκε ἴσως ἀπὸ τὶς ἱστορικές συνθήκες τοῦ τόπου μας. Ἀνίσως, λοιπὸν, θέλουμε εἰλικρινᾷ νὰ γλυτώσουμε τὸν τόπο μας ἀπὸ τὸ κακὸ τῆς ἀποστροφῆς τῆς χειρωναχτικῆς ἐργασίας, ὁ πόλεμος μας πρέπει νὰ στραφεῖ πάνω στὴν πλανεμένη ἀντίληψη γιὰ τὴ μόρφωση καὶ τὶς σχέσεις τῆς μὲ τὴ χειρωναχτικὴ ἐργασία καὶ πάνω στὴν πλανεμένη ἀντίληψη γιὰ τὴν ἀξία τῆς ἐργασίας, κί' ὄχι νὰ ρίχνουμε τὰ βέλη μας ἐναντία στὰ «πολλὰ τὰ γράμματα», καὶ νὰ καταδικάζουμε τὴν ἀνώτερη μόρφωση τῶν χωρικῶν καὶ τῶν χειρωναχτικῶν. (2)

β. Στὴ δική μου τὴν ἀντίληψη γιὰ τὸν τόπο τὸ δικὸ μας κάν.—τὸ μόνον τόπο ποὺ μπορῶ νὰ ξαίρω,—τὰ βέλη κ' ἢ καταδικὴ τούτη, ἂν δὲν εἶναι ἐγκλημα φοβερό, εἶναι μεγάλη πλάνη. Μὲ τὴν κατάσταση τοῦ τόπου μας, στὰ δικά μου μάτια ἢ μόρφωση εἶναι ἀνάγκη ὅμοιας σημασίας ἀκόμα καὶ μὲ

2) Σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο 1ο) θὰ παραπέμψω στὸ τέλος τῆς μελέτης μου στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα», σελ. 180 (β' στήλη) —183, καὶ 2ο) θὰ ξαναπῶ λίγα λόγια ἀπὸ τὸ ἄθρο «Ἡ Κατάσταση τοῦ Τόπου κ' ἢ θεωρεῖται τῆς», ποὺ ἀνῆφερα καὶ νωρίτερα: «Πρῶτα—πρῶτα θὰ θέλαμε οἱ πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ τοῦ τόπου, οἱ ἐπιστήμονες κ' οἱ κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι, ὅσοι καὶ ὅταν ἔχουν καιρὸ, νὰ καταγίνονται μ' ἐργασίες τοῦ χεριοῦ, γιὰ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὸν τόπο μας ἢ ἐντύπωση καταφρονίης καὶ ντροπῆς γιὰ τὴ χειρωναχτικὴ δουλειά. Δὲ συμφωνοῦμε καθόλου μὲ κείνους ποὺ θέλουν ἕνα παιδί τοῦ γεωργοῦ νὰ γίνῃ ἀπαραίτητα γεωργός ἢ ὅτι ἄλλο εἶδος χειρωναχτικῆς δουλειᾶς· γιατί ξαίρουμε πὼς ἀπὸ ἕνα ἐργατῆ τῶν πετρῶν ἔχει δεθεῖ στὸν κόσμον ἕνας Σακράτης, καὶ μέσα σ' ἕνα σπίτι μαραγκοῦ ἔχει ἀναγίωθῃ ὁ Σωτῆρας τοῦ κόσμου. Ἀπαιτοῦμε ὅμως ἀπ' ὅλους ὅσοι ζοῦνε μὲ τὰ «ἐλευθέρια» λεγόμενα ἐπαγγέλματα νὰ νοιώθουν καὶ νὰ φανερώσουν πάντα τὸ σεβασμὸ τους πρὸς τὴν ἐργασία καὶ τοὺς ἐργάτες τοῦ χεριοῦ, χωρὶς ν' ἀφίνουν καμιά εὐκαιρία νὰ τοὺς φεύγῃ γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦτο».

1) «Σαλωμών. Παροιμίαι στ' 6—11, (κατὰ τεμπελιάς) στὸ περιοδικὸ «Κυπριακὰ Γράμματα» χρονιά Α' (1 Δεκεμβρῆ 1934) σελ. 179 κ.ε.

τὸ ψουμί. Γιατί ἂν ὁ σκοπὸς ποῦ ἔρχεται ὁ ἄθρωπος στὸν κόσμον ἦτανε μονάχα ἡ ζωὴ κ' ἡ καλοπέραση τοῦ κορμιοῦ τοῦ, δὲ θὰ ἦταν καθόλου ἀνάγκη νὰ ἔρτει ὡς ἄθρωπος.—μπορῶσε νὰ ἐρχόταν ὡς ἓνα ὄπιο ζῶο ἄλλης λογιῆς.

“Ὅ,τι εἶναι γιὰ τὸ ζῶο τοῦ ἀθρώπου ἢ τροφή, τὸ ἴδιο εἶναι ἢ μόρφωση γιὰ τὸ χαρακτηριστικὸ ποῦ τὸν ξεχωρίζει ἀπὸ τ' ἄλλα ζῶα, καὶ τοῦ δίνει τὸ δικαίωμα δυναμικὰ νὰ περάσει ἀπὸ τὸ βασίλειο τοῦ ζῶου στὸ βασίλειο τοῦ ἀθρώπου. Καταδικάζοντας λοιπὸν τὴ μόρφωση γιὰ τοὺς χειρωναχικοὺς καὶ τοὺς χωρικοὺς, εἶναι σὰ νὰ ζητοῦμε οἱ ἄθρωποι τοῦτοι, ἢ τὰ παιδιὰ τους, νὰ μείνουν πάντα ζῶα, ὅπως ἔχουνε γεννηθεῖ, ἀντὶς νὰ τοὺς δώσουμε ὅσα μέσα εἶναι δυνατὰ γιὰ νὰ μπορέσουνε νὰ προχωρήσουνε στὸ δρόμο τοῦ ἀληθινοῦ ἀθρώπου.” Ἐ, λοιπὸν· τὴ στιγμή ποῦ εἶναι ἔγκλημα νὰ σκοτώσεις ἓνα γειτονικὸ γατάκι, πόσα ἐγκλήματα πρέπει νὰ εἶναι νὰ σκοτώσεις τὸν ἀληθινὸ ἄθρωπο μέσα σ' ἓνα πλάσμα, πολεμώντας τὴ μόρφωση ποῦ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ προχωρήσει ἀπὸ ζῶο νὰ γίνεῖ ἄθρωπος;

Μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ: «μὰ ποῦ βλέπεις τὸν πόλεμον ποῦ λές; ποιὸς τοῦ τὸ φιλονίκησε τοῦ χειρωναχικοῦ ἢ τοῦ χωρικοῦ τὸ δικαίωμα νὰ μορφωθεῖ, ἢ νὰ μορφώσει τὸ παιδί του; δὲν πάει νὰ παιδεύεται ὅπως τοῦ γουστάρει;»

Ἦταν τυχερὸ μου ἀπὸ νέος νὰ μάθω νὰ μὴ περιορίζουμαι στὰ φαινόμενα ἢ ἀκουόμενα λόγια· διαφορητικὰ θ' ἀναγκαζόμουν ἴσως νὰ παραδεχθῶ πῶς τὰ χρόνια μὲ κάμανε «μούρμουρο», γκρινιάρη. Δὲ θέλω νὰ πῶ τότε ἂν, ποῦ, καὶ πῶς, εἶδα γραμμένο πῶς οἱ χειρωναχικοὶ κ' οἱ χωρικοὶ δὲν πρέπει νὰ σπουδάζουν τὰ παιδιὰ τους, οὔτε ἂν, ποῦ, καὶ πῶς ἔχω ἀκούσει τέτιο πράμα. Τὴν ἴδια σημασία ὅμως δὲν ἔχει κάθε μέτρο, ποῦ, μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο λόγο, κάνει πιὸ δύσκολη ἢ λιγότερο εὐκόλη τὴ λειτουργία σχολείων, ἢ τὴ φοίτηση παιδιῶν σὲ τέτιο; ἢ μή-

πως μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ πῶς λείπουν ἢ πῶς λιγοστεύουν κὰν ὅσο πάει, τὰ τέτια μέτρα; Πέρσι ἀκόμα ὁ μεσσιανικός οἰκονομολόγος δὲν κατέβασε τὴ τσεκουριά του στὸ ἐχπαιδευτικὸ τμήμα γιὰ νὰ βρεῖ τίς οἰκονομίες του; προχτές ἀκόμα παιδιὰ ἀπὸ Γυμνάσιο φτωχικὸ δὲ βρῆκαν τσοσε δυσκολίες νὰ γίνουεν δεχτὰ στὸ ἐδῶ Γυμνάσιο ποῦ τοῦ εἶναι ἀληθινὸ στολιδισὴμερα; καὶ δὲν ἀκούεται ἀκόμα στὰ φτιά μας ἢ φωνὴ νὰ λιγοστεψουεν στὰ Γυμνάσια οἱ εἰσιτηριακές εὐκολίες γιὰ τὰ φτωχόπουλα, γιὰ νὰ μὴν ἔρχονται πολλά, καὶ νὰ γίνεῖ οἰκονομία μὲ τὸ λιγότεμα τῶν δασκάλων;

“Ἄ, ναί, μὲ συχωρεῖτε· τὸ λιγότεμα τῶν εὐκολιῶν πρόκειται νὰ γίνεῖ μονάχα γιὰ φτωχοπαιδιὰ ποῦ δὲν παρουσιάζουν ἐξαιρετικὴ ἐπίδοση. Μὲ λίγοι εἶναι τάχα οἱ ἄθρωποι ποῦ γίναν ἕστερα μέσα στὸν τόπο καὶ τὸ λαό τους ἀληθινὰ μεγάλοι, μόλο ποῦ δὲν ἦσαν παρά μετριότητες στὰ σχολικὰ τους χρόνια; ἢ μήπως ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἀνακαλύψει κανένα ὄργανο μετρητικὸ τῆς ἀθρωπιᾶς καὶ τοῦ χαρακτήρα ποῦ ὑπάρχουν ἀξεφανέωρα ἀκόμα μέσα στὰ τέκνα παιδιὰ; ἢ μήπως μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς σοβαρὰ πῶς ὁ χαρακτήρας κ' ἡ ἀθρωπιὰ θὰ κάμει στὸ σχετικὸ τόπο μέσα ἀπὸ ἓνα ἀμόρφωτο τὴν ἴδια δουλιὰ ποῦ θὰ κάμει μέσα ἀπὸ ἓνα μορφωμένο;

“Ὅσο ποῦ νὰ βρεθεῖ ἓνα τέτιο ἀθρωπόμετρο κὰν, ἐγὼ δὲ θὰ μπορέσω νὰ πάψω νὰ ζητῶ ὅσο μπορεῖ πιὸ εὐκόλα μορφωτικὰ μέσα, καὶ νὰ ζητῶ τὰ σχολεῖα—κάθε λογιῆς καὶ κάθε βαθμοῦ—νὰ κυνηγοῦν τὸν κόσμο ἀντὶς νὰ κυνηγᾷ ὁ κόσμος τὰ σχολεῖα. Μπορεῖτε νὰ γελάσετε, ἂν θέλετε, ἄμα ἀκούσετε πῶς γιὰ νὰ ἱκανοποιηθεῖ τὸ ἐχπαιδευτικὸ μου ἰδανικὸ, πρέπει νὰ δῶ στὸν τόπο μας ν' ἀνθίσουν ἀναλογικὰ μπόλικα σχολεῖα, κάθε λογιῆς καὶ κάθε βαθμοῦ, ἐπαγγελματικὰ κ' ἐπιστημονικὰ τῆς ἡμέρας καὶ νυχτερινὰ, προικοδοτημένα μὲ τέτιο τρόπο ἀπὸ τὴν πολιτεία καὶ τὴν ἰδιωτικὴ ἀγαθοεργία, ποῦ, ὄχι

μόνο νά μή χρειάζονται καμιά πλερωμή από τούς σπουδαστές, μά απ' έναντίας νά δίνουν κι' όλα τ' αναγκαία υλικά μέσα γιά μιάν άνετη έργασία σέ κείνους πού θά βρεθοῦνε νά τό άξίζουν και δέν τά έχουν. "Όσο χιμαιρικό κι' ούτοπικό κι' άν σάς φαίνεται τό Ιδανικό τοῦτο σήμερα, μή ξεχνάτε πώς γιά τή φυλή μας τέτια όνειρα και παραμύθια είχανε γίνει άλήθια μέ τό πρυτανείο τής σωκρατικής Άθήνας, μέ τή βιβλιοθήκη και τό μουσειο τής πτολεμαϊκής Άλεξάντρειας. Γιατί νά μή μπορούμε τάχα και σήμερα νά ποῦμε σάν τό μεγάλο Σαλωμών πώς «ή σοφία φωνάζει έξω στους δρόμους, κάνει τή φωνή της ν' άκούεται στις πλατείες· στά παζάρια, όπου μαζεύεται ό κόσμος μιλά τήν όμιλία της» ; (1)

Πολλοί μπορεί νά ρωτοῦνε : «μά, κύριε, σκέφτεσαι λιγάκι τί λές ; λί' οι σοφί φαινόνται οι άνεργοι μορφωμένοι, και θέλεις νά τούς πληθύνεις κι' άλλο ακόμα ;» Άπαντώ : Καθόλου, φίλοι μου· βλέπω τή μεγάλη πληγή τής άνεργίας και στόν τόπο μας· κ' ή διαφορά μας είναι πώς έσείς τή βλέπετε μονάχα στή «μορφωμένη νεολαία», ένώ έγώ τή βλέπω και στους άμόρφτους κάθε ηλικίας, είτε πανομίωπη είτε μέ τή φάτσα τής άνικανοποιητικής άμοιβής. Δέχομαι μιá συμφωνία : κάμετε μου ίκανοποιητική τήν άπόδοση τής χειρωναχτικής έργασίας, κ' έγώ νά κάμω τήν άνεργία τής μορφωμένης νεολαίας νά λειψει.

Ή μόρφωση δέν είναι—όχι—ό λόγος τής άνεργίας πού πρέπει νά χτυπηθεί. Κάπου άλλου βρισκεται τό σαράκι τοῦ κακοῦ τούτου. Κι' από τήν προχωρημένη μόρφωση έγώ καρτερῶ άπεναντίας νά μάς δώσει τό γιατρό πού θά κάμει τήν άχτινοσκόπηση τοῦ όργανισμοῦ τοῦ τόπου μας, γιά νά διαγνώσει τήν άρώστια του μέ όλες τις έπιπλοκές της, και νά μάς πει τά μέσα τής γιατρίας της. Τό Ζήτημα τοῦτο—τής μόρφωσης και μέ τήν άποκατάσταση κάθε άθρώπου στό έπάγγελμα πού ταιριάζει μέ τά φυσικά του χαρίσματα, δέ θά κερδίσουν μονάχα τά

γράμματα κ' οι έπιστήμες παρά θ' άναπτυχθοῦν κ' οι τέχνες κ' οι χειρωναχικές έργασίες. "Όπως τοῦ ψωμιοῦ, ίσως πλήθος ζητήματα—ώστόσο είναι έξω από τό θέμα μου, όπως είναι έξω από τή σημερινή μου μελέτη και τά ζητήματα τών προγραμμάτων καθός και τών μεθόδων στά διάφορα σχολεία πού είπα.

Τό μεγαλύτερο δυνατό ξάπλωμα τών σχολείων κάθε λογής και κάθε βαθμοῦ, κ' ή κατάργηση κάθε πλερωμής και κάθε εμπόδιου γιά τή φαίτηση στα σχολεία τοῦτα, δέ σημαίνει πώς θά γίνουν έλεύθερα Κέρκυρα τά πνευματικά έπαγγέλματα. Δέν είναι καθόλου δύσκολο νά όριστοῦν προσόντα γιά τήν έξάσκηση τών έπαγγελμάτων· φτάνει στήν άπόχτηση τών προσόντων τούτων νά μή παίζουνε, σά σήμερα, ρόλο τά οικονομικά μέσα, παραμόνο ή πραγματική αξία κι' ό άληθινός καταρτισμός γιά τό σχετικό έπάγγελμα· τέτλιο προσόντων άπόδειξη μπορεί νά είναι τά έργα τοῦ ύποψήφιου, άμα υπάρχουν, ή τ' άποτελέσματα μιás γερής εξέτασης, τής όποιας ή αὐστηρότητα θά είναι άνάλογη μέ τή φύση και τήν έχταση τών εύκαιριών πού είχε ό ύποψήφιος γιά τόν καταρτισμό του. "Ενα τέτλιο σύστημα μάλιστα θά μπορέσει νά φέρει τό σπουδαιότατο άποτέλεσμα : νά μπει μιá τάξη στα έπαγγέλματα. Θά μπορέσει τότες νά σταματήσει τό σημερινό άδικό φαινόμενο νά κάνουν τό δικηγόρο, τό γιατρό, τό δάσκαλο, άθρώποι πού θά διαπρέπαν ως έμποροι, πρματευτάδες, μαραγκοί, και νά μένουں έργάτες και χαμάληδες άθρώποι πού θά μπορούσανε νά τιμήσουν και νά δοξάσουν τό έπάγγελμα τοῦ μηχανικοῦ, τοῦ δασκάλου, ή όποιας έπιστήμης.

Βέβαια δέν τά κρατῶ κλειστά τά μάτια μου στις δυσκολίες—πού σήμερα φτάνουνε σέ άδυναμία—τής έχπλήρωσης τοῦ Ιδανικοῦ πού είπα. Τοῦτο όμως δέν είναι λόγος νά μή προσπαθοῦμε νά λιγροστεύουμε όσο μπορεί τις δυσκολίες τής μόρφωσης· γιατί—τό ξαναλέω—στά δικά μου τά μάτια ή μόρφωση είναι άνάγκη όμοιας σημασίας ακόμα και μέ τό ψουμί. Μέ τό προχώρημα

(1) Παροιμίες, α' 20-21.

ἔτσι καὶ τῆς μόρφωσης ἢ στέρηση ἔμποδίζει τὴν κανονικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας, καὶ γίνεται ἡ γάγγραινα, ποὺ δὲν ἀφίνει τὸν τόπο νὰ παρουσιάσει τὸν ἀτόφου του πολιτισμὸ· πολιτισμὸ, πού, γιὰ τὸν τόπο μας, τὰ παλιὰ του τὰ ξεφανερῶματα εἶναι τόσο τιμητικά.

Δ

“Ὅσο κι’ ἂν σὰς κουράσω εἶμαι πολὺ μικρὸς γιὰ νὰ ἐξαντλήσω τὸ θέμα ποὺ μὰς ἀπασχολεῖ.

Ὁ γλυκὸς γειτονικὸς μας διηγηματογράφος, ποὺ ἔγραψε στὸ Ἴσπαχάν, κοντὰ στὰ 1000 χρόνια τῆς Ἐγίρας τὴν «Ἀνώφελη Θυσία», μετὰ ἀπὸ τὰ λόγια τῆς ποὺ ἔκαμα προμετωπίδα τῆς ὁμιλίας μου συνεχίζει:— «Ἐχω τὴ γνώμη πὼς ἡ ἀξία ἑνὸς ταπεινοῦ σελλοποιοῦ, ποὺ κατασκεύασε τὴ σέλλα τοῦ πολεμιστῆ ποὺ γύρισε νικητὴς ἀπὸ τὸν πόλεμο, ξεπερνᾷ τὴν ἀξία ἑνὸς Χαφιζ ἢ ἑνὸς Σαατῆ».

“Ὅσο κι’ ἂν φαίνονται ἄδικα καὶ σκληρὰ γιὰ τὴν τάξη τῶν πνευματικῶν ἐργατῶν—τὴ δικὴ του τάξη—τὰ λόγια τοῦ Μιρ-Ἀλῆ Χαδίτ, κλιοῦνε μέσα τους ἕνα πολὺ βαφὺ νόημα δικαιοσύνης:— Ὁ πολεμιστὴςμποροῦσε νὰ μὴ γύριζε πίσω, ἢ νὰ μὴ γύριζε νικητὴς, ἂν δὲν τὸν κρατοῦσε καλὰ πάνω στὸ ἄλογο του ἢ σέλλα. Καὶ κάτι ἄλλο:— Ὁ πολεμιστὴς γιὰ τὸ ἔργο του εἶχε κ’ ἕνα δυνατὸ κεντρί, τὸν πόθο τῆς δόξας καὶ τῆς ὑστεροφίας· ὁ σελλοποιὸς ὅμως ἦταν πάντα του καὶ μὲ πλέρια γνώση του ἕνα μόριο τοῦ Ἄγνωστου Στρατιώτη.

Θὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν προσοχὴ καὶ τὴ σκέψη σας σὲ δυὸ πράγματα.

1ον. Τὸ Νησί μας ἦταν καιρὸς ποὺ εἶχε πληθυσμὸν ἐνάμισυ ἑκατομμύριο. Πόσος κόσμος λοιπὸν, πρέπει νὰ ἔχει περάσει ἀπὸ πάνω του ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς γῆς! Τί ἔχει μείνει ὡς τὰ τὸρα ἀπὸ τὰ χρόνια ἐκεῖνα τὰ παλιὰ; Λίγα ὀνόματα συγγραφέων, καὶ πιὸ λίγα κομμάτια ἀπὸ ἔργα τους, κοντὰ σὲ μερικὲς περιγραφές γιὰ τὸν τόπο καὶ τὰ συστήματα τοῦ κόσμου του.

Κρημερινὰ ὅμως τὸ τσαππὶ τοῦ ἐργατῆ ξεθάφει πλῆθος τ’ ἀντικείμενα τῆς καθημερινῆς χρήσης τοῦ τότε καιροῦ, καὶ μὲ τὴ μελέτη τῶν ἀντικειμένων τούτων ὁ Ἀρχαιολόγος ράβει τὸ φόρεμα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς.

Τ’ ἀντικείμενα τοῦτα ποιοῦ ἔργο εἶναι; Τῶν χρυσικῶν, τῶν σιδεράρων, τῶν σταμνάδων, τῶν χτιστάδων τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν ἐργατῶν,— μ’ ἕνα λόγο τῶν χειρωναχτικῶν.

2ο. Περνᾷ ἀπὸ μπροστὰ σας ἕνας νέος ἢ μιὰ νέα; τοὺς κοιτάξετε ἀπὸ πάνω ὡς κάτω, καὶ λιγώνεστε.

Χωρὶς νὰ ὑποτιμῶ καθόλου τὴν ἀξία τοῦ προσωπικοῦ γούστου τῆς νέας ἢ τοῦ νέου, νιώθω πὼς δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πὼς στὸ ἀντικείμενο τῆς προσοχῆς μας εἶχε προηγηθῆ ἡ δουλιὰ τοῦ χασάπη, τοῦ γναφιῶ, τοῦ βαφιῶ, τοῦ παπουτσῆ, τοῦ γεωργοῦ, τοῦ ἐργατῆ, τοῦ ὑφαντῆ, τοῦ ράφτη τοῦ μπαρμπέρη, τοῦ καπελλῶ, γιὰ νὰ περιορισθῶ σὲ τοῦτα μοναχὰ. Ἀνάλογα πράγματα θὰ βροῦμε, ρίχνοντας μιὰ ματιὰ στὸν κύκλο τῶν ἀντικειμένων τῆς καθημερινῆς χρήσης τοῦ καιροῦ μας.

Κάτι ἄλλο προσωπικὸ μου κι’ ἂν ἀκόμα ἐσεῖς μπορεῖ νὰ ἔχετε χάσει τὸν καιρὸ σας ἀκούοντας τὴν ὁμιλία του μπορῶ ἐγὼ νὰ ξεχάσω τὸ σιωφέρ ποὺ μ’ ἔφερε σήμερον στὴν πόλη σας, ἀφοῦ τοῦ χρωστῶ τὴν τιμὴ νὰ βρεθῶ στὴν ἐξαίρετη σας συντροφιά;

“Ὅλοι τοῦτοι οἱ ἄθρωποι, οἱ χειρωναχτικοί, εἶναι οἱ Ἄγνωστοι Στρατιῶτες τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ μας.

Δότετε τοὺς τὴ συμπάθεια σας, καὶ δότετε τοὺς κάθε μέσο καὶ κάθε εὐκολία, γιὰ νὰ καλλιεργηθεῖ, ἡ Καρδιά τους κ’ ἡ Σκέψη τους, γιὰ νὰ μορφωθοῦνε μόρφωση ἀληθινὴ κι’ ὅσο μπορεῖ πιὸ μεγάλῃ.

Δὲ θὰ τοὺς εὐεργετήσετε ἐκείνους μοναχὰ,—νὰ εἴστε σίγουροι. Τὴν ἴδιο στιγμή θὰ βοηθᾶτε στὸ καλυτέρεμο τῆς δικῆς σας τῆς ζωῆς, καὶ βοηθᾶτε στὸ προχώρημα τοῦ τόπου μας.

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΑ

[Ἐκ τοῦ βραβευθέντος ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τῆς Γλωσσικῆς Ἑταιρείας «Λεξικοῦ τῆς Κυπριακῆς Διαλέκτου» περιέχοντος κατ' ἐκλογὴν λέξεις λαλουμένας ἐν Πάφῳ.]

Ἄζα, ἢ: Ἐναυσμα· κατεσκευάζετο, ὡς ἐξῆς: Ἐκαίον ὕφασμα, ὅπερ ἐκάλυπτον δι' ἄλλου ὕφασματος, ἵνα κωλυθῆ ἢ εἰσαγωγὴ ἀέρος, οὕτω δὲ δὲν ἐκαίετο τελείως, ἀλλ' ἔμενον ἡμικαυστον, καί μαυρισμένον. Καθίστατο δὲ λίαν εὐφλεκτον. Τοῦτο ἐφύλαττον καὶ μετεχειρίζοντο, ὡς ἔναυσμα. Ἐκοπτον ἐξ αὐτοῦ, μικρὸν τεμάχιον, ὅπερ ἤναπτον διὰ πυρίτου λίθου καὶ διὰ τοῦ οὕτως ἀναφθέντος τεμαχίου ἤναπτον πῦρ. Χρήσις τῆς ἄζας ἐγένετο πρὸ τῆς εἰς Κύπρον εἰσαγωγῆς τῶν πυρείων.

Ἀζάρεν Αὐζάνει· ὡς: ὁ ποταμὸς, ὡς πού πάει ἀζάρεν ἦτοι, ὅσῳ κατέρχεται αὐζάνει κατὰ ποσότητα ὕδατος, πλημμυρεῖ. Λέγεται μεταφορικῶς καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων. Ὡς: Ὡς πού τὸν ἀππάνεις ἀζάρεν ἦτοι ἐσαγριοῦται, φυσιοῦται. Σημαίνει καὶ ἐναντιοῦται. Ὡς: «Ἄμα τοῦ ἀζαρεν, ἐφοήθην τζι' ἐφμεν» Τὸ ἀντίθετον. **ποζάρεν** Ὡς: «Ἄμα ποζάρουν οἱ καβενέδες», ἦτοι ἅμα διαλυθῆ τὸ πλῆθος τῶν θαμῶνων τῶν καφενείων, ὁπότε ταῦτα κλείουσι. Τίθεται ἀπροσώπως. Συντίθεται ἐκ τῆς προσθ. ἀ)πό—ἀζαρεν—λέξις περσικῆ.

Ἄνεμοτασ' ἄ, ἢ: Σφοδρὸς ἄνεμος. Τὸ ἀλλαχοῦ τῆς Κύπρου, ἀνεμιστ' ἄ. Παράγεται ἐκ τοῦ ἄνεμος ταχύς. Γεν. ἀνεμοτασ' ἄς.

Βανοῦκα ἢ: Ἡ ἀλλαχοῦ τῆς Κύπρου, ἀναθρήκα. Ἐν Μαραθάση μαννούκα, ἢ.

Βαούλλιν, τὸ Α'. Ὁ περὶ τὸ ἄκρον τῶν ὀστέων τῶν μηρῶν στρογγυλοειδῆς ὄρμος· Β'. τὸ κύπελλον τῆς βάλανου. Παράγωγα: ξηβαουλλίζετα

ἦτοι ἐξαρθροῦται ὡς: «Ἐξηβαουλλίστηκεν τὸ σ' ἐριμ μου» ἦτοι ἐξηρθρώθη. Ἰσοδύναμον τῷ ἀλλαχοῦ τῆς Κύπρου, ξηρμίζετα.

Βασταῖ, ἢ φορτίον θρουμπιῶν, μαζιῶν κ.λ.π. βασταζόμενον καὶ φερόμενον μόνον ὑπὸ ἐνὸς ἀνθρώπου, οὐχὶ δὲ ἐπὶ ζώῳ. Ὡς «Ἐφερεν μιὰ βασταῖν» ἐξυπακούεται μαζιά, ἢ θρουμπιά· Κατεσκευάζουσι δὲ τὴν βασταῖν ὡς ἐξῆς: Πιέζουσι διὰ τῶν ποδῶν μαζιά καὶ σχηματίζουσιν ἐν στρώμα, ἐπ' αὐτοῦ θέτουσιν ἕτερον καὶ ἔπειτα ἀμφοτέρα περῶσι μὲ τὸ διχάλιν καὶ κρατοῦντες ἐπὶ τῶν ὤμων τὸ μεταφέρουσι. Τὰ στρώματα τῆς βασταῖς καλοῦνται μαήδκια. Ἐν. ὄνομ. τὸ μαήδιν. Ἐκ τοῦ βαστάζω.

Βόθυλος, ὁ· βόθυνος. Αὐτὸ τοῦτο τὸ, βόθυνος κατὰ τὴν ἀρχαίαν σημασίαν. «Τυφλὸς τυφλὸν ὀδηγεῖ, ἀμφοτεροὶ εἰς βόθυνον πεσοῦνται». Τὸ ν τῆς ληγουσῆς νος ἐνηλλάγη διὰ τοῦ λ, ὡς ἐν τῷ ναλῶ ἀντὶ λαλῶ τοῦ χωρίου Κάμπου. Ἡ τοιαύτη τροπὴ εἶναι σπάνιον γλωσσικὸν φαινόμενον ἐν τῇ Κυπρίᾳ διαλέκτῳ.

Βορτόνα, ἢ ἡ τρυφερά καὶ πρὶν ξυλοποιηθῆ κληματίς τῆς ἀμπέλου. Σκληροθυεῖσα λέγεται κληματσ' ἰδα, ἢ. Ἐπίσης καὶ ὁ τρυφερὸς κλάδος τῶν δένδρων. Ἐκ τοῦ λατ. vortex.

Βουφός, ὁ· ἀφεδρών.

Ζαρνουπίζω ἀμύσσω, ἰδίως διὰ τῶν ὀνύχων τῆς γαλῆς, τὸ ἀλλαχοῦ τῆς Κύπρου, τσαρνιαζώ: «Ξαπόλα τὸ γ κάττον γιατί ἐν' νὰ σὲ ζαρνουπίση». Παράγωγα: ζαρνουπκιά, ἢ ἀμυχή, τσαρνιασμαν. Ἐκφέρεται καὶ διὰ τοῦ κατσουρουμπίζω, περὶ οὗ κατωτέρω.

Ζολώννω· νοθεύω. Ἀντί δολώννω. Ὡς: «Τὸ γάλαν ἐξ ζολωμένον». Ἐκ τοῦ δόλος—δολώννω—ζολώννω. Ἐνταῦθα τὸ δ ἐτράπη εἰς ζ, ὡς ἐν τοῖς: δαυλός—ζαυλός, ὀδοντάκρα—ζοντάκρα. Παράγωγα: ζολομάδα, ἦ.

Καμπίν, τὸ ὑπερπλήρης, μέχρι στεφάνης. Ὡς «Τὰ κουμνιά ἦταν γεμάτα κρασὶν καμπίν». Τίθεται ἀνάρθρως. Καμπίν ὑπάρχει καὶ χωρίον, πλησίον τοῦ Φαρμακᾶ, ἐπὶ τῶν νοτίων κλιτύων τοῦ ὄρους Σταυροπεύκου.

Κασταμονιάζω· βασανίζομαι ἢ βασανίζω ἐκ περιορισμοῦ. Ὡς: «Εἶς ἐς οὐλλὴν νύχταν τὸ χτηνὸμ μου κασταμονιασμένον». Ἡ λέξις, φαίνεται, λατινοελληνική. Ἐκ τοῦ casto ἢ μονή. Τὸ α΄ συνθετικὸν εἶναι ἢ λατ. λέξις castigo=κολάζω, ἦν οἱ Κύπριοι προφέρουσι κάστιον. Ὡς: «Ἐκάμαν του τὰ κάστια τοῦ Χριστοῦ». Καὶ τὸ μεσαιωνικὸν ρῆμα, καστιορῶ. Τὸ β΄ συνθετικὸν ἐκ τοῦ ἑλλ. μονή, ἐξ οὗ μονιάζω, ὅπερ σημαίνει, βασανίζομαι ὑποφέρειν ἐν τῇ (δια)μονῇ. Προφέρεται κασταμονιάζω.

Κατσουρουμπίζω· ἀμύσσω, τσαρνιάζω. Ἴδε ζαρνουπίζω· ἡ διαφορὰ τῶν δύο ρημάτων εἶναι ἡ ἐξῆς: Τὸ μὲν ζαρνουπίζειν κατηγορεῖται ἐπὶ τοῦ ἀμύσσειν διὰ τῶν ὀνύχων καὶ ἰδίως τῆς γαλῆς, τὸ δὲ κατσουρουμπίζειν γενικῶς ἐπὶ τοῦ ἀμύσσειν.

Κουρουμπίζω· κόπτω τὰ λαχανικά (ἐν φυτεῖᾳ) ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ κορμοῦ, διὰ νὰ μὴ εὐδοκιμήσουν. «Ἐπῆεν οὐλλὴν νύχταν καὶ ἐκουρούμπισεν τὰ φυτά μου».

Κουτουκοῦλιν· συμ αἰγνία, πλεκτάνη. Ὡς: «Ἐν νὰ μοῦ παίξης κανέναγ κουτουκοῦλιν ἀλώπως». Τίθεται ἀνάρθρως.

Λουτσιζομαι· λασπώννομαι. Τὸ ρῆμα φαίνεται, συγγενὲς τῷ λούομαι, ἀντιλουπίζομαι, καὶ τὸ παρὰ τοῖς Κυρπασίταις ποντίζομαι.

Μαννός, ὁ ὁ φελλός καὶ τὸ ἐκ φελλοῦ πῶμα· «Φέρ τὸμ μαννὸμ ἔπο τζ᾽εἰ νὰ στουπῶσομεν τῆμ πότσαν». Παρ'

ἄλλοις Κυπρίοις μαννός καλεῖται ὁ βλάξ.

Μάρι· Εἶθε· τὸ παρ' ἄλλοις Κυπρίοις μακάρι. Ἀποβολὴ τῆς παραληγούσης κα. Μα(κά)ρι—μᾶρι.

Μουρμουλλεύω. Λέγεται ἐπὶ τῆς ἐκσκαφῆς τοῦ ἐδάφους διὰ τοῦ ρύγχους τῶν χοίρων. Ὡς: «Οἱ σ'οἶροι σου ἐπῆσαν τζ' ἐμουρμουλλέψαν τὸ περβόλιμ μου». Παράγωγα. μουρμούλλεμαν, τὸ.

Σηχάριν· πλαγίως, ἐγκαρσίως. Ἀλλαχοῦ τῆς Κύπρου ἐκφέρεται διὰ τῶν λατινογενῶν συνωνύμων λέξεων: τραβέρσα, σκάρπα.

Παραμέσαλος, ὁ ὁ κακοσχηματισμένος. Ἐπὶ ἀνθρώπων καὶ ζώων· ἀλλαχοῦ τῆς Κύπρου λέγεται, παραξόρτινος καὶ παραδικιάνταλος. Ἐπίθετον τριγενές. Θηλυκὸν ἢ παραμέσαλη. Οὐδ. τό--λον.

Πελλέρω· Παρατηρῶ, ἐρευνῶ. Τὸ ἀλλαχοῦ τῆς Κύπρου τελλετῶ καὶ ἀσκοπῶ.

Ποζέω· Ἐμβάπτω τι ἐν ζέοντι ὕδατι, ὅπως μαρανθῆ ἢ συμπτυχθῆ ταχύτερον καὶ ἐνωρίτερον τοῦ ὑπὸ τῆς φύσεως ὀρισμένου χρόνου. Π.χ. Οἱ Κύπριοι χωρικοὶ ὁσάκις θέλουσι νὰ παρασκευάσωσι ἐνωρίς σταφίδες δὲν περιμενοῦσι τὰς σταφυλὰς νὰ μαρανθῶσιν, ἀλλὰ θέτουσιν αὐτὰς ἐπὶ τινα χρόνον ἐν θερμῷ ὕδατι καὶ ἔπειτα ἀπλοῦσιν αὐτὰς εἰς τὸν ἥλιον ἢ τοιαύτη ἐνέργεια καλεῖται ποζέειν. Χρόνοι. Ἐνεργ. μέλλων, ποζέσω—ποζέω—ποζέχω. Ἐνεργ. ἄορ. ἐπόζεσα—ἐπόζεα—ἐπόζεχα. Ἐν Πάφῳ παρατηρεῖται, ὅτι τὸ σ τοῦ ἐνεργ. μέλλων καὶ ἄορ.—καθὼς καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλῶσσῃ—ἀποβάλλεται. Ὡς: τανῶ (βοηθῶ) μέλλων: τανήσω—τανήω—τανήχω, ἄορ. ἐτάνησα—ἐτάνηα—ἐτάνηχα «Τώρα νὰ ῥτοῦμεν νὰ σοῦ τανήομεν» Ὅσάκις δὲν ἀποβληθῆ, τρέπεται εἰς ὑπόκωφον χ. «Ἄμα ἐθέριχα ἦρτεν τζ' ἄ τζ'εἶνος». Ἐπίσης καὶ ἐν τῷ ἐπιρρήματι μέσα, τὸ σ ἀποβάλλεται ἢ τρέπεται εἰς χ. Ὡς: «Ἐπίσεμ μέα ἦ μέχα ἔς τὸ λάκκον». Συντίθεται ἐκ τῆς προθ. ἀπ καὶ τοῦ ρῆμ. τοῦ κλασικοῦ ἑλληνισμοῦ ζέω ἄ)πό-ζέω.

Ρουινιάζω, εύρωτιδ. Τό ἀλλαχού τῆς Κύπρου, σαχνιάζω. Ὡς: «Ἐρουινιάσαν τὰ ψουμιά». Ὁ τύπος οὗτος ἀπαντᾷ ἐν Ἀρόδα, ρουμινιάζω ἐν Οἴνεια, ρουγινιάζω ἐν Πέγεια. Παράγεται ἐκ τοῦ ἀράχνη, ἀντί ἀραχνιάζω, κατὰ τὴν φθωγγολογικὴν σειρὰν: ἀράχνη—ἀραχνιάζω—ραχνιάζω—ρουχνιάζω καὶ ἐξ αὐτοῦ διὰ τῆς ἐναλλαγῆς τοῦ χ, διὰ τοῦ μ, ρουμινιάζω. Περιέργως φαίνεται ἡ τροπὴ τοῦ α τῆς συλλαβῆς ρα εἰς ου—ραχνιάζω—ρουχνιάζω. Ἐπίσης ἐν τῷ παγκυπρίῳ σαχνιάζω τὸ ρ ἐτρέπη εἰς σ., μείναντος τοῦ α ἀμεταβλήτου. Ὡς: ἀραχνιάζω—ραχνιάζω—σαχνιάζω. Ἐσχημαίσθη τὸ ρῆμα κατὰ παρομοίωσιν τοῦ εύρωτος πρὸς τὸν ἰστόν τῆς ἀράχνης.

Σακκαή, ἡ τραυμα, μῶλωψ· ὡς: «Ἐν εἰσ'εγ καμμιάν σακκαῆμ πάνω του». Τό ἀλλαχού τῆς Κύπρου σακκάτε μαν. Λέξις Τουρκικῆ· ἐκ τοῦ σακκατεύω.

Σέρμον, τὸ ὄντηλιον. Ὅταν θέτῃ τις τὴν παλάμην ἄνωθεν τῶν ὀφθαλμῶν, ἵνα κωλύσῃ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου καὶ ἴδῃ εὐκρινέστερον.

Τσιτσίνα, ἡ λίθος, χάλιξ τῆς θαλάσσης ἢ τοῦ ποταμοῦ, ἢ πᾶς σκληρὸς λίθος, ὅστις, κρουόμενος ἐξάγει σπινθήρας, πλὴν τοῦ πυρίτου λίθου. Μεγεθυντικόν: τίτσινος.

Τσ'υλμίντριν, τὸ μικρὸς κύλινδρος· τὸ ἀλλαχού τῆς Κύπρου τσ'υλίντριν.

Τσάππα, ἡ σκαπάνη (καθ' ἅπασαν τὴν Κύπρον), ἐν Καρπασίᾳ, δοκός, ἐν δὲ τῇ ΝΔ. Κύπρῳ (Πάφῳ) τὸ πτηνὸν μπεκάτσα (σκολάπαξ). Ὡς: «Ἐπῆα ἔς τὸ τζυνήν καὶ ἔπαιξα πέντε τσάππες». Ὑνομάσθη δὲ οὕτω, φαίνεται, τὸ πτηνὸν διὰ τὸ παρεμφερὲς τοῦ ράμφους τοῦ πρὸς σκαπάνην, ἢ διὰ τὸ σκάπτειν διὰ τοῦ ράμφους τοῦ.

Ξ. ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΓΝΩΜΙΚΑ

«Ποὺ τὸ φυτὸφ, φυτὸν, ποὺ τὸ γεράμπελοο σταφύλιν».

Ὅσοι δὲν τὸ ξέρουν ἄς τὸ μάθουν πῶς ἀμπελόφυτα γιὰ φυτιῆς τῆς προκοπῆς, φυτὰ δυνατὰ, εύρωστα, ποὺ καρποφοροῦν γρήγορα, μονάχα ἀπὸ νεαρό ἀμπέλι μποροῦμε νάχωμε καὶ ποτὲ ἀπὸ ἀμπέλι γέρικο ποὺ ἡ βέργα του εἶναι πάντα μικρῆ, καχεκτικὴ καὶ ἀδύνατη. Διότι κι ἂν ἀκόμη ριζοβολήσῃ ὅταν φυτέψουμε μιὰ τέτοια βέργα, θ' ἀργήσῃ πολὺ νὰ καρποφορήσῃ. Ὅταν ἔμως θέλεις σταφύλι καλὸ, δυνατὸ ποὺ νὰ κάμνει κρασί γερὸ καὶ σπιρτάτο, τότε προτίμησε νὰ πάρεις ἀπὸ γεράμπελο.

«Νὰ σίσεις τὴν καρδιὰν τοῦ Γεωργοῦ ἐν νὰ βρεῖς μέσα γιὰ φέτι, γιὰ τοῦ τζιαιροῦ».

Καὶ μήπως χρειάζεται νὰ τὴ σχίσεις ἢ νὰ τὴν ἀκτινοσκοπίσεις γιὰ

νὰ δεῖς τί ἔχει μέσα ἡ καρδιά τοῦ καυμένου τοῦ γεωργοῦ; Μὰ τί ἄλλο μπορεῖς νὰ βρεῖς ἐκεῖ μέσα παρατὴν ἐλπίδα γιὰ τὸ χρόνο ποὺ περπατοῦμε ἢ γιὰ κείνο ποὺ περιμένουμε. Καὶ ἂν ἔστω καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸν ἀπέλειπεν ἡ ἐλπίδα αὐτῆ, θὰ ὑπῆργε γεωργός, Γεωργία Κόσμος;

Μήπως δὲν εἶνε πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἐλπίδα ποὺ στηρίζεται καὶ ξαναρχίζει τὸ ἅγιο του ἔργο.

«Ὁ ζευγαλάτης ὁ καλὸς στὸν ἀνεμοχχωρίζει»

Καὶ πραγματικὰ σ' ἀνέμισμα, ὅταν δηλ. θὰ ξεχωρίζει τὸ σπειρὶ ἀπὸ τ' ἄχερο καὶ θὰ φανεῖ ἡ ἀφθονία καὶ ἡ μεγάλῃ ἀναλογία τοῦ πρώτου ὡς πρὸς τὸ δεύτερο θὰ ἀποδειχθῇ ἡ ἱκανότητα καὶ ἡ εὐσυνειδησία τοῦ ζευγαλάτη ποὺ ὄργωσε.

«*Ὡσπου νὰ φάει ὁ ζευκαλάτης, δρι-
μεψεν ὁ τζιαιρὸς*».

Αὐτὸ σημαίνει πλήρη ἐπίγνωση τῆς ἐπικαιρότητας καὶ ἐγκαιρότητας πού ἀπαιτεῖ ἡ τέχνη τοῦ Γεωργοῦ. Ἄνοβολὴ μιάς ἡμέρας, κάποτε μονάχα ὥρας, ἔστω καὶ μικρὴ βραδύτητα στὴν ὥρα τοῦ γεύματος, μπορεῖ νὰ ἔχει γιὰ τὴ σπορὰ τοῦ γεωργοῦ συνέπειες καὶ ζημιές ἀνεπανόρθωτες.

«*Ἄσπορος νὰ μὲν μείνεις, τζι' ἄθερος
ἐμ μεινίσσεις*».

Μόνο ἂν ἀπὸ ὑπαιτιότηιά σου ἢ γιὰ ἓνα οἰονδήποτε λόγο δὲν τὰ καταφέρεις νὰ σπείρες, ὑπάρχει βεβαιότητα νὰ μὴ θερίσεις. Ὅταν ὅμως σπείρεις εἴτε μὲ καλὸ εἴτε καὶ μὲ κακὸ καιρὸ, εἴτε καὶ σὲ κακοχρονιὰ ἀκόμη, πάντως λίγα πολλὰ θὰ ἔχεις κάτι γιὰ νὰ θερίσεις. Ἐνῶ σὰ δὲ σπείρεις καθόλου, σὰν μείνεις ἄσπορος, τότε εἶναι βέβαιο πὼς οὔτε θὰ θερίσεις, μὰ οὔτε καὶ θὰ μασήσεις.

«*Ὅποιος γ...εἰ νοτζιάνκαρην, τζιαι σπέρ-
νει μέσ' τῆς στράταν τὸς σπόρον
του χάννει*».

Παρ' ὅλη τὴ σοφία πού σφαλᾶ μέσα τῆς ἡ παροιμία αὕτη, δὲν χρειάζεται νὰ εἶναι κανεὶς καὶ πολὺ σοφὸς γιὰ νὰ τὴν καταλάβει. Καὶ στίς δύο περιπτώσεις δηλ. καὶ ὅταν συνευρίσκεσαι μὲ γερόντισσα, μὲ πρόθεση νὰ τεκνοποιήσεις καὶ ὅταν σπέρνεις δίπλα στοὺς δρόμους πού ἀποτελοῦν τὸ διάβα τῶν κοπαδιῶν, χάνεις σπορὰν ἄδικα. Ὑπάρχει ἀντίρρηση ; Παρόμοιο τοῦ τελευταίου εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθο:

«*Γ...εἰ νοτζιάνκαρην σπέρνεις ναυκάλλαν
τὸς σπόρος σου χάννεις*».

Ἄδικα καταριμάζεις τὸ σπόρο σου δυστυχισμένε Γεωργέ, ὅταν καταγίνεσαι νὰ σπείρεις ναυκάλλαν δηλ. γῆν ἄγονη, τροχάλλα, στεῖρα, πού δὲν ἔχει καθόλου βάθος καὶ οὔτε 4 δάκτυλα χῶμα γόνιμο.

Τὴν ἴδια σπατάλη σπόρου δὲν κάμνει τάχα κι' ὁ καταγινόμενος νὰ

καταστήσει ἔγκυο, νὰ γονιμοποιήσει γυναῖκα πού τὰ χρόνια καὶ τὰ γηρατειὰ τῆς ἔχουν ρουφήξει ὀρέξεις, οἴστρους, χυμούς, ἰκμάδες, ὄργανοι ;

Σπατάλη σπόρου λοιπὸν καὶ στὴ μιά καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση.

«*Ἀπὸ γερόκλιαρον—ἀρνὶν, ἀπὸ ρίφιν—
ρίφιν*».

Τουλάχιστον ἡ πείρα καὶ τῶν πιὸ παλιῶν βοσκῶν αὐτὸ μαρτυρᾷ. Ὅτι ἀρνὶ γιὰ πάχυνση, ἀρνὶ μεγαλόσωμο, μονάχα ἀπὸ κριάρι 3 καὶ 4 χρόνων μπορεῖς νὰ ἐπιτύχεις, ἐνῶ τὸ ἀντίθετο συμβαίνει στὰ τραγιά. Γιὰ νᾶχεις τραγὶ δυνατό, καλοσηματισμένο εὐκολογενομένο, πρέπει ὁ πατέρας νὰ εἶναι τράγος νιδὸς ὄχι μεγαλύτερος τῶν 12-16 μηνῶν. Γιατὶ παρατηρήθηκε πὼς μονάχα τέτοια γιὰ τραγιά πού δὲν εἶναι σωματώδικα μποροῦν νὰ ἐπιτύχουν, ἔστω καὶ σὰν τρέχει ἀκόμη ἡ φύσει εὐκίνητη καὶ ζωηρὴ κατσίκα, νὰ τῆς ἐπιβοῦνε.

«*Χωράφιγ καλοκάμωτον, σιτάριγ κανο-
θέρην. Χωράφιγ κανοκάμωτον, σιτά-
ριγ καλοθέρην*».

Θὰ ἀναφέρεται στὰ χωράφια τὰ ἐλαφρα τὰ λεγόμενα φτανᾶ, σ' ἐκεῖνα πού περισσότερο ὁ ἄμιος. Τὰ χωράφια αὐτὰ ὡς γεγονὸς ὀργώνονται εὐκολα, ἀλλὰ ἡ ἀπόδοση τους εἶναι φτωχιά καὶ τὸ θέρισμά τους, ἔνεκα τῆς μικρῆς ἀνάπτυξης πού παίρνει τὸ σιτάρι σὲ τέτοια χωράφια, ἀποβαίνει δύσκολο, ἐνῶ συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο μὲ τὰ βαρεῖα, τὰ ἀργιλλώδη, τὰ δυνατὰ χωράφια. Τὰ τέτια χωράφια δυσκολεύουν στὸ ὄργωμα ἀλλὰ σὲ εὐκολύνουν στὸ θέρισμα, χάρις πάλι στὴ μεγάλη ἀνάπτυξη πού παίρνουν τὰ σπαρτὰ ἄπάνω σὲ τέτοια χωράφια.

«*Παιδιά μου, ἐμέναμ μὲ κρεμμάζου
γιὰ τῆς ξεροβολιάν, ἀλλ' ἂθ θέλετε
τὴν εὐτζιήμ μου πού τῆς ξεροβο-
λιὰμ μὲφ φύτετε*».

Τὸν παίρνανε τὸ δυστυχισμένον νὰ τὸν κρεμμιάσουν, γιατί καταγγέλθηκε στίς Ἀρχές ὅτι σπέρνει ἐπὶ δύο συνε-

χή χρόνια ξερόβολα δηλ. πρὶν βρέξει καθ' ὅλου καὶ «ὄρκοφέρει» τὸ χωράφι, ποὺ ἀπετύγγανε καὶ ἔτσι ἐξ αἰτίας τοῦ ἔχανε καὶ ὁ Βασιλιάς, τὸ δικαίωμα τῆς Δεκάτης ποὺ θὰ ἔπαιρνε ἀπὸ τὰ χωράφια του. Καὶ ἐν τούτοις τόση μεγάλη πεποίθησι εἶχε γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ξεροβολιάς, τῆς πρώιμης δηλ. σπορᾶς, στὴν περιοχὴ του ὥστε νὰ προτρέπει τὰ παιδιὰ του νὰ μὴ ξεφύγουν, ἀλλὰ νὰ ἐπιμένουν στὴν ξεροβολιά.

Ἔχω τζιαὶ μιτὸν στήσ σουσαν, εἶμαι τζιαὶ κατάβαρη.

Αὐτὴ ἦτο ἡ δικαιολόγησι, ἡ σοβα-

ρὰ καὶ χαρακτηριστικὴ δικαιολόγησι, ποὺ ἐπρόβαλε μιὰ μέρα ἡ χαρουπιὰ ὅταν οἱ καλές τῆς γειτόνισσες, ἐλιά καὶ ἀθασιά (=μυγδαλιά) τὴν προσκάλεσαν νὰ πᾶνε στοὺς γάμους τῆς καρπερῆς συκιάς. Καὶ πῶς νὰ πάω τοὺς λέει, ἡ κακόμοιρη σὰν ἔχω τὰ μωρὰ στὴν κούνια, καὶ τὴν ἴδια στιγμὴ εἶμαι καὶ γκαστρωμένη; Ἐδῶ ὑπονοεῖται ἡ ἰδιότητα τῆς χαρουπιᾶς, ἡ ὁποία, ἐνῶ ἀκόμη εἶναι καταφορτωμένη ἀπὸ καρπὸ, παρουσιάζει μαζί καὶ ἄνθησι νέα.

ΑΝΤ. ΚΛΟΚΗ-ΑΡΗΣ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ο ΚΟΝΤΟΣ

Ἔνας κοντός κουντούτσικος ἔσι ὁμορφῆν γεναῖκαν ζηλέψαν του οὔλα τὰ χωρὰ, ζηλέψεν του τζι' ἡ κρίσι ζηλέψεν του τζι' ὁ Βασιλιάς, θέλει νὰ τοῦ τὴμ πάρει. Βκάλλει του χρέος περισσὸν σσιλίεις ἑκατοστᾶς.

- 5 Πουλεῖ τζιαὶ τὰ χωράφια του, τζιαὶ μὲ τὸ ζευκαλάτην στέκεται λοαρκάζεται, δικάφορα ⁽¹⁾ ἐν ἰ—φτάννουν.
 Τρέσει ⁽²⁾ τζιαὶ πὰ στήμ μάναν του εὐτζιὴν νὰ τοῦ χαρίσει.
 —Μάνα μου, βάρ ⁽³⁾ μου τὴν εὐτζιὴν πέρκι μου βοηθήσει.
 —Γυιὲ μου ἔσιε τὴν κατάραι μου τζι' οὔλλα νὰ τὰ πουλήσεις.
- 10 τζι' ἀκόμα τζιαὶ τὴν κάλλησ σου ⁽⁴⁾ νὰ φκάλεις νὰ πουλήσεις.
 Πουλεῖ τζιαὶ τὲς φοράδες του τζιαὶ μὲ τὸφ φοραδάρην, πουλεῖ τζιαὶ τὲς καμήλες του, τζιαὶ μὲ τὸν καμηλάρην, στέκει πουλεῖ τζιαὶ τὰ νερά, τζιαὶ μὲ τὸν νεροφόρον.
 Στέκεται λοαρκάζεται ⁽⁵⁾, δικάφορα δὲν ἰ—φτάννουν.
- 15 Τρέσει τζιαὶ πὰ στήμ μάναν του εὐτζιὴν νὰ τοῦ χαρίσει.
 —Μάνα μου βάρ μου τὴν εὐτζιὴν πέρκι ⁽⁶⁾ μου βοηθήσει.
 —Γυιὲ μο' ἴσιε τὴν κατάραν μου, τζι' οὔλλα νὰ τὰ πουλήσεις.
 τζι' ἀκόμα τζιαὶ τὴν κάλλησ σου νὰ φκάλεις νὰ πουλήσεις.
 Πουλεῖ χωράφια δῖολα, πουλεῖ δῖολισμένα,
- 20 πουλεῖ χωράφια ἀθέριστα, πουλεῖ τζιαὶ θερισιμένα, πουλεῖ ἀλώνια ἀλώνευτα, πουλεῖ τζι' ἀλωνεμένα.
 Στέκεται λοαρκάζεται, δικάφορα δὲν ἰ—φτάννουν
 Τρέσει τζιαὶ πα ⁽⁷⁾ στήμ μάναν του, εὐτζιὴν νὰ τοῦ χαρίσει.
 —Μάνα μου, βάρ, μου τὴν εὐτζιὴν πέρκι μου βοηθήσει.

- 25 — Γυιέ μο' ἴσιε τήγ κατάραμ μου, τζι οὔλλα νά τὰ πουλήσεις
τζι' ἀκόμα τζαί τήγ κάλλησ σου, νά φκάλεις νά πουλήσεις.
Σηκώννεται πού τζιαχαμαί (8) τζι' ἔσσω του (9) ἔμ πού πάει.
τζαί πολοέται (10) ἢ κάλλη του, εἰς τόγ κοντόν τζαί λέει.
— Πούλησε τὰ βρασιόλια μου τάσημοζοξωμένα (11)
- 30 πού τὰ ἀσημοζόξασιν, σιλίες, σιλιάδες γρόσια.
Στέκεται, λοαρκάζεται δικιάφορα δέν ι—φτάννουν.
- 35 — Τίποτε ἔμ μου ἔμεινε, ἄλλομ πού τὸ ζωνάριν
πού φτώσινεν ὁ τζιῦρης μου (12) ὥστι (13) νά μοῦ τὸ κάμει
Στέκεται, λοαρκάζεται δικιάφορα δέν ι—φτάννουν.
Ἐγύρισε πού τζιά χαμαί, τζι' ἔσσω του ἔμ πού πάει.
Ἐπκιάσισ σιερκές σιερκές τζιαί βκήκαν (14) εἰς τάνῶν.
- 40 τζιαχαμαί ἐκλαίασιν τζι' οἱ δκυὸ σάν τὸ τρυόνιν. (15)
Ἐμπηκεν ἔσσω φόρησεν ροῦχα τῆς φορεσιᾶς της
μὲ μακριά, μηδὲ κοντά, ὅσον τῆς ἐλιτζιάς της (16),
τζι' ὅσον τῆς κοντοσύνης της τζαί τῆς περπατησιᾶς της.
Πού κάτω φόρησεν χρυσά, πού πάνω κρουσταλλένα,
- 45 τζαί καζακᾶν (17) ὀλόγρυσον τζι' ἐσιέποσέν τα (18) τέλεια.
Ἐπιάσισ σιερκές σιερκές τζιαί πάει στοῦ σεντούτζιν.
— Κλειώννω σε σεντούτζιμ μου, τζιάλλος σὲ ποκλειώννει,
Ἐπκιάσισ σιερκές σιερκές τζιαί πάει στοῦ ξωπόρτιν,
Κλειώννω σε ἀνώϊμ μου τζι' ἄλλος σὲ ποκλειώννει.
- 50 Ἐπκιάσισ σιερκές, τζιαί πᾶν εἰς τὸ παζάριν.
Τζιαί βάλλει μιάφ φωνήμ μικρὴν τζιαί μιάφ φωνήμ μεγάλην.
— Ποιὸς θέλει σιείλη κότζινα τζι' ἀμμάδκια καλυμμένα ;
Πκοιὸς θέλ' ἀγκάλες δροσερές τὴν νύχταν νά τζοιμάται ;
Τζιαί ἕνας ἔμ πού πρόβαλεσ στήμ πόρταν τζιαί φωνάζει.
- 55 — Γιά ἔλα, πὲ μου ρὲ κοντὲ, στήγ κάλλημ πόσα θέλεις ;
— Τάμμάδκια σιλλια ἀξιάζουσιν, τὰ βρύθκια (18) δκυὸ σιλλιάες
τζιαί τὰ κανάτζια του λαιμοῦ, δέν ἔχουμ ποκοπά(δ)ες (19).
τζι' ὅσα τοῦ εἶπεν ἔδωκεν, τζι' ὅσα τοῦπεν διᾶ του.
Ἐγύρισεμ πού τζειααμαί, τζι' ἔσσω του ἔμ πού πάει.
- 60 τζι' ἔπκιασεν τὴν τζι' ὁ νιούλλικος πού τζειαμαί τζιαί πάει,
ἕνας σεντουτζίν κάρενογ (20) γεμάτον καλλεμίσκιν (21).
Γονάτιεν τὸμ μαῦρον του, πίσω του τήγ καθίσκει.
Στὸδ δρόμομ πού πηαίννασιν, ἐκάτσασιν νά πνάσουν.
τζιαί ἔγυρεν ὁ νιούλικος στάγκάλια της τζιαί ππέφτει.
- 65 Τὴν ὥραν τζιεῖνος πῶππεφτεν τὴν ὥραμ πού τζιοιμάτου, ἔναμ πουλὶν ἐπέτησεν ἀπού τὴν Ἐλεοῦσαν :
ἐν ἐτζιελάδαν νά λαλεῖ σάν τζιελαδοῦσιν οὔλλα,
μόν' ἐτζιελάδεν τζι' ἔλεεμ μ' ἀγγελικῆφ φωνούλλαν :
— Φιλ' ἀδερφὸς τὴν ἀερφὴν, κουμπάρος τῆγ κουμέραν
- 70 τζι' ἀντράερφος τὴν νύφην του, τορὰ χάννετ' ὁ κόσμος.
Τζιαί τζιαχαμαί τῆλ λυερὴν, ἐπήρεν τὴν τὸ κλάμαν
τζιαί στάξασιν τὰ δάκρυα στοῦ νιούλικου τῆβ βούκκαν (22).
— Εἰντὰ παθες, ἄ λυερῆ. τζιαί κλαίεις λυπημένα ;
ἄν ἀθθυμήθης τεῦ κοντοῦ νά πάω νά σὲ πάρω !
- 75 Ὅσ' ἄκουσεμ πού τὸ πουλλὶν τοῦ νιούλλικου λαλεῖτα.
— Τζιαί πὲ μου τὰ σημάθκια σου τζιαί τὰ γεννητικὰ σου

—'Η μάνα μό'—μ⁽²³⁾ Μηλιώτισσα, τζι' ό τζύρης μ' όμ Μηλιώτης.
έχω άρφόν στηξ ξενηθικός σήμερα τράντα χρόνια.

—Τζιαί πέ μου τά σημάδικια του, πέρκιμον νάιν τόν είδα.

80 —'Εσαι έλιάν εις τό βυζίν τζι' έλιάν εις τήμ μασκάλην,
τζαι κόμα μιάμ μάλλαγ γρυσήμ που πάνω πού τάρφάλην.

Τζι' άδερφοφιληθήκασιν, τζι' άδερφοφιληθήκαν,

Τζιαί φύασιν πού τζειαμί τζι' εις τοϋ κοντοϋ έπηαν,

—Κοντέ πέ μου τό γρέγς σου, έγώ νά τό πκιερώσω,

85 τζαι άνοιξε τό σιάλισ⁽²⁴⁾ σου λίρες νά τό γειώσω.

Τζιαί τζεινα πού σοϋ έδωκα άς έγ για τήψ ψυσιήμ μου,

τζιαί τζεινα πού σοϋ δικώ τωρά, προϊκα τής άδερφής μου.

Καζάφани

ΚΩΣΤΑΣ ΚΚΟΛΗΣ

ΤΗΣ ΝΥΦΗΣ ΠΟΥ ΚΑΚΟΤΥΧΗΣΕ

'Ο πάνω γής τζι' ό κάτω γής έννά συμπεθερέψουν.

'Ο πάνω γής τήγ κόρην του τζ' ό κάτω γής τόν γιόν του.

'Ηρτεν τζιαιρός ν' άρμάσουσιν τζιαί τά προιτζιά νά γράψουσιν.

Χρόνους έγράφαν τά προιτζιά, χρόνους τά πανωπροίτζια,

5 τζι' από 'ν ηύρασιν τά χαρκιά νά γράψουσιν τήμ προϊκαν,

πάνω στές μαρμαρόπετρες έκάτσασιν τζ' έγράφαν.

Τόν έναχ χρόνον έφαν τα, στοϋς δικώ κατάλυτέν τα

άπό τά τρία τζιαί νά πά πάει βάλλει τηδ δούλαν,

τζιαί δούλαν τζιαί μιστάρκισσαν ⁽¹⁾ κοντά στήμ πεθεροϋλλαν.

10 Δία ⁽²⁾ της μιάν όκκάλ λινόν νά κάμει τρεις ήμέρες,

τζι' άδ δέν τής τό έτέλειωννεν, ψουμίν έν τής έδίαν.

Τζιαί πάνω σ' τζεινον τόν καμόν έτυσιεν ν' άρωστήσει

τζιαί πού τήμ πεθεροϋλλαν της λλήσ σουππαν νά ζητήσει.

—«Τζιυρά, για όνομαθ Θεοϋ, φέρ' μου σουππαν νά φάω.»

15 Τζιαί τζεινη όντες τήν άκουσεν άψώθην ⁽³⁾ τζι' έθυμώθην.

—«Σύρετε, βάγιες, φέρτε μου τό ζύϊν νά ζυάσω.»

Ζυάζει τό σκουλλάτζιν ⁽⁴⁾ της ηρτεν έναν έξίκκιν. ⁽⁵⁾

Κρατοϋν τήβ βάγιες άπό μπρός τζιαί βάγιες άπό πίσω.

1) δικιάφορα=τόκοι, 2) Τρέσει=τρέχει, 2) βάρ μου=βάλε μου, δώσε μου, 4) κάλλη (ή) =γυναίκα, (5) λοαρκάζεται=κάνει λογαριασμό, 6) πέρκι=ίσως, 7) πά=πάει, 8) τζια(χ)αμαί=εκεί, 9) έσω του=σπίτι του, 10) πολοέται=άποκρίνεται, 11) άσημοζωζομενα=άσημωμένα, 12) τζιύρης=πατέρας, 13) ώστη=έως ότου, 14) φκήκαν=άνέβησαν ή, έβγήκαν, 15) τρουόνιν=τρυγόνι, 16) έλιτζιά=ανάστημα, 17) καζακάς=έπανωφόρι, 18) έσιέτσασεν=έσκέπασε. 18) βρούθκια=φρύδι, 19) έν έχουν ποκοπάδες=είναι άτίμητες, 20) κάρενον=άπό καρύδι, 21) καλλεμίσκιν=μυρωδικό τής όμορφιάς, 22) βούκκα=παρεία, 23) μο'μ=μου έν=μου είναι 24) σιάλην=κεμέρι τής μέσης.

- Πκιάννει μιᾶβ βέρκαμ πού τζειαμαί (6) τζ' ἀρκίνεψεν της ξύλον.
 Νά σου τζιαί τόν ἀντρούλλην της ἤρτεμ πού τὸ ζευκάριν.
 Χαμνᾶ τῆζ ζευκαρόβερκαν τζιαί δέρνει την τζιαί τζεινος.
 Τζι' ἐπολογήθην τζι' εἶπεν του τζιαί λέει τζιαί λαλεῖ του :
 —«Παίδικιε, (7) ἄμ μ' ἐβαρέθηκες, ἔφκαρ' με πούλησέ με
 στήχ χωραμ πὸν (8) ἢ μάνα μου φκάρ' με, τελλάλησέ (9) με».
- 25 Ὅ,τι τοῦ εἶπεν ἔκαμε τι ὄ,τζι τοῦ παραντζιέλλει.
 Τζιαί σάν τὴν ἐτελλάλιζεν ἢ μάνα της τὸγ κράζει :
 —«Παίδικιε μου, σύρε τὸ σιέρισ σου χρυσά νά τὸ γεμῶω».
 «Ἄνου, (10) βάγια μου ἐσύ, τ' ἀντζειά μου νά μοῦ πλύνεις».
 —«Ἐμ μ' ἔμαθεν ἢ μάνα μου ἀντζειά νά σοῦ πλυννίσκω».
- 30 Ἐναν τιλέριν (11) ἀρκυρόν στήν τσάμπραν (12) νά κεντίζω».

 «Ἐμ μ' ἔμαθεν ἢ μάνα μου ἐμέναν νά σαρίζω.»

 «Σκάλα μου, ὄντας σ' ἔφκαιννα ἤταμ πού προξενιούμουν
 τζιαί τώρα σκάλα, βκαίννω σε σὰς σκλάβα τοῦ τζιυροῦ μου.
 Σκάλα μου, ὄντας σ' ἔφκαιννα ἤταν οἱ προξενιές μου
 35 τζιαί τώρα, σκάλα, φκαίννω σε στές ἀποχωρισιές μου».
- Γ. ΣΑΒΒΙΔΗΣ
- Κερύντια

ΣΗΜ. 1.—Ὑστερα ἀπὸ τὸν τριακοστὸ στίχο παραλείπονται λίγοι στίχοι πού τὸ περιεχόμενό τους εἶναι αὐτό:

Ἡ Κυρία διατάζει τὴ νέα δούλα νά σαρώσει, μὰ ἐκείνη τῆς ἀπαντᾶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο «Ἐμ μ' ἔμαθεν ἢ μάνα μου ἐμέναν νά σαρίζω (στιχ. 31). Μὰ στὸ τέλος ὑποχωρεῖ καὶ ἀνέβαινε τὴ σκάλα γιὰ νά σαρώσει. Σάν ἀνέβαινε, εἶπε τοὺς τέσσερις τελευταίους στίχους (32—35). Ἡ μάνα της πού τὴν εἶχε ἀκούσει, τὴν ἐρώτᾶ μὲ ἀπορία ποιά εἶναι· κι ὅταν τὴ εἶπε πὼς εἶναι ἡ κόρη της τὴν ἀγκαλιάζει, τὴ φιλεῖ καὶ διατάζει τὶς δούλες νά τὴν περιποιῶν θοῦν ἀρχοντικά».

ΣΗΜ. 2.—Τὸ κυπριακὸ αὐτὸ δημοτικὸ τραγοῦδι εἶναι κυπριακὴ παραλλαγὴ τοῦ γνωστοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ «Τῆς νύφης πού κακοτύχησε», ὅπως τὸ τιτλοφορεῖ ὁ Ν. Πολίτης («Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγοῦδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ» Ἔκδ. δευτέρα, Ἀθήναι 1925, σελ. 13 κέξ.) Πρῶτὴ φορὰ τώρα δημοσιεύεται κυπριακὴ παραλλαγὴ τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ, ὅπως φαίνεται κι ἀπὸ τὸ σχετικὸ πῖνακα στὴ σελ. 319 τῶν «Ἐκλογῶν» τοῦ Πολίτη. Μόνο στὸ «Κυπριακὰ Χρονικὰ» (ἔτος ΙΑ', τευχ. Α' Ἰαν—Μαρτ. 1935, σελ. 54) δημοσίεψε ὁ κ. Χρ. Χαρτελάμπους ὀχτῶ δημοτικὸς κυπριακὸς στίχος μὲ τὸν τίτλο «Συμπερθερά», πού μοιάζουν ἐδῶ

Λέξεις.—1. Μιστάρκισσα=δούλα. 2. Δῖᾱ=δίδει. Τὸ ρῆμ. δῖᾱ, παρατ. ἐδῖουν. 3. Ἄναψε. 4. Σκουλλάτζιν τὸ=κουπανισμένο λινάρι πρὶν τὸ κλώσουν. 5. Λιγώτερο. 6. Ἐκεῖ χαμοέκειδᾶ. 7. Νέε. 8. Πού εἶναι. 9. Ντελλάλισε, διαλάλισε. 10. Σῆκω. 11. Τελάρο. 12. Αἰθουσα.

ΚΥΠΡΙΟΙ ΠΟΙΗΤΑΡΗΔΕΣ *

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ (1866 -)

Ὁ ποιητᾶρς Κωνσταντῖνος Φιλίππου ἢ Κωστής Στροβιλιώτης ἢ Στροβολίτης ἢ Στροβιλίδης, κι ἀκόμα Κωνσταντῖνος Φ. Τζιαπούρας καὶ κοινότερα, ὁ ποιητῆς τὸ Φιλίππτιν> γεννήθηκε στὸ χωριὸ Στρόβολος, πού απέχει 2 1)2 Ἀγγικὰ μίλια ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα, στὶς 2 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1866. Οἱ γονιοὶ του ἦτανε γεωργοὶ καὶ φοίτησε γιὰ 9 μονάχα μῆνες στὸ δημοτικὸ σκολεῖο τοῦ χωριοῦ του πού τὸ διεύθυνε τότε ὁ μ. Ἀχιλλέας Κυριακίδης, Πρωτοκολλητῆς Ἐπαρχιακοῦ Δικαστηρίου κατόπι, δικηγόρος καὶ γνωστός λεξικογράφος. Τὴ λιγὸχρονη τοῦτη σχολικὴ μόρφωση του καὶ τὴ γενική του ἀγραμματοσύνη δὲν τὴν ξέχασε ποτέ του καὶ συχνά-πυκνά τὴ συναντοῦμε στοὺς στίχους του, πρὸ πάντων στοὺς ἐπιλόγους τῶν τραγουδιῶν του. Σὲ ἡλικία 11 ἐτῶν ἔχασε τὸν πατέρα του, γεωργὸ καὶ λακκοτρύπη, κ' ἡ μητέρα του τὸν ἔστειλε νὰ μαθητεύσει σ' ἕνα σκαρπάρικο καὶ νὰ γίνει τεχνίτης. Γρήγορα, ὅμως, ἀφήνει τὴν τέχνη αὐτὴ καὶ γυρνᾷ νὰ καλλιεργήσει τὰ οἰκογενειακὰ κτήματα μαζί μὲ τὴ χήρα μητέρα του καὶ τ' ἀδέρφια του. Μὰ δὲν χάρηκε πολὺ τὴ νέα του ἀσχολία γιατί ἡ οἰκογενειακὴ περιουσία, βαρηνμένη ἀπὸ χρέη πουλήθηκε κ' ἔτσι ἀναγκάζεται νὰ γίνῃ κι αὐτὸς λακκοτρύπη, ὅπως ὁ πατέρας του καὶ πολλοὶ χωριανοὶ του (κι ἀλήθεια οἱ Στροβιλιώτες ἦτανε ἐπιδέξιοι πολὺ σ' αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα). Ἀπο μικρὸς ἀγαποῦσε τὸ στίχο καὶ τὸ διαβαστικὸ· στὸ 1891 ἄρρωστος στὸ νοσοκομεῖο τῆς πρωτεύ-

ουσας γράφει τὸ πρῶτο του τραγοῦδι πού βγαίνει νὰ τὸ τραγουδήσει σὲ γιορτές καὶ πανηγύρια, σὲ πόλεις καὶ χωριά. Ἦτανε τώρα ὁ δεῦτερος ποιητᾶρς πού ἀρχίζει νὰ τυπῶνει τίς φυλλάδες του καὶ νὰ γίνεται ἐπαγγελματίας. Ὁ πρῶτος δὲν ἦταν ἄλλος παρὰ ὁ Χρ. Τζιαπούρας πού εἶχε τυπῶσει τὸ πρῶτο του τραγοῦδι στὶς 13)2)1892, καὶ πού πήρε τὸν Ἄρ. 14 στὸ ἐπίσημο μητρώο ἐγγραφῆς βιβλίων. Ὁ Φιλίππου βγάζει τὸ πρῶτο του τραγοῦδι μετὰ ἕνα χρόνο περίπου 27)2)1892. Ἄρ. 25). Φαίνεται, νεαρὸς αὐτὸς τότε ὅτι μελέτησε τὰ ποιήματα τὴν ἀπαγγελία, τὸν τρόπο καὶ γενικὰ τὸ φέρσιμο τοῦ Τζιαπούρα. Ὁ λαὸς τὸν πρόσεξε καὶ τὸν ἔκρινε ἐφάμιλλο τοῦ δασκάλου του πού κι αὐτὸς ἀναγκάστηκε νὰ τὸν ἀναγνωρίσει ὡς μαθητὴ του :

Τὸν Στροβιλιώτην τὸν Κωστήν γνωρίζτε
[στε μαθητὴν μου
ἄς ἔχει τὴν εὐκούλλαν μου ἔπιασεν τὸ
[ψουμῖν μου.

Ὁ ἴδιος λιγάκι πιὸ ἔστερα ἔβαλε σ' ἕνα τραγοῦδι του (κοίτ. τὸ 4 πιὸ κάτω) τὸνομα του ὡς Κωνστ. Φ. Τζιαπούρα. Καὶ μαθητῆς αὐτοῦ τοῦ Τζιαπούρα ἐγίνε δάσκαλος ἐνὸς ἄλλου γνωστοῦ καὶ περιφήμου ποιητῆ τοῦ Κυριακοῦ Παπαδόπουλου ἀπὸ τὸν Ἀρακαπᾶ :

Ἄν θέλετε νὰ σὰς εἰπῶ κύριοι τὸ ὄνομά μου
[νομά μου
τὸ ὄνομα μου Κυριακὸς ἔν μὲσ στὸ
[ποίημά μου
τὸν Στροβολίτην τὸν Κωστήν ἔχω τον
[σύντροφον μου

* Βλ. «Κ. Γρ.» Ἔτος Α' τ. 13, 14—16, 17—18, 21—22 καὶ Ἔτος Β' τ. 1.

καὶ θεωρῶ τον σήμερον ὡσάν τὸν δά-
[σκαλον μου (1)

Μὲ τὸν πρῶτο συνεργάστηκε στὸ 6 καὶ μὲ τὸν τελευταῖο στὸ 11 (κοίτη πῶ κατῶ). Στὸ 11 μόνον πού φαίνεται τὸνομα του στὸ ξῶφυλλο τὸ τραγούδι παρουσιάζεται γραμμμένο ἀπὸ τὸν Παπαδόπουλο. Ἡ ἐξήγησι δὲν εἶναι καὶ πολὺ δύσκολη : ὁ Παπαδόπουλος τραγουδοῦσε τότε τὸ κύκνειο του ἄσμα. Οὔτε ἡ ποιητικὴ του ἀξιοπρέπεια οὔτε ἡ πρακτικὴ ἀποψη τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ παρουσιαστῇ τραγουδώντας τραγούδι γραμμμένο ἀπὸ ἕνα τρίτο. Καὶ δέχτηκε τὴ συναδελφικὴ ἀρωγῇ σὲ μιὰ πολὺ δύσκολη περίστασι τῆς ζωῆς του μὲ τὸ νὰ γραφτοῦν καὶ τὰ διὸ ὀνόματα στὸ ξῶφυλλο.

Στὰ 1892 πῆγε, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι ποιητάρηδες τῆς ἐποχῆς του στὴν Αἴγυπτο, στὸ Γιαφφα στὸ Βεροῦτι γιὰ νὰ πουλήσει τὸ τραγούδι του μὲ θέμα τὴν πυρκαϊὰ τῆς Μονῆς τοῦ Μαχαιρᾶ. Παντρεμένος ἀπ' τὸ 1887 ξαναγυρνᾷ στὴν Αἴγυπτο στὰ 1894 μὲ σκοπὸ τῶρα νὰ ἐγκατασταθεῖ κοντὰ τοὺς δικοὺς τῆς γυναίκας του. Κατόπι ἀπὸ ἕξι μῆνες κι ἀπ' ἀφορμὴ γιὰ βαρεῖαν ἀρρώστεια τῆς γυναίκας του γυρνᾷ στὴν Κύπρο, στὸ χωριὸ του γιὰ νὰ μὴ τὸ ἐγκαταλείψει πιά. Ἀπ' τὸ γάμο του χαιρεται σήμερα δυὸ ἀγόρια κ' ἕνα κορίτσι. Ὁ ἴδιος ἔχει μέτριο ἀνάστημα, γαλανὰ μάτια, στρογγύλο νόστιμο πρόσωπο. Μ' ὅλα τὰ γηρατειὰ εἶναι ἀκόμη ζωηρὸς κ' ἔξυπνος καὶ πάντα εὐγενικὸς καὶ καλόκαρδος. Ἀπ' τὰ πολλὰ του τραγούδια σώζονται μόνάχα 18. Ἀλήθεια 16 βρίσκονται καταχωρημένα στὸ μητρώο ἐγγραφῆς καὶ τὰ δύο μὸς τὰ παραχώρησε ὁ ἴδιος. Αὐτὸ εἶναι μ' ἀπόδειξη, ὅπως κι ἄλλοτε ἀνάφερα, ὅτι οἱ καταχωρημένες στὸ μητρώο σὲ παλιὰ χρόνια φυλλάδες δὲν ἀντιπροσωπεύουν ὅλες τὶς φυλλάδες πού δημοσίεψαν οἱ ποιητάρηδες μας.

Ἀπὸ τὸ 1931 δὲν ἔχει βγάλει καινούργιο τραγούδι.

Ὁ Κωνσταντῖνος Φιλίππου ἀνήκει στὴν «τσιαπουρίστικη» σχολὴ καὶ οἱ φυλλάδες του δὲν πρέπει νὰ ξεχωρίζουν ἀπ' ἐκεῖνες τοῦ Τζιαπούρα καὶ τοῦ Παπαδόπουλου. Ἐχουν στὸν ἴδιο σχεδὸ βαθμὸ τὰ ἴδια ἐλαττώματα καὶ τὶς ἴδιες ἀρετές. Τὸ καλύτερο του νομίζω ὅτι εἶναι τὸ 7 : «Τὰ βάσανα τοῦ πλάνου ἔρωτος». Τὰ ἐπόμενα τραγούδια εἶναι ὅ,τι σῶζεται ἀπ' τὸ ποιητάρικο ἔργο του :

1. Τραγούδι τῆς Ἀλισαβοῦς ὑπὸ Κωνσταντῖνου Φιλίππου, ἐκ τοῦ χωρίου Στροβόλου. Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου) Ἐκ τοῦ τυπογραφείου ὁ «Εὐαγόρας» Α. Π. Μιχαηλίδου, 1892.

Ἄρ. 25. 8νο. 27|2|1892. σ. 8. Πρώτη. 1000, 1—2 χ.γ. στ. 223 15σύλλαβοι.

Θέμα. Ἡ Ἀλισαβοῦ ἀπὸ τὸ Φικάρδου παντρεύτηκε στὸ Στρόβολο, μὰ δὲν καλοπερνοσε μὲ τὸν ἄντρα της. Ξενοδοῦλε πηγαίνοντας σὴν Λευκωσίᾳ. Μιὰ μέρα βρέθηκε σκοτωμένη σ' ἕνα σπήλιο ἀνάμεσα στὸ Στρόβολο καὶ σὴν Λευκωσίᾳ. Συλλάβονε τὸν ἄντρα της ὡς ἔνοχο, τὸν δίκασαν μὰ τὸν ἀθῶωσαν γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχε ἀρκετὴ, ἱκανοποιητικὴ μαρτυρία.

2. Ἡ πυρκαϊὰ τῆς Μονῆς τῆς Μαχαιρᾶδος, ποίημα ὑπὸ Κωνσταντῖνου Φιλίππου, ἐκ τοῦ χωρίου Στροβόλου Ἐν Λευκωσίᾳ, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Γ. Νικοπούλου, 1892.

Ἄρ. 43. 8νο. 24|9|1892. σ. 8. Πρώτη. 2000. 1χ.γ. στ. 202 15σύλλαβοι.

Θέμα : Περιγραφή τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ ὁμώνυμου μοναστηριοῦ. βλ. Σίμου Μενάρδου : Ἡ Παναγία τοῦ Μαχαιρᾶ, ἐν Πειραιεῖ, 1929, σ. 37—38.

3. Ἡ πυρκαϊὰ τῆς Μονῆς τῆς Μαχαιρᾶδος, ποίημα ὑπὸ Κωνσταντῖνου Φιλίππου, ἐκ τοῦ χωρίου Στροβόλου. Ἐν Λευκωσίᾳ ἐκ τοῦ τυπογραφείου Γ. Νικοπούλου, 1892.

Ἄρ. 49. 8νο. 31|10|1892. σ. 10. Δευτέρα. 1,800. 1½ χ.γ. στ. 202 15σύλλαβοι.

Θέμα : βλ. τὸ 2 πῶ ἀπάνω.

4. Τὸ τραγούδι τοῦ Εὐαγγέλη ὑπὸ

(1) Βλ. «Κ. Γρ.» Ἔτος Α', τ. 21—24, σ. 680.

Κωνσταντίνου Φ. Τζαπούρα (ἐκ τοῦ χωρίου Στροβόλου). Λεμησῶ (Κύπρου) ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Σάλπιγγος» 1893.

Ἀρ. 64. 8vo. 23|5|1893. σ. 8. Πρώτη. 500. 1χ.γ. στ. 172 15σύλλαβοι.

Θέμα: Ὁ Εὐαγγέλης ἀπὸ λινοπάμπாகους (κρυφούς χριστιανούς) γονιούς καὶ παντρεμένος με χριστιανὴ ἀλλαξοπίστησε. Περιγραφή τῆς τελετῆς τοῦ ἐκτουρκισμοῦ καὶ ἰδιαίτερα τῆς τελετῆς τῆς περιτομῆς.

5. Τραγούδι τῶν τριῶν πνιγέντων ἐν Λεμεσῶ ὑπὸ Κωνσταντίνου Φιλίππου ἐκ τοῦ χωρίου Στροβόλου). Ἐν Λεμησῶ (Κύπρου). Ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Σάλπιγγος», 1894.

Ἀρ. 79. 8vo 19|9|1894. σ. 16. Πρώτη. 500 1χ.γ. στ. 176 15σύλλαβοι.

Θέμα: ἑπτὰ νομάτοι μπήκαν σὲ μιὰ βάρκα με μεζέδες καὶ πιστό κι ἀνοίχτηκαν στὰ νερά τοῦ κόλπου τῆς Λεμεσοῦ. Ἡ βάρκα ἀναποδοῦρίστηκε καὶ πνίγηκαν τρεῖς. Περιγραφή τῆς συντροφιάς τοῦ πνιγμοῦ, τῆς κηδείας καὶ τῶν θρήνων καὶ κοπετῶν τῶν δικῶν τους.

6. Τραγούδι τῶν φυγάδων ἐκ τῶν φυλακῶν Χασανπουλλῆ Φελάχογλου καὶ Τσάμαλη ὑπὸ Κ. Φ. ἐκ (Στροβόλου) καὶ Κυριάκου Παπαδοπούλου ἐξ (Ἄρακαπᾶ), Λευκωσία (Κύπρου), 1896, ἐκ τοῦ τυπογραφείου ὁ «Εὐαγόρας» Α. Π. Μιχαηλίδου.

Ἀρ. 123. 8vo. 23|5|1896. σ. 8. Πρώτη. 1000. 1—1½ χ.γ. στ. 206. 15σύλλαβοι.

Θέμα: βλ. «Κ. Γρ.» Ἔτος Α'. Ἀρ. 21—24. σ. 686.

7. Τὰ βάσανα τοῦ πλάνου ἔρωτος ποίημα ὑπὸ Κωνσταντίνου Φιλίππου (ἐκ τοῦ χωρίου Στροβόλου). Ἐν Λεμησῶ (Κύπρου), τύποις «Σάλπιγγος» 1898.

Ἀρ. 151. 6½" x 4½" 16|2|1898. σ. 10 1000. 1χ.γ. στ. 218 15σύλλαβοι.

Θέμα: Περιγράφει τὸ δικὸν τοῦ μπλέξιμο στὸ δίχτυ τοῦ ἔρωτα πῶς κατόρθωσε νὰ κερδίσει τὴν κόρη τοῦ ἀγορεύσει κατὰ τὸ γάμο του μαζί της.

8. Ἡ ἐλευθερία τῆς Κρήτης, ποίημα ὑπὸ Κωνσταντίνου Φιλίππου (ἐκ

τοῦ χωρίου Στροβόλου). Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου), ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Εὐαγόρας» Α. Π. Μιχαηλίδου, 1898.

Ἀρ. 174. 4o 5|1|1899 σ. 8. Πρώτη. 100. 1 ὡς 2 χ.γ. στ. 206 15σύλλαβοι.

Θέμα: Ἡ αὐτονομία τῆς Κρήτης, ὁ διορισμὸς τοῦ Πρίγκηπα Γεώργιου ὡς Ὑπατου Ἀρμοστοῦ. Περιγραφή τῆς ὑποδοχῆς του στὴν Κρήτη καὶ τῶν δοξολογιῶν, ποὺ ἔγιναν στὴ Λευκωσία, στὴ Λεμεσό καὶ τὴ Λάρνακα.

9. Τὰ πάθη τῆς Κύπρου εἰς τὸ 21, ποίημα ὑπὸ Κωνσταντίνου Φιλίππου (ἐκ τοῦ χωρίου Στροβόλου). Λεμησῶ (Κύπρου), τύποις «Σάλπιγγος», 1901.

Ἀρ. 196. 8vo 18|2|1900. σ. 10. Πρώτη. 500 1 χ.γ. στ. 250 15σύλλαβοι.

Θέμα: Περιγραφή τοῦ ἀφοπλισμοῦ, τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ ἀρχιμανδριτῆ Θεοφύλακτος Θησέως μ' ἐπαναστατικὴς προκηρῦξεις, τῆς σύλληψης τῶν Ἀρχιερέων, τῆς μαρτυρίας τοῦ βοσκοῦ ἀπ' τὸν Ἀϊ Γιάννη τῆς Μαλοῦντας, τοῦ κρεμμάσματος τοῦ Κυπριανοῦ καὶ τῆς ἀποκεφάλισης τῶν ἄλλων Δεσποτάδων. Ἐπίσης ἀναφέρεται ὁ ρόλος τοῦ προξένου τῆς Ἀγγλίας Βονιτσιάνου καὶ με λεπτομέρεια τῆς διαρπαγῆς τῆς Μονῆς τοῦ Κύκκου. Ὁ ποιητὴς ἔζησε νὰ δεῖ τὸν ἱστορικὸ πλάτανο καὶ τὴν συκαμινιά ποῦ σ' αὐτοὺς κρεμμάστηκαν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος κι ὁ Ἀρχιδιάκος του ἔξω ἀπ' τὸ Σεράγι γι αὐτὸ καὶ τραγουδεῖ:

«Ἡ συκαμιά κι' ὁ πλάτανος στέκου νιν
[ὡς τῆς ὥρας
ἀππέξωθεν τοῦ σαραγιοῦ τοῦ παλαιοῦ
[τῆς χώρας».

10. Ἡ Μασονία, ποίημα ὑπὸ Κωνσταντίνου Φιλίππου (ἐκ Στροβόλου), 1901.

Ἀρ. 199. 8vo 16|4|1900. σ. 8. Πρώτη. 1000 2 χ.γ. στ. 231.

Θέμα: Μόλις ἄρχισε τὸ Ἀρχιεπισκοπικὸ ζήτημα, ὁ Κυπριακὸς λαὸς χωρίστηκε σὲ δυὸ ἀντίπαλα στρατόπεδα μ' ἐπικεφαλῆς τοὺς δυὸ τότε Μη-

τροπολίτες, τὸν Κιτίου καὶ τὸν Κερηνείας. Ὁ πρῶτος κατηγορήθηκε ὡς Μασόνος, ὁ δεύτερος ὡς Μακρακιστής. Ὁ ποιητὴς ὁπαδὸς τοῦ Κερηνείας υπερασπίζεται τὴν ἀρθογραφία τοῦ κόμματος του κατὰ τῆς Μασονίας, ἰδιαιτέρως τὸν Ἀρχιμανδρίτη Φιλόθεο, κ' ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἀντιθέτων καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ των, τοῦ Ν. Καταλάνου. Περιγράφει τὴν μύηση τῶν Μασόνων καὶ διακηρύττει ὅτι Μασονισμὸς καὶ Ὁρθοδοξία εἶναι δυὸ ἀσυμβίβαστα πράγματα.

11. Ὁ φόνος τοῦ Κάουν καὶ ἡ δίκη, Ποίημα ὑπὸ Κυριακοῦ Παπαδοπούλου, ἐξ Ἀρακαπᾶ καὶ Ἰωνσταντίνου Φιλίππου ἐκ Στροβόλου. Ἐν Λεμεσῷ τύποις «Σάλπιγγος», 1905.

Ἀρ. 315. 8νο. 16]3]1905. σ. 8. Πρώτη. 80ο. 1 χ.γ. στ. 238 15σύλλαβοι.

Θέμα: Τὸ τσιφλικὶ τοῦ Ραντιδιοῦ στὴν Ἐπαρχία Πάφο ἀγοράστηκε ἀπὸ μιὰν Ἀγγλικὴ Ἐταιρεία. Ὁ Κάουν ἦρθε στὴν Κύπρο ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐταιρείας καὶ τὴν πρώτη—πρώτη βραδυὰ πού πῆγε στὸ Ραντίδι τὸν σκότωσαν. Ἐπικηρύχθηκαν οἱ φονιάδες καὶ συλλάβανε 4 πού δὲν καταδικώστηκαν ὅμως, βλ. «Κ. Γρ.» Ἔτος Α'. Ἀρ. 21—24. σ. 689.

12. Ἡ εὐτυχία τοῦ Λευκωνίκου ἐκ τῆς ὑδρεύσεως αὐτοῦ τῆ ἐπιστάσις τῶν κ.κ. Παρασκευᾶ Σάββα, Μ. Χ' Παρασκευᾶ, Μουχτάρου καὶ Λαμπρῆ Παπα. Ποίημα ὑπὸ Κωνσταντίνου Φιλίππου (ἐκ Στροβόλου). Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου) 1908, τύποις «Λευκωσίας» Εὐφρ. Κ. Πετρίδου καὶ Σίας.

Ἀρ. 406. 8νο 9]2]908. σ. 8. Πρώτη. 3 χ.γ. στ. 167 15σύλλαβοι.

Θέμα: Τὸ τραγοῦδι αὐτὸ εἶναι ἕνας ἔπαινος τῶν προσώπων πού τὰ ὀνόματα τους ἀναφέρονται στὸν τίτλο γιατί ὡς Ἐπιτροπεῖα φρόντισαν καὶ πέτυχαν νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα τῆς ὑδρευσης τοῦ χωριοῦ του. Ἀπ' αὐτὸ μαθαίνουμαι κιόλας πῶς κι' ὁ ποιητὴς ἐργάστηκε ὡς ἐπαγγελματίας λακκοτρύπησις γιὰ τὸ ἔργο.

13. Ἡ κρεμάλια τοῦ Μαυρικίου, ποί-

ημα ὑπὸ Χρ. Μ. Τζιαπούρα (ἐκ Κρήτου Τέρρας) καὶ Κωνσταντίνου Φιλίππου (ἐκ Στροβόλου). Τιμᾶται Γρόσια 2. Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου), 1910, τύποις «Λευκωσίας» Ε. Κ. Πετρίδου καὶ Σίας.

Ἀρ. 491. 8 $\frac{3}{4}$ " × 6". 8]8]1910. σ. 8. Πρώτη. 700. 2 χ.γ. στ. 292 15σύλλαβοι.

Θέμα: Ὁ Μαυρικός εἶχε δηλητηριάσει τὸν πατέρα του Γεώργιο Παπαδόπουλλο, μεγαλέμπορο καὶ μεγαλοκτηματία ρίχνοντάς του ἀρσενικὸ στὴ σούππα του. Τὸ πρᾶμα πού εἶχε μείνει μυστικὸ γιὰ καμμιά δεκαπενταριά μέρες φανερώθηκε. Ξεθάφτηκε ὁ νεκρός, ἐγίνε ἀνάλυση τῶν σπλάχνων καὶ βρέθηκε ὅτι ὁ θάνατος ἦτανε τὸ ἀποτελεσμα ἐγκλήματος. Ὁ Μαυρικός δραπέτευσε στὸ Πόρτ-Σάιτ, τὸν πιάσανε ἐκεῖ καὶ τὸν γύρισαν στὴν Κύπρο. Τὸν δίκασαν καὶ τὸν κατεδίκασαν σὲ θάνατο. Περιγραφή τοῦ ἐγκλήματος, τῆς δίκης, τοῦ ταξειδιοῦ τῆς μητέρας γιὰ νὰ τοῦ δοθεῖ χάρη ἀπὸ τὸ Βασίλειον, τῆς ἀγωνίας του στὴ φυλακὴ, τῆς ἐχτέλεσης καὶ τῆς κηδείας του. βλ. «Κ. Γρ.» Ἔτος Α'. Ἀρ. 14—16, σ. 497—8.

14. Ἡ κατάσταση τῆς Κύπρου, ποίημα ὑπὸ Κωνσταντίνου Φιλίππου (ἐκ τοῦ χωρίου Στροβόλου). Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου), 1918, τύποις Λευκωσίας» Πετρίδου καὶ Νικολάου.

Ἀρ. 669. 8 $\frac{3}{4}$ " × 6". 1918. σ. 7. Πρώτη. 1000. 1 $\frac{1}{2}$ χ.γ. στ. 226 15σύλλαβοι.

Θέμα: Περιγράφει τὸν μεταπολεμικὸν ὑψωμὸ τῶν τιμῶν, τὴν ἀισχροκέρδεια τῶν ἐμπόρων, τὴ φτώχεια καὶ τὴν ἀθλιότητα τοῦ καταχρεωμένου λαοῦ.

15. Ποῖος ἦτο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος πού ἐκατοίκησεν εἰς Κύπρον καὶ πόσα χρόνια π.χ. (2500) μέχρι τοῦ 1921, τύποις «Ἐλευθερίας».

Ἀρ. 737. 10" × 7". Φεβρ. 1921. σ. 11. Πρώτη. 2000. 2 χ.γ. στ. 450 15σύλλαβοι.

Θέμα: Ἡ Κυπριακὴ ἱστορία στιχοῦρημένη· ὁ ποιητὴς ἀρχίζει μὲ τὸν «Κέτην» δισέγγονο τοῦ Νῶε πού ἦρθε στὴν Κύπρον κατόπι ἀπ' τὸν Κατακλυσμὸ κ' ἔχτισε τὸ Κίτιο, Ἐναφέρονται μὲ τὴ σειρά τους ὅλοι οἱ καταχτητές,

κ' ένα μεγάλο μέρος αφιερώνεται στην Τουρκική Κατάκτηση. Στο τέλος μᾶς θυμίζονται οἱ πόλεμοι τοῦ 12—13, τὸ μάλωμα Κωνσταντίνου καὶ Βενιζέλου, ἡ ἐκθρόνιση τοῦ πρώτου, ἡ βασιλεία τοῦ Ἀλέξανδρου, ὁ θάνατος του καὶ ἡ ἄρνηση τοῦ Παύλου νὰ βασιλέψει μὴ κ] ὑπῆρχε ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός.

16. Κάτω ὁ κομμουνισμός, ποίημα ὑπὸ Κωνσταντίνου Φιλίππου, παλαιοῦ ποιητοῦ ἐκ Στροβόλου. Αὐγουστος, 1931. Ἐτυπώθη εἰς τὸ ἐν Λευκωσίᾳ Τυπογραφεῖον ὁ «Φοῖνιξ» Εὐριπίδη Ἰωάννου.

**Αρ. 1202.* 8½" × 5½". 13]8]1931. σ. 8. Πρώτη, 2000. 1 χ.γ. στ. 188 15σύλλαβοι.

Θέμα: "Ἐνα κήρυγμα κατὰ τοῦ κομμουνισμοῦ. Οἱ ἀκόλουθοι στίχοι εἶναι χαρακτηριστικοὶ τοῦ περιεχομένου :

Μίαν μικρὰν συνέλευσι νὰ κάμωμεν
καὶ νὰ σκεφθοῦμεντε καλὰ κ' εἶναι
Τούτη εἶν' μὴ ἀσθένεια ποὺ δὲν μπο-
ρέϊ νὰ γιάνη
ἐσφόρκασεν ὁ γείτοσ σου ζήτα κ'
ἰεσὺ βοτάνι.

Μὲ μίαν καρδιά σταθερὰ καὶ ὄχι μὲ
ἀπάτη
νὰ καταπολεμήσωμεν ὅλοι αὐτὸν τὸν
Καὶ τὸ Ἄνθια μάλιστα αὐτὸν τὸν
ἰόπαδό του

17.* Ἡ ἀδελφοκτονία τοῦ Στροβόλου : ὁ φόνος τοῦ Ἡρακλῆ Βασίλη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Δημοσθένη, ἐκ τοῦ χωρίου Στροβόλου, ποίημα ὑπὸ Κωνσταντίνου Φιλίππου ἐκ Στροβόλου. Λευκωσία—Κύπρου, 1925, τύ-

ποις «Ἀνατολῆς» Θωμᾶ Κυριακίδου 8½" × 5½" σ. 8. Πρώτη, 2 χ.γ. στ. 207 15σύλλαβοι.

Θέμα: Ὁ Δημοσθένης, μίαν Κυριακὴν βράδυ, κατόπι ἀπὸ ἕνα μάλωμα μὲ τὸν ἀδελφὸν του γιὰ μὴ μάντρα κ' ἕνα λεξικό, μᾶς τὸ λέει ὁ ποιητής : «μὴ μάνδρα κ' ἕναν λεξικὸν ἤτουν ἢ ἀφορμὴ του», τὸν παραμόνευσε καὶ τὸν σκότωσε μπήγοντας του μὴ γκάμα κάτω ἀπ' τὸν ἀριστερὸν τοῦ μαστοῦ. Περιγράφεται ὁ φόνος, ἡ σύλληψη τοῦ κακούργου ἀδερφοῦ, ἡ κηδεῖα τοῦ θύματος. Ἀκολουθεῖ ἕνας θρῆνος καὶ ἡ περιγραφή τῆς δίκης καὶ ἡ καταδίκη : φυλάκιση ἐπὶ ζωῆς.

18**. Ἡ κατάργησις τῆς δεκάτης καὶ ἡ δυστυχία τῶν πτωχῶν. Ποίημα συνταχθὲν ὑπὸ Κωνσταντίνου Φιλίππου, ἐκ Στροβόλου. Λευκωσία—Κύπρου, 1925. Τυποῖς «Ἀνατολῆς» Θωμᾶ Κυριακίδου—Ὁδὸς Νικοκλέους ἀρ. 10. 8" × 5". σ. 8. Πρώτη 1 χ.γ. στ. 206 15σύλλαβοι.

Θέμα: Θεωρεῖ τὴν κατάργησι τῆς δεκάτης ὡς ἕνα μέτρο ὄχι γενικῆς ὠφελείας, ὡς ἕνα μέτρο ποὺ θὰ ὠφελοῦσε μὴ τὰ ἐξ τῶν γεωργῶν μονάχα. Ἐπειτα δὲν τὸ θεωρεῖ πῶς ἦταν ἕνα μέτρο πρώτης ἀνάγκης : ἔπρεπε νὰ προηγηθοῦν μέτρα σὰν καὶ τὴν ἴδρυσιν μιᾶς Γεωργικῆς Τράπεζας, ἡ ἐλάττωσι τοῦ τόκου, ἡ ἐλάττωσι τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν. Κατηγορεῖ τοὺς τότε βουλευτῆς (1925) πῶς δὲν κράτησαν τίς ὑποσχέσεις των.

ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

* ** Αὐτὰ τὰ δυὸ τραγούδια δὲν βρίσκονται ἐν τῷ ἐπίσημο Μητρώῳ Ἐγγραφῆς. Ὁ ἴδιος ὁ ποιητής μᾶς τὰ παραχώρησε. Γι' αὐτὸ καὶ λείπουν μερικῆς λεπτομέρειες, βλ. *Cyprus Gazette*, 22]1]1926, σ. 30—31, καὶ *Cyprus Gazette*, 14]1]1927, σ. 18—17.

RUDYARD KIPLING

I

Ο Ράτσαρ Κίπλιγκ γεννήθηκε στη Μπομπέη τις 30 του Δεκέμβρη του 1865. Ο πατέρας της ήτανε καθηγητής της Τέχνης κ' ἔφορος τοῦ Μουσείου της Λαχώρης, κ' ἡ μητέρα του ἀπ' τὸ Μπέρμιγκαμ, μιά ἀπὸ τρεῖς ἀδερφές πού παντρεύτηκαν δυὸ περίφημους ζωγράφους τῆς Βικτωριανῆς ἐποχῆς, τὸν Σέρ. Ε. Μπέρν Τζόουνς καὶ τὸν Σέρ Έτουαρτ Πούντερ. Ἀπ' τὸ οἰκογενειακὸ δέντρο κληρονόμησε Ἀγγλικό, Σκωτικὸ καὶ Ἴρλανδικὸ αἷμα. Μορφώθηκε στὸ Κολλέγιο Γουνάιτετ Σέρβισες, Γουέσγουορτ Χώ, Νόρθ Ντέβον, στὴν Ἀγγλία. Σὲ ἡλικία 17 ἐτῶν γύρισε στὶς Ἰνδίες κι ἀμέσως πήρε θέση ὡς βοηθὸς ἐκδότης τῆς ἐφημερίδας τῆς Λαχώρης 'Πολιτικὴ καὶ Στρατιωτικὴ Γκαζέττα' καὶ τῆς ἡμερησίας πῶδ ὕστερα 'Παϊὸνῆαρ' τοῦ Ἀλλαχαμπάτ. Στὶς ἐφημερίδες αὐτὲς δημοσίευε τὰ διηγήματα του καὶ τοὺς στίχους του πού μάζεψε κ' ἔβγαλε κατόπι σὲ δυὸ ξεχωριστὰ βιβλία: τοὺς στίχους μὲ τίτλο *Departmental Ditties* (1886) καὶ *Plain Tales from the Hills* (1887). Οἱ μικρὲς ἱστορίες στὸν τόμο *Plain Tales from the Hills* συνεχίστικαν στὶς ἐκδόσεις *Rupee Books* πού γνώρισαν τὸν συγγραφέα τους στὶς Ἰνδίες πρὶν ἀκόμα φτάσει ἡ φήμη του στὴν Ἀγγλία. Τὸ 1889 κατόπι ἀπὸ τρία χρόνια καὶ σὲ ἡλικία εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν μὲ τὰ δημοσιευμένα του βιβλία καὶ μὲ τὰ διηγήματα του «*The Incarnation of Krishna Mulvaney*» καὶ «*Head of the District*» πρωτοφανερωμένα στὴν Ἀγγλία, ἀρχίζει νὰ κατακτᾷ τις καρδιές τοῦ Βρεττανικοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἀγγλόφωνου κόσμου. Μεταξὺ τοῦ 1887 καὶ 1889 ταξίδεψε στὶς ἐπαρχίες τῶν Ἰνδιῶν, στὴν Κίνα, στὴν Ἰαπωνία, στὴν Ἀμερικὴ. Στὰ 1898 ἐπισκέφθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὴ Νότιο Ἀφρική, ὅπου ποτίστηκε μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ πού δὲν στάθηκε ὁμως πάντα ὠφέλιμος γιὰ τὴν τέχνη του. Μὰ προτοῦ ἐγκατασταθεῖ τελειωτικὰ στὴν Ἀγγλία ἔζησε λίγα χρόνια στὴν Ἀμερικὴ ὅπου συναντήθηκε μὲ τὴ γυναίκα του, τότε Δίδα Κάρολαίν Στάρ Μπαλεστίερ, καὶ τὴν παντρεύτηκε στὰ 1892. Στὸν ἀδελφὸ της ἀφιέρωσε τὸ βιβλίο του *Barrack Room Ballads* (1886) καὶ μαζί του ἔγραψε τὸ *Naulakha* (1891). Ἀπὸ τὸ 1887, τὸ ἔτος τοῦ πρώτου βιβλίου διηγημάτων του, ἔχει δημοσιέψει πάνω ἀπὸ 40 τόμους (γιὰ μερικὰ ἀπ' αὐτὰ θὰ γίνει πλατύτερος κάπως λόγος πῶδ κάτω) ποιημάτων, διηγημάτων, ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων, θεατρικῶν ἔργων, μίαν ἱστορία τῆς Ἀγγλίας καὶ τὴν ἱστορία τῶν Ἴρλαντιῶν Φρουρῶν σὲ δυὸ τόμους στὸ μεγάλο πόλεμο πού τὸν ἀνύψωσαν, τὸν ἔκαναν παγκόσμια γνωστὸ, περίφημο συγγραφέα καὶ τὸν δόξασαν τόσο ὥστε νὰ βραβευθεῖ καὶ μὲ τὸ Νόμπελ στὰ 1907. Στὸ μεγάλο Πανευρωπαϊκὸ πόλεμο, πού σ' αὐτὸν ἔχασε τὸ γιό του, φανερώθηκε θανάσιμος ἐχθρὸς τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ γερμανικοῦ πνευματικοῦ κίποθανάτισε τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴ Γαλλία στὸ μικρὸ τόμο «*Souvenirs of France*» (1933). Σχεδὸν ὅλα τὰ Ἀγγλικά Πανεπιστήμια τὸν ἀνακήρυσαν ἐπίτιμο διδάκτορα τῆς φιλολογίας καθὼς καὶ ἡ Σορβὸνη καὶ τὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Στρασβούργου. Τὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν τὸν ἀνακήρυσε Ἐπίτιμο Διδάκτορα τῆς Φιλοσοφίας στὰ 1924. Τὰ τελευταῖα χρόνια ζοῦσε ἀποτραβηγμένος στὴν παλιὰν ἀγροτικὴ ἔπαυλη *Bateman's Burwash Sussex* ἀπ' ὅπου μοῦ ἐταχυδρόμησε στὶς 9 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1935 ἓνα γράμμα ἐξηγητικὸ τοῦ πῶς ἔτυχε νὰ μεταφράσει στὰ 1918 τίς ἐφτά πρῶτες στροφές τοῦ Ὑμνου τοῦ Σολωμοῦ στ' Ἀγγλικά μαζί μὲ δαχτυλογραφημένο ἀντίγραφο, καὶ πού θὰ δημοσιευτεῖ στὴ γενικὴ μελέτη μου γιὰ τίς μεταφράσεις τοῦ Ὑμνου στὴν Ἀγγλικὴ γλῶσσα. Πέθανε στὶς 18 τοῦ Γενάρη τοῦ περασμένου μῆνα.

II

Μόλον πού τὰ μικρὰ διηγήματα τοῦ Κίπλιγκ στὸν τόμο *Plain Tales* καὶ τίς συμπληρωματικὲς συλλογές τῆς σειρᾶς *Rupee Books* παρουσιάζουν ἀνισότιτα, χαρακτηριστικὸ πού παρατηρεῖ κανένας καὶ στὸ κατοπινὸ του ἔργο, περιέχουν μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀντιπροσωπευτικώτερα προτερήματα τῆς τέχνης του: ἐφευρετικότητα καὶ πρωτοτυπία, θέρμη καὶ ρωμαλεότητα, φοντασιότητα καὶ μαγικὴ ἀτμόσφαιρα, δυναμικότητα στὸ λεκτικὸ καὶ τὴν ἀφήγηση πού πῆγαζαν ἀπὸ τὸ ἀγνωστο, τὸ παρθένο, τὸ μαγικὸ περὶβάλλο τῆς φύσης καὶ τῆς ζωῆς τῆς χώρας πού σ' οὕτῃ ζοῦσε, τῶν Ἰνδιῶν, πού ὡς τὰ τότε ἦταν ἀγνωστὴ ὄχι μόνον στ' Ἀγγλικὸ μὰ κ' ἰστ' ἄλλα ἔθνη. Οἱ μικρὲς ἱστορίες γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ στρατιώτη καὶ τῶν παιδιῶν, ἔξυπνες, φανταχτερές, γεμάτες ποικιλία, χρωματ. πάθος, θυμίζουν τίς καλύτερες σελίδες τῶν Ἀραβικῶν Νυκτῶν. Στὰ 1891 γράφει τὸ πρῶτο του μεγάλο διήγημα, τὸ «*Light that failed*», καὶ τὸν ἐπόμενον χρόνον τὴν ποιητικὴν του συλλογὴ «*Barrack*

Room Ballads», έμπνευσμένη και πλημμυρισμένη απ'τό Ιμπεριαλιστικό πνεύμα που είχε μαζευτεί στον ψυχικό συμπυκνωτήρα του ποιητή. Η συλλογή όταν πρωτοδημοσιεύτηκε, ανύψωσε τον Κίπλιγκ πιά πολύ ως ποιητή παρά ως διηγηματογράφο. Ποιήματα σαν τό «East and West» μέ τούς περιφημούς στίχους:

East is East and West is West
And the twain shall never meet

και τό «Flag of England» έγιναν μεμιάς δημοτικώτατα κι άποστηθίστηκαν από χιλιάδες ανθρώπων. Ο τόμος αυτός είναι τό κλειδί στις άλλες ποιητικές συλλογές του, κ' ή πιά αξιόλογη απ' αυτές είναι ή γνωστή μέ τίτλο «The Five Nations» που περιέχει τό δημοτικώτερο και αγαπητότερο από τό λαό τραγούδι του «Recessional» που γράφτηκε σχετικά μέ τό δεύτερο Ίωβιλιαίο τής Βικτώριας στό 1897. Τά Jangle Books—διηγήματα γύρω άπ'α ζώα—θεωρούνται από τούς περισσότερους ως τά καλύτερα του βιβλία στό πεζό.

Τό έργο του Κίπλιγκ αγαπήθηκε μά και μισήθηκε, έπαινήθηκε μά και κατηγορήθηκε μέ φανατισμό και δέν είναι λίγοι που τού άρνήθηκαν και τού άρνούνται κάθε αξία. Οι έχθροί του, κι άν παραδέχονται τήν πλούσια φαντασία του, τήν ύπέροχη περιγραφικότητα του και τήν άφθονία τού πρωτότυπου λεκτικού του, δέν διστάζουν νά τόν παραβάλουν μέ «κύμβαλον άλαλάζον» νά τού άρνηθούν τή δύναμη τής μετουσίωσης, τή δύναμη νά συγκινήσει τόν άνθρωπο, νά φτάσει στις άνώτερες σφαίρες τής τέχνης. Θέλγει και συγκινεί τόν άναγνώστη όχι όμως και τόν άνθρωπο: δέν έγραψε ως ψυχή πρós ψυχήν. Κάποιος έξαιρετικός κριτικός, άφού παράπεμπε στήν επόμενη γνώμη τού George Moore, ποιητή, διηγηματογράφου και κριτικού, γιά τόν Κίπλιγκ: «Γράφει μέ τό μάτι που έκτιμά τό κάθε τι που βλέπει, μά δέν ξαίρει τίποτε γιά τήν καρδιά, γιατί δέν μπορεί νά κοιτάξει τήν καρδιά· γι αυτό οι χαρακτήρες του είναι έξωτερικοί, κ' είναι στάσιμοι», προσθέτει ό ίδιος: «Αυτή ή κρίση ίσως νά πηγαινεί πιά πέρα απ' ό τι πρέπει· μά εισηγείται μερικά βασικά χαρακτηριστικά που γεννούν άμφιβολία άν μετά ένα αιώνα ή δύναμη τού Κίπλιγκ θά ναι αισθητή τόσο όσο και σήμερα.» Άλήθεια ό Κίπλιγκ δέν μάς χάρισε παρά περιγραφή ομάδων και όχι άτομων κι ό πολεμικός, πατριωτικός, Ιμπεριαλιστικός του στίχος δέν είχε έμπνεύσει τά στρατεύματα τής πατρίδας του στον τελευταίο πόλεμο γιατί είχε δώσει ό,τι καλύτερο είχε πριν φωτίσει ό νέος αιώνας. Κι όμως μέ τά μικρά του διηγήματα θά ζήσει ως ένας από τούς μεγαλύτερους Άγγλους και τούς παγκόσμιους διηγηματογράφους.

III

Τό έργο του μπορεί νά ελετηθεί στά βιβλία του και στά επόμενα βοηθητικά κριτικά σημειώματα και άθρα που κ' έμεις είχαμε υπόψη μας γράφοντας τό σημείωμα τούτο: Enc. Brit. 11th ed. vol. XV p. 825-826. The Outline of Literature, edited by John Drinkwater, 1931, p. 881-887. «Mr Kipling's Stories», by J. M. Barrie in the Contemporary Review (March 1891) and Edinburgh Review (Jan. 1898). Επίσης στο μεταθανάτιο κριτικό σημείωμα τού R. A. Scott-James στο London Mercury, Feb., 1936., p. 375-375.

ANT. INTIANOS

RUDYARD KIPLING

‘ΠΑΣΤΡΙΚΑ ΚΑΙ ΣΥΓΥΡΙΣΜΕΝΑ’*

(Γεννάκης, 1915)

Μόλις τὰ πρῶτα ρίγη τοῦ πυρετοῦ κυμάτισαν δειλὰ ἀπάνω της, ἡ Κυρία Ἔμπερμαν πολὺ φρόνιμα κάνοντας τηλεφώνησε στὸ γιατρὸ καὶ μπήκε στὸ κρεβάτι. Ἐκεῖνος ἔκανε διάγνωση προσβολῆς ἐλαφροῦ κρουολογήματος, ἔδωκε τὰ κατάλληλα φάρμακα καὶ τὴν ἀφῆκε νὰ τὴν περιποιηθεῖ ἡ μόνη της ὑπηρετρία στὸ ἄνετο διαμέρισμα της στὸ Βερολίνο. Ἡ Κυρία Ἔμπερμαν κάτω ἀπ’ τὸ βαρὺ της κλινοσκεπάσμα συμμαζώχτηκε μὲ τὴν πιὸ δυνατὴ ὑπομονὴ ὡσότου ἀρχίσει ἡ ἀσπιρίνη νὰ κάνει τὴν ἐνέργεια της καὶ γυρίσει ἡ Ἄννα ἀπ’ τὸ φαρμακεῖο μὲ τὶς μπασιτίλιες, τὴν ἀμμωνιακὴ κινίνη, τὸν εὐκάλυπτο καὶ τὸ μικρὸ τενεκεδένιο δοχεῖο γιὰ τὶς εἰσπνοὲς ἀτμῶν. Στὸ μεταξὺ τὸ κάθε κόκκαλο τοῦ σώμα της πονοῦσε· τὰ ζεστά, στεγνὰ της χέρια δὲν μπορούσε νὰ τὰ κρατήσει οὔτε λεπτό στὴν ἴδια θέση, καὶ τὸ σῶμα της, περιμαζωμένο στὸ μικρότερο δυνατό χωρὸ, τραβιόταν ἀπ’ τὸ κρῦν τῶν καλοζεσταμένων σεντονιῶν.

Ξάφνου παρατήρησε ὅτι ἓνα σκέπασμα, ἀπομίμηση δαντέλλας, ποῦ ἔπρεπε νᾶναι βαλμένο μὲ μαθητικὴ ἀκρίβεια, τετράγωνο ἀπάνω στὴν κορφή ἀπὸ ψεύτικο μάρμαρο τοῦ θερμοπομποῦ, πίσω ἀπ’ τὸν πράσινο, βελούδινο σοφᾶ, γλίστρησε ἀπ’ τὴ θέση, του καὶ μιὰ του γωνιὰ κρέμνονταν ἀπάνω ἀπ’ τὶς μπογιατισμένες χρῶμα ὀρείχαλκου ἀτμοσώληνες. Συλλογίστηκε ὅτι θᾶχε ἀκουμπήσει τὸ φτωχὸ της κεφάλι ἀπάνω στὴν κορφή τοῦ θερμο-

πομποῦ σὰν ἔβγαζε τὰ παπούτσια της. Προσπάθησε νὰ σηκωθεῖ γιὰ νὰ τακτοποιήσει τὸ πρᾶμα, μὰ ὁ θερμοπομπὸς μεμιᾶς ὑποχώρησε πρὸς τὸν ὀρίζοντα, ποῦ, ἀνόμοιος αὐτὸς μὲ τοὺς ἄλλους ὀρίζοντες, ἔκλινε πρὸς μιὰ διαγώνια διεύθυνση ἀκριβῶς παράλληλος μὲ τὴν πεσμένη δαντελένια γωνιὰ τοῦ σκεπάσματος. Ἡ Κυρία Ἔμπερμαν ἀφῆκε νὰ περάσει ἓνας γογγυσμὸς ἀνάμεσα ἀπ’ τὰ κολλῶδη χεῖλη της κ’ ἔμεινε ἀκίνητη.

‘Ἀναμφίβολα ἔχω πυρετὸ,’ εἶπε.

‘Ἀναμφίβολα ἔχω μεγάλο πυρετὸ. Ἐπρεπε νὰ τῶχα προαιστανθεῖ ἀπ’ τὸ ρίγος κατόπι ἀπὸ τὸ γεῦμα’.

Ἀποφάσισε νὰ κλείσει τὰ φλογισμένα μάτια της, μὰ τᾶνοιξε σὲ λίγο γιὰ νὰ βασιάνει ξανά τὸν ἑαυτὸ της μὲ τ’ ἀντικρυσμα τοῦ ἀντιγεωμετρικοῦ ἐκείνου ἀντικείμενου μακρυὰ, κατάντικρυ στὸν τοῖχο. Τότε εἶδε ἓνα παιδί—ἓνα κακοντυμένο, ἰσχυροπρὸσωπο κοριτσάκι, ἡλικίας δέκα ἐτῶν, περίπου, ποῦ θᾶχε μπῆ στὸ δωμάτιο ἀκάλεστο ἀπ’ τὸ γειτονικὸ διαμέρισμα. Αὐτὸ ἦταν ἀπόδειξη—ἡ Κυρία Ἔμπερμαν γόγγυσε ξανά σὰ σκέφτηκε πῶς καταστρέφεται καὶ πάει ἓνας σὰν πέσει ἄρρωστος—ἦταν ἀπόδειξη ὅτι ἡ Ἄννα εἶχε ξεχάσει νὰ κλείσει τὴ ξώθυρα τοῦ διαμερίσματος ὅταν βγήκε γιὰ τὸ φαρμακεῖο. Ἡ Κυρία Ἔμπερμαν εἶχε δικὰ της παιδιὰ, μὰ ἦταν ὅλα μεγάλα τώρα, καὶ δὲν εἶχε καθόλου ποτὲ της ἀγαπήσει τὰ παιδιὰ. Κι ὅμως ὁ ἀκάλεστος ἐπισκέπτης μπορούσε νὰ ἐξαναγκαστεῖ νὰ τὴ βοηθήσει στὴν ἐχτέλεση τῶν σχεδίων της. ‘Σιάξε—βάλε’, μουρμούρισε βαρειά,

* Παρμένο ἀπὸ τὸν τόμο ‘A Diversity of Creatures’ ἔκδοση Macmillan and Co Ltd London, 1917, σ. 707—418.

Ίσια έκεινο τὸ ἄσπρο πρᾶμα ἀπάνω στὴν κορφή ἐκείνου τοῦ κίτρινου πρᾶμοῦ.

Τὸ παιδί δὲν ἔδωκε προσοχή, μὰ περιτριγύρισε στὸ δωμάτιο περιεργαζόμενο τὸ κάθε τι ποῦ συναντοῦσε—τίς κίτρινες ἀπὸ χοντρὸ γυαλί λαβὲς τοῦ κομποῦ, τὸν ἐγγύρακτο, ὀρειχθάλκινο γάντζο γιὰ νὰ κρατᾷ πίσω τίς βαρειές κοκκινόμουρες κουρτίνες, καὶ τίς πορφυροσμαλτωμένες πλάκες γιὰ νὰ μποδίζουν τὰ σημάδια τῶν δαχτύλων ἀπάνω στὴ θύρα, μάρκας Νέας Τέχνης. Ἡ Κυρία Ἐμπερμαν κοίταξε ἀγανακτισμένη.

Ἔ! Αὐτὸ εἶναι κακὸ κι ἀγένεια Φύγε! Φώναξε, μόλο ποῦ τὴν πονοῦσε σὰν ὕφανε τὴ φωνὴ της. Φύγε ἀπὸ κεῖ ποῦ ἦρθες! Τὸ παιδί πέρασε πίσω ἀπ' τὰ πόδια τῆς κλίνης ποῦ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ δεῖ. Κλείσε τὴν πόρτα σὰν πηγαίνει. Θέ' μιλήσω στὴν Ἄννα, μὰ πρῶτα βάλε ἴσια ἐκείνο τὸ πρᾶμα.

Ἐκλείσε τὰ μάτια τῆς μὲ πόνο στὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. Ἡ ξάθυρα κρότισε κ' ἡ Ἄννα μῆκε μ' ἓνα πολὺ ἀμσρτωλὸ ὕφος γιὰτὶ εἶχε χρονίσει στὸ φαρμακεῖο. Μὰ εἶχε σταθεῖ δύσκολο νὰ βρεθεῖ ὁ κατάλληλος τύπος τοῦ δοχείου γιὰ τίς εἰσπνοές, καί—

Ποῦ πῆγε τὸ παιδί; γόγγυσε ἡ Κυρία Ἐμπερμαν—τὸ παιδί που ἦτανε ἐδῶ;

Δὲν ὑπῆρχε κανένα παιδί, εἶπε ξαφνισμένη ἡ Ἄννα. Πῶς μποροῦσε νὰ μπεῖ παιδί δωμέσα μιά κ' ἔκλεισα τὴ θύρα πίσω μου σὰ βγήκα; Ὅλα τὰ κλειδιά τῶν διαμερισμάτων διαφέρουν.

Ὅχι, ὄχι! Ξέχασες αὐτὴ τὴ φορά. Μὰ πονάει ἡ ράχη μου καὶ τὰ πόδια μου ἐδῶ πάνω ἐπίσης. Ἐξάλλου ποιὸς ξαίρει τι ἔχει ἀγγίξει καὶ μετακινήσει ἀπ' τὴ θέση του; Κοίταξε καὶ βρές.

Τίποτε δὲν ὑπάρχει ἀγγιγμένο ἀπ' τὴ θέση του, ἀπάντησε ἡ Ἄννα βγάζοντας τὸ δοχεῖο γιὰ τίς εἰσπνοές τῶν

ἀτμῶν ὅπ' τὸ χαρτένιο τοῦ κουτι.

Ναί, ὑπάρχει. Τώρα τὸ θύμηθηκα. Βάλε—βάλε ἐκείνο τὸ ἄσπρο πρᾶμα μὲ τὴν ἀνοικτὴ ἄκρη—νὰ τὴ δαντέλλα—ὀλωσδιόλου ἴσια ἀπάνω σὲ κείνο—ἔδειξε. Ἡ Ἄννα συνηθισμένη στοὺς τρόπους τῆς κατάλαβε καὶ τράβηξε σ' αὐτὸ.

Εἶναι τώρα ὀλωσδιόλου ἴσια; ὤητησε ἡ Κυρία Ἐμπερμαν.

Ἐν τάξει, εἶπε ἡ Ἄννα. «ὡς γεγονός στὸ κέντρο καθαυτοῦ τοῦ θερμοπομποῦ.» Ἡ Ἄννα μέτρησε μὲ τοὺς γρόθους τῆς τὰ ἴσα περιθώρια, ὅπως τῆς εἶπανε νὰ κάνει σὰν πρωτομῆκε ὑπηρετρία.

Κ' οἱ βουρτσές μου ἀπὸ ὄστρακο χελώνας; Ἡ Κυρία Ἐμπερμαν δὲν μποροῦσε νὰ δεῖ τὴν τουαλέττα τῆς ἀπ' ὅπου πλάγιαζε.

Τελείως ἐν τάξει, ἡμιὰ δίπλα στὴν ἄλλη στὸ μεγάλο δίσκο κ' ἡ χτενιά βαλμένη ἀνάμεσῶ τους. Τὸ ρολόγι σὰς εἶναι ἐπίσης στὴν κορᾶλινη ὠρολογοθήκη. Τὸ κάθε τι—ἔφερε βόλτα στὸ δωμάτιο γιὰ νὰ βεβαιωθεῖ—τὸ κάθε τι εἶναι ὅπως τῶχεις ἐσὺ σὰν εἶσαι καλά. Ἡ Κυρία Ἐμπερμαν ἀναστέναξε μ' ἀνακούφιση. Τῆς φάνηκε ὅτι τὸ δωμάτιο καὶ τὸ κεφάλι τῆς ἔγιναν ξάφνου δροσερώτερα.

Καλά! εἶπε. Τώρα ζέστανε τὸ νυκτικὸ μου στὸ μαγειρεῖο γιὰ νὰναι ἔτοιμο ὅταν ιδρώσω. Καὶ τίς πετσέτες ἐπίσης. Κάνε τὸν ἀτμὸ γιὰ τίς εἰσπνοές καὶ ρίξε μέσα τὸν εὐκάλυπτο· κάνει καλὸ γιὰ τὸ λάρυγγα. Ἐπειτα κάθισε στὸ μαγειρεῖο κ' ἔρχου σὰν κτυπήσω τὸ κουδούνι. Μὰ, πρῶτα, τὴ μπουτίλια μου μὲ τὸ ζεστὸ νερό.

Τὴν ἔφερε καὶ τὴν τοποθέτησε μ' ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια.

Τι νέας; εἶπε ἡ Κυρία Ἐμπερμαν νυσταλέα. Δὲν εἶχε βγεῖ ἐκείνη τὴ μέρα.

Ἄλλη μιά νίκη, εἶπε ἡ Ἄννα. Κι ἄλλοι αἰχμάλωτοι καὶ ὄπλα.

Ἡ Κυρία Ἐμπερμαν ρογχάλισε σὰ γάτα, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι σχεδὸ

γρύλλισε από ευχαρίστηση.

‘Αυτό είναι πολύ καλό,’ εἶπε κ’ ἡ Ἄννα, ἀφοῦ ἄναψε τὴ λάμπα τοῦ δοχείου γιὰ τὶς εἰς νοές, βγήκε ἀπ’ τὸ δωμάτιο.

Ἡ Κυρία Ἐμπερμαν σκέφτηκε ὅτι σὲ μιὰ ὥρα ἀπάνω—κάτω ἢ ἀσπιρίνη θᾶρχιζε τὴν ἐνέργεια της κι ὅλα θὰ γίνονταν καλὰ: Αὔριο—ὄχι μεθαύριο—θὰ ξανάρχιζε τὴ ζωὴ μὲ κάτι γιὰ νὰ κουβεντιάξει μὲ τὶς φίλες της, σὰν ἔπαιρνε μαζί τους τὸν καφέ. Ἦτανε κάτι σπάνιο γι’ αὐτὴ—κι ὁ καθένας τῶ-ξαιρε—νὰ καταβληθεῖ ἀπ’ ὅποια ἀρώ-στεια. Κι ὁμῶς σ’ ὅλες τὶς στενοχώριες της δὲν εἶχε ἐπιτρέψει οὔτε τὴν πιὸ πα-ραμικρὴ παρέκκλιση ἀπὸ τὴν καθημε-ρινὴ ρουτίνα καὶ τυπικότητα. Θᾶλλεγε στὶς φίλες της—ἀνάφερε τὰ ὀνόματα τους ἕνα πρὸς ἕνα—ἀκριβῶς ποιά μέ-τρα πήρε σχετικὰ μὲ τὸ δαντελένιο σκέπασμα ἀπάνω στὴν κορφή τοῦ θερ-ποπομποῦ καὶ γιὰ τὶς δυὸ βουρτσες τῶν μαλιῶν ἀπὸ ὄστρακο χελώνας καὶ τὴ χτενιά βαλμένη σὲ ὀρθὴ γωνία μα-ζί τους. Πῶς εἶχε τοποθετήσει τὸ πᾶν σὲ τάξη—τὸ πᾶν σὲ τάξη. Ξαπλώθηκε πιὸ πολὺ στὸ κρεβάτι σὰν κίνησε μ’ ἕνα αἴσθημα ἡδυπάθειας τὰ δάχτυλα τῶν ποδιῶν της ἀπάνω στὴ μποτίλια μὲ τὸ ζεστὸ νερό. Ἄν εὐαρεσεῖτο ὁ ἀγαπητὸς μας Θεὸς νὰ τὴν καλέσει κοντὰ Του, καὶ δὲν ἦτανε τόσο νέα ὅπως ἦτανε—ὕπηρχε ἐκείνη ἡ μάσκα τῶν τεσσάρων κάτω δοντιῶν στὸ μπλὲ ποτήρι γιὰ τὰ δόντια λογουχάρη—θᾶβρισκε ὅλα τὰ πράγματα της κατάλ-ληλα γιὰ ν’ ἀντικρύσει τὸ μάτι του. ‘Σπαστρικά καὶ συγυρισμένα’ ἦτανε οἱ λέξεις πού σχηματίσθηκαν στὸ βοθυ-στόχαστο μυαλό της. ‘Σπαστρικά καὶ συγυρισμένα γιὰ—’

‘Ὅχι, δὲν ἦταν βέβαια γιὰ τὸν ἀγα-πητὸ Κύριο πού τᾶχε κάνει παστρικά· θὰ πάστρευε καλὰ—καλὰ τὸ δωμάτιο της τὴν ἐπαύριο ἢ μιὰ μέρα πιὸ ὕστε-ρα καὶ θὰ τὸ συγύριζε. Τὰ χέρια της ἄρχισαν νὰ φουσκώνουνε ξανά σὰ δυὸ ὑπέρογκα μαξιλάρια ἀπὸ τίποτε. Κα-

τόπι συμαζεύτηκαν καθὼς καὶ τὸ κεφάλι της σ’ ἐλαχιστότατες κοκκίδες. Τῆς φαινόταν ὅτι πρόσμενε νὰ συμβεῖ κά-ποιο γεγονότο, κάποιο φοβερῶτατα σπουδαῖο γεγονότο. Ἐμεινε μὲ κλειστὰ τὰ μάτια γιὰ κάμποση ὥρα ὥσπου τὸ κεφάλι της καὶ τὰ χέρια της πάρουν τὸ κανονικὸ τους μέγεθος.

‘Ἄνοιξε τὰ μάτια της μ’ ἕνα τιναγμό.

‘Τὶ βλακεία μου,’ εἶπε μεγαλόφωνα ‘νὰ τακτοποιήσω τὸ δωμάτιο γιὰ μιὰ ὁμάδα ἀπὸ μικρὰ χαμίνια!’

Ἦτανε ἐκεῖ—πέντε τέτοια παιδιά, δυὸ ἀγοράκια τρία κοριτσάκια—μ’ ἐπι-κεφαλῆς κάποιο μ’ ἀνήσυχτα μάτια ἡλι-κίας δέκα ἐτῶν πού τῶδε καὶ πρωιύ-τερα. Πρέπει νὰ εἶχαν μπεῖ στὸ σπίτι ἀπ’ τὴ ξώθουρα πού ἡ Ἄννα ἀμέλησε νὰ κλείσει πίσω της ὅταν γύρισε μὲ τὸ δοχεῖο γιὰ τὶς εἰσπνοές ἀτμῶν. Τὰ μέτρησε πίσω κ’ ἐμπρὸς ὅπως ἕνας μετρᾷ τοὺς φθόγγους στὸ πεντάγραμμο ἕνα, δύο, τρία, τέσσερα, πέντε.

Δὲν τῆς ἔδωκαν προσοχὴ καὶ περι-φέρονταν πρῶτα στὸ ἕνα τους πόδι ἀπάνω καὶ κατόπι στὸ ἄλλο σὰν πε-ριπλανώμενα πουλερικά· τὰ μικρότερα κρατιόνταν ἀπ’ τὰ μεγαλύτερα. Εἶχαν τὴν ὄψη καταπονεμένων ἐπιβατῶν σὲ μιὰ αἴθουσα ἀναμονῆς σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ καὶ τὰ ρούχα των ντροπια-στικά ἀκάθαρτα.

‘Φευγάτε!’ φώναξε ἡ Κυρία Ἐμπερ-μαν ἐπὶ τέλους, ἀφοῦ πολέμησε, ὅπως τῆς φάνηκε, γιὰ χρόνια νὰ σχηματίσει τὰ λόγια της.

‘Φωνάζατε;’ εἶπε ἡ Ἄννα ἀπ’ τὴ θύρα τοῦ μικροῦ σαλονιοῦ.

‘Ὅχι,’ εἶπε ἡ Κυρία της. ‘Κλείσατε τὴν ξώθουρα τοῦ διαμερίσματος, ὅταν μπήκατε;’

‘Βεβαίωτατα,’ εἶπε ἡ Ἄννα. ‘Ἐξάλλου εἶναι κατωμένη νὰ κλείνει μονάχη της.’

‘Τότε πηγαίνετε,’ εἶπε μὲ φωνὴ πού ἔβγαινε λίγο ἀπάνω ἀπὸ ἕνα ψίθυρο Ἄν ἢ Ἄννα προσποιόταν ὅτι δὲν ἔβλε-πε τὰ παιδιά, θὰ μιλοῦσε γι’ αὐτὸ ὅ-στερῶτερα στὴν Ἄννα.

‘Καὶ τώρα,’ εἶπε γυρνώντας σ’ αὐτέ

μόλις έκλεισε ἡ θύρα. Τὸ μικρότερο τῆς ομάδας τῆς χαμογέλασε, κ' ἔσεισε τὴν κεφαλὴ του προτοῦ τῆνέ χάσει στὸ φουστάνι τῆς ἀδελφῆς του.

Ἔτσι—δὲν—φεύγετε; ψιθύρισε σοβαρά.

Καὶ πάλι δὲν τῆς ἔδωκαν καμμιά προσοχή, μά, ὀδηγημένα ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο κορίτσι, ἄρχισαν νὰ σκαρφαλώνουν, μὲ τὰ παπούτσια κι ὅπως βρισκόντανε στὸν πράσινο βελούδινο σοφᾶ μπροστὰ ἀπ' τὸ θερμοπομπό. Τ' ἀγοράκια ἔπρεπε νὰ τὰ σπρώξουν γιατί δὲν μποροῦσαν ν' ἀνέβουν ἀβοήθητα. Κουρδίστηκαν στὴ σειρά μὲ μικρὲς ἀνακουφιστικὲς εἰσπνοὲς καὶ χαιδεύσαν μ' εὐχαρίστηση τὸ σοφᾶ.

Ἔτσι ρωτῶ—σᾶς ρωτῶ γιατί δὲν φεύγετε; Ἡ κυρία Ἐμπερμαν ἐπανάλαβε εἴκοσι φορές τὴν ἐρώτηση. Τῆς φαινόταν ὅτι τὸ πᾶν κρεμμόταν ἀπ' τὴν ἀπάντηση. Ἐαίρετε δὲν πρέπει νὰ μπαίνετε σὲ σπίτια καὶ δωμάτια χωρὶς νὰ σᾶς προσκαλοῦνε. Ὅχι σὲ σπίτια καὶ ὑποδωμάτια, ξαίρετε.

Ἄντι μὲν ἐπανάλαβε μ' ἐπισημότητα ἕνα μικρὸ ἔξι ἐτῶν. οὔτε σὲ σπίτια, οὔτε σὲ ὑποδωμάτια, οὔτε σὲ τροπεζαρίες, οὔτε σ' ἐκκλησιᾶς, οὔτε σ' ὄλους αὐτοὺς τοὺς τόπους. Δὲν πρέπει νὰ μπαίνετε. Εἶναι ἀγένεια.

Ναί, ἔτσι εἶπε ἐκεῖνος, πρόσθεσε τὸ μικρότερο κορίτσι μὲ περηφάνεια Ἐπίσης ἐκεῖνος. Ἐκεῖνος τοὺς εἶπε ὅτι μονάχα χοῖροι μποροῦσαν νὰ τὸ κάνουν. Ἡ παράταξη δῆλωσε ἔγκριση μ' ἕνα γνέψιμο κι ἀλληλοκοιτάχτηκε μὲ μικρά, ἐκρηκτικὰ γέλια πού σχημάτιζαν δυὸ λακκάκια στὰ μάγουλα, τέτοια π' ἀφήνουν τὰ παιδιὰ σὰν διηγοῦνται τὰ μεγάλα καὶ τολμηρὰ κατορθώματα τοὺς μπροστὰ στοὺς μεγαλύτερους των.

Ἄν γνωρίζετε ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι σωστὸ, τότε τὸ πρᾶμα εἶναι ἀκόμη χειρότερο, εἶπε ἡ Κυρία Ἐμπερμαν.

Ὡ ναί, πολὺ χειρότερο, συμφώνησαν χαρούμενα, ὥστόσο τὸ πιὸ μικρὸ ἀγόρι ἄλλαξε τὸ χαμόγελο του

σ' ἕνα βρεφικὸ κλαμούρισμα ἀπὸ στενοχώρια.

Πότε θ' ἀρθοῦν νὰ μᾶς ζητήσουν ῥώτησε, καὶ τὸ κορίτσι ἐπὶ κεφαλῆς τῆς παράταξης τὸ τράβηξε στὴν τετράγωνη, μικρὴ, μὰ εὐρύχωρη ποδιὰ του.

Ἔχει κουραστεῖ, ξήγησε. Εἶναι μόνο τεσσάρων ἐτῶν. Φέτος τὴν ἀνοιξη μόλις φόρεσε τὰ πρῶτα του πανταλονάκια. Ἐφταναν σχεδὸ ἴσαμε τὶς μασχάλες του καὶ βαστάζονταν ἀπὸ πλατειᾶς, λινὲς τιράντες, πού, μὲ τὸ ξέχασμα τῆς θλίψης του γιὰ μιὰ στιγμή, τὶς χαιδεύεψε μὲ περηφάνεια.

Ναί, ὦραϊα, ἀγάπη μας εἶπαν καὶ τὰ δυὸ κορίτσια.

Φευγάτε, εἶπε ἡ Κυρία Ἐμπερμαν. Πηγαίνετε σπίτι σας, στὸ μπαμπά σας καὶ στὴ μαμά σας.

Τὰ πρόσωπα τοὺς πήρανε μὲ μιὰς ἕνα σοβαρὸ ὄφος.

Ἔτσι...! Δὲν μποροῦμε, ψιθύρισε τὸ πιὸ μεγάλο.

Δὲν ἔχει ἀπομείνει τίποτε.

Χάθηκε τὸ κάθε τι, εἶπε σιγαλὰ ἕν' ἀγόρι κι ἀποφύσησε ἀνάμεσῶ ἀπὸ ξωγυρισμένα χεῖλη. Ἀκριβῶς ἔτσι μοῦ εἶπε ὁ θεῖος. Κ' οἱ δυὸ ἀγελάδες ἐπίσης.

Κ' οἱ τρεῖς δικὲς μου χῆνες, εἶπε τ' ἀγοράκι στὴν ποδιὰ τοῦ κοριτσιοῦ νυσταγμένα.

Ἔτσι, βλέπετε ἤρθαμε δῶ πέρα. Τὸ πιὸ μεγάλο κορίτσι ἔκλινε λίγο μπροστὰ, χαδεύοντας τὸ παιδί πού λίκνιζε.

Δὲν—δὲν καταλαβαίνω, εἶπε ἡ Κυρία Ἐμπερμαν.

Εἶστε χαμένα, τότε; Πρέπει ν' ἀναφερθεῖτε στὴν ἀστυνομία μας.

Ἄ, ὄχι, μονάχα περιμένουμε.

Μὰ τί περιμένετε;

Περιμένουμε τοὺς δικούς μας νάρθοῦν νὰ μᾶς ζητήσουν. Μᾶς εἶπαν νάρθοῦμε δωπέρα καὶ νὰ τοὺς περιμένουμε. Περιμένουμε ὥστόσο ἐρθοῦν, ἀπάντησε τὸ πιὸ μεγάλο κορίτσι.

Ναί περιμένουμε ὥστόσο ἐρθοῦν οἱ

δικοί μας νά μᾶς ζητήσουν,' εἶπαν ὄλα τ' ἄλλα μὲ μιᾶς.

'Μά', εἶπε ἡ Κυρία "Ἐμπερμαν πολὺ ὑπομονετικά—'μὰ τώρα πέστε μου, ἀπὸ ποῦ ἔρχεσθε; 'Απὸ ποῦ ἔρχεσθε;'

Τὰ πέντε ἔδωκαν τὰ ὀνόματα δυὸ χωριῶν ποῦ γι αὐτὰ εἶχε διαβάσει στίς ἔφημερίδες.

'Αὐτὸ εἶναι ἀνόητο', εἶπε ἡ Κυρία "Ἐμπερμαν. 'Ὁ κόσμος μᾶς πυροβόλησε καὶ τιμωρήθηκε. Τὰ μέρη αὐτὰ ἔχουν σαρωθεῖ, ἔχουν γίνει γῆς μαδιάμ.'

'Ναί, ναί, ἔχουν σαρωθεῖ, ἔχουν γίνει γῆς μαδιάμ.' Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποῦ καί—ἔχω χάσει τὴν κορδέλλα ἀπ' τὴν πλεξίδα μου' εἶπε τὸ μικρότερο κορίτσι. Κοίταξε πίσω τῆς ἀπάνω ἀπ' τὴ ράχη τοῦ σοφᾶ.

'Δὲν εἶναι δωπέρα,' εἶπε τὸ μεγαλύτερο. 'Χάθηκε πρὶν. Δὲ θυμᾶσαι;

'Τώρα ἂν ἔχετε χαθεῖ, πρέπει νά πάτε καὶ νά τὸ πείτε στὴν ἀστυνομία μας. Θὰ σᾶς προφυλάξουν καὶ θὰ σᾶς δώσουν τροφή,' εἶπε ἡ Κυρία "Ἐμπερμαν. 'Ἡ "Ἄννα θὰ σᾶς δείξει τὸ δρόμο ὡς ἐκεῖ.'

'Ὅχι—εἶπε τὸ μικρὸ τῶν ἑξὶ χρονῶν μὲ τὸ χαμόγελο—πρέπει νά περιμένουμε δωπέρα ὡσότου ἐρθοῦν οἱ δικοί μας νά μᾶς ζητήσουν. Δὲν εἶναι ἔτσι ἀδερφοῦλα μου;'

'Βέβαια. Περιμένουμε δωπέρα ὡσότου ἐρθοῦν οἱ δικοί μας καὶ μᾶς ζητήσουν. Ὅλος ὁ κόσμος τὸ ξαίρει,' εἶπε τὸ μεγαλύτερο κορίτσι.

'Ναί. Τ' ἀγόρι στὴν ποδιά τῆς εἶχε ξυπνήσει πάλι. 'Μικρὰ παιδιά, ἐπίσης—ὅπως ὁ μικρὸς 'Ανρὺ, κι αὐτὸ δὲ φοράει πανταλονάκια ἀκόμη. Τόσο δὰ μικρός.'

'Δὲν καταλαβαίνω', εἶπε ἡ Κυρία "Ἐμπερμαν, τρέμοντας ἀπ' τὸ ρίγος. Παρόλη τὴ ζεστασιά τῆς κάμαρας καὶ τῶν ὑγρῶν ἀτμῶν ἀπ' τὸ δοχεῖο εἰσπνοῆς, ἡ ἀσπιρίνη δὲν ἔκανε τὸ καθῆκοι τῆς.

Τὸ κορίτσι σήκωσε τὰ γαλανὰ μάτια τῆς καὶ κοίταξε τὴ γυναῖκα γιὰ μιὰ στιγμή.

'Βλέπεις', εἶπε τονίζοντας τὰ λόγια

τῆς μὲ τὰ δάκτυλα τῆς, 'μᾶς εἶπαν νά περιμένουμε δωπέρα ὡσότου ἐρθοῦν οἱ δικοί μας καὶ μᾶς ζητήσουν. "Ἐτσι κ' ἔμεῖς ἤρθαμε. Θὰ περιμένουμε ὡσότου ἐρθοῦν οἱ δικοί μας καὶ μᾶς ζητήσουν'.

'Αὐτὸ εἶναι ἀνόητο παλι' εἶπε ἡ Κυρία "Ἐμπερμαν. 'Δὲν εἶναι καλὸ γιὰ σᾶς νὰ περιμένετε δωπέρα. Ξαίρετε ποῖο εἶναι αὐτὸ ἐδῶ τὸ μέρος; "Ἐχετε πάει στὸ σκολεῖο; Εἶναι τὸ Βερολίνο, ἡ πρωτεύουσα τῆς Γερμανίας.'

'Ναί, ναί,' ὄλα φώναξαν: 'Βερολίνο πρωτεύουσα τῆς Γερμανίας. Τὸ ξαίρουμε. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποῦ ἤρθαμε.'

'"Ἐτσι τὸ βλέπουμε, ὅτι, δὲν εἶναι καλὸ γιὰ σᾶς,' εἶπε θριαμβευτικά, 'γιατί οἱ δικοί σας δὲν μποροῦν νά ρθοῦν ποτὲ δωπέρα'.

'Μᾶς εἶπανε νάρθοιμε δωπέρα καὶ νά περιμένουμε ὡσότου ἐρθοῦν οἱ δικοί μας νά μᾶς ζητήσουν'. Πρόφεραν τὰ λόγια τοῦτα σὰν νάτανε σχολικὸ μάθημα. "Ἐπειτα κάθησαν ἤσυχα, μὲ τὰ χέρια δεμένα κόσμια στὴν ποδιά τους ἀπάνω, χαμογελώντας γλυκὰ τὸ ἴδιο, παντοτεινὸ τους χαμόγελο.

'Φευγάτε! Φευγάτε!' τοῖρισε ἡ Κυρία "Ἐμπερμαν.

'Φωνάξατε,' εἶπε ἡ "Ἄννα μπαίνοντας στὸ δωμάτιο.

'Ὅχι, Φεύγα! Φεύγα!'

'Πολὺ καλὰ, παλιόγρηρα,' εἶπε ἡ ὑπηρέτρια μὲ κρατημένη τὴν ἀναπνοή τῆς. "Ἄλλη φορὰ φώναζε ὅσο θές,' καὶ γύρισε στὸ φίλο τῆς στὸ μαγειριό.

'Σᾶς τὸ ζητῶ, σᾶς τὸ ζητῶ, παρακαλῶ νά φύγετε,' ἐκλιπαροῦσε ἡ Κυρία "Ἐμπερμαν. 'Πηγαίνετε στὴν "Ἄννα μου ἀπ' ἐκεῖνη τὴ θύρα, καὶ θὰ σᾶς δώσει γλυκίσματα καὶ καραμέλες. Δὲν εἶναι εὐγενικὸ ἀπὸ μέρους σας νά ρθεῖτε στὸ δωμάτιο καὶ νά φέρεσθε τόσο ἀσκημα.'

'Ποῦ ἀλοῦ θὰ πάμε τώρα;' ρώτησε τὸ μεγαλύτερο κορίτσι, γυρνώντας στὴ μικρὰ τῆς παρέα. "Ἀρχισαν συζήτησι. Τὸ ἓνα προτιμοῦσε τὸν πλατὺ δρόμο μὲ τὰ δέντρα, τὸ ἄλλο τὸ σιδηροδρόμο.

μικὸ σταθμὸ· μὰ μόλις ἐκείνη πρότεινε τὸ παλάτι τοῦ Αὐτοκράτορα συμφώνησαν μαζὺ τῆς.

Ἔα πᾶμε τότε, εἶπε καὶ πρόσθεσε μ' ἕνα μισοαπολογητικὸ ὕφος στὴν Κυρία Ἐμπερμαν. Βλέπετε εἶναι τόσο μικρά, θέλουν νὰ συναντήσουν ὅλα τ' ἄλλα.

Ἦ ποιά ἄλλα; εἶπεν ἡ Κυρία Ἐμπερμαν.

Τὰ ἄλλα—τὶς ἑκατοντάδες καὶ τὶς ἑκατοντάδες, τὶς χιλιάδες καὶ τὶς χιλιάδες τ' ἄλλα.

Αὐτὸ εἶναι ἕνα ψέμα. Δὲν μποροῦν νὰ ὑπάρξουν ἑκατό, καὶ πολὺ λιγώτερο ἀκόμη χίλια, φώναξε ἡ Κυρία Ἐμπερμαν.

Ἔτσι, εἶπε τὸ κορίτσι εὐγενικά.

Ναί. Στὸ λέω· κ' ἔχω πολὺ καλὲς πληροφορίες. Ξαίρω πῶς ἔγινε. Ἐπρεπε νὰ εἶστε πῶς προσεκτικά. Δὲν ἔπρεπε νὰ βγεῖτε ὄξω γιὰ νὰ δεῖτε τ' ἄλογα καὶ τὰ τηλεβόλα νὰ περνοῦν. Αὐτὸ εἶναι ὅτι συμβαίνει ὅταν τὰ στρατεύμα μας περνοῦν. Ὁ γιὸς μου ἔτσι μοῦχει γράφει.

Εἶχαν κατέβει ἀπ' τὸ σοφᾶ καὶ μαζεύτηκαν γύρω ἀπ' τὸ κρεβάτι μὲ μάτια πρόθυμα, γεμᾶτα ἐνδιαφέρο.

Ἄλογα καὶ τηλεβόλα νὰ περνοῦν—τὶ ὥραϊα! κάποιο ψιθύρισε.

Ναί, ναί· πιστέψετε με ὅτι ἔτσι συμβαίνουν τὰ δυστυχῆματα στὰ παιδιά. Πρέπει νὰ τὸ ξαίσετε καὶ σεῖς ὅτι ἔτσι γίνεται. Ἔτσι ἕνα τρέχει ἔξω γιὰ νὰ κοιτάξει—

Μὰ ἐγὼ δὲν τὰ εἶδα καθόλου ποτὲ μου, ἕνα παιδί μίλησε λυπημένα: Μονάχα ἀκουσα ἕνα κρότο. Αὐτὸ ἔγινε ὅταν χόλασε τὸ σπῆτι τῆς θείας Ἐμμελίν.

Μὰ ἀκοῦστε με. Σᾶς τὸ λέω! Ἔνα τρέχει ἔξω νὰ δεῖ, γιατί εἶναι τόσο μικρὸ πού δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ καλά. Ἔνα κοιτάζει ἀνάμεσα ἀπ' τὰ σκέλη ἑνὸς ἀνθρώπου—ξαίρετε πόσο δύσκολα τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ἄλογα καὶ τηλεβόλα στρίβουν τὰ καντούνια—τότε τὸ πόδι του γλιστράει καὶ περνοῦν ἀπ' ἐπάνω του. Νὰ πῶς συμβαίνει.

Εἶχε συμβεῖ κάμποσες φορές, μὰ ὄχι πολλές φορές. Βέβαια ὄχι ἑκατό, ἴσως ὄχι εἴκοσι. Ἔτσι βλέπετε, ὅτι ἐσεῖς πρέπει νὰ εἶστε ὄλα. Πέστε μου ὅτι ἐσεῖς εἶστε ὄλα πού ὑπάρχουν καὶ ἡ Ἄννα θὰ σᾶς δώσει τὰ γλυκύσματα. Χιλιάδες, ἔν' ἀγόρι ἐπανάλαβε μόνονα.

Ἔπειτα ἔχουμε ρθεῖ ὄλα δωπέρα καὶ θὰ περιμένουμε ὡσότου ἔρθουν οἱ δικοὶ μας νὰ μᾶς ζητήσουν.

Μὰ τώρα θὰ φύγουμε ἀπὸ δωπέρα Ἡ καυμένη Κυρία εἶναι κουρασμένη, εἶπε τὸ μεγαλύτερο κορίτσι τραβώντας τὸ ἀπὸ τὸ μανίκι.

Ὡ μ' ἔκανες νὰ πονέσω, νὰ πονέσω! φώναξε καὶ ξέσπασε σὲ δάκρυα.

Τὶ εἶναι αὐτά; εἶπε ἡ Κυρία Ἐμπερμαν. Νὰ κλαῖτε σ' ἕνα δωμάτιο ὅπου μὴ καυμένη Κυρία εἶναι ἄρωστη εἶναι μεγάλη ἀδιακρισία.

Ὡ μὰ κοιτάχτε, Κυρία μου! εἶπε τὸ μεγαλύτερο κορίτσι.

Ἡ Κυρία Ἐμπερμαν κοίταξε κ' εἶδε.

Χαίρετε, Κυρία. Ἐκαναν τὶς μικρὲς ὑποκλίσεις τῶν χαμογελαστά χωρὶς νὰ ἐνοχληθοῦν ἀπ' τὶς μεγάλες φωνὲς τῆς. Χαίρετε, Κυρία. Θὰ περιμένουμε ὡσότου ἔρθουν οἱ δικοὶ μας νὰ μᾶς ζητήσουν.

Ὅταν ἡ Ἄννα τέλος ἔφτασε τρέχοντας, βρῆκε τὴν Κυρία τῆς γονατισμένη νὰ καθαρίζει μὲ σβελτωσύνη τὸ πάτωμα μὲ τὸ δαντελένιο σκέπασμα ἀπ' τὸ θερμοπομπό, γιατί, ὅπως ξήγησε, ἦτανε λερωμένο ἀπὸ σταγόνες αἵματος πέντε παιδιῶν—ἦτανε ὀλωσδιόλου βέβαιη ὅτι δὲν μποροῦσαν νὰ ὑπάρχουν περισσότερα ἀπὸ πέντε σ' ὄλο τὸν κόσμο—πού εἶχαν φύγει γιὰ λίγο, μὰ περιμέναν πίσω ἀπ' τὴ γωνιά τοῦ δρόμου, καὶ πού ἡ Ἄννα ἔπρεπε νὰ τὰ βρεῖ νὰ τοὺς δώσει γλυκύσματα καὶ νὰ σταματήσει τὴν αἱμορραγία, ἐνῶ ἡ κυρία τῆς πάστρευε καὶ συγύριζε γιὰ νὰ μπορέσει νὰ βρεῖ ὁ ἀγαπητὸς Κύριος, ὅταν θὰ ἔρχόταν, τὸ κάθε τι ὅπως ἔπρεπε νᾶναι.

(μεταφ.) ΑΝΤ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

ΜΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΟΞΑ

Ο ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ

Πλάϊ στον Κύπριο βάρδο, τὸ γλυκὺ μας Λιπέρτη, ψηλά στο ἴδιο βᾶθρο, στέκει κι ἄλλη μιὰ Κυπριακὴ δόξα, ὁ Στυλιανὸς Χουρμούζιος.

Μὲ τὴν εὐγενικὴ πρωτοβουλία τοῦ καλοῦ σωματείου 'Αποεὐλ' βρῆκε πέρσι τὸ νησί μας τὴν εὐκαιρία νὰ τιμήσει τὸ Μιστράλ τῆς Κύπρου. Μὲ τὴν ἀξιέπαινη φέτο πρωτοβουλία τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας θὰ γίνουν σύντομα πάνδημες γιορτὲς πού σ' αὐτὲς θὰ μᾶς δοθεῖ ἢ εὐκαιρία νὰ καμαρώσουμε τὸ φωτεινότερο μουσικὸ ἀστὲρι τῆς Κύπρου, πού τ' ἀνέσπερο φῶς του ξεπέρασε, χρόνια τώρα τοὺς στενοὺς ὀρίζοντες τοῦ μικροῦ μας νησιοῦ καὶ ξεχύθηκε ζωηρὸ κι ὠραῖο πέρα μακρὰ σ' ὅλη τὴν Ἑλληνικὴ Ὁρθοδοξία.

Τὸ πολῦτιμο κι ἀνεκτίμητο ἔργο τοῦ σεβαστοῦ μίτρ τῆς Βυζ. Μουσικῆς τὸν ἀνεβάζει στὰ πιά ψηλά σκαλοπάτια τῆς ἱερῆς τέχνης δίπλα στοὺς μεγάλους μουσουργοὺς τοῦ Βυζαντίου: τὸν Πέτρο, τὸν Ἰάκωβο, τὸ Χρῦσανθο καὶ τὸν ὁμώνυμο του Χουρμούζιο. Ἀλήθεια δὲ βρίσκει κανεὶς οὔτε ἓνα ἀνθάκι καὶ στὸ πιὸ ἀπόμερο μονοπάτι τοῦ ἀπέραντου μουσικοῦ παραδείσου πού νὰ μὴ τὸ ἐπεσκέφθη καὶ νὰ μὴ τὸ ἀπομύζυσε, νὰ μὴ τὸ ἀποστράγγισε ἢ φιλόπονη αὐτὴ μουσικὴ μέλισσα τῆς Κύπρου. Πενήντα ὀλάκερα χρόνια μελετοῦσε κείμενα μουσικά, ἀντιπαρέβαλλε γραφὲς καὶ θεωρίες κι ὅταν, τέλος, ἐνιωσε πὼς εἶχε χωνέψει γερὰ κάθε μουσικὸ θέμα τότε πῆρε τὴν πέννα τοῦ συνθέτη στὸ χέρι κι ἄρχισε νὰ γράφει.

Στὰ 1915 εἶδε τὸ φῶς τὸ πρῶτο του ἔργο 'Ἐθνικὴ Μοῦσα', κ' ὕστερα ἀπὸ τοῦτο, ἓνας-ἓνας οἱ ἄλλοι ἑννιά τόμοι

του, πού σ' αὐτοὺς περιέλαβε ὀλάκερη τὴν Ἐκκλησιαστικὴ ἀκολουθία. Κρίνοντας κανεὶς τὸ Χουρμούζιο ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ ποσοῦ τῶν ἔργων πού συνέθεσε μέχρι σήμερα, μπορεῖ ἄφοβὰ νὰ τὸν κατατάξει ἀνάμεσα στοὺς πιὸ παραγωγικοὺς σύγχρονους καὶ παλαιούς μουσικοσυνθέτες τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἄλλ' ἐκεῖνο πού ἐξυψώνει τὸν Κύπριο μουσικοσυνθέτη ἀπάνω ἀπ' ὅλους τοὺς σύγχρονους του καὶ τὸν βάζει πλάϊ στοὺς κλασσικοὺς μουσουργοὺς τοῦ Βυζαντίου εἶναι τὸ ποιὸ τῆς ἐργασίας του. Ἀληθινὰ δὲν ξαίρει κανεὶς διαβάζοντας Χουρμούζιο τί νὰ πρωτοθαυμάσει: τὸ γλαφυρὸ ὕφος, τὴν τέλεια ἀπόδοση τῶν ἐννοιῶν τοῦ κειμένου, τὴ θαυμάσια πλοκὴ τῶν μελῶν, τὸν πλοῦτο τῶν μελωδικῶν γραμμῶν ἢ τὴν πρωτοτυπία τῶν θέσεων καὶ τὴ γνήσια γραμμὴ τοῦ καθαροῦ Βυζαντινοῦ ὕφους. Καὶ παρ' ὄλο σχεδὸν τὸν αἰῶνα πού βαρύνει τοὺς ὧμους του καὶ τὴν ἀρρώστεια πού τον κατατρέπει ἐξακολουθεῖ ἀκούραστα νὰ ἐργάζεται μερόνυχτα μὲ σθένος κι ὄρεξη πού προκαλοῦν τὴν κατάπληξη, γιὰ νὰ προκάμει, ὅπως λέει, νὰ ἐκδώσει καὶ τὸ μεγάλο του *Θεωρητικὸ* πού τὸ κτενίζει καὶ τὸ ξανακτενίζει κάπου 60 χρόνια τώρα.

Εὐτυχῶς σὲ λίγο, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ θεοῦ, ὁ εὐσεβὴς μουσουργὸς φτάνει στὸ τέλος τοῦ ἱεροῦ του σκοποῦ. Τὸ πολῦτιμο κι ἀνεκτίμητο θεωρητικὸ του, αὐτό, πού τοῦδωκε τὴ νίκη καὶ τὸ θρίαμβο στὸ γνωστὸ διαγωνισμό τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου τῆς Πόλης, πού σ' αὐτὸ λάβανε μέρος οἱ μεγαλύτεροι σύγχρονοι μουσικοὶ, τελειώνει σὲ λίγες βδομάδες. Μὲ τὸ τελευταῖο αὐτὸ βιβλίον

του, πού ὁ μουσικός κόσμος περιμένει μέ λαχτάρα ὁ κ. Χουρμουζίου ἐπιστεγάζει τὸ μουσικὸ του ἔργο πού θά μείνει «κτῆμα ἔσσει» σέ κείνους πού ἀσχολοῦνται μέ τὴν ἱερὴ τέχνη. Εὐτυχῆς ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ ὁ χαλκέντερος συνθέτης ἔφτασε νικητῆς στό τέρμα τοῦ ὠραίου καί εὐγενοῦς ἰδανικοῦ του ἀνάμεσα στίς ἐπευφημίες, τίς εὐχές, τὰ χειροκροτήματα καί τὸν ἀπεριόριστο θαυμασμό τῶν συγχρόνων του. Κι' ὁ θαυμασμός αὐτός γιγαντώνεται ὅταν σκεπτόμεθα πῶς ὁ ἄνθρωπος αὐτός εἶναι σχεδόν αὐτοδίδακτος. Χωρίς δασκάλους φωτισμένους καί χωρίς κατάλληλα βιβλία, μέ μόνα ἐφόδια τὴν ἀγάπη πρὸς τὴ θεία τέχνη ρίχτηκε ὀλόψυχα, ἀπὸ ἡλικία 16 ἐτῶν, στὴ μελέτη καί τὴν ἐπίλυση τῶν τόσων ἄλυτων προβλημάτων τῆς θεωρίας τῆς μουσικῆς, πού ἔκαναν τὸ μεγάλο Χρῦσανθο, τὸν ἕνα δηλ. ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἀναμορφωτὲς τῆς μουσικῆς τοῦ 1814, νά τρομάξει τόσο ὥστε νά μὴ τολμήσει ὅταν ἐξοῦσε νά ἐκδώσει τὸ γνωστὸ μεγάλο Θεωρητικὸ του. Τὸ ἐξέδωκε μετὰ τὸ θάνατο του κάποιος ἀπ' τοὺς μαθητὲς του.

Πόσα ἀλήθεια ἄλυτα μέχρι σήμερα μουσικὰ προβλήματα περιμένουν τὴ λύση τους ἀπὸ τὸ θεωρητικὸ τοῦ Χουρμουζίου! Καί πρῶτο-πρῶτο ἀπ' ὅλα, ἡ σωστὴ διαίρεση τῶν τονικῶν διαστημάτων τῶν διαφόρων κλιμάκων, πού τὴ θαλάσσωσαν ὅλοι ὅσοι ἔγραψαν ὡς τὰ τόρα θεωρητικά: Χρῦσανθος, Μισσηλίδης, Ψάχος καί ἄλλοι.

Τὸ τί ἔχει γίνει ἀπ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς θεωρητικούς, παλαιούς καί σύγχρονους, στὸν καθορισμὸ τῶν διαστημάτων αὐτῶν δὲν εἶναι νά εἰπωθεῖ. Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρουμε πῶς δημιούργησαν ἕνα σωρὸ φανταστικὰ διαστήματα μέ ἀξία 3,4,5,6,7,9,11,12,13,16,18,21 τμημάτων, πού ὄχι μόνο κανένα ὄργανο, ἀλλ' οὔτε καί τὸ τελειότερο ἀπ' αὐτὰ πού ἔκανε ὁ ἴδιος ὁ Θεός, δηλ. ἡ ἀνθρώπινη φωνή, δὲν μπορεῖ νά τὰ ἐκτελέσει. Ἀφορμὴ στὴ σύγχυση αὐτὴ ἔδωκε ὁ

Χρῦσανθος μέ τὸ μεγάλο Θεωρητικὸ του, ὅπου ἀπὸ ἀγνοία τῶν νόμων τῆς χορδῆς ἐδημιούργησε τὸν ἐλάχιστο τόνο 7. Νά γιὰ ποιὰν ἀφορμὴ δημιουργήθηκε ὁ ἐλάχιστος τόνος 7: Ὁ ἀείμνηστος Χρῦσανθος πολεμοῦσε νά χωρίσει τὰ διαστήματα ἐπάνω στό διαστημόμετρο. Ἀφοῦ καθώρισε λοιπὸν τὸ *πα-βου* διάστημα σὲ 9 τμήματα, παρατήρησε πῶς τὸ κατοπινοῦ διάστημα *βου-γα* σχηματιζόταν σὲ μικρότερη ἀπόσταση ἀπὸ τὸ *πα-βου*. Τότε, μὴ ἔχοντας ἰδέα τῶν νόμων τῆς χορδῆς, πού σύμφωνα μ' αὐτοὺς «τὸ ὕψος τοῦ ὑπὸ τῆς χορδῆς παραγομένου ἤχου εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογο πρὸς τὸ μήκος τῆς» καί κατὰ συνέπεια ὅτι ἦταν πολὺ φυσικὸ ἐφόσο προχωροῦσε ἀπάνω τῆς νά μικραίνουν οἱ ἀποστάσεις τῶν διαστημάτων, νόμισε πῶς τὸ *βου-γα* διάστημα ἦταν πιο μικρὸ ἀπὸ τὸ *πα-βου* καί τὸ καθώρισε σὲ 7 τμήματα. Ἀμνηστικὴ συνέπεια αὐτοῦ τοῦ λάθους ἦσαν τὰ 68 τμήματα τῆς Διαπασῶν τοῦ Χρυσάνθου, τὰ ὅποια γιὰ νά συμποσωθοῦν καί στίς ἄλλες κλίμακες ἐπενόηθησαν οἱ πιο πάνω φανταστικοὶ τόνοι 3,4,5,6 κ.λ.π. τμημάτων, πού δὲν μπορεῖ νά τοὺς προφέρει καμμιά ἀνθρώπινη φωνή. Ὅσο γιὰ τὸν Β'. Ἦχος πού κατὰ τοὺς ἀρχαίους «βαίνει κατὰ διφωνίαν ὁμοίαν» ἔμεινε λειψὴ ἢ Διαπασῶν του κατὰ τέσσερα τμήματα δηλ. ἀποτελέστηκε ἀπὸ 64 μονάχα. Γιὰ νά δικαιολογήσει αὐτὸ τὸ ἄτοπο ὁ Χρῦσανθος λέει «Θεωρητικὸν Χρυσάνθου» σελ. 74 ὅτι ὁ Βαρὺς Νη τοῦ Β'. Ἦχου εἶναι κατὰ δύο τμήματα ὀξύτερος τοῦ διατονικοῦ Νη, ὁ δὲ ὀξὺς Νη τοῦ Β'. Ἦχου εἶναι βαρύτερος τοῦ διατονικοῦ κατὰ δύο τμήματα. Ἀλλὰ τότε δὲ θάχουμε ἀντήχησιν Διαπασῶν στὴν κλίμακα τοῦ Β'. Ἦχου. Οἱ κατοπινοὶ τοῦ Χρυσάνθου θεωρητικοὶ προσπαθώντας νά διορθώσουν τὸ λάθος καθώρισαν τὴν κλίμακα τοῦ Β'. Ἦχου ὡς ἐξῆς: 9—12—7—12—9—12—7=68, ἀλλὰ τότε πού βρίσκεται τὸ «κατὰ διφωνίαν ὁμοίαν»;

Ἐκεῖνος ποῦ μπόρεσε νὰ καθορίσει σωστά τὰ διαστήματα αὐτὰ τῶν κλιμάκων εἶναι ὁ δικὸς μας ὁ Χουρμούζιος. Ἡ ἐργασία του ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ σπουδαιότατο μουσικὸ ζήτημα τῶν τονικῶν διαστημάτων ἔχει τόσην ἀξία, ἀπὸ ἐπιστημονικὴ ἄποψη, ὥστε δίκαια θεωρεῖται σήμερα ὡς ὁ μεγαλύτερος σύγχρονος θεωρητικὸς. Πα-

ραθέτουμε πῶς κάτω γιὰ σύγκριση τὶς κλίμακες διαιρεμένες κατὰ τὸ σύστημα, Χρυσάνθου καὶ Χουρμούζιου ἤτοι τὴ Διατονικὴ, τὶς δυὸ Χρωματικὲς καὶ τὴν Ἐναρμόνιο. Παραθέτουμε ἐπίσης καὶ τὴν κλίμακα τοῦ Β'. Ἦχου, ὅπως τὴ διόρθωσαν οἱ κατοπινοὶ τοῦ Χρυσάνθου.

Οἱ κλίμακες διαιρεμένες κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Χρυσάνθου.

Ἡ διατονικὴ κλίμαξ		Ἡ χρωματικὴ κλίμαξ τοῦ Πλ. Β'	
πα	12	πα	3
Νη	7	νη	18
Ζω	9	Ζω	7
Κε	12	Κε	12
Δι	12	Δι	3
Γα	7	γα	18
βου	9	βου	7
Πα	68	Πα	68

β' τετράχορδο

β' τετράχορδο

α' τετράχορδο

α' τετράχορδο

Ἡ κλίμακα τοῦ Β'· κατὰ Χρυσάνθου				Ἡ κλίμακα τοῦ Β'· ὅπως τὴν διώροδο· σαν οἱ κατο- πινοὶ τοῦ Χρυσάνθου				Ἡ ἑναρμό- νιος κατὰ Χρυσάνθου	
νη	7	β'· τετράχορδο	νη	7	β'· τετράχορδο	πα	12	β'· τετράχορδο	νη
ζω	12		ζω	12		νη	13		
κε	7		κε	9		ζω	3		
δι	12		δι	12		κε	12		
γα	7	α'· τετράχορδο	γα	7	α'· τετράχορδο	δι	12	α'· τετράχορδο	γα
βου	12		βου	12		βου	3		
πα	7		πα	9		πα	13		
νη	64		νη	68		πα	68		

“Ὅπως καθ’ ἑνας μπορεί νὰ δεῖ, στὶς πρὸ πάνω κλίμακες τοῦ Χρυσάνθου δὲ βρίσκουν τὴν ἐφαρμογὴ τους οἱ νόμοι τῶν ἀρχαίων μουσικῶν καὶ τοῦτο ἐξ αἰτίας τοῦ Ἐλαχίστου τόνου 7.

“Ὅσο γιὰ τὴν κλίμακα τοῦ Β'· κατὰ Χρυσάνθου περιττὸ νὰ μιλήσει κανεὶς γιὰτὶ βαδίζει μὲν «κατὰ διφωνίαν ὁ-

μοίαν» σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, ἀλλὰ εἶναι λειψή κατὰ 4 τμήματα καὶ συνεπῶς δὲν ἔχει ἀντήρηση ἢ Διαπασῶν, ἢ δὲ ἄλλη τῶν νεωτέρων τοῦ Χρυσάνθου ποὺ προσπάθησαν νὰ τὸν διορθώσουν ἀνέβασαν μὲν τὰ τμήματα σὲ 68, ἀλλὰ ξαφανίστηκε τὸ «κατὰ διφωνίαν ὁμοίαν» τῶν ἀρχαίων.

Οι κλίμακες τοῦ κ. Χουρμουζλου μετὰ τὴν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ διαίρεση, τῶν τονικῶν διαστημάτων.

Ἡ διατονικὴ		Ἡ χροιά, τὴν τοῦ Πλ. Β'.		Ἡ χροιά, κτὴ τοῦ Β'.		Ἡ ἐπερμάτιο.	
πα	12	πα	6	νη	9	πα	6
Νη		νη	18	Ζω	12	νη	12
Ζω	9	Ζω		κε	9	ζω	12
Κε	9	Κε	6	Δι	12	κε	12
Δι	12	Δι	12	γα	9	δι	6
Γα	12	γα	6	βου	12	γα	12
βου	9	βου	18	πα	9	βου	12
Πα	9	Πα	6	Νη	9	πα	12
72		72		72		72	

Ὁ καθείς μπορεῖ νὰ δεῖ :

α') Δὲν ὑπάρχει διάστημα μικρότερο ἡμιτονίου ἢ μεγαλύτερο ἡμιολίου. β') Ἡ καθε μιὰ τους περιέχει ἐπτά διαστήματα ἀξίας 72 τμημάτων. γ') Ἡ καθε μιὰ τους χωρίζεται σὲ δυὸ τετράχορδα ὅμοια, διεζευγμένα μετὰ ἓνα μείζονα τόνο, καὶ πού τὸ κάθε ἓνα περιέχει 3 διαστήματα: δυὸ ὅμοια καὶ ἓνα ἀνόμοιο ἀξίας 30 τμημάτων, δηλ. οἱ πιὸ πάνω κλίμακες ἐκπληροῦν ὅλους τοὺς κανόνες καὶ τίς ἀπαιτήσεις τῶν ἀρχαίων μουσικῶν.

Ἐπίσης ἡ κλίμακα τοῦ Β'. Ἦχου «βαίνει κατὰ διφωνίαν ὅμοιαν» χωρὶς νὰ παραβαίνει κανένα νόμον ἢ κανόνα. Αὐτὴ τῆ συμφωνία τῆς διαίρεσης τῶν τονικῶν διαστημάτων πρὸς τοὺς νόμους τῆς μουσικῆς δὲν τήνε

πέτυχε τόσο τέλεια μέχρι σήμερα κανένας μουσικὸς σὰν τὸ δικό μας τὸ Χουρμουζλι. Καὶ δὲν εἶναι μονάχα αὐτὸ τὸ μουσικὸ πρόβλημα πού ἔλυσε ὁ Κύπριος μουσικὸς. Χίλια δυὸ ἄλλα μουσικὰ προβλήματα, πού ταράτουν τοὺς ὕπνους ὅσων νοιώθουν ἀπὸ μουσικὴ, βρῆκαν τὸν ἀξιὸν ἐρμηνευτὴ τους στὸ πρόσωπο τοῦ κ. Χουρμουζλι. Ἀναφέρω μερικὰ παραδείγματα: Καθὼς εἶναι γνωστὸ μερικὸ ἦχοι τῆς Βυζαντινῆς περιέχουν τροπάρια πού ψάλλονται σὲ ἄλλον ἦχο, ὅπως π.χ. τὸ αὐτόμελο «Τὸν τάφον σου Σωτῆρ» τοῦ Α'. Ἦχου πού ψάλλεται σὲ Β', ὅλα τὰ τροπάρια, κοντάκια καὶ καθίσματα τοῦ Δ'. Ἦχου πού ψάλλονται πάλι σὲ Β' καὶ μερικὰ ἄλλα. Πολλοὶ διακεκρι

μένοι μουσικοί του έξω Ἑλληνισμοῦ, Σμυρνιοὶ καὶ Κωσταντινουπολίτες, ποὺ διαπρέψανε καὶ ὡς μουσικοὶ καὶ ὡς ἱεροψάλτες προσπάθησαν νὰ δώσουνε μιὰν εὐλογη ἐξήγηση στὸ φαινόμενο ἀλλ' οὔτε τὸν ἄλλο μουσικὸ κόσμο, οὔτε τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ἱκανοποίησαν. Τὴν πιὸ λογικὴν ἐξήγηση θὰ τὴ βροῦμε καὶ πάλι στὸ δικὸ μας τό Χουρμούζιο.

Νὰ πῶς ἐξηγεῖ αὐτὸ ὁ δικὸς μας συνθέτης: Ὁ κάθε ἦχος στὴν ἀρχαιότητα εἶχε καὶ *μεσαῖον* ποὺ σχηματιζόταν κατὰ δυὸ—τρὴς τόνους ψηλότερα ἀπὸ τὸν κύριον ἦχο. Ἀπόδειξη τούτου βλέπομε στὸν *Α'* ἦχο, βάση *πα* καὶ βάση *Κε*, στὸν *Δ'*. Ἦχο, βάση *βου* καὶ βάση *Δι*, στὸν πλ. *Β'*. βάση *πα* καὶ βάση *Δι*=νενανώ, στὸν πλ. *Δ'*. βάση *Νη* καὶ βάση *γα*=τριφωνία. Ἐπειτα εἶναι καὶ οἱ ἔλξεις ποὺ ὅταν ἐμονιμοποιήθηκαν ἐπιδράσανε πολὺ στὴ μεταβολὴ τῶν κλιμάκων. Προκειμένου γιὰ τὸ «Τὸν τάφον σου Σωτήρ» συμβαίνει τὸ ἐξής: Εἶναι *μεσαῖος πρῶτος ἦχος* μετὰ βάση τὸν *γα*. Αὐτὸς ὁ *γα* ἐπειδὴ εἶναι δεσπτόζων φθόγγος ἔλκει τὸν *Δι* σὰν νᾶχε ὕφεση. Μετὰ τὸν καιρὸ ἡ ὕφεση αὐτὴ τοῦ *Δι* μονιμοποιήθηκε καὶ τότε σχηματίστηκε τὸ ἄκουσμα τοῦ *Β'*. Ἦχος. Ὅσοι ξέρουν μουσικὴ ἄς ψάλλουν τὸ αὐτόμελο αὐτὸ μετὰ βάση τὸ *Γα* τοῦ *Α'*. Ἦχος κάνοντας πάντοτε ὕφεση τὸ *Δι* καὶ τότε θὰ πειστοῦν πόσο δίκην ἔχει ὁ κ. Χουρμούζιος. Ἐπίσης τὸ αὐτόμελο τοῦ *Δ'*. Ἦχος «Κατεπλάγη Ἰωσήφ» εἶναι Τέταρτος μετὰ βάση τὸν *Δι* ὅπως στὰ παπαδικὰ μέλη τοῦ ἦχου αὐτοῦ. Ὁ *Δι* λοιπὸν, ἐπειδὴ εἶναι δεσπτόζων φθόγγος καὶ τὸ μέλος περιστρέφεται γύρω του, ἔλκει ἀπάνω του τὸν *Γα* σὰν νᾶχε δίεση, κι' ὅταν ἡ δίεση αὐτὴ τοῦ *γα* μονιμοποιήθηκε ἔριξε τὸ μέλος στὸν πλ. *Β'*.

Ἄλλο πολὺ σοβαρὸ ζήτημα στὴ Βυζαντινὴ μουσικὴ εἶναι ἡ ὀρθογραφία της. Δὲν μοιάζει αὐτὴ μετὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ποὺ ἔχει μονάχα ἓνα φθογγόση-

μο καὶ κατὰ συνέπεια δὲν ἔχει ὀρθογραφία. Οἱ Βυζαντινοὶ σχημάτισαν γραφικὸ σύστημα προωρισμένο γιὰ *ζῶσα φωνή* ποὺ τὶς διάφορες ἐκφάνσεις της καὶ τὶς λογῆς λογῆς μεταλλαγές καὶ ζωηρότητές της γιὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῶν διαφόρων συναισθημάτων τὶς καθώρισαν, τὴν κάθε μιὰ, καὶ μ' ἓνα σημεῖο. Τέτοια σημεῖα ἡ ἀρχαία μουσικὴ εἶχε πολλὰ, ἀλλ' οἱ μεταφραστές τοῦ 1814 τὰ παράτησαν κι' ἀφήκαν μόνον ἐκεῖνα ποὺ ἐπιβάλλουν σεμνὴ καὶ σοβαρὴ ἀλλαγὴ τῆς φωνῆς μονάχα. Τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ τὰ σημεῖα ἔχει ξεχωριστὴ ἀπαγγελία καὶ ἔκφραση σὲ τρόπο ποὺ ὅταν ψάλλει ἓνας ἐπιστήμονας μουσικὸς κ' ἓνας ἄλλος τὸν ἀκούει ἀπὸ μακριὰ καταλαβαίνει πότε ἐχτελέστηκε Ὀλίγο ἢ Πεταστή, πότε Κεντήματα κ.λ.π. Στὴν ὀρθογραφίαν λοιπὸν ὁ κ. Χουρμούζιος εἶναι ὁ καλύτερος καὶ ἀπὸ τοὺς σύγχρονους τοῦ καὶ ἀπὸ τοὺς παλιότερους. Ὑπάρχουν πολλοὶ καλοὶ συνθέτες καὶ θεωρητικοὶ καὶ στὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Κωσταντινούπολη, ἀλλὰ καλὸς ὀρθογράφος κανένας. Ἀπόδειξη τρανὴ τὰ βιβλία τους. Ἐνῶ τοῦ δικοῦ μας τοῦ Χουρμούζιου ὅπου τοῦ βιβλίου ἀνοίξεις τὸ θαυμάζεις γιὰ τὴν ἀμεμπτὴ ὀρθογραφίαν του.

Μελετοῦμε Χουρμούζιο ἀπὸ ἡλικίας 12 χρονῶν ποὺ τὸν διδασκόμαστε στὸ Ἱεροδιδασκαλεῖο ἀπὸ τὸν πατέρα μου. Τὸν μελετοῦμε μέχρι σήμερα. Εἶναι μὰ τὴν ἀλήθειαν μιὰ ἀνώτερη ψυχικὴ ἀπόλαψη ἢ μουσικὴ του. Τὰ Εἰρμολογικά του μέλη ὅταν τ' ἀκούς νὰ ἐχτελοῦνται ὅπως πρέπει νομίζεις πῶς ἀκούς ἓνα δεινὸ καὶ γλυκὺ ρήτορα, ποὺ μετὰ μιὰ γλῶσσα ποὺ κυλᾷ σὲν γάργαρο καὶ δροσερὸ νερό, τονίζει ἐκεῖ ποὺ πρέπει τὴν κάθε λέξη καὶ δίνει ξεχωριστὴ ἔμφαση σὲ κάθε μέρος ποὺ θέλει νὰ τὸ ἐξάρει. Ὅταν ἀκούς τὰ Στιχηθρακὰ του μέλη, δοξαστικὰ καὶ ἄλλα, θαυμάζεις τὴ δύναμή του στὴ συμμόρφωση τῶν μουσικῶν στίξεων πρὸς τὶς στίξεις τοῦ κειμένου καὶ τὴν ἀφταστὴ μαεστρία

του στην *κατὰ μίμηση* λεγομένη *μελοποιία*. Παραπέμπω τὸν ἀναγνώστη στὸ Δόξα τῶν Ἑσπερίων τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στὸ Ἑορτολόγιό του σελ. 28 «Τὸν υἱὸν τῆς βροντῆς», ὅπου στὴ λέξη *βροντῆ* θὰ τρομάξει πὼς ἀστράφτει καὶ βροντᾶ ὁ Κύριος μουσουργός.

Καὶ τώρα ἄς κοιτάξουμε ἕνα-ἕνα τοὺς δέκα τόμους τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Σάλπιγγος» τοῦ σοφοῦ δασκάλου: 1ον) *Ἐθνικὴ Μοῦσα*. Εἶναι ἕνας μικρὸς τόμος ποῦ περιέχει διάφορες δοξολογίες γιὰ Βασιλικές καὶ Ἐθνικὲς γιορτὲς καθὼς καὶ πολυχρονισμοὺς καὶ μερικὰ σχολικὰ τραγούδια στὸ τέλος. Στὸ βιβλίο αὐτὸ ξεχωρίζει κανένας τῆ δοξολογία σὲ ἦχο Πλ. Δ'. καὶ τὰ τεχνικὰ καὶ μελωδικὰ «Κύριε ἐν τῇ δυνάμει σου».

2ον) *Νεκρώσιμος ἀκολουθία*. Περιέχει ὁλόκληρη τὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία καὶ στὸ τέλος τὸ νεκρώσιμο τρισάγιο κατὰ τὸ ὄρχαιό μέλος. Μὲ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ὁ κ. Χουρμούζιος ἐπλήρωσε μιὰ μεγάλη ἔλλειψη καὶ διευκόλυνε τὸ ἔργο τῶν ψαλτάδων.

3ον) *Ἀναστασιματάριον*. Περιέχει ὁλόκληρη τὴν ἀκολουθία Ἑσπερινοῦ καὶ Ὁρθρου τῶν Κυριακῶν. Εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τοῦ κ. Χουρμούζιου γραμμένο μὲ μοναδικὴ μαεστρία καὶ ὑψηλὴ ἔμπνευση. Τὰ Ἐωθινὰ τοῦ τόμου αὐτοῦ εἶναι ἀπὸ τὰ λαμπρότερα διαμάντια τῆς Χοιρμουζιακῆς μουσικῆς. Ἀπλὴ καὶ λογικὴ μελωδικὴ γραμμὴ καὶ πλοῦτος θέσεων μὲ ἀριστοτεχνικὴ ἀπόδοσιν τῶν ἐννοιῶν διακρίνουν τὸ βιβλίο αὐτό. Στὸ τέλος τοῦ Ἀναστασιματαρίου ὁ κ. Χουρμούζιος δίνει, πρῶτος αὐτός, διαφωτιστικὲς ὁδηγίες στοὺς ἱεροψάλτες γιὰ τὴν τάξη τῆς Λειτουργίας ὅταν ὑπάρχει Δεσπότης, κ' ἔτσι σταμάτησε τὸ θαλάσσωμα ποῦ γινόταν ἀπὸ τοὺς ψαλτάδες στὶς Δεσποτικὲς Λειτουργίες. Στὸ βιβλίο τοῦ αὐτοῦ ὁ κ. Χουρμούζιος προτάσσει σοφὸ πρόλογο χωρισμένον σὲ τρία μέρη. Στὸ πρῶτο μέρος

λυπᾶται γιὰ τὸ κατάντημα τῆς ἱερῆς μουσικῆς στὸ νησί μας ὅπου ἄλλοτε καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν χειρογράφων μουσικῶν βιβλίων ποὺ σώζονται ἀκόμα, ἦταν πολὺ ἀγαπητὴ, καὶ προσπαθεῖ νὰ ξυπνήσει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀναγνωστῶν του γιὰ τὴν πατρικὴ μας αὐτὴ κληρονομία. Στὸ τέλος δίνει πολὺτιμες ὁδηγίες καὶ ὑποθήκες πρὸς τοὺς ἱεροψάλτες γιὰ τὴν καλὴ καὶ τεχνικὴ ἐχτέλεσιν τῶν διαφόρων ὕμνων. Στὸ τρίτο μέρος τοῦ προλόγου μιλάει γιὰ τὴν κανονικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ μετάβαση ἀπὸ ἦχο σὲ ἦχο γιὰ ν' ἀποφεύγουνται οἱ χασμαδίες καὶ κάθε παράχορδο ἄκουσμα ποῦ κάνει τὸ αὐτί τοῦ ἀκροατοῦ νὰ ὑποφέρει. Τὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς ἐπιστημονικῆς δηλ. μετάβασης ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλο ἦχο ἔχει πολὺ μεγάλη σημασία, γιὰτὶ ὅταν δὲ συμπέσουν οἱ σταθεροὶ φθόγγοι τοῦ νέου ἦχου μὲ τοὺς σταθεροὺς τοῦ παλαιοῦ προκαλεῖται πολὺ δυσάρεστο συναίσθημα στὴ ψυχὴ τοῦ ἀκροατοῦ, χρειάζεται δὲ νὰ περάσει πολλὴ ὥρα γιὰ νὰ ξεχαστεῖ τὸ δυσάρεστο αὐτὸ συναίσθημα πρὸς μεγάλη ζημίαν τῶν ψαλλομένων ὕμνων.

4ον) *Μέθοδος Βυζαντινῆς Μουσικῆς*. Περιέχει τ' ἀναγκαῖα γυμνάσματα καὶ στοιχειώδη θεωρία γιὰ τὴν ὀρθὴ διδασκαλία τῆς Βυζ. Μουσικῆς. Εἶναι μοναδικό στὸ εἶδος του τὸ βιβλίο αὐτό, γιὰτὶ ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Χρυσάνθου ὡς τὰ σήμερα ὅσοι καταπιάστηκαν μὲ τὴ συγγραφὴ τέτοιου εἴδους βιβλίων δηλ. κρηπίδων, γραμματικῶν κ.λ.π. δὲν ἐπέτυχαν τὸ σκοπὸ τους, ὄχι μόνον ἐξ αἰτίας τῆς ἀνεπάρκειας καὶ τοῦ ἀμέθοδου τῆς ὕλης, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἀπαιδαγωγικὸ τρόπο τῆς σύνθεσης τῶν σχετικῶν γυμνασμάτων. Τὰ γυμνάσματα γιὰ τοὺς ἀρχάριους πρέπει, ὅπως πολὺ σωστὰ φρονεῖ ὁ κ. Χουρμούζιος, ν' ἀποτελοῦν πλήρεις, αὐτοτελεῖς καὶ τέλειες μελωδίες ὥστε νὰ εὐχαριστοῦν τὸν ἀρχάριο καὶ νὰ ἐντυπώνονται εὐκολώτερα στὸ μυαλό του. Μαθαίνοντας ὁ ἀρχάριος καλὰ ὅλα τὰ γυμνά-

σματα τῆς Μεθόδου καί τῆ θεωρία, πέρνει γερές τις βάσεις τῆς μουσικῆς καί γίνεται ἱκανός νά διδαχθεῖ καί νά μάθει ὅποιοδήποτε μουσικό βιβλίον.

5ον) **Λειτουργία.** Περιέχει κάθε τι πού ψάλλεται στίς Λειτουργίες τῶν Κυριακῶν καί Ἑορτῶν ὅλου τοῦ χρόνου μαζί μέ τὰ **Χερουβικά τῆς ἐβδομάδος** τοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου καί τοῦ Θεόδωρου Φωκαέως καθὼς καί τὰ Κοινωνικά τοῦ ἐνιαυτοῦ ὑπὸ διαφόρων συνθετῶν. Στό τέλος, σέ παράρτημα, δίνει ὁδηγίες γιά τίς Ἀρχιερατικές Λειτουργίες καί παραθέτει Λειτουργικά δίφωνα εἰς Πλ. Δ' καί ἄλλα εἰς Βαρὺν διατονικὸν τετράφωνον. Τό βιβλίον αὐτό εἶναι τό καλύτερο τοῦ εἶδους του ἀπὸ ὅσα γράφηκαν ἀπὸ τό 1814 μέχρι σήμερα. Ἐπιστοῦμε τὴν προσοχὴ τῶν μουσικῶν στὰ ὠραία καί μελωδικὰ Χερουβικά του—ξεχωρίζουμε τὰ εἰς τοὺς Ἦχους Τρίτο, Τέταρτο, Βαρὺ καί Πλ. Δ'.—στὰ γλυκὰ τεχνικά καί ἱεροπρεπῆ «Ἄξια ἐστί» καί τοὺς εἰρημούς τῶν 9ων Ὁδῶν πού ψάλλονται στὴ θέση τους. Τὰ «ἅγια ὁ θεός» τοῦ βήματος στόν Α' καί Β'. ἦχο, καθὼς καί τό «Ὅσοι εἰς Χριστόν» ἐπίσης τοῦ βήματος εἶναι ἀληθινὰ διαμάντια πού μεταρσιώνουν κυριολεκτικὰ τὸν ἀκροατὴ ὥστε νὰ μὴ χορταίνει νὰ τ' ἀκούει. Ἀκόμη τὰ Λειτουργικά τοῦ τόμου τούτου εἰς ἦχο Πλ. Δ' καί σέ τρίσημους πόδες εἶναι κάτι πολὺ πρωτότυπο. Μοιάζουν μέ θρησκευτικὰ ἐμβατήρια πού ξεχειλίζουν ἀπὸ ἱερό ἐνθουσιασμό.

7ον) **Ἐιμολόγιον.** Περιέχει ὅλες τίς καταβασίες τοῦ χρόνου καθὼς κι' ἐκεῖνες τοῦ Τριωδίου καί Πεντηκοσταρίου μαζί μέ σοφές ὁδηγίες πῶς πρέπει νὰ ψάλλονται οἱ διπλές καταβασίες: πεζές καί ἱαμβικές τῶν Χριστουγέννων, Θεοφανείων καί τῆς Πεντηκοστῆς. Ὁ κ. Χουρμουζιός εἶναι ἄξιος συγχαρητηρίων γιά τὴ λογικώτατη μοιρασιά τῶν καταβασίων, πεζῶν καί ἱαμβικῶν, στοὺς δύο χορούς: δεξιό καί ἀριστερό. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἀποφεύγεται ἡ σύγ-

χηση πού γινότανε ἀπὸ τοὺς ψαλτάδες, οἱ ὅποιοι τίς ἔψαλλαν ἐναλλακτικὰ μέχρις ὅτου τελειώσουν. Ἐννοεῖται πῶς ἐδῶ μιλῶ γιά ὅσους ἐδίδαχτηκαν ἢ διάβασαν ἔστω καί μόνοι τους Χουρμουζίον, γιὰτὶ καί σήμερα ἀκόμη, καί εἰς τίς πόλεις μάλιστα δὲν εἶν' ἀπίθανο νὰ πᾶς ἐκκλησιά τὰ Χριστούγεννα ἢ τὰ Θεοφάνεια καί ν' ἀκούσεις τοὺς ψαλτάδες νὰ τίς ψάλλουν ὅπως τοὺς στρίψει, χωρὶς κανένα σύστημα, ἂν δὲ στό τέλος περισσέψει καί καμμιά τὴν παραλείπουν.

Στό τέλος τοῦ βιβλίου σέ παράρτημα βάζει τὰ αὐτόμελα ὄλων τῶν ἤχων μελοποιημένα σύμφωνα μέ τὴ γνήσια παράδοση τοῦ Βυζαντινοῦ μέλους. Οἱ καταβασίες τοῦ κ. Χουρμουζίου εἶναι ὅλες πραγματικὰ ἀριστουργήματα. Ξεχωρίζουν ὅμως, ἀνυπέρβλητες σέ μελωδία καί λυρισμὸ οἱ καταβασίες:

«Ἀνοίξω τὸ στόμα μου» εἰς διπλοῦν χρόνον, «Χριστὸς γεννᾶται» «Ἀναστάσεως ἡμέρα» καί «Πεποικιλμένη τῇ θείᾳ δόξῃ». Εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ γοιμίσαι ἀπὸ κατάνυξη καί νὰ μὴ μεταρσιωθεῖ ὁ εὐσεβῆς ἐκκλησιαζόμενος ἀκούοντας τὴ μελίρρυτη καί θεία μουσικὴ τῶν ἱερῶν αὐτῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων ὅταν ἐκτελοῦνται κατὰ πῶς πρέπει.

7ον) **Ἑορτολόγιον.** Τὸ ἄριστον ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ κ. Χουρμουζίου, τὸ διαμάντι τῶν διαμαντιῶν του. Περιέχει τὰ στιχηρὰ καί δοξαστικά ἐσπερίων, ἀποστίχων καί αἰνῶν τοῦ ὅλου χρόνου. Ὡς πρὸς τὴν ἀπλότητα, τὴ ρυθμικότητα καί τὸν πλοῦτο τῶν θέσεων καί τὸ φυσικὸ καί ἀβίαστο τῶν μουσικῶν κῶλων καί περιόδων εἶναι ἐφάμιλλο πρὸς τὸ Δοξαστικαριὸν τοῦ Ἱακώβου, πρωτοψάλτου τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἔξαρση, τὴν τέχνην καί τὴ μουσικὴν ἀπόδοση τῆς ἐννοίας δηλ. τὴν **κατὰ μίμηση μελοποιῖα**, τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν ἔχει τὸ ὁμοίον του ἀνάμεσα στ' ἄλλα τοῦ εἶδους του. Παραπέμπουμε τὸ μουσικὸν ἀναγνώστη στὰ Δοξαστικά: «Τῶν ἁγίων πατέρων ὁ χορὸς» σελ. 36 «Θεαρχίω νεύματι» σελ. 305,

στά «Πρόσδεξι Κύριε» τοῦ ποραρ-
τήματος σὲ Β'. καὶ Βαρὺ τετράφωνο
καὶ σὲ τόσα ἄλλα πού τὸ καθένα τους
μονάχο εἶν' ἄρκετό γιὰ νὰ δοξάσει τὸ
δημιουργό του.

8ον) **Μεγάλη Ἑβδομάς.** Περιέχει ὁ-
λόκληρη τὴν Ἀκολουθία τῆς Μεγάλης
Ἑβδομάδος, ἀπὸ τοῦ α' Νυμφίου ἴ-
σαμε τὴν Λειτουργία τοῦ Μεγ. Σαβ-
βάτου «πρώτη ἀγάπη» Ὅλους τοὺς
ἄφταστους σὲ ποιησὴ καὶ καλλονὴ
ὑμνους τῆς Μ. Ἑβδομάδος ὁ κ. Χουρ-
μούζιος τοὺς ἔχει ντύσει μὲ μιά σοβα-
ρὴ καὶ σεμνὴ μουσικὴ γεμάτη μυστικι-
σμό κ' εὐσέβεια. Συναιστοῦμε τὸ τρο-
πάριο τῆς Κασσιανῆς, ἀργό καὶ σύν-
τομο, καθὼς καὶ τὸν «Ἥλιον κρύ-
ψαντα».

9ον) **Τριώδιον.** Περιέχει τὴν ἀκο-
λουθία τοῦ Τριωδίου ἀπὸ τὸν Ἑσπε-
ρινὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου καὶ
Φαρισσαίου μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν
Βαΐων. Στὸ τέλος, σὲ παράρτημα, βάζει
τοὺς ὕμνους πού ἐπαναλαμβάνονται
τὶς Κυριακὲς τοῦ Τριωδίου δηλ. «Τῆς
μετανοίας ἄνοιξον» τὰ τοῦ Μεγάλου
Ἀποδείπνου, τὰ Μ. Προκείμενα καὶ
τὸν Ἀκάθιστον ὕμνον. Τὰ καλύτερα
κομμάτια τοῦ τόμου αὐτοῦ, κατὰ τὴ γνώ-
μη μας, εἶναι τὸ «Ψυχὴ μου, ψυχὴ μου»

«Τῆς μετανοίας» εἰς βαρὺν, τὸ λογι-
κώτατα συντομευμένο «Τῆ ὑπερμάχῳ»
καὶ τὸ «Τὴν ὠραιότητα» ποῦνε τὸ πιὸ
ῶμορφο ἀπ' ὅλα ὅσα γράφτηκαν μέ-
χρι σήμερα.

10ον) **Πεντηκοστάριον.** Περιέχει ὅ-
λες τὶς Ἀκολουθίες ἀπὸ τὴ νύχτα τοῦ
Καλοῦ λόγου ἴσαμε τὴν Κυριακὴ τῶν
Ἀγίων Πάντων.

Σ' αὐτὸ τὸν τόμο ξεχωρίζει ὁ Κα-
νὼν τοῦ Πάσχα γιὰ τὴν ἱεροπρεπῆ κ'
ἐνθουσιαστικὴ μουσικὴ του, τὰ στιχηρὰ
«Πάσχα ἱερὸν» καὶ τὸ Δόξα «Ἀνα-
στάσεως ἡμέρα» κ.λ.π. Αὐτὸ εἶναι σὲ
ἀμυδρὰ σκιαγραφία καὶ μεγάλῃ συν-
τομία τὸ δεκάτομο ἔργο τοῦ Κυπρίου
Μουσικοῦ πού ὡς ἐπιστέγασμά του
θᾶχει σὲ λίγο καὶ τὸ Μεγάλο Θεωρη-
τικὸ του, Καταπληχτικὸ τὸ ἔργο του
καὶ σὲ ποσὸ καὶ σὲ ποιό. Δὲν ἔχω
καμμιά ἀμφιβολία πὼς ἡ Ἱστορία τῆς
Βυζ. Μουσικῆς θ' ἀφιερῶσει μιά μέρα
τὶς καλύτερες τῆς σελίδες γιὰ τὸν Κύ-
πριο Μουσικό, γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ σεμνύ-
νεται καὶ τὸ μικρὸ μας νησί. Ἀλήθεια,
στὸ σοφὸ μουσικὸ μας, ἔχει ἀπὸ τὸρα
κρατηθεῖ ἡ πιὸ περιβλεπτὴ θέση μέσα
στὸ Ἐθνικὸ πάνθεο τῶν Ἑλλήνων
μουσικῶν.

ΣΩΖΟΣ Κ. ΤΟΜΠΟΛΗΣ

Τοῦ Βυζ. Τμήματος Ἐθνικοῦ Ὁδείου
Πρωτοψάλτης Φανερωμένης.

HAN RYNER

ΟΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ

ΤΕΣΣΕΡΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΣΘΕΝΗ, ΓΙΟΥ ΤΟΥ ΑΝΤΙΣΘΕΝΗ

Παραθέτουμε παρακάτω μιὰ μελέτη τοῦ γνωστοῦ ποιητῆ, κριτικοῦ καὶ ἑλληνοστῆ κ. **Phileas Lebesgue** γιὰ τὸν **Han Ryner**. Πρωτοδημοσιεύτηκε τὸ 1918 στὸ περιοδικὸ «Γράμματα» τῆς Ἀλεξάνδρειας στὸ φυλλάδιό ἀρ. 39 σ. 759—762 μὲ τὸν τίτλο «**Han Ryner** μυθιστορηματογράφος, διηγηματογράφος φιλόσοφος».

«Ὁ **Han Ryner**—ποῦ τ' ἀληθινὸ τοῦ ὄνομα εἶναι **Henri Ner**—ἀξίζει νὰ χαιρετιστεῖ σὰν μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ εὐγενεῖς, τὶς πιὸ ψηλές, τὶς πιὸ ψελκτικές μορφές τῆς ἀνήσυχης ἐποχῆς μας. Ἀνάμεσα σὲ μιὰ κοινωνία ἡδονικῆ, ἐγωστρία, παραδομένη σ' ὅλες τὶς ἀπληστίες ὅπως σ' ὅλες τὶς ὑποκρισίες, ἦρθε νὰ στήσει τὸ παράδειγμα μὴς φτωχικῆς κι ἀγνῆς ζωῆς· σ' ἕνα κόσμῳ μπλαζέ, ὅπου οἱ καλλιτέχνες δὲν καταφέρνουν νὰ γίνουν φημισμένοι μὲ ἄλλο τρόπο παρά ἐξάπτοντας τὸ αἰσθησιακὸ ρίγος, ἀπόδωσε στὴ Σκέψη τὸν ἀληθινὸ τῶν ρόλο· παλινὸρθωσε τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ Πνεύματος. Ἡ ἀποξήρανση τῶν ψυχῶν δὲν ἔκανε ὥστε ἡ δικὴ τοῦ νὰ κάνει ἀπόλυτα φορεῖο τῆς τὸ θρησκευτικὸ αἰσθημα· μὰ πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἀπληστος στὸ φῶς καὶ στὴν ἀρμονία. αἰσιάνθηκε ὅτι τὸ Δόγμα ἦταν ἐχθρὸς τόσο ὅσο καὶ τὸ Ψέμα, γιὰτι οὔτε ἡ Ζωὴ οὔτε τὸ Μυστήριον δὲν ἀφήνονται νὰ φυλακιστοῦν, καὶ κατάλαβε ὅτι ἡ ἀληθινὴ ἀνθρώπινη εὐτυχία βρισκόταν στὴν ἀρχέγονη κατέχτηση τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ. Ἐπειδὴ ἔχει μάθει ν' ἀγαπᾷ τὴν Ἀλήθεια, τὴν Καλοσύνη, τὴν Ὁμορφίαν γι αὐτὲς τὶς ἴδιες κι ὄχι γιὰ τὶς ὠφέλειες· ποῦ μποροῦν νὰ πραγματοποιηθοῦν μὲ τὴ βοήθειά τους, εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πνευματικὸς ὀδηγητῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας, καὶ καθένα ἀπὸ τὰ βιβλία τοῦ σημεῖωσε μιὰ νέα ἀνάβαση.

Μπορεῖ γιὰ τοῦτο νὰ πεῖ κανένας ὅτι περιορίστηκε στὸ νὰ ὑποκαταστήσει τὸν ἠθικὸ καὶ φιλοσοφικὸ τοῦ τύπο στοὺς συνηθισμένους τύπους, ποῦ τὸ φάδι τους τριβεται ἀπὸ τὸ σκεπτικισμὸ; Ὁχι! Ὁ **Han Ryner** δὲν μπορεῖ νὰ δεχτεῖ κανένα περιορισμὸ ἀπὸ πάνω. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ Ἐλευθερία, σ' ὅ,τι οὐσιῶδες ἔχει ἡ ἀκατάπυστη δημιουργία.

Οἱ δοκιμασίες μὴς τραχιᾶς ζωῆς, πολεμώντας ἐναντίο τῶν ὑποκριτῶν, τὸν ὀδήγησαν στὴ Σοφίαν· μιὰ ἐξαιρετικὴ πολυμάθεια συμπλήρωσε τὸ ὑπόλοιπο. Ἀποκαρδιωμένος ἀπὸ τὸ θέαμα τῶν κοινωνικῶν δυστυχιῶν, πῆγε πρῶτα στὸν Ἐπίχτητο· μὰ εἶναι μιὰ χαρὰ ἡρεμῆ καὶ γεμάτη φῶς ποῦ ἐποφθαλμιοῦσε μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς ὑπαρξῆς του. Ὁ νεο-στωϊκισμὸς τοῦ **Han Ryner** γεννήθηκε ἀπ' αὐτὴ τὴν παράξενη ἀνάγκη νὰ χύσει σὲ μιὰ εἰδωλολατρικὴ σκέψη τὴν ἀπέραντη τρυφερότητα ποῦ ἔκανε τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ. Γι αὐτὸν εἶναι στὴν ἴδιαν τῆς Ὁμορφίας ποῦ πρέπει ν' ἀναφέρονται ἀκόμη κ' οἱ ἠθικὲς ἀξίες, καὶ ὁ ὑπέροχος πυθαγορισμὸς του, βουτηγμένος στὸ Χριστιανισμὸ, δὲ σημαίνει τίποτε ἄλλο. Κατ' αὐτὸν ἡ ἐσωτερικὴ ἀρχιτεκτονικὴ δὲν θὰ ἤξαιρε νὰ ὑπακούσει σ' ἄλλο νόμο ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ὑλικῶν τύπων· εἶναι γι αὐτὸ ποῦ τὸ πάθος τῆς μεταφυσικῆς δὲν τον ἐμποδίζει καθόλου νὰ μείνει ποιητῆς. Δὲ μεταχειρίζεται τὶς ἰδέες ἀλιώτικα ἀπὸ ὅτι ὁ ζωγράφος μεταχειρίζεται τὰ χρώματα ἢ ὁ γλύπτης τὶς σωματικὲς περιμέτρους. Εὐχαριστιέται νὰ δένει καὶ νὰ λύνει τοὺς ἀρμονικοὺς τῶν χορῶν, νὰ θεᾶται τὰ παιγνίδια τοῦς μέσα στὸ φῶς. Κι ἀληθινά, νά! μιὰ στάση ποῦ μόνην μπορεῖ νὰ ἐπιτρέψει ἕνα πολιτισμὸ φτασμένον στὰ σύνορα τῆς κατὰπτωσης, ἀρκετὰ ἐξευτελισμένον ἀπὸ τὴν καθαρὴ πρᾶξη γιὰ νὰ κοιτάζει ξεχωριστὰ τὶς μυστικὲς ἐνέργειες ποῦ ὀροῦν. Ἀπ' ἐδῶ ξεκινᾷ ἡ πνευματικὴ νοσταλγία ποῦ κάνει τὸν **Han Ryner** νὰ καταφεύγει μεταξὺ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων στὴ γελαστὴ καὶ φωτεινὴ ἀτμόσφαιρα τῆς Ἑλλάδας. Καταγόμενος ἀπὸ αἶμα ἰβηρικὸ καὶ βόρειο συγχρόνως, ποῦ ὅπως λέν οἱ βιογράφοι τοῦ γεννήθηκε τὸ 1862 στὸ Ἀλγέριον, ἦταν οχεδὸν προορισμένος ἀπὸ τὸν ἀταβισμὸ τοῦ νὰ ἐνώσει τὴ ρεαλιστικὴ ἐφαρμογὴ τῶν Βορείων μὲ τὴν παθητικὴ εὐφυΐα τῶν μεσογείων φυλῶν. Αὐτὸς ὁ ἔνοστιχος ρεαλισμὸς τὸν ἔκανε εὐτυχῶς νὰ γίνῃ ἕνας ἀπλὸς ρήτωρ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ καθόρισε ἀκριβῶς τὸν πνευματικὸ τοῦ προορισμὸν».

PHILEAS LEBESGUE

Βιβλίο Πρώτο

Κεφ. Ι.

Ἐγώ, Ἀντισθένης ὁ νόθος, πού μερικοί μέ ὀνομάζουν—γιά τὸ ὁποῖο καυχῶμαι—Ἀντισθένη τὸ σκύλλο, μάζεψα ὅταν ἤμουνά νέος τοὺς διαλόγους τοῦ Σωκράτη. Στὰ γηρατειά μου τοὺς βάζω τώρα σὲ τάξη καί τοὺς χωρίζω σὲ τέσσερα βιβλία. Ὅπως, ὅταν δὲ θὰ ζῶ πιά γιά νὰ τοὺς ἐπαναλαβαίνω, διαβάζοντας καί σχολιάζοντάς τους οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ μαθαίνουν τί εἶπε ὁ ἀσύγκριτος αὐτός ἄνθρωπος.

Κι' ἄλλοι ἔχουν δημοσιεύσει παρόμοια ἔργα, δηλ. ὁ Ξενοφῶν, ὁ Αἰσχίνης, ὁ Φαίδων, ὁ Εὐκλείδης κι' αὐτὸς ὁ Ἀριστοκλῆς ποῦκανε διάστημα τὸ ἐπώνυμό του Πλάτων, μὰ προτιμῶ νὰ τὸν ὀνομάζω αὐτὸ τὸν τελευταῖο: Σάθωνα. Ὅλοι ὁμῶς ἔχουν διαστρέψει τὴν πραγματικὴ διδασκαλία τοῦ Σωκράτη.

Ὁ ἀξιαγάπητος Αἰσχίνης, γεμάτος ἀπὸ καλὴ θέληση, ἔγραψε πολὺ ἀργά, χωρὶς σημειώσεις καί μὲ ἀδύνατο μνημονικὸ, τὰ λόγια τοῦ δασκάλου. Τα ἀπομνημονεύματά του: ἀποξεραμένα λουλούδια πού ἡ μυρωδιὰ τοὺς ἔχει ἐξατμισθεῖ. Κεῖνοι πού δὲν θὰ γνώριζαν τὸ Σωκράτη παρὰ ἀπὸ τὸν Αἰσχίνην, θὰ ἔπαιρναν τὸ Σωκράτη γιά ἕνα ἀγαθὸ μέτριο ἄνθρωπο. Ὁ γλύπτης πού δουλεύει ἀργά ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ μοντέλου του, κινδυνεύει νὰ μᾶς δώσει τὸ δικό του πορτραῖτο. Στὸν Αἰσχίνην ὁ Σωκράτης χάνει ἀπ' τὰ χαρακτηριστικά του τὰ πιὸ φανερά καί τὰ πιὸ ἔντονα: τίποτε λογουχάρη πού νὰ θυμίζει τὴ γνωστὴ εὐγλωττία του.

Ὁ Φαίδων καί ὁ Ξενοφῶν δὲν ἔχουν οὔτ' αὐτοὶ καμμὶ φιλοσοφικὴ πνοή. Ποτές δὲν μπόρεσαν νὰ ἐννοήσουν στό βάθος τοῦ τὸν δάσκαλο. Ἐ-

πειτα κι' αὐτοὶ ἔχουν γράψει ἀργά, κι' ἔχουν μεταφέρει κακά, ὅσα κακά ἐκάλυβαν καί κακὰ ἐκράτησαν.

Ἐξ ἄλλου, ὁ Ξενοφῶν ἔχει φαμπρικάρει τὰ **Ἀπομνημονεύματά** του γιά νὰ ὑπερασπίσει τὴ μνήμη τοῦ Σωκράτη ἐνάντια στοὺς παράφρονες πού τὸν εἶχαν καταδικάσει. Θέλησε νὰ ἀποδείξει πῶς ὁ Σωκράτης ὑπάκουε στοὺς νόμους καί πῶς ἡ καταδίκη του ἦταν παράνομη. Μὰ—ἡ ἀλήθεια καί ἡ φιλοσοφία ἀπαιτοῦν νὰ τὸ φωνάξουμε—ὁ Σωκράτης καταδικάστηκε σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους. Κάθε εἰλικρινὴς ἄνθρωπος θὰ τὸ ἀναγνωρίσει. Κάθε πραγματικὸς φιλόσοφος θὰ θάνη εὐτυχῆς νὰ τὸ ἀναγνωρίσει. Ἐτσι ὁ θάνατος τοῦ Σωκράτη καταδικάζει ἀκριβῶς τὸ νόμο καί τὴν πολιτεία. Ὁ Ξενοφῶν, ψεύτης ὅπως ἕνας στρατιώτης, ἀποδίδει στό δασκάλό του χίλιες ὀνειδίες πού θὰ κινούσαν τὴν ἀγανάκτηση τοῦ Σωκράτη ἂν μποροῦσε νὰ τὲς μάθει, καί πού θὰ τὸν ἔσωζαν ἀπὸ τὸ «κῶνιον» ἂν ἦταν ἄξιος νὰ τὲς ἀποδεχτεῖ.

Οἱ ψευτιές τῶν Ἀπομνημονευμάτων δὲν εἶναι πάντα ἀπεχθεῖς. Πολλές εἶναι γελοῖες. Στὸ τρίτο βιβλίο του, ὁ Ξενοφῶν βάζει τὸ Σωκράτη νὰ μιλάει γιά τὸς Μυσοὺς καί τοὺς Πισίδες. Ὁ Σωκράτης διδάσκει τὰ παράξενα χαρακτηριστικά τῶν χωρῶν πού κατοικοῦν οἱ λαοὶ αὐτοὶ καί ἀκόμη γιά τὸν τρόπο πού κάνουν τὸν πόλεμο. Νὰ, πράματα πού ἀρέσουν ὑπερβολικὰ στὸν τυχοδιώκτη καί φιλοπόλεμο Ξενοφῶντα. Νὰ πράματα πού ἀγνοοῦσε εὐτυχῶς ὁ γαλήνιος, ὁ οἰκιακὸς καί εἰρηνικὸς Σωκράτης. Καί σίγουρα, ἂν κανένας τοῦ τὰ διηγείτο, ὁ Σωκράτης δὲ θὰ ἔδειχνε τὸ ἐλάχιστο ἐνδιαφέρον σὲ τόσο ἐπιπόλαιες ὁμιλίες. Ἄν ὑπῆρχε δικαιοσύνη ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες, θὰ ἔλεγαν γιά παροιμία: ψεύτης σὰν τὸ Ξενοφῶντα. Ἐχει δημοσιεύσει κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα κάποιου Θεμιστογένη τοῦ Συρακουσίου μιὰ μεγάλην ἀφήγηση τῆς «καθόδου τῶν μυρίων», ὅπου δίνεται στὸν Ξενοφῶν-

τα, γιόν του Γρύλλου, ένας κύριος ρόλος. Ἄλλὰ ὁ Ἐφόρος, πού ἔγραψε τήν ἴδια ἱστορία μέ τρόπο ἀληθινό, δέν ἀναφέρει ποτέ τόν Ξενοφῶντα πρὶν ἀπό τὸ φτάσιμο στό Σεύθη, βασιλιά τῆς Θρόκης, καί βεβαιώνει πῶς σ' ὅλη τὴ διάρκειά τῆς «ἀναβάσεως», ἦταν μιά μονάδα χσμένη στή μυριάδα.

Πιθανὸ κανένας νὰ ἐκπλαγεῖ γιὰ τὴν αὐστηρότητά μου γι αὐτὸν τὸν Ξενοφῶντα πού μέ ἐγκωμιάζει στό βιβλίο του «*Συμπόσιο*». Ἐπαινώντας με μ' ἀλήθεια, ὁ Ξενοφῶν ἔχει κάνει χωρὶς ἀμφιβολία, τὸ μόνο πράμα γιὰ τὸ ὁποῖο μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸν ἐπαινέσει. Μὴ ἐπικρίνοντάς τον ὅταν πρέπει, θὰ τοῦ ἔκανα ἀδικία, ὅπως αὐτὸς θὰ μοῦ ἔκανε ἀδικία, ἂν δέν μ' ἐπαινοῦσε. Ἄν τοῦ ἀνταπέδῃς τούς ἐπαινούς, θὰ ἔπαυα νὰ τοὺς ἀξίζω. Εἴτε τὸν ἐπαινοῦν εἴτε τὸν μέμφονται, ὁ Ἀντισθένης ὁ νόθος μένει πάντα ἀψευδής. Ἀκόμη πληρώνοντάς τον μέ μιάν ἀλήθεια, κανένας δὲ θὰ μποροῦσε νὰ φημιστεῖ πῶς γόρασε μιά ψευτιά ἀπὸ τὸν Ἀντισθένη τὸ σκύλλο.

Ὁ Εὐκλείδης ἔκανε τὸ Σωκράτη ἕνα συζητητὴ μέ πιο πολλὴ διαλεκτικὴ ἀπὸ συνείδηση. Ἄν διαβάσεις τὸν Εὐκλείδη, θὰ νομίσεις πῶς ὁ Σωκράτης γεννήθηκε στὰ Μέγαρα καί ἔμαθε τὴν «ἐριστικὴν» ὑπὸ τὸν Εὐκλείδη, παιδαριώδη ἐριστικό.

Τοὺς ἀνίκανους ἢ ψεῦτες αὐτοὺς ὀπαδοὺς, ὀφείλω νὰ τοὺς παραδεχτῶ σάν ἐχθροὺς Ἐκείνου, πού γιὰ ν' στεφαναωθοῦν ἀπὸ τὸ θάνατό του καὶ τὴ δόξα του τὸν ὀνομάζουν ὑβριστικά καὶ δάσκαλό τους.

Ὁ χειρότερος ὅμως ἀπ' ὄλους τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Σωκράτη δέν εἶναι αὐτὸς ὁ Ἀριστοκλῆς, γιὸς τοῦ Ἀριστωνά πού ἐπονομάστηκε Πλάτων γιὰ τὸ πλάτος τοῦ μετώπου του, ρυτιδωμένο σάν ὄστρακο κοχλία; Ὅσο γιὰ μένα ὅταν μιλῶ γι' αὐτὸν τὸν κακόπιστο συζητητὴ, τὸν ὀνομάζω εὐχαρίστως

Σάθωνα γιὰ τὸ μεγάλο ἀριθμὸ νέων πού τοὺς ἦταν ἐραστής⁽¹⁾.

Ὅτι ὁ Σάθων εἶναι ψεύτης, τὸ ἀναγνωρίζει γελώντας κι' ὁ ἴδιος μερικὲς φορές. Τὸν ἔχω ἀκούσει πολλές φορές—καὶ ἔχω καταγανακτήσει ἀπὸ μέσα μου—νὰ ἐπαινῆ αὐτὲς πού τὲς ὀνομάζει «σωτήριες ψευτιές». Καί ἐτόλμησε στό τρίτο βιβλίο τοῦ διαλόγου του «*Πολιτεία*», νὰ γράφει τὸ μισητὸ αὐτὸ «δόγμα». Ἄλλὰ τὰ πράματα πού φαινόντουσαν σωτήρια στὸν Σάθωνα, τὸν ψεύτη, κι αὐτὰ πού φαινόντουσαν σωτήρια στό Σωκράτη, τὸν ἀψευδῆ, σπάνια εἶναι τὰ ἴδια. Ἔτσι πού ὁ Σάθων χρησιμοποιεῖ τὸ Σωκράτη σὲ ἀπόψεις πού δέν ἔχουν τίποτε τὸ σωκρατικό, ποῦναι κάποτε μάλιστα ἀντι-σωκρατικές.

Εἶναι ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ζοῦσε ἀκόμη ὁ Σωκράτης πού ὁ Σάθων, ὁ ἀναιδὴς αὐτοῦς ἄνθρωπος, ἄρχισε νὰ ψεύδεται σχετικὰ μέ τὸ Σωκράτη. Ὁ καλὸς δάσκαλος ἀρνεῖτο νὰ λέγει: «Πόσα πράματα μοῦ ἀποδίδει ὁ νέος αὐτός, ἰοῦ ποτέ δέν ἔχω σκεφτεῖ!» Ἄν, μποροῦσε νὰ μαντέψει τί χρῆση θὰ ἔκανε τῆς οἰκειότητάς τους, πῶς θὰ τὴν ἐχρησιμοποιοῦσε γιὰ νὰ στηρίξει χίλια-δυὸ δόγματα ἂ ὠφελεῖ ἢ βλαβερά, θὰ τὸν εἶχε διώξει μέ τὴ βέργα του.

Βεβαία μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ σὲ μερικοὺς διαλόγους, ἰδιαίτερα στὴν *Ἀπολογία τοῦ Σωκράτη* ὅπως ὁ Σάθων τὴν ἔχει συντάξει, πολλὰ λόγια αὐθεντικά. Ὅσοι ἔχουν συναναστραφεῖ τὸ Σωκράτη ἀναγνωρίζουν αὐτὰ τὰ λόγια χωρὶς κόπο. Ἀπὸ τὸ γνωστὸ τους τόνο καὶ τὴ θαρραλέα ἡχηρότητα. Αὐτὲς τίς σπάνιες σιγαλὲς πού θὰ ἦσαν ὀροισιοτικές, ὁ Πλάτων τὲς χάνει καὶ τὲς πνίγει μέσα σ' ἕνα τέλμα

1) Ὁ Ἀντισθένης—ὅπως πολλές φορές θὰ τὸ δεῖ κανεὶς στό βιβλίο αὐτὸ—ἀπεχθάνετο τὸν Πλάτωνα. Τί θὰ διαβάσει κανεὶς, ἂν βρεθεῖ κομιὰ μέρα ὁ διάλογος σὲ τρία βιβλία πού εἶχε γιὰ τίτλον «Σάθων ἢ περὶ τοῦ ἀντιλέγειν», καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο κάνει μερικοὺς ὑπαινιγμοὺς στοὺς «Πραγματικούς διαλόγους».

ἀπό ψευτιές γλυκάλυμες. Καί μερικοί διάλογοι λένε ψέματα ἀπὸ τὴν πρώτη ὡς τὴν τελευταία λέξη κι' ἰδιαιτέρως, ὅπως θὰ τὸ δεῖ κανεὶς πιὸ μακριὰ στὴ σειρά του, αὐτὸς ποῦ, ψεύτης ἀπὸ τὸν τίτλο ὀνομάζεται **Κρίτων**.

Ἄν κανένας ἐκπλαγῆ γιὰ μερικές σκληρότητες τοῦ Ἄντισθένη τοῦ νόθου, ὁ Ἄντισθένης ὁ νόθος θὰ καταδεχθεῖ νὰ ἐξηγήσει: Μὲ λένε ἐπίσης— πρᾶμα τοῦ μὲ κάνει νὰ καυχῶμαι— Ἄντισθένη τὸ σκύλλο. Εἶμαι ὁ σκύλλος τοῦ Σωκράτη. Ἄγαπήσιν ἢ μισήσιν σὲ μένα τὸν πιὸ πιστό, τὸν πιὸ ἄγρυπνο, τὸν πιὸ ὀξυδερκῆ ἀπὸ τοὺς σκύλλους καὶ τὸν πιὸ ἀπαλλαγμένο ἀπὸ κάθε γελοία ντροπῆ. Δαγκάνω τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Σωκράτη. Καὶ τοὺς ἀναγνωρίζω κάτω ἀπὸ κάθε μεταμφίεση. Μὲ διπλὴ εὐχαρίστηση καὶ διπλὴ λύσσα, δαγκάνω κείνους ποῦ μεταμφιεσμένοι σὲ φίλους ἢ σὲ ὀπαδοὺς, ἔρχονται νὰ κλέψουν τὴν τροφή ποῦ αὐτὸς σκορπάει τόσο γενναϊὸδωρα σ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους γιὰ νὰ τὴν σκορπίσουν ἀφοῦ τὴ δηλητηριάσουν.

II κεφ.

Στὸ II κεφάλαιο ὁ Ἄντισθένης διακηρύττει πὼς θὰ πεί τὴν ἀλήθεια καὶ μόνον τὴν ἀλήθεια κι' ἂν ἀκόμα δὲν εἶναι εὐνοϊκῆ γιὰ τὸν ἴδιο. Ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν ἀλήθεια θὰ ἐπαναλάβει ἀκριβῶς τὰ ἴδια λόγια τοῦ Σωκράτη ὅπως Ἐκείνος τὰ εἶπε, ὅπου ὅμως διαφωνεῖ ὁ Ἄντισθένης θὰ προσθέσει ἢ διαφωνία του. Σημειώνει κιόλας μιά του διαφωνία, ποῦ τὴν εἶχε ἀναπτύξει καὶ πρωτίτερα στὸ διάλογο του «Σάθων ἢ περὶ τοῦ ἀντιλέγειν», ὅπου λέγει πὼς αὐτὸς πιστεύει πολὺ λιγώτερο στὴ διαλεκτικὴ παρὰ ὁ Σωκράτης. Γιατί, γράφει «κάθε προσπάθεια διαλεκτικῆ στηρίζεται ὑποχρεωτικὰ πᾶν σ' ἓνα ὀρισμὸ, καὶ κάθε ὀρισμὸς εἶναι ἀπατηλός. Ἀπὸ τὴ στιγμή ποῦ ἀντὶ νὰ ὀρίσεις ἓνα πρᾶμα μὲ τ' ὄνομά του, προσπαθεῖς νὰ τὸ προσδιορίσεις, τῶχεις κιόλας ὑποδείξει με ἄλλα ὀνόματα ἀπὸ τὸ δικό του, ἀντικαθιστᾷς τὸ ἀκριβὲς σημεῖο μὲ ἀνακριβῆ σημεῖα, συσχετίζεις καὶ συγχίζεις πρᾶματα ποῦ ἢ πραγματικότης διακρίνει καὶ χωρίζει».

Καὶ συνεχίζει τὴν ἀνάλυση τοῦ διαλόγου του «Σάθων».

III κεφ.

Στὸ III κεφάλαιο μᾶς διηγεῖται πὼς ἦταν μαθητὴς τοῦ Γοργία καὶ μιλάει γιὰ τοὺς σο-

φιστὲς τονίζοντας πὼς ἐχτὸς τὰ λάθη μερικῶν, οἱ σοφιστὲς ἀξίζουν τὴν εὐγνωμοσύνη κάθε πραγματικοῦ φιλοσόφου. Καὶ συνεχίζει:

Μᾶς ἔδειξαν (οἱ σοφιστὲς) τὸ δρόμο τῆς σοφίας. Ἐγκατέλειψαν τὲς μάταιες ἀναζητήσεις τῆς φυσικῆς γιὰ νὰ μελετήσουν τὰ ἀνθρώπινα ἦθη καὶ νὰ βροῦν κανόνες τῆς συμπεριφορᾶς. Ξεχάσανε τὰ ἄστρα γιὰ νὰ σκεφτοῦν γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ἢ γιὰ νὰ ἐπαναλάβω τὸν λιγάκι ὑπέροχο λόγο ποῦπε μιά μέρα μπροστὰ μου ὁ Ἴππίας «ἔχουν κατεβάσει τὴ φιλοσοφία ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ».

Κι' ὁ Σωκράτης ἐπίσης τοὺς ἀγαποῦσε. Σκεφτόταν μαζί τους πὼς ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ ὀσχολεῖται παρὰ μ' ἀνθρώπινα πρᾶματα. Ἀπάνω ἀπὸ τὲς ἰδιαιτέρες τέχνες, γεωργία, ἀρχιτεκτονικῆ, ὑφαντικῆ, ναυτιλία, ἰατρικῆ, ἄπάνω ἀπ' ὅλες τὲς ἐργασίες ποῦ χρησιμεύουν στὴ διατήρηση τοῦ σώματος, ἔβαζε τὴν τέχνη νὰ εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος καὶ νὰ κάνει κάθε τι γιὰ νὰ μεγάλωνει καὶ εὐδοκίμει ὅ,τι ἄνθρωπο ἔχομε μέσα μας. Αὐτὴ ἡ τέχνη εἶναι ἀκριβῶς ἡ σοφιστικὴ ἢ ἡ φιλοσοφία. Καὶ ὁ Ξενοφῶν θυμήθηκε μὲ ἀκριβεία ὅταν στὸ τέταρτο βιβλίον τῶν Ἀπομνημονευμάτων γράφει πὼς ὁ Σωκράτης ὀνομάζει τὴ σοφιστικὴ τὴν πιὸ ἔμορφη τῶν ἐπιστημῶν, μιὰν τέχνη ἀληθινὰ βασιλικῆ.

Ἡ μεγάλη ἀρετὴ τῶν σοφιστῶν καὶ ἡ πραγματικὴ αἰτία γιὰ τὴν ὁποία τὰ πιὸ ἀξιοκαταφρόνητα ὄντα προσποιοῦνται πὼς τοὺς περιφρονοῦν, εἶναι ποῦ ἀφοῦ ἔχουν ἐγκαλέσει τὴν πολιτεία μπρὸς στὸ δικαστήριον τῆς φύσης, ἔχουν ἀκούσει τὴ φύση νὰ καταδικάζει τὴν πολιτεία καὶ τὴν πατρίδα. Ὁ Σωκράτης εἶναι ἓνας σοφιστῆς, ὁ μεγαλύτερος κι' ὁ καλύτερος ἀπ' ὄλους. Μονάχα ποῦ δὲν χρησιμοποίησε τὲς διες λέξεις ὅπως οἱ ἄλλοι. Ἄντι **πολιτεία** λέγει ὁ **γραπτὸς νόμος**: ἀντὶς **φύση** λέγει ὁ **ἄγραφος νόμος**. Περιφρονεῖ τόσο τὸ γραπτὸ νόμον ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν ἄγραφο ὅπως ἔλοι οἱ σοφιστὲς, οἱ ἄξιοι αὐτοῦ τοῦ ὠραίου ὀνόματος, περιφρο-

νοῦν τὴν πολιτεία ἀπ' ἀγάπῃ πρὸς τὴ φύση. Ἄλλὰ ἔχω ἀναπτύξει πλατεῖα αὐτὰ τὰ πράγματα στὸ βιβλίου μου *οἱ Σοφιστές*.

Τὶ κακὴ πίστη στὸν Ξενοφῶντα καὶ στὸ Σάθωνα! Σὲ πολλὰ μέρη τῶν βιβλίων των βάζουν τὸ Σωκράτη νὰ ἐπαινεῖ τὸ νόμο καὶ τίποτε δὲ δείχνει πὼς πρόκειται γιὰ τὸν ἄγραφο ποῦ ὁ χειρότερος του ἐχθρὸς εἶναι ὁ γραπτὸς νόμος. Ἔτσι, ἀκόμη κι ὅταν μεταδίδουν αὐθεντικὰ λόγια ξέρουν μὲ μιὰ μικρὴν ἀφαίρεση ἢ μιὰ ἐλαφρὴ πρόσθεση νὰ κάνουν κι αὐτὴ τὴν ἀλήθεια νὰ ψεύδεται· τὴν κάνουν νὰ λέει τὸ ἀντίθετο ἀπὸ κεῖνο ποῦ ἔλεγε. Κι αὐτοὶ οἱ ἄθλιοι τολμοῦν νὰ ἰσχυρίζονται πὼς εἶναι ὁπαδοὶ τοῦ Σωκράτη τοῦ ἀψευδοῦ.

Ὁ Ξενοφῶν εἶναι πρὸ πάντων ἔνοχος βλακείας. Ὑποψιάζομαι πὼς τίποτε δὲν ἔχει καταλάβει ἐξὸν ἀπὸ τὶς θαυμαστὲς τέχνες τοῦ σκοτώματος τοῦ κυνηγιοῦ καὶ τοῦ πολέμου. Ἄλλὰ τί νὰ πéis γιὰ τὸ Σάθωνα; Αὐτὸς καταλάβαινε. Τό φῶς μποροῦσε νὰ σκορπιστεῖ πίσω ἀπὸ τὸ πλατὺ του μέτωπο, ποῦ ἦταν λεῖο καὶ καθαρό στὴν ἐπιφάνεια τὸν καιρὸ τοῦ Σωκράτη, ρυτιδωμένο τώρα σὺν ὄστρακο κοιλία. Ἄλλὰ υἱοθέτησε τὲς γνώμες τοῦ Ἡράκλειτου ποῦ τὲς γνώρισε ἀπὸ τὸν Κρατύλο καὶ τὲς γνώμες τοῦ Πυθαγόρα ποῦ ὁ Ἐρμογένης τοῦ τὲς διδάξε. Ὁφείλει πολλὰ πράγματα ἐπίσης στοὺς δυὸ κωμικοὺς ποιητὲς, Σώφρονα καὶ Ἐπίχαρμο. Ὁ μέγας αὐτὸς λεηλάτης πῆγε νὰκούσει τὲς ἀερολογίες τῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου. Ὅλα τὰ ποτὰ τῆς Ἑλλάδας, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας τὰ ἀνακάτεψε μὲ τὰ νερὰ τοῦ Νεῖλου. Καὶ ἀποδίδει τὸ φοβερὸ αὐτὸ ἀνακάτεμα στὸ Σωκράτη ποῦ ἀγανακτεῖ, ἂν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀγανακτεῖ στὰ Ἠλύσια πεδία, πρᾶμα ποῦ ἀγνοῶ.

Ὅσο γιὰ μένα καυχῶμαι ποῦ ἔχω ἀκούσει στὴ νεότητά μου δυὸ ἀπὸ τοὺς καλύτερους σοφιστὲς. Μὰ δὲν ἀνακατεύω τὲς διδασκαλίαις τους καὶ δὲν θὰ ἀποδώσω στὸ Σωκράτη τοῦ

δήμου τῆς Ἀλωπεκῆς ὅ,τι ἔμαθα ἀπὸ τὸν Γοργία τὸ Λεοντῖνο. Ἄλλωστε εἶδεν κἀνὼ τὴν ἀδικίαν νὰ μεταχειριστῶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τὴ μνήμη τῶν δυὸ ἄνισων αὐτῶν ἀνθρώπων. Ξέρω πὼς ὀφείλω χίλιες φορές περισσότερα στὸ Σωκράτη παρὰ στὸ Γοργία. Ὁ Γοργίας ἦταν ἀξιοθαύμαστος γιὰ τὴν πειστικότητα του καὶ γιὰ τὴ γνώση τῶν ἠθικῶν ἀληθειῶν, ὅσο κανεὶς δὲν εἶχε ἀκούσει τὸ Σωκράτη. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποῦ ἄκουσα τὸ Σωκράτη δὲ θέλησα πιά ἄλλο δάσκαλο. Δὲν ἤμουν τότε ὁ γέρος ὅπως ἀρέσκεται νὰ μὲ λέει ὁ Σάθων, ποῦ κάνει γέρους τοὺς ἄλλους φιλόσοφους ὅπως μιὰ γυναῖκα τὲς ἀντεράστριες τῆς Παρ' ὅλη τὴ νεότητά μου, εἶχα κιόλας μερικοὺς ὁπαδοὺς. Τοὺς ἀπέπεμψα λέγοντας τοὺς: «Ὅταν μιὰ ἐποχὴ ἔχει τὴν εὐτυχία νὰ κατέχει ἓνα Σωκράτη μόνον αὐτὸν ἀρμόζει νὰ ἀκούει κανεὶς».

Ὅσο ζοῦσε ὁ Σωκράτης δὲ δέχτηκα πιά ὁπαδοὺς. Σ' αὐτοὺς ποῦ ἐρχόντουσαν σὲ μένα νὰ μάθουν τὴν ἀλήθεια καὶ τὰ καλὰ ἤθη τοὺς ἔλεγα: «Ἐλάτε νὰ μάθετε μαζί μου ἀπὸ κεῖνον ποῦ μὲ διδάσκει· τὸ νερὸ εἶναι πιὸ δροσερὸ καὶ πιὸ ὑγιεινὸ, ὅταν τὸ πίνει κανεὶς ἀπὸ τὴν πηγὴ».

Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ κατοικοῦσα στὸν Πειραιᾶ. Ἐκανα κάθε πρωτὶ ἓνα δρόμο σαράντα σταδίων γιὰ νὰ ἔρχομαι νὰκούω τὸ Σωκράτη. Δὲ γύριζα σπιτί μου παρὰ τὴ νύχτα. Μόλις ἔφταν ἔγραφα ὅ,τι εἶχα ἀκούσει τὴν ἡμέρα. Πρωτὶ καὶ νύχτα, στὸ δρόμο σκεφτόμουνα τὰ λόγια τοῦ Σωκράτη. Γιατὶ τὰ λόγια τοῦ Σωκράτη εἶχαν μιὰν ὁμορφιά ἀνεξάντλητη. Μπορῶ νὰ πῶ πὼς ζοῦσα μέρα καὶ νύχτα μὲ τὸ Σωκράτη, ὅπως μιὰ ἐρωμένη πιστὴ μὲ κεῖνον π' ἀγαπάει. Ὅταν τὸ σῶμα μου ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὸ σῶμα του, τ' αὐτιά μου ἄκουαν πάντα ὄχι μόνον τὰ λόγια του, μὰ καὶ τὴ φωνὴ του. Συχνὰ τὰ χεῖλή μου χαμογελοῦσαν γιατί τὰ μάτια μου νόμιζαν πὼς τὸν ἔβλεπαν.

(μεταφρ.) ΣΟΛ. ΜΙΧΑΪΛΙΔΗΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Κάποτε έπικρατούσε ή πρόληψη πώς ή δημοτική δέν μπορούσε νά χρησιμοποιηθεί άνετα γιά κόθε χρήση, γιανί δέν είχε τάχα τόν πλούτο και την εύλυγισία της καθαρεύουσας! Κ' έτσι περιόριζαν τή δημοτική στήν ποίηση. Ύστερώτερα την άφησαν και σ' άλλα λογοτεχνικά είδη, μά εξακολουθούσαν πάντα οί πολλοί νά μη της συχωρούν καμιά επέμβαση στα έπιστημονικά έργα. "Αί όλα κι όλα, μά ή έπιστήμη πρέπει νά γράφεται στήν «ύψηλή» γλώσσα—άδιάφορα άν έτσι ή έπιστήμη καταντούσε *terra incognita* στόν ελληνικό λαό. Σιγά όμως διώνχεται ή καθαρεύουσα κι από τό τελευταίο της αυτό προτώργιο πού τό καταχτά θριαμβευτικά ή δημοτική. Στα τελευταία τέκα χρόνια προχώρησε τόσο πολύ ή χρήση της δημοτικής έπιστημονικά έργα κάθε είδους, ώστε δέν υπάρχει άμφιβολία πώς, άν γινόταν μιά στατιστική ή πώσα βιβλία γραφήκανε ετή δημοτική και πώσα στήν καθαρεύουσα κατά τό διάστημα αυτό, ή δημοτική θά φαινόταν τεράστια δυναμωμένη, ένώ ή καθαρεύουσα φθίνει «βραδέως μέν άλλ' άσφαλώς». Άλλά προπάντων από άποψη ποιητική τά βιβλία πού γράφονται στή δημοτική είναι ό,τι καλύτερο έχει νά δείξει ι στό πνευματικό πεδίο ή σύγχρονη Έλλάδα. Γι αυτό, όταν ύστερ' από χρόνια λείψει πιά ολοκληρωτικά τό σκελετωμένο φάσμα της καθαρεύουσας, οί ιστορικοί της εξέλιξης της ελληνικής γλώσσας θά σταθούν με σεβασμό στα θαρραλέα αυτά βήματα πού κάνει τώρα ή δημοτική.

Άξίζει όμως νά προσέξουμε πολύ την εύ, ύτατη—πού πάει ά γίνει άποκλειστική—χρήση της δημοτικής στα φιλοσοφικά συγγράμματα. Πρωτότυπα έργα, μεταφράσεις από ξένους και άρχαίους πορουσιάζονται τώρ σέ μιά κανονική δημοτική, και γίνονται έτσι ζωντανώτερα, πιό παραστικά, πιό άληθινά, και φέρνουν επίδραση ούσιαστική και πλαισιό. Άναφέρω ξεχωριστά δυό, την «Είσαγωγή στή Φιλοσοφία» του κ. Χ. Θεοδωρίδη (Άθήνα 1953) και την «Άριστοτέλους Πρώτη Φιλοσοφία—Τά μετά τά φυσικά» είσαγωγή και έρμηνεία του κ. Κ. Δ. Γεωργούλη (Θεσσαλονίκη 1935). Είναι και τά δυό βιβλία βασικά γιά τή φιλοσοφική κίνηση στήν Έλλάδα, γι αυτό πρέπει νά προσεχτούν περισσότερο. "Ομως έγω δέ θά τά εξέτάσω έδώ αυτά καθαυτά, ως έργα φιλοσοφικά, αλλά γιά τή γλωσσική τους σημασία μονάχα,

Ή Είσαγωγή στή Φιλοσοφία σκοπό έχει νά «μάς βοηθήσει νά κάνουμε την πρώτη γνωριμία με τή φιλοσοφία, νά μάθουμε τό περιεχόμενό της, τό προβλήματά της και τά μέσα πού μεταχειρίζεται γιά νά τά λύσει». Καταλαβαίνει λοιπον καθέννας πόσο βαθύ αλλά και λεπτό σύγκαира, πόσο μεγάλο αλλά και καθορισμένο είναι τό έργο της είσαγωγής στήν έπιστήμη των έπιστημών, όπως χαρακτηρίζουν τή φιλοσοφία. Άλλά και κατολοβαίνει καθένας τί πλούσια γλώσσα, εύλύγιστη, παραστατική, λεπτοδούλεφτη χρειάζεται γιά νά έκφραστεί καθαρά, πιστά ή φιλοσοφική σκέψη των αιώνων. Κι όμως ή δημοτική—ή φτωχή κι άκατέργαστη, όπως τή συκοφάντησαν οί έπιτήδειοι—έφερε σέ καλό τέλος τόν άθλο αυτό με τή σοφή δουλιά του κ. Θεοδωρίδη «Είσαγωγή στή Φιλοσοφία».

Τό έργο του κ. Γεωργούλη έχει ακόμα μεγαλύτερη σημασία, γιανί δίνει στή ζωντανή μας γλώσσα τό θεμελιακό γιά τή φιλοσοφία έργο του Άριστοτέλη την «Πρώτη Φιλοσοφία» ή, όπως έπικράτησε νά λέγεται, «Τά μετά τά φυσικά». Μάς φέρνει έτσι κατευθείαν στή μεταφυσική, στήν έπιστήμη πού έρευνά τις πρώτες άρχές και αιτίες και πού βγαίνει από τή σφαίρα του αίσθητου στό υπεραίσθητό, στήν καθορή διανόηση. Και βέβαια γιά ν' άποδοθεί με τό λόγο τό άφθονο και πυκνό αυτό διανοητικό ύλικό, χρειάζεται και γλώσσος άξια του, πού νά μπορεί νά τό παρουσιάσει σωστά, τέλεια. Κι ό ίδιος ό Άριστοτέλης άγωνίστηκε γι αυτό. Άντιγράφω από την είσαγωγή του κ. Γεωργούλη σ. ΧC: «ή ολότητα του συγγάμματος άπετελέστηκεν, όπως φαίνεται τόσο από την ζωντανότητα και μαχητικότητα του ύφους όσο και από την ριζοσπαστικότητα στή χρησιμοποίηση του γλωσσικού ύλικού, από ζωντανές προφορικές παραδόσεις: ό Άριστοτέλης παλαιόντας με την ούσία των φιλοσοφικών ζητημάτων χρησιμοποιεί τή γλώσσα με ύψιστη βιαιότητα: αυτό βέβαια είναι και άπόλυτα όρθο: γιανί μόνο όποιος άγωνίζεται γιά την εύρεση ίσοστάθμης προς τά πράγματα έκφρασης έχει τό δικαίωμα νά έφαρμόση στή γλώσσα έξαναγκασμό βιάζοντάς την νά αναπτύξη όλη της την άποδοτικότητα μιάς φυσικής όρμης: στό (βιβλίο) Λ ύπάρχουν μέρη άφθαστης καλλονής έξ αιτίας της έκφραστικής ρωμαλεότητας της συντομίας και πλαστικότητας της διατύπωσης. Θά έχρειάστηκε βέβαια μιά μακροχρόνια πάλη με τά προβλήματα γιά νά διασώσει τό τόσο πλούσιο ύλικό». Την ίδια όμορφιά έξαιτίας της έκφραστικής ρωμαλεότητας, της συντομίας και πλαστικότητας της διατύπωσης τή βρίσκουμε σ' ολόκληρη τή δημοτική μετάφραση του κ. Γεωργούλη, πού έτσι παρουσιάζεται μοναδικός μεταφραστής—ζωντανευτής του Άριστοτέλη στή γλώσσα μας.

Δείχνεται λοιπόν καταφάνερα στην πράξη πόσο ή δημοτική είναι άρτια για κάθε χρήση. Η πρόληψη πώς ή γλώσσα της έπιστήμης πρέπει σέ μάς να είναι διαφορετική από τη λογοτεχνική γλώσσα (πρόληψη που γεννήθηκε από την αξιοθρήνητη σύχυση γλώσσας και φρασεολογίας—παίρνανε δηλαδή τη φρασεολογία για γλώσσα—), δέ στέκεται πιά, άφοδ τόσο πανηγυρικά δοκιμάστηκε μ' έπιτυχία ή λογοτεχνική μας γλώσσα και στά πιά δύσκολα πεδία της έπιστήμης. Τά έργα του κ. Θεοδωρίδη και του κ. Γεωργούλη είναι λαμπρές προσπάθειες αλλά και μεγάλες έπιτυχίες της δημοτικής, νίκες από τις πιά ύπολογήσιμες στό δημοτικιστικό άγώνα.

Ειδικά τό έργο του κ. Γεωργούλη μπορεί και πρέπει να τό λάβει σοβαρά ύπόψη της ή 'Ακαδημία για τις εκδόσεις της τών άρχαίων συγγραφέων. Υπαρχει έτσι έλπίδα να τό ένοήσει πώς στη δημοική μπορούν και πρέπει να αποδοθούν όλα τά έργα τών άρχαίων συγγραφέων, και τά πιά δύσκολα, τά πιά βαριά. Γιατί ή 'Ακαδημία 'Αθηνών άν θέλει οί εκδόσεις της να ώφελήσουν πραγματικά τόν έλληνικό λαό, πρέπει να κατεβεί στη γλωσσική του πραγματικότητα, ν' άφήσει τό καταστρεπτικό γλωσσικό διχασμό και να τό δώσει καθαρίο τό πνευματικό φώς πού τόσο τό όρέγεται. Μέλος της 'Ακαδημίας είναι ο κ. Κ. 'Αμντος πού τό φώναξε τόσες φορές πώς ή δημοτική είναι ή μόνη γλώσσα πού μπορεί να μορφώσει ψυχικά και έπαγγελματικά τόν έλληνικό λαό.

Και μιά τελευταία παρατήρηση: Καί ή «Εισαγωγή στη Φιλοσοφία» και ή «'Αριστοτέλους Πρώτη Φιλοσοφία» δέν έχουν την προέλευσή τους από την 'Αθήνα, αλλά από τη Θεσσαλονίκη γιατί ο συγγραφέας του πρώτου έργου, ο κ. Θεοδωρίδης, είναι—δηλαδή ήταν—καθηγητής στό Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, κι ο κ. Γεωργούλης είναι—άν δέν κάνω λάθος—έκπαιδευτικός λειτουργός στη Θεσσαλονίκη, όπου κιόλας τύπωσε τό έργο του. 'Ετσι ή καταφρονεμένη από τόν ύδροκέφαλο του κέντρου έλληνική έπαρχία δίνει και πάλι γλωσσικά μαθήματα στην κλεινή πρωτεύουσα και της δείχνει τό σωστό δρόμο για τόν πνευματικό φωτισμό του λαού. Μήπως όμως κ' ή Κύπρος δέν έχει μπάσει τη δημοτική στη νομοθεσία της, ενώ τό έπίσημο. Έλληνικό κράτος έχει ακόμα μεσάνυχτα;...

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

ΕΝΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ ΕΥΧΟΛΟΓΙΟ

'Αγαπητά «Κυπριακά Γράμματα».

Στά χέρια του Νικόλα Πατάκριακου από τό Δάλι βρίσκεται ένα χειρόγραφο Ευχολόγιο πού θα περιγράψουμε έδω σύντομα. Περιλαμβάνει 100 φύλλα (0,16X0,101)2) δεμένο με παχύ δέρμα. Ένα από τά φύλλα του είναι άγραφο και του λείπει ή άρχή και τό τέλος. Τών δυο πρώτων φύλλων τά γράμματα είναι χαλασμένα και πολύ δυσκολοδιάβαστα. Η γραφή είναι πλαγιαστή κατά το φράγκικο σύστημα, άκολουθά όμως τό Βυζαντινό σύστημα με τις καταλήξεις συμπλεγματογραμμένες, ή όπως λένε οί χωρικοί με γράμματα σημάδικα. Η όνομασία κάθε εύχης, έτσι πού θα σημειωθεί πιά κάτω, είναι γραμμένη με κόκκινο μελάνι κι οί τελευταίες λέξεις κάθε εύχης σχηματίζουν μιά καλλιτεχνική πυραμίδα ανάποδα, ώστε στην κορυφή πού βρίσκεται πρής τά κάτω να βρίσκεται μιά μονάχα συλλαβή ή μιά μονοσύλλαβη λέξη.

'Απ' ότι ξαίρουμε κι έρευνήσαμε τέτοιες εύχες δέν υπάρχουν μήτε στό έπίσημο έκκλησιαστικό Ευχολόγιο μήτε σέ κανένα άλλο έκκλησιαστικό βιβλίο και δέν μπορούμε να πούμε τίποτε σχετικό με την προέλευσή τους. Έτσι δίνουμε μονάχα μιά σύντομη πληροφορία με την έλπίδα πώς θα δοθή άφορμή σέ άλλους πιά ειδικούς να κοιτάξουν τό χειρόγραφο, να προσέξουν τό περιεχόμενο, τη γλώσσα, πού είναι καθαρά έκκλησιαστική, και γενικά να τό έρευνήσουν και να τό περιμαζέψουν πρίν χαθθί, για να χαθθί μαζί του ή λίγη ή πολλή αξία πού έχει, σαν χάθηκαν και τόσα άλλα. Στην όνομασία κάθε εύχης ακολουθούμε πιστά τό χειρόγραφο ή άριθμηση όμως τών εύχών είναι ίδιική μας γιατί τό χειρόγραφο δέν έχει μήτε σελίδες, μήτε άριθμημένες τέσ εύχες:

1. Εύχ ή έπικοίτιος—έτέρα τη αύτή ώρα.
2. Εύχ ή εις την πανάγίαν και όμοούσιον τριάδ κ, λογοθέτου κύρ συμφών του μεταφραστού διά στίχων ιαμβικών. (άκολουθούν άλλες δυό).
3. Εύχ ή εις τόν παντοκράτορα Θεόν, του 'Αγίου Πατρός ήμών Βασιλείου του μεγάλου.
4. Εύχ ή εις τόν παντοκράτορα θεόν και πατέρα, νικηφόρου του βλεμμύδους.
5. Εύχ ή εις τόν αυτόν φιλόανθρωπον θεόν και πατέρα, ποιήμα 'Ιωάννου του Ευγενικού και διακόνου του αυταδέλφου.
5. Εύχ ή έξομολογητική εις τόν φιλόανθρωπον θεόν και πατέρα, νικηφόρου του καλλίστου του Ξενοπούλου (:).
6. Εύχ ή εις τόν υιόν και λόγον του Θεού. του αγίου 'Εφρέμ.
7. Εύχ ή εις τόν Κύριον ήμών 'Ιησούν Χριστόν, του αγίου συμφών του θαυμαστορίδου.

8. Εὐχή εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ιω Χυ τοῦ προδιαληφθέντος (;) νομοφύλακος Ἰωάννου τοῦ συγγενικοῦ, διακόνου τοῦ καὶ αὐταδέλφου μάρκου τοῦ ἐφέσου.

9. Εὐχή ἐξομολογητικὴ εἰς τὸν κυ ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

10. Εὐχή εἰς τὸ ὁμοούσιον τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ ἅγιον πνεῦμα.

11. Εὐχή εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, τοῦ ἀγίου σπυριώ, τοῦ νέου θεολόγου.

12. Ἔτεροι εὐχαὶ κατασκευαστικαὶ συλλεχθεῖσαι καὶ αὐταὶ ἐκ διαφόρων παρὰ τῆς πανιερωλογίας, εὐχὴ ἐξομολογητικὴ εἰς τὸν κυ ἡμῶν Ιω Χυ λιαν ψυχοφελῆς ἦν ἔλεγεν ὁ Τριακακάρσιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καθ' ἐκάστην ἑσπέραν.

13. Εὐχὴ ἱκετήριος κατασκευαστικὴ εἰς τὸν κυ ἡμῶν Ιω Χυ τοῦ ὁσίου θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

14. Εὐχὴ εἰς τὴν ὑπερένδοξον θεοτόκον συλλεχθεῖσα καὶ αὕτη παρὰ τῆς αὐτῆς λογίτητος ποιήμα Ἰω. μοναχοῦ κατὰ ἀλφάβητον.

15. Εὐχὴ ἑτέρα εἰς τὴν ὑπεραγίαν θεοτόκον.

16. Εὐχὴ εἰς τὴν ὑπερουλομένην θεοτόκον.

17. Εὐχὴ εἰς τὴν ὑπεράγιον θεοτόκον.

18. Εὐχὴ εἰς τὴν ὑπεράμωμον θεοτόκον τοῦ μακαρίου αὐγουστίνου ἐπισκ. ἱππῶνος.

19. Εὐχὴ εἰς τὴν ὑπερένδοξον θεοτόκον καλλίστου μοναχοῦ.

20. Εὐχὴ εἰς τὴν ἀειπάρθενον θεοτόκον.

21. Εὐχὴ εἰς τὴν ἀειμακ. ἁγίαν θεοτόκον.

22. Εὐχὴ εἰς τὴν πανύμνητον θεοτόκον.

23. Εὐχὴ εἰς τὴν ἁγίαν παρθένον καὶ θεοτόκον Κωνσταντινουπόλεως κυρίλλου, γέροντος

24. Εὐχὴ εἰς τὴν πανύμνητον Θεοτόκον.

25. Εὐχὴ εἰς τὴν πανάγιον θεοτόκον, φιλοθέου πατριάρχου λεγομένη ἐπὶ τῆς μεταλήψεως τῶν θείων μυστηρίων.

26. Εὐχὴ ἐξομολ. καὶ ἱκετήριος εἰς τὴν πανάχραντον θεοτόκον. Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν μάρκου λιγομένη καὶ αὕτη ἐν τῷ καιρῷ αὐτῷ.

27. Εὐχὴ εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρόν.

28. Εὐχὴ εἰς τὰς ἀύλους καὶ νοεράς ἐπιπρανίους δυνάμεις τοῦ μακαρίου αὐγουστίνου ἐπισκόπου ἱππῶνος.

29. Εὐχὴ εἰς τὸν παμμέγιστον ταξίαρχην μιχαήλ.

30. Εὐχὴ εἰς τὸν ἄγγελον φύλακα ἡμῶν. Διὰ στίχων πολιτικῶν θεοκτίστου μοναχοῦ στουδίτου.

31. Θεοτικὸν ψαλλομένον αὐτόμελον εἰς ἕχρον πλ. Δ'.

32. Ὕμνος, κατὰ ἀλφάβητον διὰ στίχων εἰς τὴν ὑπεραγίαν Δέσποιναν θεοτόκον (σώζεται μέχρι τοῦ 2 μόνον).

Αὐτὸ εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ χειρογράφου. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ θεολόγοι ἔχουν τὸ λόγο.

Με πολλὴν ἐκτίμησιν,
Ν. ΚΛΗΡΙΔΗΣ

ΜΙΚΡΗ ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*

Φίλε κ. Προυση,

Ὁ καθαρτισμὸς μίᾳ πλούσιας καὶ κατὰ τὸ δυνατό σωστῆς καὶ πλείας Κυπριακῆς Βιβλιογραφίας εἶνε σημαντικὴ ἐργασία, πού καὶ τὴν ἐπιστήμη τοῦ ἱστορικοῦ νησιοῦ θὰ ὠφελοῦσε καὶ τὸ συντάχτη της θὰ τιμοῦσε ἐξαιρετικὰ. Γι' αὐτὴ τὴν ἐργασία χρειάζονται πολλὰ χέρια. Ὁ καθεὶς πρέπει νὰ δώσει τὸ μικρὸ ἢ μεγάλο, τὸ φτωχὸ ἢ πλούσιον ἔρανον. Δίνω σήμερα μερικὰ κυπριακὰ κομμάτια, ὅσα ἔτυχα κατὰ τὰ ξεψαχνίσματά μου σε διάφορα ἔντυπα καὶ τὸ ἐνδιαφέρο μου γιὰ τὸ μεγάλο νησί δὲν μ' ἄφησε νὰ τὰ προσπερασῶ χωρὶς νὰ τὰ προσέξω. Τὰ καταστρώων χρονολογικὰ:

1) 1848. Σ. Ν. Ἐκ Κύπρου (ἀνταπόκριση) Αἰών, 15. 12. 1848 σ. 4β-γ.

2) 1849. Ἐπαμεινώνδᾳ Ἰωάννου, Ἡ κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1847 ἀνάβασις μου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν (ποίημα) Αἰών 7. 12. 1849 σ. 3γ.

3) 1849. Δ. Μαργαρίτη, Ἀγγελία τοῦ περὶ Κύπρου ἔργου του. Αἰών 28. 5. 1849 σ. 3γ.

4) 1852. Α. Ω. Ἐκ Κύπρου (μακρὰ ἀνταπόκριση) Ἀμάλθεια 9. 5. 1852.

5) 1852. (Ἀωνοῦμου) Ἐκ Κύπρου (ἀνταπόκρ.) Ἀμάλθεια 5.12.1852.

6) 1853. Ι. Φραγκοῦδη, Λόγος σχολάρχου Κύπρου Ι. Φραγκοῦδη Ἀμάλθεια 13.2.1853.

7) 1854 (Ἀωνοῦμου) Ἐκ Κύπρου (ἀνταπόκρ.) Ἀμάλθεια 6.8.1854.

8) 1854 (Ἀωνοῦμου) Ἀνταπόκρισις ἐκ Κύπρου Ἀμάλθεια 20.8.1854.

9) 1854. (Ἀωνοῦμου) Ἐκ Κύπρου (ἀνταπόκρ.) Ἀμάλθεια 18.9.1854.

10) 1854. (Ἀωνοῦμου) Ἐκ Λάρνακος (ἀνταπόκρ.) Ἀμάλθεια 22.9.1854.

11) 1854. (Ἀωνοῦμου) Ἀνταπόκρισις ἐκ Κύπρου Ἀμάλθεια 10.12.1854.

12) 1856 (Ἀωνοῦμου) Ἐκ Κύπρου (ἀνταπόκρ.) Ἀμάλθεια 22.3.1856.

13) 1856. Λόγος Μητροπολίτου Κύπρου περὶ Χάτι Χουμαγιούν Ἀμάλθεια 10.5.1856.

14) 1856 (Ἀωνοῦμου) Κρίσις Κυπριακῶν Σακελλαρίου Φιλόπατρις (ἐφ. ἈΘ.) 3.11.1856, ὅπου ὡς ἀποσπάσματα κρίσεως τοῦ αὐτοῦ βιβλίου στὸ περιοδικὸ Λειψίας Εὐρητήριο τοῦ Γερσοτορφίου.

* Ἡ συμβολὴ τοῦ κ. Βαλέττα, πού σ' ἐμὰς εἶναι πολὺ γνωστὸ τὸ θερμὸ τὸ ἐνδιαφέρο γιὰ τὴν πνευματικὴ προκοπὴ τοῦ τόπου μας, ἐρχεται σὲ καλὴ ὥρα. Ὁ Δρ. Ν. Κυριαζής, πού βγάει μὲ ἥρωικὴ ἐπιμονὴ κ' ὑπομονὴ τὰ «Κυπριακὰ Χρονικά» διορθώνει τώρα τὰ δοκίμια τοῦ βιβλίου τοῦ «Κυπριακῆ Βιβλιογραφία» πού ἴσα κυκλοφοροῦσι πολὺ σύνταξιν, κ' ὁ συνεργάτης μασ κ. Α. Ἰντιάνος εἶτοιμάζει μίαν πλήρη ἀποδελτίωση τοῦ Κυπριακοῦ τύπου ἀπ' τὴν πρώτη—πρῶτη ἐμφάνισιν του στὸ νησί.

15) 1858 ('Ανωύμου) Γλωσσολογικά Κύπρου (γλωσσάριον, ἐρμηνεῖαι κ.λ.π.) Ἀθηνᾶ, (ἐφ. Ἀθ.) φ. 2713, 1858.

16) 1865. Α. Ε. Μακάριος ὁ Κύπριος (νεκρολογία) Ἀμάλθεια 3.9.1865 σ. 3α-γ.

17) 1868 ('Ανωύμου) Σακελλαρίου: Κυπριακά (κρίσις) Μέλλον (ἐφ. Ἀθ.) ἀρ. 450, 1868, σ. 4α.

18) 1876 ('Ανωύμου) Φιλίππου Γ. Εἰδήσεις ἱστορικαὶ περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, (κρίσις) Ἐφημερίς 17.3.1876.

19) 1878 ('Ανωύμου) Κύπρος (διατριβὴ μεταγραφεῖσα μετὰ τινων προσθηκῶν ἐκ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κολωνίας) Κλειῶ (ἐφ. Τεργ.) ἀρ. 897, 26.10.1878.

20) 1878 Σπ. Π. Λάμπρου, Περί Κύπρου Ἑστία (περ. Ἀθ.) ΣΤ', 149, 5.11.1878 σ. 705α-710α

21) 1878 Ρ. Πελεκάση, Ἡ νῆσος Κύπρος μελέτη) Βυζαντινὸν Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1879 ὑπὸ Κ. Χρυσαφίδου, Κωνσταντινουπόλις 1878 σ. 104-113.

22) 1879 Δ. Λ. Νικολαΐδου Ὀλίγα περὶ τῆς νήσου Κύπρου Κλειῶ (ἐφ. Τεργ.) ἀρ. 951, 8.9.1879 (μελέτη).

23) 1881. Brassey, Περιοδεία εἰς Κύπρον ὑπὸ τῆς ἀγγλίδος Brassey, Κλειῶ, ἀρ. 1049, 25.8.1881.

24) 1884 Α. Μ. Γερμανὸς ἄγιος ἐν Κύπρῳ. Ἑστία (περ. Ἀθ.) ΙΖ', 426, 26.2.1884 σ. 141 β-3α

25) 1885 Ἀνδρ. Μ. Δέσποτα Ἀγγελία ἐκδόσεως δημοτικῶν μνημείων Κύπρου, Ἐβδομάς Γ' (1886) σ. 95.

26) 1890 ('Ανωύμου) Λεάμεναι (ποίημα σατυρικὸν σὺν κυπριακῷ ἰδιώματι), Ἀκρόπολις σ. 11. 1890 σ. 3β.

27) 1890 Γεωργ. Φραγκοῦδης Κυπρίσις, ἱστορία τῆς Κύπρου Ἀρόπολις 11.4.1890 σ. 2α-γ. (κρίσις).

28) 1891 ('Ανωύμου) Βιβλιογραφία Τὰ Κυπριακά, ὑπὸ Ἀθ. Σακελλαρίου (κρίσις) Ἐφημερίς 7. 10.1891 σ. 3β-γ (κρίσις τοῦ Βου τόμου βλ. Ν. Ἡμέρα, ἀρ. 893, 23.1.1892)

30) 1893 Ν. Πετρή, Τοῦ ἀνωτέρου βιβλίου ἐκτενὴς κρίσις Ν. Ἐφημερίς 10.12.1893 σ. 6β-7α.

31) 1893 ('Ανωύμου) Ὁ Γλάδστων περὶ Κύπρου Ν. Ἐφημερίς 11.3.1893 σ. 3α

32) 1893 ('Ανωύμου) Ὁ Δίλκε περὶ Κύπρου Ν. Ἐφημερίς 26.1.1893 σ. 3β.

33) 1894 ('Ανωύμου) Ἡ Κύπρος κατὰ τὸν μεσαίωνα Ν. Ἡμέρα 1008, 7 Ἀπριλίου 1894.

34) 1904 ('Ανωύμου) Ἐθνικὴ ἐπίρρησις ἐν τῇ διαδόσει τῆς παιδείας (λόγος ἀπαγγελθεὶς κατὰ τὴν 11ην Μαΐου ἐν τῇ λέσχῃ Πάφου) Νέα Ἡμέρα (Τεργ.) ἀρ. 1541, 3.6.1904 σ. 1.

35) 1906 Σ. Ματσούκα Στὴν Κύπρον ποίημα (καί τινα περὶ αὐτῆς ὑπὸ Τιμ. Σταθ(ἀκη) Ἀκρόπολις (ἐφ. Ἀθ.) 17.5.1906 σ. 2β-γ.

Μὲ φιλία
Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΕΝΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙ *

Ἀγαπητὲ Προυση,

Τὸ Κυπριώτικο παραμῦθι ποῦ δημοσιεύθηκε σὺν τελευταίῳ τεύχῳ τῶν «Κυπρ. Γραμμάτων» μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ κ. Β. Τατάκη, «ἡ ζωὴ ἐγ γλυτζιά», ἔχει μὴ μικρὴ ἱστορία ποῦ μπορεῖ νὰ σ' ἐνδιαφέρει. Τὸ παραμῦθι αὐτὸ εἶναι γραμμένον ἀπὸ μὲνα στὰ 1927 ἂν δὲν κάνω λάθος. Τὸ ἔχω ἀκούσει ἀπὸ τὸν μακαρίτη τὸν Φώτην Χατζήσταυρῆ, ποῦ ἦταν τότε μαθητὴς σὺν Γυμνάσιῳ. Μοῦ εἶχε πεῖ τὸν μῦθο, ὅπως τὸν ἀκούσε ἀπὸ τὸ χωριὸν τὴν Καλορκά—ὅπου ἐπῆγγαινε κάθε χρόνο σὲς διακοπὰς καὶ μετὰ παρεκάλεσε νὰ τὸν γράψω γιὰ νὰ τὸν δώσω σὺν καθηγητῆ τοῦ κ. Β. Τατάκη, ὁ ὅποιος συμβόλευσε τοὺς μαθητὰς τοῦ νὰ μαζεύουσι Κυπριακὰ Λαογραφικὰ ὕλικα. Ἐστὶ τὸ παραμῦθι γράφηκε καὶ ἐσχάστηκε. Βλέπω τώρα πῶς ἔπεσε σὲ καλά χέρια. Καὶ πολὺ σωστὰ γράφεις πῶς ὁ κ. Τατάκης τὸ ἀποθησαύρισε, παρ' ὅλο ποῦ γράφηκε ἀπὸ ἄλλο χεῖρ.

Μὲ ἀγάπην
ΚΩΣΤΑΣ ΑΣΣΙΩΤΗΣ

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντᾶ,

Ἐνταῦθα.

Μοὶ ἐδόθη πρὸς ἀνάγνωσιν χειρόγραφον Κυπριακοῦ παραμυθίου «Ἡ ζωὴ ἐγ γλυτζιά».

Ἐκ πρώτης ὄψεως ἀνεγνώρισα τὴν γραφικὸν χαρακτήρα τοῦ πολυκαλοῦστος μακαρίτου υἱοῦ μου Φωτίου καὶ ἐνεθυμήθην ὅτι τοῦ εἶχα πεῖ αὐτὸν τὸν μῦθον.

Χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῶν «Κυπριακῶν Γραμμάτων» ἀναφέρω ὅτι τὸν μῦθον αὐτὸν τὸν ἔμαθα παρὰ τοῦ μακαρίτου Χ' Χασάν Παλαπάλα κατοικοῦ Λευκωσίας ἀπὸ τὴν ἐνορίαν Ἀπ. Λουκά, δύο ἔτη πρὶν ἀποθάνῃ ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας μου δηλαδὴ πρὸ 20 περίπου ἐτῶν.

Ὅσον ξάφορᾶ τὴν προέλευσιν τοῦ παραμυθίου εἶνε εἰς γνώσιν μου ὅτι ὁ μακαρίτης

* ΣΗΜ. ΕΚΔ. Τὸ παραμῦθι μετὰ τίτλο «Ἡ ζωὴ ἐγ γλυτζιά» ποῦ δημοσιεύθηκε σὺν τελευταίῳ τεύχῳ τῶν «Κ. Γρ.» μὲς εἶχε σταλεῖ ἀπὸ τὸν κ. Β. Τατάκη. Στὸ τέλος τοῦ χειρογράφου ὑπάρχει ἡ ἐπόμενη σημείωσις γραμμένη μετὰ μολύβι: «Φώτιος Χ' Σταυρῆς (μαθητῆς Ἐ' Πρακτικοῦ Λευκωσίας, 1926-27) Πρὶν δημοσευτεῖ εἶχε διαμνησθεῖ ἡ ὑπαρξὴ του στοὺς δικούς του καὶ τὸ διήγημα δημοσιεύθηκε μετὰ τὸνομα τοῦ κ. Τατάκη καὶ μετὰ σημείωσις τοῦ περιοδικοῦ ὅτι ὁ κ. Τατάκης τῶς ἀποθησαύρισε ὅταν ἦταν καθηγητὴς σὺν παγκύπριον Γυμνάσιον σὺν Κύπρῳ. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Κ. Ἀσσιώτη κοινοποιήθηκε σὺν οἰκογένειαν τοῦ μ. Φ. Χ' Σταυρῆ καὶ ὁ πατέρας του μὲς ἔχει στείλει τὴν ἐπιστολὴν ποῦ δημοσιεύεται πρὸ ἀπάνω.

υιός μου έγραψε και άλλα παραμύθια προς χάριν του καθηγητού του κ. Τυτάκη ο ό οποίος είνε εις θέσιν να έκτιμηση την φιλολογικήν του άξίαν.

Λευκωσία τῆ 5 Φεβρουαρίου 1936.
Διατελώ μεθ' ύπολήψεως
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Χ' ΣΤΑΥΡΗ

ΤΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ 1935

Φίλη σύνταξη

Γιά τό ό,τι δέν ανάφερα ως ύπολογίσιμο τό θεατρικό έργο «Δημοπρασία» στή λογοτεχνική άνασκόπηση πού δημοσιεύθηκε στό προηγούμενο τεύχος τών «Κυπριακών Γραμμάτων» ο Κορ Τεύκρος Άνθίας, ξεχνώντας παράξενα τά τόσα κολακευτικά πού μου έστειλε ίσαμε σήμερα γράμματα κι αντίθετα μέ τίς παραινέσεις πού δίνει στό σημερινό σημειώμά του («Πρωινή» 7|2|36 «Έταιρεία Κυπριακών Σπουδών») γιά ψύχραιμο αντίκρυσμα τού Έλεγχου, μου έπιτίθεται άπ' τίς στήλες τής «Πρωίνης» 17|1|35 («Ζουλου») μ' ένα τρόπο στενωόκαρδο κι άποκλειστικό, τέτοιο πού νά μπουδίζει μιά σοβαρή συζήτηση μαζί του γιά νά φανεί εύκολα τό μεγάλο του άδικο πέρα ως πέρα.

Λίγυρα, δημοπρασία χωρίς ντελάλη δέ γίνεται. Κι άκόμα σωστότερο ή κάθε δημοπρασία νάχει όσο μπορεί περισσότερους ντελάληδες. Μόνο πού δέν είναι στόν καθένα νά κάμνει αύτή τή δουλειά κι άς... .θυμώνουν άδικο οί φίλοι. Δικός σας

Βαρώνι 7|2|1936 ΜΗΤΣΟΣ ΜΑΡΑΓΚΟΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ

Ο Στυλιανός Χουρμούζιος γεννήθηκε στις 5|10|1850 (1) στο χωριό Όμοδος τής Έπαρχίας Λεμεσού. Τα πρώτα γράμματα τά διδάχτηκε στο άλληλοδιδαχτικό σχολείο του χωριού του πού τότε διέυθυνε τότε ο δημοδιδάσκαλος Διονύσιος Ζάκας άπό τήν Πελοποννησο. Άπό τόν ιδιωτικό δάσκαλο, τό Χριστόδουλο Θεοδουλίδη διδάχτηκε Όχτώηχο και Ψαλτήρι. Σέ ηλικία περίπου όχτώ ετών πήγε στήν πρωτεύουσα τής έπαρχίας του τή Λεμεσό, και φοίτησε στο μειχτό άλληλοδιδαχτικό σχολείο τής ένορίας Άγίας Νάπας (1859) διευθυνόμενο άπό τό Γεώργιο Νικολαίδη. Άπό μικρός φανέρωσε μιά γνήσια άγάπη γιά τήν έκκλησιαστική μουσική. Ο Άχιλλέας Νικολαΐδης στή Βάσα φημιζόταν τότε γιά τίς γνώσεις του στή Βυζαντινή μουσική και σ' αυτόν πήγε όδηγημένος άπό κάποιον θείο

1) Η Μ. Ε. Ε., τόμ. ΚΔ' σ. 90 δίνει λαθεμένα τό 1852 ως χρόνο πού γεννήθηκε.

του γιά νά μαθητεύσει, κ' εκεί έμεινε δυό χρόνια. Η μουσική του ιδιοφυΐα κι ο θερμότητος ζήλος του γιά τήν έκκλησιαστική μουσική είχαν έχτιμηθεί τόσο άπό τό μουσικοδιδάσκαλο του πού αυτός δέ δίστασε νά τόν ονομάσει Χουρμούζιο. Τό επίθετο αυτό, πού δέν ήτανε παρά ένας τιμητικός τίτλος, χρησιμοποιήθηκε στις άρχές ως παρατσούκλι άπ' τούς συμμαθητές του πού προκαλοϋσε όργη και δυσαρέσκεια άπό μέρους τού Στυλιανού Έλευθεριάδη όπως ύπογράφοταν τότε. Άργότερα δημοσιογραφώντας στήν έφημερίδα «Άλήθεια» τής Λεμεσού πήρε ως ψευδώνυμο τό Χουρμούζιος πού άναγκάστηκε νά δεχθεί ως επώνυμο όταν είχε γνωστεί ότι αυτός ήτανε ο άρθογράφος. Η έπισημοποίηση τής άλλαγής ήρθε πολύ σύντομα μέ μιά δήλωση του στο πρώτο φύλλο τής έφημ. «Σάλπιγγος» πού άρχισε νά βγάξει στις 25|1|1884. Τή μεταφέρουμε δωπέρα. «Οφείλομεν νά δηλώσωμεν ότι του λοιπού αντί Στ. Έλευθεριάδης θα ύπογράφωμεν Στ. Χουρμούζιος επίθετον τό όποϊον παιδιόθεν έφερόμεν. Έτσι έκτοτε γίνεται γνωστός μέ τό επώνυμο τούτο πού του δόθηκε γιά νά θυμίζει τό Γεώργιο Χουρμούζιο, μουσικοδιδάσκαλο και χαρτοφύλακα τής Μεγάλης τού Χριστού Έκκλησίας, ένα άπό τούς τρεις έξηγητές τού στενογραφικού συστήματος τής Βυζαντινής μουσικής. Στά 1862 πήγε νά μείνει σέ κάποια θεία του, παντρεμένη στο Καΐμακλι, πράττειο τής Λευκωσίας, μέ σκοπό τάρα νά διδάχτει ζωγραφική άπ' τό Χριστόδουλο ζωγράφο. Δέν τό πέτιχε όμως νά γίνει δεχτός γιατί ο ζωγράφος μόλις είχε αναλάβει νά διδάξει κάποιον άλλο, τό Βασίλη Μιχαηλίδη. Η γνωριμία του μέ τό Βασίλη πολύ γρήγορα αναπτύχθηκε σέ μιά ελικρινή και θερμή φιλία πού όδήγησε σέ μιά μακρόχρονη δημοσιογραφική συνεργασία πύό ύστερα. Οί μουσικές γνώσεις του και τό γλυκύτατο και τεχνικό ψάλισμο του τόν έκαναν γνωστό στήν πρωτεύουσα και τά περίχωρα. Γι αυτό τόν προσκαλεί τότε στο προάστειο Παλλουριώτισσα ο Οικονόμος τού μοναστηριού εκεί πέρα Χρυσόανθος γιά νά διδάξει βυζαντινή μουσική κάποια δικά του παιδιά. Άπ' το χωριό πού έμεινε πήγαινε συχνά στόν καθεδρικό ναό τής Άρχιεπισκοπής κ' έψ λλε. Η Ψαλμωδία είχε άρέσει τόσο στόν τότε Άρχιεπίσκοπο Μακάριο πού τόν φώναξε νά τόν πληροφορήσει πώς σ' αυτόν θάδινε τή διεύθυνση τής αίθουσας μουσικής πού σκεφτόταν νά ιδρύσει, μ' άμοιβή τήν «δωρεαν» φοίτηση του στήν Έλληνική Σχολή Λευκωσίας πού τή διέυθυνε τότε ο Σωφρόνιος (διάδοχος τού Μακαρίου στο θρόνο). Δυστυχώς ο Μακάριος πέθανε πολύ γρήγορα στήν έπιδημία τής χολέρας και τό σχέδιο γιά τήν ίδρυση αίθουσας μουσικής ναυάγησε. Έτσι κι ο Χουρμούζιος, άκρατής στήν Έλληνική Σχολή εξακολουθεί νά μένει στήν Παλλουριώτισσα προστατευόμενος τού Χρυσό-

σανθου. Έκει έμεινε ίσαμε τὰ 1873 και μόλι τή διάθεση του νά ιερωθεῖ παντρεύεται τότε τή κόρη του έκκλησιαστικοῦ ἐπιτροπου Ἄννα Χατζή Χριστοδούλου. Ἀπό τὰ 1874—1880 ὑπηρετεῖ ὡς πρωτοψάλτης στόν καθεδρικό ναό τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς κι ἀπό τὰ 1878—1880 ἐργάζεται ἐπίσης ὡς δικηγόρος ἔχοντας τὰ ἴδια προσόντα ὅπως ὅλοι οἱ νομικοὶ δικηγόροι τῆς ἐποχῆς: εὐφυΐα και μελετηρότητα. Τὸν τελευταῖο χρόνο προσκαλεῖται νά ψάλλει ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη Κιτίου Κυπριανὸ στὴν Ἁγία Νάπα τῆς Λεμεσοῦ. Ἐκεῖ βγάζει στὰ 1884 τὴ «Σάλπιγγα» (Σάλπιγξ, ἑφημερίδα τοῦ λαοῦ, πολιτικοσαυρική ἑβδομαδιαία) πού τὴν κράτησε ἴσαμε τὴν 13|1|1901 ὁπότε τὴν παραχώρησε στὸ γιό του Χριστόδουλο(2). Αὐτὸς μετὴ σειρά του φεύγοντας ἀπ' τὴν Κύπρο τὴν παράδωσε στόν ἀδελφὸ του Εὐριπίδη στὰ 1912 πού τὴ διατήρησε στὴ ζωὴ ὡς τὰ 1926 στὸ νησί και κατόπι στὴν Ἀθήνα (1927). Ἐχτός ἀπ' τὴ Σάλπιγγα ἔβγαλε ἐπίσης τὸ σαυρικό φύλλο ὁ «Διάβολος» στὰ 1888 πού τὸ διέυθυνε και τὸγραφε ἀπ' τὴν πρώτη ἴσαμε τὴν τελευταία ἀράδα ὁ ποιητῆς Β. Μιχαηλίδης και πού βγήκε σ' ἕξι μονάχα ἀριθμοὺς, τὴν «Μικρὰ Σάλπιγγα» (δεν ἔχω δεῖ φύλλα τῆς πολὺ λιγὴ ζωῆς αὐτῆς ἑφημερίδας) και τὴ «Μάστιγα» (9|8 1904—9|2)1905). Ἀκομὴ τὸν ἴδιο χρόνο πού εἶδε τὸ φῶς ἡ «Σάλπιγξ» διορίστηκε διευθυντῆς τοῦ ἀλληλοδιδασκατικοῦ Ἁγίας Νάπας (1883—1888) κ' ὑπῆρθε σ' αὐτὸ ὡς δάσκαλος, ἴσαμε τὸ 1902. (Ὁ κ. Ἄντης Περνάρης στὸ ἀρθρο του «Στυλιανὸς Χουρμούζιος», «Πάφος», Χρονιά Α', Ἀρ. 4. 1935, σ. 145 γράφει λαθεμένα «κι ἀπὸ τὸ 1880 ὡς τὸ 1904 διέυθυνε τὴν Ἀστική Λεμεσοῦ». Ὅπως λαθεμένη εἶναι ἡ ἐπόμενη πληροφορία: «Συγχρόνως ἀπ' τὸ 1880 ὡς τὸ 1900 ἐξέδιδε στὴ Λεμεσοῦ τὴν ἑφημερίδα «Σάλπιγγα», τὰ τρία πρῶτα χρόνια σαυρική κ' ὑστερα πολιτική, πού τὴν παράδωσε ὕστερα στὸ

γιό τοῦ ἀφοῦ προτίμησε ὁ ἴδιος νά ἐκδίδῃ τὴ «Μικρὰ Σάλπιγγα κ.τ.λ.» Ἡ ἡμερομηνία 1880 ὡς τὸ 1900 δὲν εἶναι ὀρθή, ὅπως δὲν εἶναι ὀρθὴ ἡ πληροφορία πὼς ἡ «Σάλπιγγα» ἦταν πρῶτα σαυρική και κατόπι πολιτική. Ἦταν ἀπ' τὴν ἀρχὴ πολιτικοσαυρική. Ἐπίσης δὲν εἶναι ὀρθὸ τὸ πὼς «τὴν παρέδωσε στὸ γιό του ἀφοῦ προτίμησε...») Οἱ λόγοι ἦταν ἡ κομματικὴ μεταστροφή τοῦ γιοῦ Χριστόδουλου στ' Ἀρχιεπισκοπικὸ πού μ' αὐτὴ διαφωνοῦσε ὁ πατέρας. Στὰ 1917 (κι ὄχι 1919 ὅπως ἀναφέρει ὁ κ. Α. Πηλαβάκης στὴ σ. 153 τοῦ βιογραφικοῦ του σημειώματος στὸ βιβλίο του «Ἡ Λεμεσοῦ και τὰ σχολεῖα τῆς») δέχεται τὴν πρόσκληση τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ πού Κυρίλλου Γ' νά ὑπηρετήσῃ ὡς πρωτοψάλτης τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ και καθηγητῆς τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς στὸ Παγκόσμιο Γυμνάσιο και Διδασκαλεῖο ὡς τὰ 1931. Ἀπ' τὰ παιδιά του ζοῦνε σήμερα 4 ἀγόρια, κι ἀπὸ τούτα ὁ κ. Χρ. Χουρμούζιος, λογογράφος, συγγραφέας και δημοσιογράφος ὑπηρετεῖ σήμερα στὴν Ἑλληνικὴ Πρεσβεία τοῦ Λοντίνου, ὁ κ. Εὐρ. Χουρμούζιος, (πατέρας τοῦ λογογράφου, κριτικοῦ Ἀρχισυντάχτη τῆς Ἀθηναϊκῆς ἑφημ. Καθημερινῆς Αἴμ. Χουρμούζιου) εἶναι ἐγκατεστημένος στὴν Ἀθήνα, ὁ κ. Ἀναξ. Χουρμούζιος, συνταξιόχος, ζεῖ στὴ Λευκοσία, και ὁ μουσικός Γ. Χουρμούζιος στὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης. Τὰ ὄνοματα τῶν δυὸ τελευταίων δὲν ἀναφέρονται στὸ σχετικὸ ἀρθρο τῆ Μ.Ε.Ε.

Στυλ. Χουρμούζιος

Ὁ κ. Στυλ. Χουρμούζιος εἶναι Βυζαντινὴ μουσικὴ κορυφή, ἀναγνωρισμένη σ' ὅλη τὴν Ἑλλ. Ὀρθοδοξία. Ὁ Μουσικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως τὸν διόρισε «ἀντεπιπέλλον μέλος» σὲ δημόσια συνεδρία του τίς 30|5|19013 και στὰ 1904 ἔκρινε σὲ ποιητικὸ διαγωνισμό τὸ «Θεωρητικὸ» του «ὡς τὸ ἐν εὐεστερον και ἀκριβεστερον μαρτυροῦν βαθεῖαν τῆς μουσικῆς μελέ-

2) Στὴν πραγματικότητα ἐξακλόουθεῖ σύμφωνα με τὸ νόμο νάει ἴσαμε τὸ 1908 ὁ ὑπεύθυνος ἰδιοκτητῆς.

3) Ἰσως αὐτὸ νά ἐννοεῖται μετὸ ἀκόλουθα ἀπόσπασμα τοῦ ἀρθρου στὴ Μ.Ε.Ε: «ὁ Πατριάρχης Ἰσακίμ ὁ Γ' ἔθεωρε αὐτὸν ὡς τὸν γνησιώτερον ἐρμηνευτὴν τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς τῶ ἀπένειμε δὲ περὶ τὸ 1830 εἰκόνην πτυχίου.»

την». Ἐχτός ἀπό τὰ συγγράμματα του ἔχει δημοσιεύσει πάμπολλα ἄρθρα σχετιζόμενα μέ προβλήματα τῆς Βυζαντ. μουσικῆς ἢ συζητήσεις γύρω ἀπό τὰ ἴδια θέματα στήν «Ἐκκλ. Ἀλήθεια» τῆς Πόλης καί τῆ «Φόρμιμα» τῶν Ἀθηνῶν καθώς καί τόν Κυπριακὸν τύπο. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξευρεθοῦν καί νὰ σημειωθοῦν. Τὰ συγγράμματα του ἔχτος ἀπ' τὸ «Ὁ Δαμσκητός, ἦτοι θεωρητικόν πλήρες τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, ποῦ θὰ κυκλοφορήσει λίγο πρὶν ἀπὸ τ.ς τιμητικῆς γιορτῆς ποῦ ἐτοιμάζει ἡ Ἐκκλησία Κύπρου καί ποῦ θὰ γίνουν σύντομα κατόπι ἀπ' τὸ Πάσχα (ἀντὶ τῆς 31) 1936 ὅπως εἶχε προαναγγελθεῖ) εἶναι τὰ ἐπόμενα:

(α) Στυλ. Χουρμουζίου. Ἐθνικὴ Μοῦσα, περιέχουσα τοὺς εἰς βασιλικὰς καί ἐθνικὰς ἐορτὰς ψαλλομένους ὕμνους ὡς καί τινα εἰδικὰ ἄσματα. Ἐν Λεμεσῷ, Κύπρου, 1915, τύποις Σάλπιγγος, σελ. 73.

(β) Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία κατὰ τὸ τυπικὸν τῆς Μεγάλῃς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, περιέχουσα εἰς μὲν τὸ Α' μέρος ἅπασαν τὴν νεκρώσιμον καί ἐπιμνημόσυνον ἀκολουθίαν εἰς δὲ τὸ Β' μέρος τὴν αὐτὴν ἐν μουσικῷ κειμένῳ. Ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Στ. Χουρμουζίου. Ἐν Λευκωσίᾳ τυπογραφίῳν «Θεσσαλονίκη», 1922, σ. 64.

(γ) Στυλ. Χουρμουζίου. Καθηγητοῦ τῆς Βυζ. Μουσικῆς ἐν τῷ Π. Γυμνασίῳ, Ἐκκλησιαστικὴ Σάλπιγξ περιέχουσα ἅπαντα τὰ χρήσιμα τοῖς ἱεροφάταις Τόμος Α'. Τὸ Ἀναστασηματάριον περιέχον ἅπασαν τὴν ἀκολουθίαν Ἐσπερινοῦ καί Ὁρθροῦ τῶν Ἀναστασιῶν. Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου), τύποις «Θεσσαλονίκη», σ. 262.

(δ) Στ. Χουρμουζίου, Καθηγητοῦ τῆς Βυζ. Μουσικῆς ἐν τῷ Π. Διδασκαλείῳ. Μέθοδος πρὸς ταχείαν ἐκμάθησιν τῆς Μουσικῆς μετὰ καί τινων σχολικῶν ἄσμάτων ἐν τῷ τέλει. Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου) τύποις Θεσσαλονίκη, σ. 63.

(ε) Στυλ. Χουρμουζίου, Καθηγητοῦ τῆς Βυζ. Μουσικῆς ἐν τῷ Π. Διδασκαλείῳ. Ἐκκλησιαστικὴ Σάλπιγξ, Τόμος Γ'. Ἡ λειτουργία περιέχουσα ἀνελλιπῶς ἅπαντα τὰ ἐν τῇ ἱερᾷ λειτουργίᾳ ψαλλόμενα, ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου). Ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ἡ Θεσσαλονίκη», Δ. Χ. Κυριακίδου, 1924, σ. 323.

(στ) Στυλ. Χουρμουζίου, Καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς ἐν τῷ Π. Διδασκαλείῳ. Ἐκκλησιαστικὴ Σάλπιγξ, Τόμος Δ'. Τὸ Ἐορτολόγιον περιέχον τὰ Ἰδιόμελα καί Δοξαστικά τῶν Ἐσπερίων, τῶν Ἀποστίχων καί τῶν Αἴνων, τῶν κυριωτέρων ἐορτῶν τοῦ ἔτους. Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου). Ἐκ τοῦ τυπογραφείου ἡ «Θεσσαλονίκη» Δ. Χ. Κυριακίδου, 1926, σ. 343.

(ζ) Στυλ. Χουρμουζίου, Καθηγητοῦ τῆς Βυζ. Μουσικῆς ἐν τῷ Π. Γυμνασίῳ. Ἐκκλη-

σιαστικὴ Σάλπιγξ, Τόμος Β'. Τὸ Εἰρμολόγιον περιέχον ἅπασας τὰς καταβασίας τοῦ ἑνιαυτοῦ, τοῦ τε Τριωδίου καί Πεντηκοσταρίου, καί τὰ Αὐτόμελα ὄλων τῶν Ἦχων. Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου) Ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ἡ Θεσσαλονίκη» Δ. Χ. Κυριακίδου, σ. 133.

(η) Στυλ. Χουρμουζίου, Καθηγητοῦ τῆς Βυζ. Μουσικῆς ἐν τῷ Π. Διδασκαλείῳ. Ἐκκλησιαστικὴ Σάλπιγξ, Τόμος Ε'. Τὸ Τριώδιον, Μέρος Α'. Ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου καί Φαρισσαίου μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων. Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου), ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ἡ Θεσσαλονίκη» Δ. Χ. Κυριακίδου, 1926, σ. 129.

(θ) Στυλ. Χουρμουζίου, Καθηγητοῦ τῆς Βυζ. Μουσικῆς ἐν τῷ Π. Διδασκαλείῳ. Ἐκκλησιαστικὴ Σάλπιγξ, Τόμος Ε'. Το Τριώδιον Μέρος Β'. Ἡ Μεγάλῃ Ἑβδομάς. Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου). Ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ἡ Θεσσαλονίκη» Δ. Χ. Κυριακίδου, 1927.

(ι) Στυλ. Χουρμουζίου, Καθηγητοῦ τῆς Βυζ. Μουσικῆς ἐν τῷ Π. Διδασκαλείῳ. Ἐκκλησιαστικὴ Σάλπιγξ, Τόμος ΣΤ'. Τὸ Πεντηκοστάριον, περιέχον τὰ ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγ. Πάντων. Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου). Ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ἡ Θεσσαλονίκη» Δ. Χ. Κυριακίδου, 1927, σ. 104.

Βιβλιογραφία: Ἀριστοδήμου Κ. Πηλαβάκη, Διδασκάλου, ἡ Λεμεσός καί τὰ Σχολεῖα τῆς μετὰ παραρτήματος περιλαμβάνοντος διαφόρους ἐκπαιδευτικὰς εἰδήσεις καί στατιστικούς πίνακας, Λεμεσός, Κύπρου, 1929, (Στυλιανός Χουρμούζιος, σ. 152-154). — Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια, Ἀθηναί Τόμ. ΚΔ' σ. 690. — Ἐρασυβούλου Ἀναστασίου: Στυλιανός Χουρμούζιος Ἐφημ. «Πρωτεύουσα» Λευκωσία Ἄρ. 108, 31]1933. — Φιλόμουσος: Ἡ μουσικὴ καί ἡ ποίησις τῶν Χριστογεννιάτικων ἱερῶν ὕμνων. Ομιλεῖ ὁ Μαίτρ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς κ. Στυλ. Χουρμούζιος Ἐφημερίς «Πρωινή», 25]12]1935. — Ἀντὴ Περνάρη: Στυλιανός Χουρμούζιος, «Πάφος», Χρονιά Α' Ἄρ. 4, σ. 145-146.

ΑΝΓ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

II

ΞΕΝΟΦΩΝ Π. ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ

Τὴν 31ην τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ περασμένου χρόνου ἡ διδασκαλικὴ σταδιοδρομία τοῦ κ. Ξ. Π. Φαρμακίδου εἶχε φτάσει στὸ τέρας της. Ἐξήντα χρόνια ζωῆς εἶχαν συμπληρωθῆ. τὸ νόμιμο ὄριο σύμφωνα με τοὺς ἐκπαιδευτικούς νόμους, κι ὁ δάσκαλος ἔπρεπε ν' ἀποχωρήσει. Μὰ ἡ ἀποχώρησις πού τερματίζει ἕνα βιοποριστικὸ ἐπάγγελμα δὲν κλείνει βέβαια καὶ τὴν ἄλλη δράση του, τὴν δράση του ὡς ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων, τοῦ πνεύματος, τοῦ ἀρθρογράφου, τοῦ ἀνθρώπου τῆς πέννας, τοῦ ἐρευνητῆ τῶν παραδόσεων, τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, τῶν παραμυθιῶν, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῆς ιστορίας τοῦ τόπου μας— τοῦ λαογράφου. Ἀλήθεια ὅτι ὁ λαογράφος ὀφείλει πολλά, παρά πολλά στὸ δάσκαλο, τὸ θεμέλιον αὐτὸ στὴ γνῶστί του ἐρευνητικῆ ἐπιστημονικῆ ἐργασία, γιατί τοῦ χάρισε τίς χιλιάς—δυὸ εὐκαιρίες, πού δὲν μπορεῖ νὰ χεῖ ὁ καθένας, γιὰ νὰ μελετήσῃ *ad hoc*, προσεχτικὰ καὶ γερά, τόσα καὶ τόσα θέματα πού ἀποκρυσταλλώθη. καν σὲ ἀρθρα, μελέτες συλλογές, βιβλία. Τὸ πρᾶμα ἔχει τὴν ξεχωριστὴν του σημασία ἐπειδὴ ὁ Φαρμακίδης ἔχει δώσει πιὸ πολὺ ὅτι ὁ ἴδιος ἀκουσε μετὰ τὰ φιά του κ' εἶδε μετὰ τὰ ἴδια του τὰ μάτια. Δὲ στηρίχθηκε σ' ὅτι ὁ ἄλλος ἢ οἱ ἄλλοι, μετὰ τὴν δική του καθοδήγησις, ἢ χωρὶς αὐτῆ, σύναξαν, περιγράψαν, ταξινομήσαν. Ἡ γνωριμία του μετὰ τὸν ἀγροτικὸν μας κόσμον δὲν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα διαλειμματικῶν ἐπισκέψεων, ἐπαφῆς καὶ συναναστροφῆς μαζί του σὲ ὀρισμένους περιστασίους ἐκδηλώσεων τς συμπεριφορᾶς καὶ ζωῆς του. Ἡ ἔρευνα καὶ μελέτη του δὲν ἔγιναν κατὰ τὸν τρόπο τοῦ ὁποίου ξένου ἢ δικοῦ μας ἐπισκέπτη μελετητῆ πού γίνονται ἀφορμὴ ὥστε τὸ «ἐνεργοῦν αἰτίον» νὰ παίρνει μιὰ ὀρισμένη πόζα, νὰ προσποιεῖται καὶ νὰ μὴ ἀφήνει νὰ παρουσιάζεται, ἀνεπιτήδευτο καὶ γυμνὸ ὅτι ζητᾶ νὰ περάσει ἀπὸ μέσα του καὶ νὰ ἐκδηλωθῆ. Ὁ κ. Φαρμακίδης ἀκολούθησε τὴν ἀντίθετη ταχτική: κρατοῦσε κάπου κρυμμένη τὴν φωτο-

γραφικὴ μηχανὴ πού ἀθώρητη, ἀπαρατήρητη τραβοῦσε τὰ στιγμιότυπα τῆς γύρω του ζωῆς τῶν ἀθώρητων ἐκδηλώσεων τῶν ὑποκειμένων τῆς ἔρευνας καὶ τῆς μελέτης του σ' ὅλους τοὺς τὴν ἀφέλεια, τὴ φυσικότητα, τὴ γνησιότητα, κι αὐτὸ ὄχι σὲ μιὰ περιορισμένη στενὴ ἄχτινα. Τὸ κάθε χωριὸ πού σ' αὐτὸ διορίζονταν δὲν ἦτανε γιὰ τὴν λαιογραφικὴν του δρασίον παρά τὸ Κέντρο, τὸ ὀρητήριο γιὰ ν' ἀροτριαστεῖ καὶ νὰ καταχτηθῆ λαιογραφικὰ μιὰ ὀρισμένη περιοχή. Κ' ἔχει ἐξασκήσει τὸ ἐπάγγελμα σ' ὅλες σχεδὸν τίς ἐπαρχίας τῆς Κύπρου ἀπ' τὸ βορρᾶ ἴσαμε τὸ νότον κι ἀπ' ἀνατολὴ ὡς δύση: 6 χρόνια στὴν ἐπαρχ. Παφο, 4 στὴν ἐπαρχ. Λάρνακα, 2 στὴν ἐπαρχ. Ἀμμοχώστου καὶ τὰ ὑπόλοιπα στὴν ἐπαρχ. Λεμεσοῦ=30 χωριά=41 περίπου χρόνια ὕπηρεσίας. Ἔτσι τὸ ἔργο του, ἔξόν πού εἶναι γνησιον, ἀτόφιον, πηγαιῖον, μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ καὶ θεωρεῖται σίγουρα ἀπὸ πολλοὺς (ὅσους ἔτυχε νὰ γνωρίσῃ μαζί μετὰ τὸ ἐκδομένο καὶ τὸ ἀνέκδοτον ἔργο του, πρό πάντων τὸ «Λεξικὸ τῆς Κυπρίας Διαλέκτου») ὡς ἀντιπροσωπευτικὸν ὀλάκερον τοῦ νηιοῦ πού φρονοῦν ἀκόμη ὅτι δίνει τὸ δικαίωμα στὸ συγ-

Ξ. Π. Φαρμακίδης

γραφέα του νὰ κοιυχεται ὡς πτέρας τῆς Κυπριακῆς Λαιογραφίας. Πραγματικὰ οἱ προηγούμενοι του, ὁ Γ. Λουκάς κι ὁ Σακελλάριος, μ' ὅλη τὴν ἀξίεπαινη ἐργασία τους ἔζησαν σ' ἐποχὴ πού αὐτὴ καθαυτὴ ἢ λαιογραφικὴ καὶ γλωσσικὴ ἐπιστήμη δὲν εἶχε ἀναπτυχθῆ κ' ἔτσι τὸ ἔργο τους ἀφήνει νὰ διαφαίνεται μέσα του ἕνας—κάποιος ἐρασιτεχνισμός. Κι ἄλλοι δὲν θὰ δίσταζαν νὰ προσυπογράψουν τὴν τέτοια τιμητικὴν προσωνυμίαν δὲ θυμόντοσαν τὸ μνημειακὸν ἔργο τοῦ μ. Καθηγητῆ Σίμου Μενάρδου.

Ὁ Φαρμακίδης γεννήθηκε στὴ Λεμεσοῦ στὶς 25|3|1875· ὁ πατέρας του Παῦλος Παναγιώτης ἀπ' τὸ Φαρμακὰ τῆς Ἐπαρχίας Λευκωσίας, ἢ μητέρα του Εὐριδίκη, τὸ γένος Μορίδου ἀπὸ τῆς Λεμεσοῦ. Φτωχὸ γονιὸν (ὁ πατέρας κραιομεσίτης), μὲ μεγάλη οικογένεια, μὰ ἔδωκαν στὸ παιδί τους, π' ἀγαποῦσε τὰ γράμματα, τὴν πιὸ καλὴ μόρφωση τοῦ καιροῦ τους: φοίτησε στὸ ἀλληλοδι-

δαχτικό της Ἀγίας Νάτας και τὴν Ἑλληνική Σχολή Λεμεσοῦ με διευθυντὴ τὸ μεγάλο δάσκαλο, τὸν Ἀντρέα Θεμιστοκλέους. Αὐτοδίδαχτος κατὸ ἵππὸ τὸ διδασκαλικὸ τοῦ διπλώματος δὲν ἦταν παρὰ εἰδικὴ ἄδεια ἀπὸ Ἑξεταιστική Ἐπιτροπεία, κ' ἔδει ἀπὸ διδασκαλεῖο. Μ' αὐτὸ μπαίνοντας στὸ διδασκαλικὸ στάδιο σὲ ἡλικία 19 ἐτῶν καὶ ὑπηρετώντας ἴσαμε τὸ ἐξηκοστὸ, βαρηνέμος, χρόνια τώρα, ἀπὸ τὶς φροντίδες καὶ τὶς ὑποχρεώσεις μιᾶς ἀπορφανισμένης κ' ἀπροστάτευτης οἰκογένειας, ὁ ἴδιος μένοντας ἀγαπᾶς, ἀρχίζει, θαλερὸς κ' ἀκμαῖος, μιὰ καλύτερη ζωὴ πὺ σκοπεύει νὰ τὴ θυσιάσει ὀλάκερη στὴ μελέτῃ τῆς ἐπιστήμης, τῆς λαογραφίας. Τὸ ἐπόμενο περιοριστικὸ ἦταν ἡ ἀρχὴ καὶ οὐδέποτε ἡ ἀφορμὴ τῆς λαογραφικῆς του σταδιοδρομίας: Στὰ 1911 ἦταν δάσκαλος στὴν Πισκοπὴ τῆς Λεμεσοῦ κ' εἶχε κατέβει τὶς διακοπὲς τῶν Χριστουγέννων στὴ Λεμεσό. Ἐκεῖ συναντήθηκε μετ' τὸν Γυμνασιάρχῃ Λεμεσοῦ, τὸν κ. Ἀργυρὸ Δρουσιώτῃ τοῦ τοῦδωκε νὰ μελετήσῃ τὸ βιβλίον τοῦ Μπούτορα «Περὶ ἐναλλαγῆς τοῦ φθόγγου ου καὶ ι (ὡς φυντύκι — φουντύκι). Δέχτηκε τὸ βιβλίον ὡς βιβλίον καὶ παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπ' αὐτὸ εἰκόμασε μιὰ συλλογὴ ἀπὸ κυπριώτικα λέξεις, μετ' τὴν ἐρμηνεία καὶ τὰ κατέκαστα τοῖς, πὺ βραβεύτηκε σ' ἓνα διαγωνισμὸ τῆς Γλωσσικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν στὰ 1914 μ' ἔπαθλο 100 δρχ. Ἀπὸ τότε χρονολογεῖται ἡ δράση τοῦ λαογράφου πὺ ἔχει κάμει τὰ γνωστὰ σημαντικὰ βήματα στὸ δρόμον τῆς λαογραφίας τῆς πατρίδας του, κ' ἔχει δώσει στὴ δημοσιότητα ὀξιόλογον κ' ἀξιόζηλευτον ἔργον. Μὰ ἐξὸν ἀπ' τὸ καθαρὸν ἐπιστημονικὸν τοῦ ἔργου καὶ τοῦς διὸ τὸμοῦς του, α) «Σύλλογὴ Διηγημάτων», ἐν Λεμεσῶ, 1899 πὺ βραβεύτηκε στὴν Κυπριακὴ Ἐκθεσὴ Ἀθηνῶν τοῦ 1900 καὶ β) «Κυπριακὰ Σκηνογραφήματα», 1922, ὁ Φαρμακίδης ἔχει δημοσιεύσει πάμπολλα ἄρθρα (κ' ἔχουμε σημειώσει ἔδει λιγώτερα ἀπὸ 200 στὴν ἀποδελτιώσῃ τῶν Κυπριακῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν πὺ κάνουμε) στὸν ντόπιον τύπον σχετικὰ μετ' φιλολογικὰ, ἱστορικὰ, παιδαγωγικὰ, διδασκαλικὰ, θρησκευτικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα μετ' τὸνομά του, τ' ἀρχικὰ ψηφία τοῦ ὀνόματος του, μετ' ἄλλοι ψευδώνυμα. Στὴν «Ἀλήθεια» τῆς Λεμεσοῦ, λογουχάρη, ἀπὸ τὰ 1904 ἔχουμε ἐπαληθεύσει 71 διάφορα ἄρθρα μετ' τὰ ψευδώνυμα: Τριαστερος, Κοινωνιολόγος, Ροπαλοφορος, Λεύκιος Σενέκας, Ἐνας διδάσκαλος, Ἀπαγορευθεὶς διδάσκαλος, Ξάνθος, Ξίφας, Φιλίστωρ καὶ μετ' ἀρχικὰ τὸν Ξ.Φ., Ξ.Π.Φ., Φ.Α.Ρ. Στὴ «Σάλπιγγα» τῆς Λεμεσοῦ ἀπὸ τὰ 1896, ὡς Φ. Ζηλωτῆς, 25 ἄρθρα, στὸν «Ἀγῶνα» τῆς Πάφου 19 μετ' τὰ ψευδώνυμα Φάρος, Βέβηλος, Ἡλιὸς ὁ Θεοβίτης, Ὀνήσιλος (τὸ τελευταῖον στὴν «Ἀλήθεια» ἦταν ψευδώνυμον τοῦ μ. λογοτέχνη Μ.Δ. Φραγκοῦδης), στὸ «Νέον Ἔθνος»

τῆς Λάρνακας 26 χρησιμοποιώντας ὡς ψευδώνυμον τὸ Μάριος Ἀνδρεάδης καὶ Ἀμαθούσιος Ξίφας. Κ' ἀκόμα βρίσκονται ἄρθρα τοῦ στὶς κυπριώτικες ἐφημερίδες: «Φωνὴ τῆς Κύπρου», «Χρόνος», «Παρατηρητῆς», «Νέα Λαϊκὴ», «Ἰότης», «Δημοουργία», «Ἀπόστολος Βαρνάβας», «Νέα Μικρούλλα». Σὲ τρία ὄμως περιοδικὰ: τὰ «Κυπριακὰ Χρονικὰ», τὴ «Λαογραφία» τῶν Πανεπιστημίου Καθηγητῶν Ν. Πολίτη καὶ Στ. Κυριακίδη καὶ τελευταίως στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» πρέπει νὰ καταφύγῃ κανένας γιὰ νὰ μελετήσῃ τὸ λαογραφικὸν καὶ γλωσσολογικὸν τοῦ ἔργου: 12 ἄρθρα στὸ πρῶτον, 27 δημοσιεύματα στὸ δεύτερον καὶ 9 στὸ τρίτον. Κ' ἀκόμα ἔχει νὰ κοιτάξῃ τὴν ὀναδικὴν ὀξὸν εἶδος τῆς συλλογῆς κυπριώτικων δημοτικῶν τραγουδιῶν μετ' τὸν πολὺ εὖστοχον τίτλον «Κύπρια Ἔπη». Ἡ συλλογὴ τοῦ αὐτῆ δὲν εἶναι μόνον ἀνώτερη ἀπ' τὶς προηγούμενες ὄμοιες συλλογὰς καὶ γιὰ τὴν πρωτοτυπία τῆς καὶ τὴν πλουσιότητα τῆς μὰ καὶ γιὰ τὴν ἐπιστημονικότητα τῆς πὺ χάραζε νέους δρόμους στὸν τόπον τόσο σχετικὰ μετ' τὴν κατὰ ξη τοῦ ὕλικου ὄσον καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῆς ντοπολαλίας μ' ἓνα πιστότερον κ' ἀληθινώτερον τρόπον. Εἶναι γνωστὴ ἡ θερμὴ ὑποδοχὴ τοῦ τῆς ἔκαναν καὶ τῆς κάνουν καὶ σήμερον ἀκόμη σοφοὶ ἄντρες κ' ἐπιστήμονες. Ὁ καθηγητῆς Γ.Ν. Χατζιδάκις ἔγραψε μιάν εἰσαγωγὴν μετ' μιάν ἐπαινετικὴν κατακλειδὰ (Εἰσαγωγὴ σελ. ζ. στίχ. 81—85) κ' ὁ Βένος τῆς ἐπλεξε ἀνθρώπῳτον ἐγκώμιον τὸς παραδόσεις τοῦ στὸ Πανεπιστήμιον. Τὸ βιβλίον κίρηκε ἔπισης μετ' πολλὴν εὐμένειαν στὸ *Byzantinische—Neugriechische Jahrbücher* τ. Δεκ. 1927 ἀπὸ τὸ κ. Χ. Παπαχρυσοστόμου, στὰ «Κ. Χρονικὰ» τ. Αὐγ.—Σεπτ., 1926, ἀπὸ τὸν κ. Κ. Προυσῆ. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ ἐκεῖνον πὺ θὰ μείνῃ «κτῆμα ἐς αἶε» στέκει ἀκόμα ἀνέκδοτον (1): τὸ Λεξικὸν τῆς Κυπρίας Διαλέκτου καὶ ἡ Λαογραφία μαζί. Τὸ πρῶτον περιλαμβάνει τὶς διαφορὰς συλλογὰς λέξεων πὺ εἶχε ὑποβάλῃ στὸς διαγωνισμοὺς τῆς Γλωσσικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν. Ὁι κρίσεις τῶν Κριτικῶν Ἐπιτροπειῶν πὺ τὶς ἐγκωμιάζαν καὶ τὶς βραβεύων μπόρουν νὰ διαβασθῶν στὴν «Ἀθηνᾶ» τόμ. 25 (1912), τόμ. 28 (1916), σ. 322, τόμ. 30 (1918), σ. 415, τόμ. 37 (1925), σ. 211. Ἡ Κυπριακὴ (2) Ἐκκλησία πὺ χάρη στὶς προ-

1) Ἄνεκδοτὴ μὲνι ὡστόσο καὶ μιὰ συλλογὴ τοῦ «περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν ζῶων πὺ βραβεύτηκε σ' ἓνα διαγωνισμὸ τῶν «Κ. Χρ.» Βλ. Ἔτος α' τ. σ. ζ. 1923, σ. 219. Ἡ συλλογὴ αὐτὴ παραδόθηκε ἀπὸ τὸν κ. Συκουτρὴν στὸν κ. Κουκουλέ καὶ βρίσκεται στ' Ἀρχεῖον τοῦ Λεξικοῦ.

2) Ὁ Ἄρχ. Κύριλλος Γ' τοῦ ἦταν ὁ ἀγαπημένος δάσκαλος ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς φοιτήσεως τοῦ στὸ Σχολαρχεῖον Λεμεσοῦ πὺ τὸν ἤθελε νὰ ἐρασε. Ἐχτὸς ἀπ' τοὺς ἐκκλ. Ἐθνοῦς τὸν βοήθησαν οἱ Μιραβὲς Κύκκου, Μπασιρᾶ, Ἄγ. Παντελεήμονα καὶ τὸ Δημ.αρχ. Ταμεῖα Λεμεσοῦ, Πάφου, Κερνείας νὰ κάνει τὶς τρεῖς περιόδους του: μιὰ στὰ Καρπάσια, ἄλλη στὴν Τυλληριάν κ' ἡ τρίτη στὰ νότια χωρία τοῦ νηιοῦ ἀπ' τὴ Λεμεσό ἴσαμε τὴ Λάρνακα—Βαρῶσια—Κῶμα τοῦ Γιαλοῦ.

σπαθίες του 'Αρχ. Κυρίλλου Γ' είχε βοηθήσει το συγγραφέα να γυρίσει το νησί και να διασώσει τόσα πολύτιμα πράγματα θά στέρξει και πάλι να συνδράμει στην έκδοση του ανέκδοτου έργου του κ. Φαρμακίδη που ή 'Ελληνική Λαογραφική 'Εταιρεία σέ συνεδρία της στις 9)10)1909 τον έκανε «Τακτικόν 'Εταίρον» κτλ. κι ό έπιστημονικός κόσμος άναγνωρίζει μ' ένθουσιασμό την πολύτιμη έργασία του.

ANT. INTIANOΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ

Campbell A. G.: The Crusades, London, Duckworth, pp. 480, pr. 15]-

Στην πλούσια βιβλιογραφία που υπάρχει για τό μεγάλο κίνημα του μεσαιώνα που άποτελεί σταθμό στην παγκόσμια ιστορία πολύ μεγάλο, κ' ιδιαίτερα για την 'Ανατολή, προστίθεται ένα νέο βιβλίο με τον πάρα πάνω τίτλο, γραμμένο από τον κ. Campbell. Το βιβλίο δέν άποτελεί βέβαια έρευνα πάνω στα μεγάλα προβλήματα που παρουσιάζει ή περίοδος αυτή, αλλά μια θελκτική έξιτοόρηση των σταυροφοριών, όπως βγήκαν από τό πνεύμα της εποχής εκείνης, γραμμένη μ' ένα πολύ έλκυστικό τρόπο.

Προηγείται εισαγωγή, στην όποια ό συγγραφέας μάς δίνει πολύ ζωντανά όλες τις ιδιαίτερες συνθήκες, μέσα από τις όποιες βγήκε τό μεγάλο κίνημα, άκολουθεί σέ δεύτερο κεφάλαιο τό ζήτημα της σχέσης των παπών με τις σταυροφορίες, ύστερα σ' άλλα δυό κεφάλαια ή συμμετοχή του λαού και των βαρώνων στον άγώνα αυτό της Δύσης με την 'Ανατολή και σ' ιδιαίτερο κεφάλαιο έξετάζεται: ή δύναμη της Δύσης την εποχή που ανέλαμβαε ένα τέτοιο άγώνα. Τα κεφάλαια αυτά είναι πολύ ένδιαφέροντα, γιατί δείχνουν πως ό συγγραφέας έχει μπει στο όλο πνεύμα των αιώνων εκείνων, τό κατάλαβε καλά και τό διετύπωσε με ύφος που ένώ δέν άπομακρίνει από την έπιστημονικότητα τό βιβλίο, του δίνει όμως μια άπλοικότερη μορφή, ώστε να μπορεί ευχάριστα να διαβαστεί από τον κάθε ένα που θά ήθελε να γνωρίσει στις λεπτομέρειές τους τις σταυροφορίες.

Τά άλλα κεφάλαια που άκολουθούν είναι άφιερωμένα στην έξιτοόρηση των μεγάλων γεγονότων που προκαλούνται από τό κίνημα, τις άλληλοσυγκρουόμενες τάσεις κι' αυτών των άρχηγών, τους άγώνες για την έπιτυχία του σκοπού, κι' ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο διατίθεται για την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους, που είναι ίσως τό πιο σημαντικό γεγονός για την 'Ανατολή, που

έφερε σ' αυτή τό κίνημα τουτο της Δύσης. Αυτό δίνει άφορμή στο συγγραφέα να μπει και λίγο στα άπόκρυφα της βυζαντινης πολιτικής τους χρόνους εκείνους και στα αίτια που έφεραν την πτώση του άλλτου πανίσχυρου κράτους. Τό βιβλίο τελειώνει με την τελευταία από τις σταυροφορίες και με σύντομη άνασκόπηση των περιπετειών της 'Αγ. Πόλης ως την ήμερα που περιήλθε αυτή και πάλι σέ χριστιανική δύναμη. Οι περιπέτειες της Κύπρου υπό τους σταυροφόρους από την πρώτη άπόβαση του Ριχάρδου III της 'Αγγλίας σ' αυτή ως στην άρχή του βασιλιά της Πέτρου I. που είναι από τά δρώντα πρόσωπα της τελευταίας σταυροφορίας, αναφέρονται άκροθιγώς μέσα στο μεγάλο άνακόκλωμά της μακρας περιόδου. Δυό χάρτες, ό ένας της ανατολικής μερογείου στην άρχή, κι' ό άλλος της Συρίας και της 'Αγ. Γής στο τέλος, με μια διαλεχτή βιβλιογραφία και πλούσιο πίνακα των ονομάτων και μερών συμπληρώνουν τό ώραίο έργο που είναι ένα πολύ καλό βοήθημα στον κάθε ένο που θέλει λίγο σοβαρώτερα να μπει στο πνεύμα και τις αίτιες της εποχής, της όποιας ό αντίκτυπος ως σήμερα ακόμα είναι αισθητός στον πολιτισμό της 'Ελλάδος και της 'Ανατολής.

K. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

Dikaios P.: A board of silver cypriot staters from Larnaca, and notes on the Larnaca board by E. S. G. Robinson. Reprinted from «Numismatic Chronicle» fifth series, vol XV pp. 16, pl. 4.

Οί έργασίες για τά νομίσματα της Κύπρου είναι σχετικά λίγες. Υστερα από τον Six, τον Babelon, τον Hill και τη σύντομη άνασκόπηση στην ιστορία των νομισμάτων του Head (2 έκδ.) ή έργασία αυτή του Δίκαιου και Robinson συμπληρώνει τις καλύτερες μελέτες. Τά νομίσματα που δημοσιεύονται προέρχονται από τό θησαυρό που βρέθηκε στη Λάρνακα πριν τρία χρόνια. Την ιστορία της άνεύρεσής του μάς δίνει σύντομα ό Δίκαιος στην άρχή της πραγματείας του. 'Ανήκουν όλα τά νομίσματα που περιγράφονται στο πρώτο ήμισυ του 5 αι. π. Χ. και δημοσιεύονται κατά πόλεις και σέ όμάδες με φωτοτυπικούς πίνακες για τά χαρακτηριστικότερα άπ' αυτά στο τέλος. Η δημοσίευση γίνεται με πολλή έπιμέλεια κι' άκολουθεί στη περιγραφή τό σύστημα που βλέπει κανένας π.χ. στον κατάλογο των κυπριακών νομισμάτων του βρετανικού μουσείου. Άπ' αυτή την άποψη ή περιγραφή είναι με πολλή άκρίβεια, άν

και εμείς θα προτιμούσαμε τὸ σύστημα ποὺ ἀκολουθεῖ ὁ Strack στὶς θαυμάσιες ἐργασίες του γιὰ τὰ νομίσματα ρωμαίων αυτοκρατόρων. Μᾶς ἐνδιαφέρει π.χ. νὰ γνωρίσουμε σὲ ποιά σχέση εὐρίσκεται ἡ ὀπίσθια προσοψη μὲ τὴν ἔμπροστινή, γιατί αὐτὸ μᾶς διδάσκει γιὰ τὸν τρόπο τοῦ τυπώματος τῶν νομισμάτων καὶ τὴν ταξίθετησὶ σὲ ὁμάδες. Μᾶς ἐνδιαφέρουν ἀκόμα οἱ διαστάσεις τῶν κύκλων, σχημάτων ἄλλων ποὺ περιβάλλουν τὰς παρστάσεις, κ' αὐτῶν τῶν μορφῶν, γιατί καὶ τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν κατάταξη σὲ συναγωγή ἀπαραίτητων συμπερασμάτων. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἕνα ζήτημα μεθοδολογικὸ ποὺ δὲν πρόκειται νὰ λιγοστεύει καθόλου τὴν ἀξία τῆς μελέτης ποὺ κρίνουμε. Μιὰ μικρὴ ἀνακρίβεια ποὺ παρατηρεῖται στὸ νόμισμα ὑπ' ἀρ. 45 (πίν. XIII 8) ποὺ σημειώνεται στὴν περιγραφή πὼς ἔχει κ' ὀπίσθια πρόσοψη μὲ παράσταση τῆς Ἀθηνᾶς μὲ κράνος χωρὶς λόγιο, ἐνῶ στὴν εἰκόνα διακρίνεται αὐτὸς καλᾶ, εἶναι ἀσφαλῶς παραδρομὴ. Γενικὰ πρέπει ξεχωριστὰ νὰ ἐπαινέσουμε τὶς λεπτὲς παρατηρήσεις, ποὺ κάνει ὁ Δ. σὲ γνωστοὺς καὶ σὲ ἀγνωστούς ὡς τώρα τύπους κυπριακῶν νομισμάτων, κ' ἐπιτυχημένες ἐρμηνείες ποὺ δίνει, πρᾶγμα ποὺ ἐξαιρεῖ ἰδιαίτερα κ' ὁ Robinson στὶς παρατηρήσεις ποὺ ἀκολουθοῦν.

Αὐτὲς γίνονται μὲ μεγάλῃ δξύνονια ποὺ δείχνουν τὸν βαθθὺ νομιμοτολόγο. Μερικὲς πρέπει νὰ σημειώσουμε. Εἶναι π.χ. ἡ ἐρμηνεία τῶν νομισμάτων τοῦ Ἰθαλίου μὲ τὴν ἐπιγραφή, σὲ κυπριακὸ βέλαια ἀλφάβητο. Ο-να-σα-βα ποὺ ὁ R. ἀποδίδει στὸν περίφημο ἱερέα Ὀνασαγόραν τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς τοῦ Ἰθαλίου, ἡ ὁποία ἐποποθετεῖτο ὡς τώρα στὰ μέσα τοῦ 5 αἰ. π.Χ. "Ἄν τὸ τελευταῖο εἶναι ἀναμφισβήτητο, δὲν ὑπάρχει καμμιά χρονολογικὴ δυσκολία ν' ἀποδοθοῦν τὰ νομίσματα σ' αὐτὸ τὸ πρόσωπο. Πρέπει ὅμως πρῶτα κ' ἕνα ἄλλο ζήτημα νὰ ξεκαθαρισθεῖ, ἂν εἶναι βέβαιο πὼς στὸ Ἰθαλίον ἦταν συνήθεια, ὅπως χρονολογοῦσαν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἱερέα, ἔτσι καὶ νὰ γράφουν τὸ ὄνομα του πάνω στὰ νομίσματα τῆς πόλης. Τὰ ζητήματα αὐτὰ δὲν θίγει ὁ R. Ἄν ὅμως ἔχει δίκαιο στὶς ἀποφύσεις του, τότε κερδίζουμε ἕνα πολὺ σπουδαῖο ἱστορικὸ συμπέρασμα γιὰ τὴ μορφή τοῦ πολιτεύματος τῆς πόλης αὐτῆς, ποὺ φαίνεται νὰ διαφέρει ἀπὸ τὰ πολιτεύματα ἄλλων πόλεων τῆς Κύπρου. Ὅσο γιὰ τὴ χρονολογία τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς τοῦ Ἰθαλίου ἀναφέρουμε πὼς ὁ Gjerstad τελευταῖα (The Swed. Cypr. Exp. II 625) θέλει νὰ τὴν τοποθετῆσιν στὴν ἀρχὴ τοῦ 5 αἰ. π.Χ., στὴν ἐποχὴ τῆς στάσης τῶν Κυπρίων ἀπὸ τὸν Ὀνήσιλο τὸ 499/98 π.Χ., καὶ τοῦτο γιὰ ἀρχαιολογικοὺς λόγους ποὺ θὰ ἀναπτύξει κυρίως στὸν 4 τόμο τοῦ μεγάλου ἔργου. Ἔτσι περιπλέκονται τὰ χρονολογικὰ ζητήματα. Ἡ ἐρμηνεία ὅμως τοῦ R εἶναι πάντα ἀξία προσοχῆς. Ἀξίζει

ἀκόμα νὰ ἀναφέρουμε στὴν παρατήρηση ποὺ κάνει ὁ R. γιὰ τοὺς χρόνους ποὺ θάφτηκε ὁ θησαυρὸς καὶ ποὺ τοὺς θέτει στὰ 479/78 π.Χ., ὅταν οἱ Ἕλληνες ἔφτασαν στὴ νῆσο κ' οἱ Πέρσες βίαιστικοὶ θάθαβαν ὅτι ἤθελαν νὰ κρύψουν ἀπὸ τοὺς νέους κυριάρχους. Ἐπιτυχημένα ἐπίσης εἶναι ὅσα ὁ R. παρατηρεῖ γιὰ τὴν σχέση κυπριακῶν νομισμάτων μὲ νομίσματα τῆς Ἐρετρίας στοὺς χρόνους 500—490 π.Χ., ὅπως κ' ἄλλες παρατηρήσεις, ποὺ δὲν θὰ πρέπει ἴσως ν' ἀναφέρουμε λεπτομερῶς.

Γενικὰ ἡ ἐργασία εἶναι ἀξία καθὲ ἐπαύου. Ἐνδιαφέρει νομιμοτολόγους κ' ἱστορικούς ἀκόμα πολὺ, γιατί εἶναι γνωστὸ, πόσο σήμερα ἡ ἱστορία ἔχει νὰ ὠφεληθεῖ ἀπὸ ἀσφαλέστατες πηγές, ὅπως εἶναι τὰ νομίσματα.

Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

Θ. Νικολοῦδη: «Φυγή». Δράμα εἰς πράξεις τρεῖς, μὲ πρόλογον τοῦ συγγραφέως. Ἐκδοτικὸς Οἶκος Δημητράκου. Ἀθήναι (1935). Δραχ. 35.

Συνηθίζουμε νὰ λέμε πὼς ἡ ἐποχὴ μας εἶναι μετὰ βατικὴ, ἀλλὰ δὲν προσπαθοῦμε πάντα νὰ δώσουμε βαθύτερο νόημα στὴν ἔκφραση τούτη. Δὲν καθορίζουμε ἀπὸ ποῦ καὶ σὲ ποῦ θὰ γίνῃ ἡ περιβόητη αὐτὴ μετὰ βαση. Φοβοῦμαι πὼς κὶ αὐτὸ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ὀδυνηρὰ χαρακτηριστικὰ τῆς παραπίουσας ἐποχῆς μας: νὰ μὴ ξιρεῖ τι ἔχει καὶ τι ζητεῖ. Γιατὶ οὔτε τὴν παράδοση ποὺ τὴ βαρβαίνει μορεῖ καλὰ νὰ τὴν νιώσει κσι νὰ ξεχωρίσει ἀπ' αὐτὴ ὅτι βιώσιμο γιὰ νὰ τὸ χρησιμοποιοῦσιν, οὔτε διακρίνει μέσα στὸ ἀγνωστο μέλλο ἕνα δρόμο καθαρὸ, ποὺ νὰ τὴν πάρει ἀδίσταχα, χωρὶς συμβιβασμούς καὶ ἀντιρρήσεις, μὲ ἀκατάλυτη πίστη στὴν ὀρθότητα τῆς πορείας τῆς. Γιατὶ ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, μέσα στὸν τρομακτικὸ ἔξεσμα τῶν καθολικῶν, βασικῶν ἰδεῶν ποὺ συγκροτοῦσαν ὡς τώρα τὴν πολιτισμένη ἀνθρωπότητα, δὲν ξιρεῖ ποῦ νὰ πιστεῖ γιὰ νὰ σωθεῖ ἀπὸ τὴ γενικὴ κατρακύλα. Γι αὐτὸ τὰ διάφορα εὐαγγέλια γιὰ μιὰ δικαιοτέρα καὶ πιὸ δυνατὴ ευημερία, παγκόσμια ἢ στενώτερη ἔθνικη, βρίσκουνε βέλαια πολλοὺς πιστοὺς ἀλλὰ ὄχι καὶ πολλὸ σταθεροὺς πάντα. Δὲν ἔχει πιὰ ὁ ἄνθρωπος τὸ ἀναγκαῖο ψυχικὸ ἀπόθεμα ποὺ χρειάζεται γιὰ εἰς μεγάλες θυσίες. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ εἶναι τώρα λιγὺψυχοι ἀτομικιστὲς οἱ ἄνθρωποι. Καὶ εἰδικὰ στὴν Ἑλλάδα.

Εἶναι αὐτὴ ἡ μεγάλη ἀγανία τῆς ἐποχῆς μας. Τούτῃ τὴν κατάσταση θέλησε νὰ παρουσιάσει στὸ τρίπραχτο δρᾶμα του «Φυγή» ὁ κ. Θ. Νικολοῦδης: Βρισκόμαστε σ' ἕνα ἀρχοντικὸ περιβάλλο στὴν Ἀθήνα. Ἡ Χρι-

στίνα, έξαιρετη κόρη μιὰς άρχοντικής οίκο-
γένειας, άρραβωνιάζεται τόν Πέτρο Λαυρέντη
ένα λαμπρό μηχανικό αλλά και νέο τής
έποχής, που έννοει νά στραγγίσει τό ποτήρι
τής κάθε χαράς. Γι αυτό άφού πέρασε ή
πρώτη θέρμη του έρωτα του στή Χριστίνα,
ρίχνεται σ' άλλες γυναίκες, παίζει χαρτιά
και πλέκεται σέ μιά κατάχρηση που τόν
όδηγει στή φυλακή. Η Χριστίνα προσπαθεί
ά τόν ξεχάσει και προσηλυτίζεται στόν κομ-
μουνισμό, ένώ άπ' τήν άλλη μεριά οί δικοί
της ζητούν νά τήν πείσουν νά παντρευτεί
κάποιον άλλο νέο που τήν άγαπάει πάντα.
Άρνείται αυτή και άδιαφορώντας για τό
σούσουρο φεύγει άπό τό σπίτι της, για νά
δουλεύει μόνη της νά ζήσει. Παλαίει δυό
χρόνια ένάντια στήν πρόστυχη κοινωνία που
ούτε σεβεται ούτε φροντίζει για τήν έργα-
ζόμενη γυναίκα παρά προσπαθεί μέ κάθε
τρόπο νά τήν έκμεταλλευτεί. Αυτό τήν άπο-
γοητεύει κι έτσι όταν ό Πέτρος βγαίνοντας
άπό τή φυλακή έρχεται και τήν παρακαλεί
ένωμένοι μέ τήν άγάπη τους και μέ τήν ιδεο-
λογία τους νά ξαναρχίσουνε μαζί μιά νέα
ζωή, ή Χριστίνα δέν πιστεύει πιά σ' αυτό
τό θαύμα κι άutoχτονεϊ.

Η σύντομη αυτή διήγηση τής ύπόθεσης
δέ δίνει καθαρά τήν προσωπικότητα τών
προσώπων τής «Φυγής». Μέσα στό δράμα
του κ. Νικολούδη παρουσιάζονται ολοκλη-
ρωμένα τό πρόσωπα, ζωντανά και φυσικά.
Έχουν τήν λεπτότητα τών καλλιεργημένων
άνθρώπων και κινούνται άνετα μέσα στά
παιγνιδίσματα τής σκέψης όσο και μέσα σ'
ένα σαλόνι. Εύγενική πάντα ή έκφρασή τους
και περιποιημένη, όπως αντίλαμβάνεται τό
πράμα αυτό ή λεγόμενη «άντατερη κοινωνία»
μας...Και γι αυτό είναι άνακατεμένη ή γλώσ-
σα του έργου κάτι σά «νεοδημοτική». Κι ό-
μως γνωρίζουμε δημοτικιστή τόν κ. Νικολού-
δη άπό τό παλιό περίοδικό τής Άλεξαντρίας
«Γράμματα»—άγκαλά ήρθε ή περίοδο τής
ύπουργείας του στό ύπουργείο τής Παιδείας
(1927) που μάς προηνούσε τή σημερινή γλωσ-
σική άστάθεια.

Άλλά κείνο που ένδιαφέρει περισσότερο
είναι ή ουσία του έργου του. Οί άλλοι τύποι
του έτσι όπως τους παρουσιάζει είναι βέ-
βαια παρμένο άπ' τή ζωή, μά ή Χριστίνα,
έκείνη που συγκεντρώνει τό βαθύτερο νόημα
της «Φυγής» δέ βρίσκεται στή σημερινή έλ-
ληνική άρχοντική κοινωνία είναι ίσως ένας
μελλούμενος τύπος που βέβαια δέν παύει γι
αυτό νά είναι άληθινός. Ο κ. Νικ. βλέπει κα-
θαρά, διαιστώνεται, ως ένα σημείο, τι θά γί-
νει αύριο. Και καλά κάνει. Γιατί ό συγγρα-
φέας, και μάλιστα ό δραματογράφος, δέν
πρέπει νά μένει στανά προσκολλημένος στήν
πραγματικότητα, μά νά τή απλώνει όσο ται-
ριάζει πιά πέρα, νά τήν πλαταίνει και νά
γίνεται οδηγητής αυτός κι όχι στενόκαρδος

άντιγραφέας. Άλλά ό κ. Νικ. άποφεύγει νά
δεί τό τέλος τής πράξης. Προτιμά νά δώσει
ένα τέλος συμβατικό, νά καμει τή ζωή και
τά ζητήματα της πολύ θεατρικά. Βάζει μονά-
χα τό μεγάλο πρόβλημα που παιδεύει τήν
έποχή μας. Λύση όμως δέν του δίνει. Άπο-
φεύγει νά του δώσει. (Γιατί ό θάνατος, ή
άutoχτονία, δέν είναι ή λύση που ταιριάζει
σέ τούτη τήν περίπτωση. Μόνο λιγοψυχία
δείχνει ό θάνατος). Άπ' τήν άλλη όμως
μεριά δέχουμαι ολοκληρωτικά πως μιά οποια-
δήποτε βιασμένη λύση, θά περιλάβαινε πε-
λλές άπιθανότητες και θά ήτανε πολύ παρα-
κιντυεμένη—γιαί ή ζωή δέν μπαίνει σέ κα-
λούπια. Έχει ωστόσο τους νόμους της ή
ζωή που τήν κρατούν, και τήν πηγαίνουνε
μπροστά πάνω σέ καθορισμένη γραμμή. Και σ'
αυτούς τους νόμους περιμέναμε νά έμβαθύει
περισσότερο ό κ. Νικ. για νά φτάσει άσφα-
λέστερα σ' ένα τέρμα, λιγώτερο ίσως θεατρι-
κό, αλλά σίγουρα τολμηρότερο, πιο σύμφωνο
μέ τήν άλήθεια.

Φαίνεται όμως πως τόν εμπόδισε νά φτά-
σει σέ ριζικώτερη λύση τό γεγονός πως ό
άλλος του ήρωας, ό Πέτρος, δέν έχει τόν
τόν άξιο ψυχικό πλοτού που χρειάζονται οί
περιστάσεις. Είναι φαύλος και πολύ κούφιος.
Μπορεί βέβαια άπό τά μεγάλα του λόγια
νά γελαστεί κανένας, μά αυτά είναι ή επι-
φάνεια μονάχα. Στο βάθος είναι ένας έγωϊ-
στής που όλα τά θέλει για τόν έαυτό του
κι άς καμνώνει κάποτε πως δουλεύει για
τό λαό. Κλέβει γι άτομική του εύχαρίστηση
και κορδώνει πως είναι για τό καλό του
κοσμάκη που τό κάνει. Κι όταν μεσιτωμένος
πιά άπό τή φυλακή βγαίνει και ζητάει νά
κάνει κάτι ήρωικό, βρισκεται τόσο μακριά
άπό τήν πραγματικότητα, μιλάει τόσο θολά
και στό μυαλό του σχεδιάζει τόσο άόριστα,
που βέβαια δύσκολα θά μπορούσε νά ξεγε-
λάσει κ' ένα λιγώτερο έμπειρο άπό τή
Χριστίνα.

Η «Φυγή» όμως έχει σημασία και σαν
κολλιτεχνική εργασία. Τό διάβασμα της θέλ-
γει και σίγουρα πως ή παρουσίαση της στή
σκηνή θά προσθέσει πολύ στήν άξία της.
Είναι ψυχολογημένα τά πρόσωπα της, τά
λόγια κ' οί κινήσεις του μέσα στό φυσικό
τους πλαίσιο. Οί άνθρωποι του κ. Νικ. έχουν
πνευματικότητα—πράμα που σπάνια άπαντιέ-
ται στό νεοελληνικά έργα—κινούνται έλεύθε-
ρα μέσα στό λεπτά διανοήματα ενός γοργού
διαλόγου. Έτσι λείπουν οί κουραστικές λε-
πτομερειακές έξηγήσεις που κατεβάζουν τό
λόγο στήν κοινοτοπία και περιορίζουν άκίνη-
τη τή σκέψη.

Η «Φυγή» είναι ένα άπό τά τεχνικώτερα
νεοελληνικά δράματα.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

Πέτρου Σ. Σπανδωνίδη—«Εισαγωγή στην αρχαία Έλληνική τραγωδία». Θεσσαλονίκη, 1935 Δρχ. 40.

Ύστερ' από μιὰ σχεδὸν ἄγωνα περιπλάνη-ση στὴν ξένη καὶ χωρὶς μέτρο μίμηση, ξανα-γυρίζει ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδας στὶς δικές της πηγές. Γιατὶ τῶρα τελευταία ἄρχισε καὶ στὴν Ἑλλάδα νὰ μελετᾶται ἡ ἀρχαία ἑλλη-νικὴ λογοτεχνία οὐσιαστικώτερα παρὰ πρὶν, κι αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ παρήγορα σημεῖα γιὰ τὴ νεοελληνικὴ πνευματικὴ ζωὴ. Ἀξιόλο-γες μεταφράσεις, ἐπιστημονικὰ σχολιασμένες ἐκδόσεις, σοβαρὲς μελέτες πάνω σὲ θέματα τῆς ἀρχαίας λογοτεχνίας εἶναι τὰ προϊόντα τῆς καλῆς αὐτῆς κίνησης. Μέσα στὶς ἔργα, σὶς αὐτὲς ἐξχωρίζει ἡ μελέτη τοῦ κ. Πέτρου Σπανδωνίδη «Εἰσαγωγή στὴν ἀρχαία ἑλλη-νικὴ τραγωδία».

Τὸν κ. Σπανδωνίδη τὸν ξαίρουμε κυρίως σὰν ἓνα βαθιότοχοστο κριτικὸ τῆς νεώτερης λογοτεχνίας μας. Κάτοχος, ὅπως φαίνεται, εὐρύτατης μάθησης, τῆς εὐρωπαϊκῆς προπάν-των λογοτεχνίας, ἀξιοπρόσεχτος δημιουργὸς καὶ ὁ ἴδιος, μπορεῖ νὰ βλέπει τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία μὲ τὸ ἔμπειρο μάτι τοῦ ἐδικοῦ κ' ἔτσι μιλάει γι' αὐτὴ πάντα μελετημένα, συγκριτικὰ καθοδηγητικὰ. Μὲ τὴν «Εἰσαγω-γὴ στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τραγωδία» μᾶς πα-ρουσιάζεται νὰ εἰρεῖ βαθύτατα καὶ τὴν ἀρ-χαϊότητα. Δεῖχνει πῶς κατέχει γερὰ τὸ θέμα πού τον ἀπασχολεῖ, κ' ἔχει μάλιστα αὐτοτέ-λεια χαραχτηριστικῆ. Δὲν εἶναι ἀπλὸς δέχτης τῶν ὅσων μελέτησε σχετικὰ μὲ τὴν ἀρχαία τραγωδία, μὰ διαμόρφωσε καὶ δική του γνώ-μη πού σὲ πολλὰ σημεῖα διαφέρει ἀπὸ τὰ γενικὰ παραδεχόμενα.

Τὸ ἔργο του χωρίζεται σὲ τέσσερα μέρη : Πηγὴ τῆς τραγωδίας, Ἀπὸ τὸ διθύραμβο πρὸς τὴν τραγωδία, Οἱ ἱερεῖς μεγάλοι τραγι-κοὶ καὶ Τὸ τραγικὸ καὶ ἡ τραγωδία.

Μιλώντας γιὰ τὴν πηγὴ τῆς τραγωδίας δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ σταθεῖ καν ἰς τὸ Διόνυσο καὶ στὴ λατρεία του. Ὁ κ. Σπανδωνίδης λέγει πῶς ὁ Διόνυσος θὰ ἦταν στὴν ἀρχὴ θεὸς τῆς γονιμότητος (στὴ Φρυγίᾳ Σαβάζιος). «Ἀργότερα συγχωνεύθηκε μὲ τὸ δαίμονα τῆς ἀνακυκλώσεως τῆς ζωῆς (Ζαγραιό), μὲ τὸ δαίμονα τῆς βλαστήσεως, μὲ τὸ δαίμονα τῆς ἀμπελοργίας. Γίνεται μιὰ σύνθετη προ-σωπικότητα, στὴν ὁποία λατρεύεται τὸ φυσικὸ φαινόμενο τῆς γονιμοποίησης, τῶν μεταμορ-φώσεων (παθημάτων) τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ φυσικοῦ κόσμου». Στὴν Ἑλλά-δα ἡ λατρεία τοῦ Διόνυσου εἶναι ἐνθουσια-στικὴ, μὲ μιμικὸ χορὸ καὶ διθύραμβο. Ὁ δι-θύραμβος δὲν περιέχει ὀλοκλήρωσι τοῦ Διο-νυσιακοῦ δράματος, ἀλλὰ σκηνὴς μονάχα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ θεοῦ. Ἔτσι τὸ στοιχεῖο τῆς ἐνοχῆς πού βρίσκεται στὴν ὑστερώτερα δια-

μορφωμένη τραγωδία, δὲν πρέπει ν' ἀναζη-τηθεῖ στὴς ἀναπαραστάσεις τοῦ διονυσιακοῦ μῦθου. Ὅταν κατόπι μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς χορολυρικῆς ποίησης ὁ αὐθόρμητος καὶ ἄ-τεχνος διθύραμβος διαμορφώνεται σὲ τεχνικὸ τραγούδι μὲ χορὸ, καὶ ὅταν πὸ ὑστερα μπαί-νει σ' αὐτόν ὁ διάλογος, «ἡ τραγωδία εἶναι κοντὸ στὴ θύρα». Μὲ τὴν εἰσαγωγή τοῦ πρώτου ὑποκριτῆ—πού εἶναι ἄτομο ἐξχωριστὸ ἀπὸ τοὺς χορευτὲς, καὶ πού δὲν εἶναι πιὰ ὁ Διόν-υσος ἀλλὰ παριστάνει εἴτε τὸ Διόνυσο εἴτε ἄλλα πρόσωπα, καὶ μιλάει—καὶ μὲ τὴν παρεμβολὴ τῶν χορευτῶν πού δὲν εἶναι πιὰ ντυμένοι σὰν Σάτυροι (Θέσπις) ἡ τραγωδία παρουσιάζεται στὴν πρώτη τῆς μορφῆ, στα-τικῆ, «μὲ πράξη σχεδὸν κλεισμένην κι ἀμετα-τόπιστη». Λίγα χρόνια ὑστερώτερα θὰ τῆς δώσουνε φτερά οἱ μεγάλοι τραγωδοποιοί.

Ἡ ἀποψη τοῦ κ. Σπανδωνίδη συγκεφαλαί-ωνεται στὸ ὅτι «ἡ τραγωδία προήλθε ἀπὸ τὸ διονυσιακὸ τεχνικὸ διθύραμβο, πού ἀναπαρί-στανε μιὰ σκηνὴ τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ, καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν ἀγροτικῶν καὶ χωρὶς σατύρους θεσπιδικῶν διονυσιακῶν θε-αμάτων, στὰ ὁποῖα ἦταν προσθεθειμένος ἓνας ἠθοποιός». Ὁ κ. Σπανδωνίδης ὁμῶς ἀναφέ-ρει παρακάτω καὶ τὶς σπουδαιότερες θεωρίες γιὰ τὴν προέλευση τῆς τραγωδίας κ' ἐξηγεῖ γιατί δὲν τίς βρίσκει γενικὰ ὀρθές. Στὸ κεφάλ-αιο αὐτὸ ἀξίζει νὰ προσεχθεῖ ιδιαίτερα ὁ παράγραφος ἀρ. 9, ὅπου μιλάει γιὰ τὴν ἐπί-δραση τῆς ἠρωολατρίας πάνω στὴ διαμόρ-φωση τῆς τραγωδίας.

Ἐξετάζει κατόπι διεξοδικὰ τὴν τέχνη τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν· βρίσκει τὰ χαρα-χτηριστικὰ τοῦ καθενός, τὴ συμβολὴ τους στὴν τεχνικὴ ἀνάπτυξη τῆς τραγωδίας, τὴ βαθύτερη οὐσία καὶ τὴ γενικὴ γραμμὴ τῶν ἔργων τους. Μὲ πολὺ ζωνῆρες καὶ φωτεινὲς γραμμὲς δίνει τὴν καλλιτεχνικὴ καὶ πνευμα-τικὴ προσωπικότητα τους καὶ μᾶς βοηθεῖ νὰ συλλάβουμε τὸ νόημα τῆς δημιουργίας των.

Τὸ τελευταῖο μέρος «Τὸ τραγικὸ καὶ ἡ τρα-γωδία», ὅπως καὶ τὸ κεφάλαιο «ἡ ἔννοια τοῦ κλασσικοῦ» (σ. 85-90) εἶναι ἀπὸ τὰ σπουδαι-ότερα τοῦ ἔργου, γιατί σ' αὐτὰ θίγονται καὶ ξεδιαλύνονται προβλήματα αἰσθητικῆς μὲ τὸ στοχαστικὸ μάτι φιλοσοφημένου με-λετητῆ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ δημιουργικὴ ἀγάπη αἰσθαντικῶ καλλιτέχνη. Μέσα στὴ νεολλη-νικὴ αἰσθητικὴ λίγα εἶναι τὰ κομμάτια πού θὰ μπορούσαν ἀξία νὰ σταθοῦν δίπλα στὶς σε-λίδες αὐτές.

Γενικὰ μιλώντας γιὰ τὴν «Εἰσαγωγή στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τραγωδία» τοῦ κ. Σπανδω-νίδη πρέπει νὰ τὸ μολογήσουμε πῶς εἶναι ἀπὸ τὶς σημαντικώτερες συμβολές πού γίνη-καν στὴ γλῶσσα μας γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸ πεδίο αὐτὸ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Δὲν ἔχει τοὺς κούφιους ρητορισμοὺς, τὰ παχιά ὠρισιόλογα καὶ τοὺς μελωδοπλάνταχτους συ-

νεπαρμούς που μας συνήθισαν όσοι το είχαν ως τώρα επάγγελμα να διαλαλούν στομφώδικα τους «ευκλείεις προγόνους», χωρίς ωστόσο να μας δώσουν ποτέ τίποτε ουσιαστικό από τους κακόμοιρους εκείνους «ευκλείεις». Η λιτή, τόσο όμως συμπακνωμένη και θετική φράση του κ. Σπανδωνίδη, είναι μία χτυπητή και ωφέλιμη αντίθεση προς τις απεριόριστες φλυαρίες. Μά κι από την άλλη, το έργο αυτό δεν είναι μία στεγνή ιστορική επισκόπηση της πορείας της τραγωδίας, αλλά μία κριτική έρευνα για τη δημιουργία και την ανάπτυξη της, μία άλληθινη ε ί σ α γ ω γ ή στην ελληνική τραγωδία. Παρέχει όλα τα στοιχεία για να σχηματίσει κανένας αντίληψη καθαρή για τις πηγές, τη γένεση και την εξέλιξη της τραγωδίας. Ίσαμε την ύψιστη ακμή της. Φωτίζει δυνατά την προσωπικότητα των τριών μεγάλων τραγικών και μας δίνει αναλυτικά το βαθύτερο νόημα της τέχνης και των ιδεών τους. Αξίζει να σημειωθεί ιδιαίτερα η σχετικά πλούσια βιβλιογραφία τόσο στην αρχή όσο και στο τέλος του βιβλίου. Είναι μία παραπάνω ένδειξη της από κάθε άποψη σοβαρής, έπισημονικής εργασίας του κ. Σπανδωνίδη.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

Τώνη Μαρτάλη: «Οί ντροπές μου» ποιήματα.

Το έργο του κ. Μαρτάλη που μας έχει σταλεί δεν αναφέρει ούτε το μέρος που κυκλοφόρησε, ούτε τη χρονιά, ούτε την τιμή του. (Δεν έχει ούτε τις σελίδες του αριθμημένες). Να πούμε πως είναι και τούτο...μοντερνισμός και πρωτοτυπία;

Δεν ξαίρω αν ο ποιητής—στην εποχή μας ποιητής είναι τόσο κοινή λέξη—των ποιημάτων τούτων, που δεν είναι πιά πολλά από 30, έχει λογοτεχνικές αξιώσεις. Αν συμβαίνει κάτι τέτοιο θάπρεπε να διαμαρτυρηθεί ή νεκρά κι ή ζώσα Ελλάδα. Είναι αποκαρδιωτικό το γεγονός που στην Ελλάδα οι ποιητικές συλλογές κυκλοφορούν τόσο εύκολα και συχνά. Κιάκόμα το πως απ' αυτές τα 910 δεν λένε τίποτα. Νομίζω πως έτσι που πάμε σε λίγα χρόνια δε θα βρισκείται Έλληνας που να διαβάζει ποίημα και με την προϋπόθεση ακόμα να πληρωθεί.

Οι «Ντροπές μου» του κ. Μαρτάλη είναι μία σειρά άτεχνων τραγουδιών, άρυθμων, προχειρογραμμένων. Έπειτα η υπόθεση των τραγουδιών, ή εμπνευση τους. Φρίκη, Μά τέλος πάντων της ήταν γραφτό της άχαρης Μούσας να κατοπιηθεί τόσο στα χέρια των

νέων ποιητών! Απολάφτε μερικούς χαριτωμένους τίτλους. «Ανόητοι», «Πορνογράφημα» «Μουσική δωματίου». Από το ποίημα «Πεζό πεζώτατα» παίρνω δυό στίχους:

Μά τα όλόκλειστα έμένα με
σκλαβώνουν δωμάτια
κι αγαπώ κάθε μία που πλαγιά-
ζω μαζί της.

ή
της θύμησης σου το στερνό θα
παίξω άτοϋ.

Με κάτι τέτλια περιεχόμενο και τέτοιο ύφος είναι γραμμένα σχεδόν τα τραγούδια του κ. Μαρτάλη. Στίχοι βαλμένοι στη σειρά πρόχειρα και με άνοησιο περιεχόμενο. Ίσως να βρεθεί—αν δε βρέθηκε κιόλας—κανένας κριτικός που θα πεί πως ο Μαρτάλης έχει μέλλο και πως είναι ωμά, ρεαλιστικά ειλικρινής. Στην Ελλάδα δυστυχώς παρεξηγήθηκαν πολύ οι λέξεις ρεαλισμός και ειλικρίνεια. Αν το να γράφεις ότι γελοίο και παράξενο σου ρθει στο μυαλό—έστω κι ειλικρινά—είναι τέχνη, τότες θα γίνουν κι οι γάτοι μας ποιητές προς όψον των Νεοελληνικών γραμμάτων. Μπορώ να συμφωνήσω πως ο κ. Μαρτάλης έχει στη συλλογή του ένα-δυό τραγούδια που θα μπορούσαν αν όχι ν' άρέσουν τουλάχιστο να διαβαστούν. Μά τούτα είναι μικρά σανιδάκια που δε μπορούν να κρατήσουν ένα ναυαγό στην έπιφάνεια.

Τούτη ή προχειρογραφία πρέπει να χτυπηθεί άγρια. Οι νέοι, αν φιλοδοξούν να φτάσουν σε ανώτερα πεδία τέχνης, πρέπει να δουλεύουν και να κουράζονται στο έργο τους. Οί χασμαδιές, το πρόχειρο γράψιμο, οι άτυχες και γελοίες εμπνεύσεις, ή άκαλαισθησία, όλα, είναι σε βάρος πάντα ενός νέου που έχει μέλλο και που σέβεται εκείνο που αγαπά. Η κριτική πρέπει να ναι πάντα άφοβη. Δυστυχώς στην Ελλάδα όπως κατάντησε ή κριτική θα βλάψει την πνευματική κίνηση των νέων. Και για το πιά ανάξιο έργο θα βρεθεί ό κάποιος που θα γράψει το διθύραμβο.

Το έργο του κ. Μαρτάλη ίσως να μην είναι από τα χειρότερα, μά πάλι ένας ψύχραιμος κι άπαιτητικός αναγνώστης δεν μπορεί να το βάλει πιά ψηλά από τα προχειρογραμμένα έργα που τόσο συχνά κυκλοφορούν στα τελευταία χρόνια.

ΠΑΝΟΣ ΤΑΛΙΑΔΩΡΟΣ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΑΜΕΡΙΚΗ

Μετά τὸν πόλεμο, καὶ κυρίως ἀπ' τὸ 1922 κ' ἔδω οἱ Ἄμεριανοὶ διανοούμενοι καταφερόντουσαν ἐναντίο τοῦ πολιτισμοῦ τους ὡς τελειῶς ὑλιστικοῦ κ' ἐχαρακτήριζαν ὅλη τους τὴ ζωὴ ὡς ἀχρωμάτιστη, ἀνούσια, χωρὶς ποικιλία καὶ χωρὶς γραφικότητα. Ἔτσι εἶδαμε συγγραφεῖς τοῦ κύρου τοῦ **Sinclair Lewis**, **H. L. Menkey** καὶ **Eugene O' Neill** νὰ ἐκφράζουν τὸ παράτονο τους γιὰ τὴ διανοητικὴ κατάσταση τῆς χώρας τους καὶ σχεδὸ νὰ ξεσποῦν ἐναντίο τῆς κάποτε μὲ πίκρα καὶ χολὴ κι ἄλλοτε μὲ εἰρωνία σὲ ἔργα τους ὡς τὸ «**Main Street**» «**Americana**» καὶ «**Marco Polo**». Στὸ 1922, 30 νέοι διανοούμενοι κάτω ἀπὸ τὴν καθοδήγηση τοῦ **Theodore Dreiser** καὶ **Ludwig Lewisohn** ἀπαρνήθηκαν τὴν πατρίδα τους. Κι αὐτὰ ὅλα παρ' ὅλο πὺ καθηγητὲς Πανεπιστημίων καὶ βαθύτεροι μελετητὲς τῆς ὅλης καταστάσεως τοὺς φώναζαν πῶς τὸ τί συνέβαινε ἦταν ἀναπόφευκτο καὶ φυσικώτατο κι ὅτι μιὰ μέρα θ' ἀνθοῦσε ἡ τέχνη καὶ στὸν τόπο τους, τόσο πλῆρια ὅσο σὲ κανένα ἴσως μέρος. Ἀνθρωποὶ ὡς τὸν **Will Dusanf**, τὸν συγγραφέα τοῦ «**Story of Philosophy**» ἐνὸς βιβλίου μοναδικοῦ στὸ εἶδος τοῦ (εἶχε τὴ μεγαλύτερη κυκλοφορία πὺ γνώρισε ποτέ φιλοσοφικὸ ἔργο στὴν Ἀμερικὴ) δικαιολογοῦσαν κι ἐξακολουθοῦν νὰ δικαιολογοῦν τὸν τόπο τους πῶς γιὰ 100 χρόνια βρισκότανε σὲ κατάσταση συγχάνευσης καὶ δημιουργίας ἔθνους κ' ὅτι μόλις τελευταῖα οἱ συνθηκὲς εἶχαν ἀρχίσει νὰ γίνονται κατάλληλες γιὰ τὴν ἐμφάνιση δημιουργῶν στὸ πεδίο τῆς τέχνης. Ὅπως γράφει κάπου κι ὁ **Gilbert Seldes** «οἱ κριτικοὶ δὲν πρέπει νὰ ξεχάσουν ὅτι μεταξὺ τοῦ 1820 καὶ 1931 ὅταν ἡ Ἀμερικὴ δὲ δημιουργοῦσε σονάτες, τοιχογραφίες καὶ, καθεδρικοὺς ναοὺς, ἀπορροφοῦσαμε ἕνα ξένο πληθυσμὸ περίπου 50,000,000 ψυχῶν, μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλοκληρο τὸν πληθυσμὸ τῆς Γαλλίας—ἕνα μοναδικὸ καὶ σχεδὸν ἀπίστευτο κατόρθωμα στὴν παγκόσμια ἱστορία. Παραμελώντας τὴν συμβολὴ μας στὴν παγκόσμια φιλολογία, ἀνοίγαμε τὸ δρόμο μας μέσα σὲ ἀγριότοπους γιὰ νὰ κατακτηθῶμε σ' ἕνα μόνον αἰῶνα ἔδαφος ἕξι φορές μεγαλύτερο ἀπ' αὐτὸ πὺ ἡ Γαλλία, Ἀγγλία, Γερμανία κ' Ἰταλία εἶχαν καλλιεργήσει κ' ἐκμεταλλευθεῖ μέσα σὲ χίλια χρόνια».

Σήμερα ὁμως συμβαίνει, κάτι τὸ παράξενο. Οἱ πολιτικοὶ πὺ ἦσαν ὑπερήφανοι γιὰ τὸ φιλελεύθερο τους πολιτεύμα γυρίζουν τὰ μάτια τους στὴν Εὐρώπη καὶ θέλουν νὰ μπάσουν ἢ νὰ μιμηθοῦν τὸ Φασισμό καὶ Κομμουνισμό, ἐνῶ οἱ διανοούμενοι οἱ καθαρῶς τεχνίτες ἀρχίζουν νὰ μὴ ἀνέχονται τὸ δε-

σποτισμὸ τῆς Εὐρωπαϊκῆς τέχνης καὶ νὰ στρέφουν τὸ μάτια τους στὴν Ἀμερικὴ τοῦ μέλλοντος.

Ἡ πολεμικὴ ἐναντίο τῆς Ἀμερικῆς συγχίζεται, γράφει τελευταῖα στὸ «**The Saturday Evening Post**» ὁ **Gilbert Seldes**, «ἀλλὰ εἶναι ἀξιωματικὸ ὅτι οἱ καθαρῶς λογοτέχνες μας ἀρχίσαν νὰ ὑποχωροῦν. Ὁ **Sinclair Lewis** γράφει τὸ «**Work of Art**» πὺ εἶναι μιὰ ὑπεράσπιση τοῦ Ἀμερικάνου ἐπιχειρηματία κ' ἐμπόρου. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν 30 διανοουμένων, ὁ **Harold E. Stearns**, ἐπιστρέφει στὴν πατρίδα του ὕστερα ἀπὸ μιὰ μεγάλη θληματικὴ ἐξορία στὴν Εὐρώπη, μαγεμένος ἀπ' τὴ λαμπράδα καὶ ζωηρότητα τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ **Joseph Wood Krutch**, διερωτῶμενος ἀν ἡ Εὐρώπη ὑπῆρξε ποτέ μιὰ «ἐπιτυχία», εἰσηγείται πῶς οἱ μητροπόλεις καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ τῆς μουσεία μπορεῖ νὰ γίνονται οἱ μόνες τῆς ἐπιτυχίας κι ὅτι αὐτὰ κτισθῆκαν μὲ τὴ θυσία ἀνθρώπινης εὐτυχίας ὡστε νὰ γίνονται ἀπαραδέκτα, ὡς δείγματα τῆς ἐπιτυχίας τῆς. Ἀκόμη κι αὐτὸς ὁ **Ludwig Lewisohn** δὲν ἐπιφιλτάττει νὰ πεῖ μερικὰ καλὰ λόγια γιὰ τὸν τόπο του, ἐνῶ ὁ **Eugene O' Neill** γράφει Ἀμερικάνικες κωμῶδιες στὶς ὁποῖες δὲν μπόρεις ν' ἀνακαλύψεις οὔτε ἴχνος μυκτηρισμοῦ τῆς Ἀμερικῆς».

Κ. Φ. ΚΙΛΙΚΙΑΝΟΣ

ΑΓΓΛΙΑ

Ὁ ἐκδοτικὸς Οἶκος **Sidgwick and Jackson** τοῦ Λοντίνου ἔχει ἐκδόσει ἕνα νέο ἀνέκδοτο λογοτεχνικὸ κομμάτι, ἕνα θεατρικὸ ἔργο, μὲ τίτλο «**Lithuania**», σὲ μιὰ πράξη γραμμένο ἀπὸ τὸν Ἀγγλο ποιητὴ Ρούμπερτ Μπρούκ πὺ τότε σκεπάζει τὸ Ἑλληνικὸ χῶμα τῆς Σκύρου. Ἡ τιμὴ τοῦ εἶναι 2 σελ. ἕξι πέννες κ' ὁ ποιητῆς δραματογράφος Τζῶν Ντρίνγκουωπερ ἔχει γράψει τὸ εἰσαγωγικὸ σημείωμα. Ὁ σημειωματογράφος ἐκφράζει τὴ γνώμη πῶς ἂν ὁ ποιητῆς ζοῦσε θὰ μᾶς ἔδινε ἀξιόλογα θεατρικὰ ἔργα. Γραμμένο σὲ πεζὸ λόγο ἔχει ὡς θέμα του τὸ φόνον ἀπὸ μιὰ χωρική γυναῖκα γιὰ χρηματισμὸ ἐνὸς ξένου πὺ σ' αὐτὸν ἀναγνωρίζει κατόπι τὸ χαμένο ἀπὸ χρόνια παιδί τῆς. Ὁ Μπρούκ πὺ ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μὲ τὸ θέατρο καὶ τοὺς θεατρικοὺς συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς τῆς Ἐλισάβετ ἀφήνει σ' αὐτὸ τὸ ἔργο του νὰ φαίνεται ἡ ἐπίδραση τῶν σχετικῶν μελετῶν του καὶ πρὸ πάντων τοῦ **Webster**, τοῦ ποιητῆ τῆς **Duchess of Malfi**

**

Ὁ Ἐκδοτικὸς Οἶκος **Nonsuch Press** ἔχει δώσει ἀπὸ τυπογραφικῆς ἀπόψεως τὸ καλύτερο του ὡς τὰ τῶρα ἔργο μὲ τὴν ἐπανεκδόση

της Ιστορίας του Ἡροδότου στή γνωστή μετάφραση τοῦ Γ. Ρώλινσον πού πρωτοβγήκε στὰ 1858 καὶ τιμᾶται 6 γκινέες. Ὁ κ. Α. Γ. Λῶρενς ἔχει ἀναθεωρήσει καὶ ὑπομηματίσει τὸ κείμενο τῆς μεταφράσεως τόσο πού τὰ πολυσέλιδα οχόλια του φανερώουν μιά πολύχρονη καὶ βαθυστοχαστὴ ἐργασία. Ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν σχετικῶν μὲ τὸ θέμα του βιβλίων πού διάβασε ἔχει κάνει ἕνα πολὺ διαλεχτὸ ἀπάνθισμα κ' ἔχει παραθέσει πληροφορίες γιὰ τὴν κοινωνικὴ, τὴ θρησκευτικὴ καὶ τὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ τῶν λαῶν πού γνώρισε ὁ πατέρας τῆς Ἱστορίας, τόσες καὶ τέτιες πού ὁ τελευταῖος δὲν κατόρθωσε νὰ περιμαζέψει ζώντας κ' ἐρευνώντας μιά ὁλόκληρη ζωὴ. Ὁ πίνακας τῶν περιεχομένων ἀπὸ 38 τρίσητες σελίδες εἶναι ἕνα λαμπρὸ δείγμα τῆς ἐργατικότητος καὶ τῆς πλατειᾶς μόρφωσης τοῦ κ. Λῶρενς. Ἐπίσης τὸ βιβλίον περιλαμβάνει 9 χάρτες καὶ 9 ἔξυλογραφίες παρισταίνοντας τις ἐννιά Μοῦσες πού τὰ ὄνόματα τους εἶχαν δώσει, κατὰ τὸ Λουκιανό, οἱ Ἕλληνες στὰ βιβλία τῆς Ἱστορίας του.

**

Τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ὁξφορντ ἔχει ἐκδώσει σὲ, τρεῖς τόμους, πού ἡ τιμὴ τῶν ἔχει ὀριστεῖ σὲ 3 γκινέες, πεντακόσιες ἐπιστολές τοῦ Ἀγγλοῦ ποιητῆ Γόμας Γκρέη μαζί μ' ἄλλες σταλμένες σ' αὐτὸν ἀπο φίλους του. Ὁ Γκρέη, ἕνας ἀπὸ τοὺς προδρόμους τοῦ ρωμαντισμοῦ, ποιητὴς τοῦ πολὺ περίφημου ποιήματος «Μιά Ἐλεγεία Γραμμένη σ' ἕνα Ἀγροτικὸ Νεκροταφεῖο», πού οἱ κριτικοὶ ἰσχυρίζονται πὼς καὶ μόνο αὐτὸ τὸ ποίημα, ἀπ' τὴν ἄλλωστε λιγοςέλιδη παραγωγὴ του, εἶναι ἱκανὸ νὰ τοῦ ἐσοφαίσει μιά θέση στὴ χορεία τῶν ἀληθινῶν ποιητῶν εἰναι ἕνας ποιητὴς πού μὸλη τὴν τάση του νὰ ἐκφράζει μὲ μιά ρέουσα εὐκολία τις διαθέσεις τῆς στιγμῆς δὲν παραμέλησε τὴ μορφή πού φρόντισε νὰ τὴ στολιζέει πάντα μὲ μιά κλασσικὴ συστολή. Ὁ Μάθιου Ἀρνολτ χαρακτηρίζοντας τὴν ποίηση τοῦ Γκρέη τὴ σφράγισε μὲ μιάν ἀφοριστικὴ βραχυλογία πού θὰ μένει αἰώνια : «*Gray never spoke*». Τὴν ἴδια ἐντύπωση μᾶς δίνει τὸ σύνολο τοῦτο τῆς ἀλληλογραφίας του. Μερικὲς στροφές τῆς Ἐλεγείας μετάφρασε καὶ δημοσίεψε στὴ συλλογὴ του « Ἀπλὴ Προσφορὰ, ὁ Γλαῦκος Ἀλιθέριος.

**

Ὁ κριτικὸς ἐνὸς ἀπὸ τὰ πιὸ περισπούδαστα καὶ τὰ πιὸ περίφημα λογοτεχνικὰ περιοδικὰ τοῦ «*London Mercury*» κ. L. Woolf στὸ τεῦχος τοῦ Φεβρουαρίου κρίνοντας τὸ βιβλίον πού δημοσίεψε ὁ κ. H. V. Marrot (*Heinemann 21s*) μὲ τίτλον «*The Life and Letters of John Gals*

worthy» παίρνει ἀφορμὴ νὰ ἐκφράσει γενικώτερες γνώμες ἀπάνω στὸ ἔργο τοῦ πεθαμένου Ἀγγλοῦ διηγηματογράφου καὶ δραματογράφου. Ζητᾷ νὰ βρεῖ κάτω ἀπὸ τὰ γράμματα του τὴν κρυμμένη προσωπικότητα του καὶ γι' αὐτὸ ἔχει δώσει στὸ ἄρθρον του τὸν ἐπόμενον τίτλον : «*The mask of John Galsworthy*». Ὁ κ. Woolf πρῶτα πρῶτα ἐπικρίνει μ' αὐστηρὸ ὕφος τοὺς ὑπερβολικοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ ἐκδότη γιὰ τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Γκάλγουερδου καὶ φτάνει νὰ τοῦ ἄρνηθῆι κάθε προσωπικότητα. Τὸ βιβλίον περιέχει ἐπίσης ἐπιστολές τοῦ Χάρτυ, τοῦ Σιῶ, τοῦ Γκίλμπερ Μόρρη, τοῦ Μπάρρι καὶ τοῦ Κόνρατ. Ὁ βιβλιοκριτὴς φρονεῖ πὼς ἡ ἀκόλουθη φράση ἀπὸ ἕνα γράμμα τοῦ Κόνρατ χαρακτηρίζει πλήρως τὸν Γκάλγουερδου : «*Γιατὶ ἀγαπητὸ μου Τζάκ, αὐτὸ εἶναι ὅ,τι εἶσαι—ἕνας ἀνθρωπιστὴς ἠθικολόγος. Δείχνεσαι ἕνας ἠθικολόγος σ' ὅλο τὸ μεγαλεῖο τοῦ ταλέντου σου. Αὐτὸ τὸ γεγονός, πού δὲ μπορεῖ νὰ τ' ἀποφύγεις καὶ πού μπορεῖ νὰ σ' ὀδηγήσει νὰ γίνεις τὸ Εἰδῶλο τοῦ Κοινοῦ—ἂν μπορῶ ἔτσι νὰ ἐκφρῶ—ὀρθώνεται ὡς ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος στὸ δρόμον τῆς τέχνης σου*».

**

Σχετικὰ μὲ τὸ θάνατον τοῦ Βασιλέα Γεωργίου τοῦ Ε' οἱ ἀκόλουθοι Ἀγγλοὶ ποιητὲς ἔχουν γράψει ἐλεγειακὰ ποιήματα : Ὁ *Poet Laureate John Masefield* δυὸ σονέττα πού ἔπευσε νὰ τ' ἀποστείλει τηλεγραφικῶς ἀπὸ τὸ *Los Angeles* ὅπου μένει τώρα, ὁ Σέρ Τζῶν Σκουάιερ, ὁ Σιέην Λέιλις, ὁ Ἐτμοντ, Μπλάντον. Τὸ ποίημα τοῦ τελευταίου μὲ τίτλον «*Elegy*» δημοσιεύθηκε στὸ φιλολογικὸν Παράρτημα τῶν «*Καιρῶν*» τοῦ Λοντινοῦ τῶν 25|1|1986 καὶ ἐνῶ κρίνεται ὡς μέτριο θεωρεῖται ὡς τὸ καλύτερον ἀπ' ὅλα.

Ἀπ' ἀφορμὴ τὸ θάνατον τοῦ Ἀγγλοῦ ποιητῆ Κίπλικ κὶ ὁ ἄλλος τύπος ἔχει δημοσιέψει ἀναλυτικὲς κριτικὲς τοῦ ἔργου του μαζί μὲ βιογραφικὰ σημεῖωματα. Ἀναφέρουμε ἰδιαιτέρως τὸ ἄρθρον μὲ τίτλον : «*A Flower of national Art in Verse and Prose. Rudyard Kipling's Place in English Literature*» στὸ Φιλ. Παρ. τῶν «*Καιρῶν*» (25|1|36) καὶ τὸ ἄρθρον τοῦ Ἀντρέ Μωρουὰ στὸ «*Spectator*» τῶν 7|2|36 σ. 206—7 μὲ τίτλον «*Rudyard Kipling et la France*».

Γ. ΠΕΤΡΙΤΗΣ

ΤΥΠΟΣ

The Journal of Hellenic Studies. Volume LV. Part II. 1935. Μεταξύ άλλων σοφών άρθρων περισιπούδαστο άρθρο του κ. **M. N. Tod** που ξετάζει την πρόοδο της 'Ελληνικής 'Επιγραφολογίας από το 1933—1934. Στή σελ. 215—216 αναφέρει τη μελέτη του **W. H. Buckler** για τις τοιχογραφίες του ναού της Θεοτόκου στη Γαλάττα (*JHS. liii* 105 ff.), τη μελέτη της Δίδας **J. du P. Taylor** για τη δεξαμενή που βρέθηκε στη Σαλαμίνα με Βυζαντινές ζωγραφίες του πέμπτου ή του έχτου αιώνα [*Antiquaries Journal*, 1933, 97 ff.], τη μελέτη του κ. **C. M. Bowra** για το κυπριακό λεξιλόγιο από επιγραφές κτλ. (*JHS. liv*, 54 ff.). 'Από τις βιβλιοκρισίες σημειώνουμε εκείνες που κανεί ο καθηγητής **R. M. Dawkins** για τον τελευταίο τόμο του 'Ηβανς: «Τό Παλάτι του Μίνου», την κριτική των δυο τόμων της Σουηδικής 'Αποστολής για τις ανασκαφές στην Κύπρο (ή καλύτερη απ' όσες γράφτηκαν ως σήμερα μ' αξιοπρόσεχτες και προπούμενες παρατηρήσεις για τις περιγραφές, μερικά συμπεράσματα και την κατάταξη της ύλης) από τον καθηγητή **Myres**. 'Επίσης στη γενική επισκόπηση του κάνει ο Διευθυντής της Βρετανικής 'Αρχαιολογικής Σχολής 'Αθηνών κ. **H. G. G. Payne** με τίτλο «'Η αρχαιολογία στην 'Ελλάδα, 1934—1935» αφιερώνει και στην Κύπρο ένα μέρος (σ. 170—171) σχετικά με τις ανασκαφές του Δικαίου στην 'Ερήμη. Κατόπι σχετικά με νεοελληνικές εκδόσεις από νεοελληνες συγγραφείς βιβλιοκρίνεται το «Συμπόσιον του Πλάτωνος» (έκδοση Συκουτρή) από τον καθηγητή **F. H. Marshall**. 'Ο κ. **Marshall** γράφει: «'Ο εκδότης του βιβλίου αυτού θά τό θεωρούσε ως τον άριστο έπαινο που θά του χάριζε κανένας όταν πεί πως ή έκδοση είναι άξια νά συνδεθεί με τόνομα του Κοραή». Κρίνει τη μετάφραση καλή και σύμφωνη με τό πνεύμα του Κοραή και βρίσκει τις σημειώσεις που τη συνοδεύουν βοηθητικές. Τελειώνει με την έλπίδα πως κ' οι άλλες εκδόσεις που θ' ακολουθήσουν θά κρατηθούν στο ίδιο ύψος. 'Ο τόμος «'Εις μνήμη του Σπυριδωνος Λάμπρου» αναλύεται συνοπτικά άρθρο με άρθρο (έδώ ίσως πρέπει νά σημειωθεί τό άρθρο του **M. Lhéritier** που γράφει για τη Βρετανική κατοχή της Κύπρου οτά 1878 βασισμένο άπάνω σέ νέα διπλωματικά έγγραφα και που θεωρεί την κατοχή της ως άποζημίωση για την παραχώρηση της 'Εφάνης) κι ό κ. **Marshall** τότε θεωρεί ως ένα αξιοφόρο τιμήσ στη μνήμη ενός μεγάλου νεοέλληνα σοφού. Τά υπόλοιπα νεοελληνικά βιβλία που κρίνονται είναι: «'Η άλωση των 'Αθηνών υπό των Σαρακηνών» του Καμπούρογλου, «'Η Ιστορία των άποξηρνατικών μεθόδων της Κορινθιακής σταφίδος» του κ. Δ. Α. Ζωγράφου «'Οι Κλέφτες του Μοριά» του

Βλαχογιάνη, «'Η Ιστορία της 'Επτανήσου» του Θ. Μακρή, «'Αναμνήσεις 1896—1920» του Λ. Ι. Παρασκευοπούλου και «'Οι 'Υμνοι της Δωδεκανήσου» του κ. Ζερβου.

—Στό έπιστημονικό περιοδικό «*The Journal of Roman Studies*», vol. XXV, 1935, part 2, ό **D. B. Harden** σ' ένα έξαντλητικό άρθρο με τίτλο «*Romano-Syrian glasses with mould-blown inscriptions*», (*Plates XXXIII—XXXVIII*) p. 162—186 ξετάζει τά διάφορα γιάλινα δοχεία μ' επιγραφές που υπάρχουν σέ μουσεια ή σέ ιδιωτικές συλλογές. Τά διαιρεί σέ 11 ομάδες σύμφωνα με τά όνόματα των κατασκευαστών των και των επιγραφών. Στην ομάδα **ENNIQW** (τόνομα του κατασκευαστού) κατατάσσει ένα ανεπιγραφο δοχείο από την Κύπρο και δυό μ' επιγραφή: τό ένα από την Τρεμετουσιά απ' τη συλλογή Τσενόβλα στί Βρετ. Μουσείο και τ' άλλο από την Ποταμιά στό Μητρ. Μουσείο της Νέας 'Υόρκης. Αναφέρεται επίσης κ' ένα άλλο που υπήρχε κατά τόν Τσενόβλα στη συλλογή του Νικολαίδη από τη Λάρνακα και που άγνοείται ή τύχη του σήμερα. Στην ομάδα με τόνομα **MEΓHΣ** (ό κατασκευαστής) ανήκει ένα από τό Μάριο στό Βρετ. Μουσείο. 'Ενα από τό 'Ιδάλιο στό 'Ασμόλμαν Μουσείο, στό 'Οξφορντ, ένα στη συλλογή Clercq, ένα που υπήρχε στη συλλογή Στρογκάνωφ και δυό από τόν 'Αγιο Φώτιο που δέν είναι γνωστό που βρίσκονται τώρα έχουν την έπιγραφή **ΚΑΤΑΙΧΑΙΡΕ ΚΑΙ ΕΥΦΡΑΙΝΟΥ**. 'Η φράση **ΕΦΡΑΙΝΟΥ ΕΦΩ ΠΑΡΕΙ** υπάρχει σ' ένα δοχείο από την Κύπρο που δέν είναι γνωστό άν υπάρχει ακόμη στή συλλογή Γκολουτσωφ κ' ή φράση σ' ένα από την Πόλη της Χρυσούχους του ανακάλυψε ή άποστολή Μόνρο και Τάμτ. Οι επιγραφές **ΛΑΒΕ ΤΗΝ ΝΕΙΚΗΝ**, **ΝΕΙΚΗΝ** υπάρχουν σέ Τρία δοχεία από τό 'Ιδάλιο και την 'Αμαθούντα. Τέλος τό Κυπρ. Μουσείο κατέχει ένα και μοναδικό κτιρινωτό δοχείο με τη λέξη **ΝΕΙΚΗΝ** που την ύπαρξή του άναγγειλε στον κ. **Harden** ό κ. Δίκαιος. 'Ο συνολικός αριθμός των τέτοιων δοχείων από την Κύπρο φτάνει στά 18 κι ό άρθρογράφος συμπεραίνει πως όλα ελασχήθηκαν στην Κύπρο απ' τη Συρία γιατί δέν αναφέρεται πουθενά πως ή Κύπρος είχε ποτέ της έργοστάσιο κατασκευής γαλίλων άγγείων.

—Στό καλλιτεχνικό εικονογραφημένο «'Ημερολόγιον: οι φίλοι του βιβλίου» που έβγαλε στην 'Αλεξάντρια ό κ. 'Αθανασόπουλος στη σελ. 15 δημοσιεύονται κομμάτια από τό «Βιβλίο του Μοναχού» του Νίκου Νικολαίδη, ή «Καλλονή» διήγημα του Γλαύκου 'Αλιθέρη (σ. 33) και κάτω από τόν τίτλο «Κυπριώτες ποιητές» στίς σ. 56—57 αναδημοσιεύονται τά ποιήματα «Πολυξερκά τζιά πονηρά» του Λιπέρη, τό «Τραγουδι νά τούς Κάμπους» του Πολ-

λή Ἀγρότη καὶ τὸ «Σ' ἄσπροσ σακκούλλιν» τοῦ Ἀντ. Ἰντιάνου.

Στὴν «Ἐλευθερία» δημοσιεύονται διηγήματα χριστουγεννιάτικα τῶν κ.κ. Ι. Εὐδοκίμου, Κ. Μόντη, Κ. Λαμπούσιου (25 Δεκ.), «Δύο εἰκόνες τῆς Παναγίας τοῦ Κύκκου εἰς τὰς Ἀθήνας» τοῦ κ. Ἱεροθ. Κυκκώτη, «Τὸ δῶρο τῶν Φώτων» τοῦ κ. Κ. Λαμπούσιου, «Λιβὰδια ἢ Λειβάδια» τοῦ κ. Κ. Αὐγέρη (8 Γεν.), λεπτομερές σημείωμα γιὰ τὸ Λεύκωμα Βυζ. μνημείων τῆς Κύπρου τοῦ καθηγητῆ κ. Σωτηρίου, «Πότε καὶ πῶς κατεστράφησας τὰ χωρία Κελλιά καὶ Τριδάτος (Λιβὰδια)» τοῦ κ. Κ. Αὐγέρη (11 Γεν.). Ἐπίσης τοῦ κ. Αὐγέρη «Ὁ Κυκέρων καὶ ἡ Κύπρος», (15 Γεν.), τὸ «Φεουδαλικὸν σύστημα ἐν Κύπρῳ», (18 Γεν.), «Ὁ ἐπιβλέπτης τοῦ σίτου ἐπὶ Ῥωμαϊκοκρατίας», (22 Γεν.), «Ἡ νύμφη καὶ τὸ εἶφος. Δύο μεσαιωνικὰ τάγματα τῆς Φραγκοκρατουμένης Κύπρου», (1 Φλ.), «Ὁ τροφεὺς τοῦ βασιλέως ἐπὶ Πτολεμαϊκοκρατίας», (12 Φλ.)

—Στὴν «Ἐλευθερία», ἐπίσης δημοσιεύεται ἡ διάλεξις τοῦ κ. Ι. Καραγιαννάκη «Ἡ γυναίκα ὡς καλλιτεχνικὸς παράγων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα», (18 Γεν.—12 Φλ.), σημείωμα κάποιου κ. Ἀθηνόκυπρου γιὰ τὰ Κυπριακὰ περιοδικὰ «Ντόπιον πράγμα» (18 Γεν.), τοῦ κ. Κ. Κυριακίδη «Ὁ Κύπριος Ἅγιος Σπυριδίων καὶ ὁ ἐν Τρεμετουσιά ναὸς του», (22 Γεν.) ἀναδημοσίευσις ἀπὸ τὸ περιοδικὸν «Ἀπόστολος Βαρνάβας», «Μία συζήτησις περὶ Κύπρου», γιὰ τὴ συνθήκη τοῦ 1878 (1 Φλ.) ἀναδημοσίευσις ἀπὸ τὴν Cambridge Review, τοῦ κ. Κ. Μόντη κριτικὴ τοῦ Δὸν Κιχάτη ποῦ διασκεύασε ὁ Θ. Συναδινός, περίληψις λόγου τοῦ κ. Σωτηρίου γιὰ τὴ «Δράση τῶν Βυζ. μονῶν», (12 Φλ.), ἐντυπώσεις τοῦ κ. E. Sadler ἀπὸ «μιά ἐκδρομὴ εἰς Κυρήναιαν καὶ Μπέλλα-Παίς», (19 Φλ.)

—Ἐδῶ ἐπίσης δημοσιεύεται τοῦ κ. Γ. Σπανοπούλου «Ἀνασκευὴ μιᾶς κριτικῆς», (15 Γεν.) ποῦ ἔγραψε ὁ κ. Ἰντιάνος γιὰ τὸ βιβλίον του στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα», ἀρ. 2, στὴν ὁποία ἀνιαιπαντὰ ὁ κ. Α. Ἰντιάνος στὴν ἴδια ἐφημερίδα μὲ τὸ σημείωμά του «Ἀπάντησις», (22 Γεν.)

—Στὴν «Πρωϊνῆ», δημοσιεύονται «Τὰ ψηφιδωτὰ τῆς μονῆς τοῦ Δαφνιοῦ», τοῦ κ. Ε. Ακρίτα (22 Δεκ.), τοῦ κ. Κ. Α. «Ἡ κυπριακὴ λαϊκὴ χειροτεχνία», τοῦ κ. Τ. Ἀνθία «Κύπριοι λογοτέχνες στὴν Ἑλλάδα», σημείωμα γιὰ τὸν κ. Στυλ. Σουρμούζιο καὶ γιὰ τὴ Μουσικὴ καὶ ποίησι τῶν χριστουγεννιάτικων ὕμνων τοῦ Φιλόμουσου (25 Δεκ.), τοῦ κ. Δ. Δανιὴλ «Ἡ ἐτησίαν κυπριακὴ ἔκθεσις ζωγραφικῆς», τοῦ κ. Α. Περνάρη «Τὸ φιλολοφικὸν 1935», τοῦ κ. Τ. Ἀνθία «Κύπριοι λογοτέχνες στὴν Αἴγυπτο», 1 Γεν., μετάφρασις τοῦ «Ἄν.....» τοῦ Κίπλιγκ ἀπὸ τὸν κ. Ἀχ. Αἰμίλιο, 19 Γεν.

—Τὴν «Πρωϊνῆ», δημοσιεύτηκε ἡ ὁμιλία τοῦ κ. Π. Σιοῦτα «Ἡ πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ ἐξέλιξις τοῦ ἑλληνισμοῦ», (1—6 Φλ.) καθὼς καὶ ἡ ὁμιλία τοῦ κ. Κ. Σπυριδάκη «Ἡ προϊστορικὴ Κύπρος. Ὁ ἀρχέγονος πολιτισμὸς μας...», 7—15 Φλεβ.

—Στὸ «Νέο Κυπριακὸ Φύλακ», (28, 29, 31 Δεκ. καὶ 1 Γεν. Δημοσιεύεται κριτικὴ τοῦ κ. Μ.Κ.Μ. γιὰ τὴν «Γ' Κυπριακὴ ἔκθεσις τέχνης... Ἐδῶ ἐπίσης ἀπὸ τις 12 Γεν. κάθε Κυριακὴ ἀρχίσαν τὰ σημειώματα τοῦ κ. Κ. Α. Κωνοταντινίδη γιὰ τὴν «παλιὰ Λευκωσία, τὴ μοντέρνα πρωτεύουσα».

—Στὸν «Κυπριακὸ Τύπο», δημοσιεύεται, 25 καὶ 28 Δεκ., συνέντευξις μὲ τὸν ἀρχιτέχτονα κ. Α. Χατζηδημητρίου γιὰ τὴ «Λευκωσία, τὴν Πόλη χωρὶς ρυθμὸν», κριτικὴ τοῦ κ. Λίνου Χάρη γιὰ τὴν «Καλλιτεχνικὴ ἔκθεσις», 1 Γεν. Ἐδῶ ἐπίσης ἐνδιαφέροντα σημειώματα τοῦ κ. Γ. Λέρνη. Ἀπ' αὐτὰ ἀναφέρουμε «Τὸ Λύκειο Ἑλληνίδων Ἀμμοχώστου καὶ τὸ παιδικὸ θέατρο», 4 Γεν. «Ἡ θέσις τῆς Κυπριακῆς νεολαίας», 11 Γεν., «Μία τελετὴ ποῦ θανατεῖ τὰ χρυσὰ μήλα τῶν Ἑσπερίδων», 19 Γεν., «Μαθητικὲς κοινότητες», 21 Γεν., «Ζωὴ καὶ Κίνησι», 25 Γεν.

—Στὸν «Κυπριακὸ Τύπο», ἐπίσης δημοσιεύτηκε, 2 Φλεβ., ἐπιστολὴ τοῦ μαθητῆ κ. Γλαύκου Ι. Κληρίδη γιὰ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα. Γιὰ τὴν ἐπιστολὴ ὅμως αὐτὴ οἱ καθηγητὲς ἀποβάλανε τὸ μαθητὴ ἀπὸ τὸ Γυμνάσιον! Γι' αὐτὸ κάποιος ἄλλος μαθητὴς γράφοντας (21 Φλεβ.) γιὰ τὸ ἴδιον θέμα ὑπογράφει μόνον μὲ τὸ ἀρχικὸ του Π.

—Ὁ «Κυπριακὸς Τύπος», στίς 19 Γενάρη ἐβγαλε τὴν τετρασέλιδον «Πορτοκαλιὰ»,

—Στὴ Λάρνακα βγήκε ἡ νέα ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα «Κύπρος», ποῦ τὴ διευθύνει ὁ κ. Σ. Πετροκίδης. Στὸ πρῶτο τῆς φύλλον (15 Φλεβ.) δημοσιεύεται καὶ ἡ μελέτη τοῦ κ. Κλ. Γεωργιάδη «Τὸ ἑλληνικὸν θαῦμα διὰ μέσου τῶν αἰῶνων».

—Πήραμε τὸν πρῶτον ἀριθμὸν (20 Φλεβ.) τῆς «Μαθητικῆς Φωνῆς», δεκαπενθήμερης ἐφημερίδας ποῦ εἶναι ὄργανον τῆς Μαθητικῆς Κοινότητος «Ἀνώτερη Ἐμπορικὴ Σχολὴ Σιακαλῆ», στὴ Βαρῶσι. Εἶναι μιά ἀξιόλογη προσπάθεια. Γράφεται στὴ δημοτικὴ (Ταχ. κιβ. 35, Βαρῶσι).

—Στὴν «Παρατηρητῆ», δημοσιεύονται μεταφράσεις ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ κ. Ἀντ. Γεωργιάδη (1 Γεν.) Οἱ Παλιᾶτοι τοῦ Λεονκαβάλλου (2—13 Φλ.) Ἡ Κάρμεν (16 Φλ. κ. ἐ.) Ἐδῶ ἐπίσης δημοσιεύονται ταχτικά πολὺ ὄρατα κυπριώτικα φιλοκάτα τοῦ κ. Θ. Μακρυγιάννη.

—Στὴν «Ἀλήθεια», σημειώματα τοῦ κ. Λάρα Κρυστάλλη γιὰ τὴ «Δημοκρασία», τοῦ κ. Τ. Ἀνθία (27 Δεκ.), «Γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ ποιητῆ Τεύκρου Ἀνθία», (3 καὶ 10 Γεν.)

Ἐδῶ ἐπίσης σημειώμα γιὰ τὰ σαραντᾶχρονα τῆς διδασκαλικῆς δράσεως τοῦ κ. Ξ. Φαρμακίδη (14 Φλεβ.).

—Στὴν “**Ἀλήθεια**”, ἀναδημοσιεύονται ἀπὸ τὰ “Κυπριακὰ Γράμματα”, τὸ σημειώμα τοῦ κ. Ν. Κλ. Λανίτη “Κυπριακὴ Ἁγιογραφία”, (20 Δεκ.) καὶ τὸ “Μισὴ ὥρα μὲ τὸν Κωστὴ Παλαμῶ”, τοῦ κ. Τ. Φραγκοῦδη (24 Γεν.).

—Στὴ “**Φωνὴ τῆς Κύπρου**”, κάποιος κ. Φιλεκπαιδευτικὸς γράφει «ποιά πρέπει νὰ εἶναι ἡ γλῶσσα τὴν ἐφημερίδων καὶ τῶν περιοδικῶν», (11 Γεν.)

—Στὴν «**Πάφος**» δημοσιεύονται περιλήψεις τῶν ὁμιλιῶν τοῦ κ. Κ. Σπυριδάκι γιὰ τὸν Ζήωνα τὸν Κιτιέα (25 Δεκ.) τοῦ κ. Κλ. Γεωργιάδη γιὰ τὸν Κύπριο κυνικὸ φιλόσοφο Δημόνακτα (9 Γεν.), τοῦ κ. Π. Πασχαλίδη γιὰ τὸν Κύπριο Ἅγιο Νεόφυτο (6 Φλ.). Ἐδῶ ἐπίσης ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τοὺς **Times** ἄρθρο γιὰ τοὺς «Θησαυροὺς τῆς Κύπρου», (30 Γεν.) καὶ μιὰ μελέτη τοῦ Τούρκου κ. Μ. Ντανᾶ “Μερικαὶ σκέψεις ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν ἀνευ χρήσεως βιβλίων», (6 καὶ 13 Φλεβ.).

—Ἡ “**Πάφος**», δημοσιεῖ ἱστορικὰ σημειώματα γιὰ τὰ τὰ χωριὰ Τραχυπέδουλα (25 Δεκ.). Καζάφανι (16 Γεν.) καὶ Σαλαμιού (13 Φλεβ.).

—Στὸ περιοδικὸ “**Παναγιῦπτια**», (ποῦ τὸ διεύθυνε ὁ κ. Στ. Πάργας, Β. Ρ. 1146, Ἀλεξάντρεια) στὰ τεύχη 1-2 καὶ 3 δημοσιεύονται σημειώματα σχετικὰ μὲ τὰν πηγαῖο τοῦ Κύπρου ποιητῆ κ. Δ. Λιπέρη στὴν Αἴγυπτο. Σχετικὰ μὲ τὸ γεγονός αὐτὸ σημειώματα δημοσιεύτηκαν καὶ στὸν “Παρατηρητῆ”, (1 Γεν.) “Πάφος”, (1 καὶ 16 Γεν.) καὶ στὴν “Ἐλευθερία», (18 Γεν.)

—Πήραμε τὰ τελευταῖα τεύχη τῆς “**Chypre Touristique**», ποῦ ἐκίδει στὴ Λευκοσίᾳ ὁ κ. Α. Λαμπίρης.

—Στὴν “**Καθημερινή**», δημοσιεύτηκε μελέτη τοῦ κ. Π. Λεκατσᾶ γιὰ τὸν Κύπριο ποιητῆ “Λεωνίδα Παυλίδη—Ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργο του», 30 Δεκ. Στὴν ἴδια ἐφημερίδα δημοσιεύτηκε, 20 Γεν., τὸ ποίημα τοῦ κ. Λ. Παυλίδη “Τελειώση».

—Ἐξακολουθεῖ νὰ σχολιάζεται εὐμενέστατα στὴν Ἑλλάδα ἡ μετάφραση τῶν κυπριακῶν νόμων στὴ δημοτικὴ ἀπὸ τὸν κ. Α. Ἰντιάνο. Ὑστερα ἀπὸ τὸ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ κ. Π. Βλαστοῦ στὰ “Ἑλληνικὰ Φύλλα» ἔγραψε ἀπὸ κ. Τ. Μαλάνος στὰ “**Νέα Γράμματα**» (τεύχος Γενάρη) μὲ τίτλο “Μιά νίκη τῆς δημοτικῆς στὴν Κύπρον», ὁ κ. Τέλλος Ἄγρας στὰ “**Νεοελληνικὰ Γράμματα**» (12 Γεν. ἀρ. 40) “**Νομοθετικὴ δημοτικὴ γλῶσσα**», καὶ ὁ κ. Πέτρος Χάρης στὴ “**Νέα Ἑστία**», (15 Γεν. ἀρ. 218) “Ἡ δημοτικὴ στὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως”.

—Στὸ **Libre** (Δεκ.—Γεν.) ὁ καθηγητῆς κ. L.

Roussel γράφει γιὰ τὴν “**Ἀνθολογία Κυπρίων ποιητῶν**», τοῦ κ. Α. Βερνάλη, γιὰ τοὺς “**Σταγασίους καὶ πόθους**», τοῦ κ. Γ. Λεύκη κ. γιὰ τοὺς “**Διψασμένους στὴν Ἄβυσσος**», τοῦ κ. Τ. Ἀνθία. Ἐπίσης γράφει γιὰ τὴν “**Πάφος**» καὶ γιὰ τὸ “**Ποιητῆς**», παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὰ “**Κυπριακὰ Γράμματα**”.

—Στὰ “**Νεοελληνικὰ Γράμματα**» (ἀρ. 26-52 δημοσιεύτηκα ἡ κυπριώτικη νοβέλλα τοῦ κ. Α. Κυπρόλεοντος “**Ἡ προῖτῆς Μαριάννας**”.

—Στὴ “**Νέα Ἑστία**», 1 Γεν., κριτὴ τοῦ κ. Π. Χάρη γιὰ τὸ ἔργο τοῦ κ. Λ. Ἀκρί “**Νέος μὲ καλὰς συστάσεις**». Ἐπίσης στὸ 1 Φεβ., ὁ κ. Ν. Κλ. Λανίτης δημοσιεῖ ἐκ σημειώμα μὲ τίτλο “**Ὁ Κίπλιγκ καὶ ἡ Ἑλλάς**».

—Βγήκε τὸ νέο περιοδικὸ “**Παιδεία**», ἐγὼ ἀναμορφωτικῆς προσπάθειας. Τὸ διεύθυνε ὁ κ. Μέλτος Κουντουρᾶς, 3α Μητσάν Πατήσια, Ἀθήναι. Τὸ συσταίνουμε σ’ ὅλο τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς μας.

—Στὸ “**The Illustrated News**», τῆς 8|2|36 236—238 ἄρθρο τοῦ κ. **Douglas Hamilton** τίτλο “**Old Famagusta, The Sea-Port City Othello: Medieval Monuments of Cyprus urgent need of repair**».

—Πήραμε τὰ “**Δελτίον Οἰκοτροφείου Παγίου Λυκείου Λερνακος**», “**Ὁ φίλος τῶν ζώων**», καὶ “**Μακεδονικὴ Νεολαία**».

—Ἀπὸ τὴν πρώτη τοῦ Μάρτη ξαναρχίτην ἔκδοσή τῆς ἡ “**Μηνιαία φιλολογικὴ Πάφος**».

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ: Ποιήματα—Καλλιτεχνικὴ ἐργασία κ. Καζοπούλου, Φιλολογικὴ Ἐπιμέλεια Ρίκας Στεγοπούλου, Μέρμηρα Ἐνώσεως «Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν», Ἐπιστ. «Ἀλεξανδρινῆς Τέχνης», 10, Rue Lepsius, Alexandrie Egypte, σ. 191, Δρχ. 100.

BRUNO LAVAGNINI: Traduzioni dalle “**Ombre**” di Lan Porfyras. Estrato dall’ **Annuario dei R. Liceo Ginnasio “G. Ducci” di Viareggio per gli anni 1932—33, 1933—34 e 1934—35**. Seconda Edizione. Pisa Arti Grafiche Pacini Mariotti, 1935-XIV, p. 1. ΣΥΚΟΥΠΡΗ: Κριτικὰ Ἐκδόσεις Νεοελληνικῶν γοτηννημάτων, Ἀθήναι, 1935, σ. 48.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΠΑΤΑΛΑ: Τὰ Νεανικὰ Ἴταλικά Ποιήματα τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ (Μελέτη) [Ἀνατοπιῶση ὁ “Ἑλληνικὰ Φύλλα», Ἀθήνα, 1935, σ. 31.

ΤΕΥΚΡΟΥ ΑΝΘΙΑ: Παιδικὸ Θέατρο, ὁ “Γίόκας μὲ παιδικὸ δράμα σὲ πράξεις τρεῖς μὲ τέσσερα τραγοὶ Λευκοσίᾳ—Κύπρου, 1936, σ. 52, τιμ. 1 σελίνι.

Γ. ΒΑΛΕΤΑ: Κριτικὰ στὸ Σολωμὸ, Ἀπόσπασμα τὸ Φιλολογικὸ Νέο Κόσμος, 5 Ἰουλ. 1935, σελ. 150—Ἀθήναι, 1935.

ΠΙΑΝΝΗ ΡΙΤΣΟΥ: Πυραμίδες (ποιήματα), Ἐκδὸς Γκοβόστη, σ. 111.

ΛΙΛΙΚΑΣ ΝΑΚΟΥ: Παραστρατημένοι (μυθιστόρημα) Ἐκδόσεις Γκοβόστη, σ. 423.

ΑΓΓΕΛΟΥ Θ. ΣΗΜΗΡΙΩΤΗ: Ὀνειρώων Ἡοικιήματα» «Καστάλια», Ἀθήνα, σ. 160.

Tourists' Guide to Paphos, the Most Attractive District of Cyprus, by Loizos Philippou, advocate, Director of the News “Paphos”. Price 1 sd. 6. Nicosia, 1936, pp. 69.

P. DIKAIOS (Note by E. S. G Robinson), **Miscellanea Silver Stater of Idalion**, (Reprinted from the Numis

Chronicle, Vol. XV, Series V, No. 60, 1935, pp. 282-4), p. 4. **ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΛΕΜΕΣΟΥ:** Ἡ λαλία τοῦ Σχο-
λεῖοῦ μας, Γενάρης, 1936.

THE CYPRUS COMMITTEE for the preservation of the Ancient and Medieval Monuments of Cyprus: First Report, 1934-1935, pp. 11. **OLYMPIA**, a guide to its monuments. Published by the National Tourist Office of Greece. Dr. 10.

ATTICA—Greece. Edition of the National tourist office of Greece. **LA GRÈCE.** Ses monuments historiques, Ses sites pittoresques, sources thermales.

Β. Ν. ΤΑΤΑΚΗ Ἐν τῇ Χώρα τῶν Στοχασμῶν (φιλοσο-
φικός διάλογος). Ἐκδόσις περιοδικοῦ Ἑλληνομακεδονικῆς Ἡ-
μέρας, Θεσσαλονίκη, 1936, σ. 93, Δρχ. 30.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

—Ἡ συνέχεια τοῦ ἀρθροῦ τοῦ κ. Ι. Κασσωροῦ ποῦ δημοσιεύθηκε σὲ τ. 3 θὰ καταχωρηθῆι σὲ τὸ ἐπόμενον.

—Μία ομάδα διανοουμένων σὲ φιλική συνάντησι εἶχε τὴν πρωτοβουλία νὰ ἱδρῦσι ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν μὲ σκοπὸ τὴ μελέτη, περισυλλογή, διάσωση καὶ δημοσίευσις Κυπριακοῦ ἱστορικοῦ, λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ ὀλικοῦ, τὴν ἱδρυσιμὴν Μουσείου Λαϊκῆς Τέχνης καὶ τὴν ἐκδόσις χρονιατικοῦ ὀλικοῦ, ἐπισήμου δημοσιο-
γραφικοῦ ὄργανου τῆς Ἑταιρείας. Οἱ ἱδρυτὲς ἦσαν: Ι. Κασσωρός, Α. Κλόκαρης, Κ. Σπυριδάκης, Π. Ξιούτας, Ν. Κληρίδης καὶ Α. Ἰντιάνος. Σὲ δεύτερη συνάντησι παρευρέθησαν ἐπίσης οἱ κ.κ. Ἀχ. Αἰμιλιανίδης, Χρ. Χαραλάμπους, Γ. Παπαχαραλάμπους, Σ. Μιχαήλ οὗς καὶ Παπαχρυσοστόμου. Τὸ καταστατικὸ ποῦ εἶχαν ἐτοιμάσει οἱ κ.κ. Ξιούτας καὶ Ἰντιάνος μελετήθηκε καὶ συζητήθηκε σὲ δύο συνεδριάσεις καὶ πῆρε τὴν αὐτὴν τελειωτικὴν τοῦ μορ-
φῆ. Ὑπεπιτροπεία ἀπὸ τοὺς κ. Αἰμιλιανίδη, Ξιούτα καὶ Ἰντιάνου θὰ φρονήσει γιὰ τὰ προκαταρκτικὰ τῆς λειτουργίας τῆς Ἑταιρείας.

—Στις 25 τοῦ Γενάρη ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Φιλολ. Διαγωνισμοῦ τοῦ Ἀρχιεπ. Κυριλλίου Γ. συνεδρίασε στὴν Ἀρχιεπισκοπή, ἡσαν παρόντες οἱ Σεβ. Τοποτηρητῆς κ. Λεόντιος, ὁ Ἐλλ. Πρόεδρος κ. Σκάρπας, ὁ Δήμαρχος κ. Δερβίτης καὶ ὁ κ. Κ. Ι. Μυριανθόπουλος. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπέρριψε τὸ ἔργο ποῦ εἶχε ὑποβληθῆι σχετικῶς μὲ τὴν περ-
οδικὰ καὶ δέχτηκε ὡς θέμα γιὰ τὸ νέο διαγωνισμό: «τὸ Οἰκογενειακὸν Δίκαιον κατὰ τὰς Ἀσσιαζὰς τῆς Κύπρου» ποῦ πρότερον ὁ Σεβ. Τοποτηρητῆς.

—Στις 2/2/1936 ὁ Γυμν. κ. Παπαγιάννης ἔκανε διάλεξιν στὴ σειρά διαλέξεων τοῦ σωματείου «Κινδράς» στὴν Πάφου γιὰ τὸν Κύπριον Ἅγιον Νεόφυτον τὸν Ἐγκλειστον. Ἡ διά-
λεξις θὰ βγεῖ σὲ φυλλάδιον μὲ ἐξόδα τῆς Μονῆς. Ἐπίσης σὲ τὸ ἴδιον σωματεῖο θὰ κἀναι διάλεξις τὴν 1/3/36 ὁ κ. Α. Φιλιππου γιὰ τὸν Κύπριον Χρονολόγον, Λεοντίου Μπαχαιρά.

—Ὁ Γυμν. κ. Κασσωρός ἐγκαινιάσει τὴν σειρά τῶν διαλέξεων τοῦ Σωμ. Γράστ στὶς 16/1/1936 μὲ θέμα «Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Βαλαωρίτου», ποῦ τὴν ἐπανάλαβε στὴν «Πνευματ. Ἀδελφότητα» στὶς 26/1/36. Στὸ ἴδιον σωματεῖο μίλησε ἐπίσης ὁ Ὑποδιευθυντὴς τοῦ Γυμνασίου κ. Κ. Σπυριδάκης μὲ θέμα: Ἡ προϊστορικὴ Κύπρος. Ὁ ἀρχηγὸς πολιτισμοῦ ἴα:.

—Τὸ σωματεῖο Ἑλλ. Ἄσπελ" ἔχει διοργανώσει μίαν σειρά διαλέξεων ἀπὸ τῆς 29/2-9/5/36. Πρῶτος ὁμιλητῆς ἦταν ὁ κ. Σ. Χριστῆς μὲ θέμα: «Μερικὰ Γενικά Λογια γιὰ τὰ Σωματεῖα καὶ τὴ Λαϊκὴ Μόρφωσι». Θὰ μίλησιν κατὰ σειράν οἱ ἔξης: Κ. Μαρκίδης, Μ. Γαβριηλίδης, Π. Ξιούτας, Charles Abbot (ἐγγλέζικα γιὰ τὸν Κιπρῶν) Γ. Ἀνθίας, Θ. Σοφοκλέους, Γ. Χρυσάφης, Γ. Πούλιος, Α. Ἰντιάνος, Κ. Ἀσσιώτης, Α. Φιλίππου.

—Ἐτοιμάζονται ἐλδικὰ τεύχη γιὰ τὸ Βασιλεῖ Μιχαηλίδη τὸν Νίκο Νικολαΐτη, τὸν Δ. Λιπέρτη.

—Ὁ πανηγυρικός ἐορτασμός τῆς μουσικῆς σταδιοδρομίας τοῦ κ. Σ. Χουρμούζιου, ἔχει ὀριστῆι γιὰ τῆς 19/4/36.

ΤΟ ΣΚΙΤΣΟ ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΥ

Ἐχει γίνει ἀπὸ τὸ νεαρὸν περσινοῦ ἀπόφοιτον τοῦ Παγ-
κύπριου Γυμνασίου κ. Κ. Στάθη, ἕνα νέο μὲ ἀναμφισβή-
του ταλέντου καὶ καλλιτεχνικοῦ μέλλου ποῦ ἀντικρύζει ὁμῶς
μὲ ἀβεβαιότητα τὴν πραγματοποιήσι τοῦ ὄνειρου τοῦ.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

“Ὅποιος ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες μας γνωρίζει καμιά κυπριακὴ παραλλαγὴ τοῦ ἀκριτικοῦ τραγουδιοῦ γιὰ τὸ «φόνο τοῦ γιοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου», τὸν παρακαλοῦμε νὰ μᾶς τῆνε στείλει. Στὶς Ἐκλογὰς τοῦ Ν. Πολίτη τοῦ τραγουδιοῦ ἀπὸ τὸν (ἀρ. 71) ἀρχίζει ἔτσι: «Κάτω στὴν ἄσπρη πέτρα καὶ σὲ τὸ κρῦο νερό, ἢ ἐκεῖ κοιτεται ὁ Γιάννος τ' Ἀνδρονίκου ὁ γιός». — Ἐπίσης παρακαλοῦμε, ἂν κανένας ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες μας γνωρίζει ἀδημοσίευτες παραλλαγὰς τραγουδιῶν γιὰ τὸ γάμο τοῦ «Διγενῆ» καὶ γιὰ τὴν «ἐπιστροφή τοῦ ξενιτεμένου», νὰ μᾶς τῆς στείλει. Μᾶς τῆς ζήτησε ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Στίλιππον Κυριακίδης, ποῦ τῆς χρειάζεται σὲ κάποιες σχετικὰς μελέτες ποῦ παρασκευάζει.

—κ. Κ. ΣΚ. Τὸ ποιῆμα καλὸ. Τὸ διήγημα ὀχι.—κ. Ν. ΜΑΥΡΙΔΗ. Δὲν ἔχετε ἰδέα ἀπὸ ποιῆσι, στίχον κ' ἀπὸ τὴν πιὸ ἀπλὴ ἔκφρασι. Καλὰ κάνετε νὰ μὴ γράφατε.—δ. Π. ΣΕΓΓΙ, Κέρκυρα. Τὸ νέο σας ποιῆμα εἶναι καλο-
τερο, ὀχι ὁμῶς ἀξιο γιὰ δημοσίευσι. Ἐχει πολὺ ρητορι-
σμὸ καὶ χωμαδίες.—Κ. Πηλαβᾶκη, Λεμεσό. Πῆρα-
με τὸ ἀρθρο σας καὶ τὰ 4 τραγουδία ποῦ μαζί μὲ κά-
ποιο νεότερον ποῦ θὰ μποῦν σ' ἕνα ἀπὸ τὰ ἐπόμενα τεύχη.
ERRATA: Ὁ κ. Μαραγκὸς ἐπιστὰ τὴν προσοχὴ στὶς ἀ-
κάλλυβες τυπογρ. ἀβλεψίες σὲ τὸ ἀρθρο τοῦ «Τὸ Φιλολο-
γικόν, 1935» σὲ περ. τ. Σ, 168, γρ. 22, β' παρ. ἢ λέξι «αὐτός» νὰ διαβαστῆι «αὐτοῦ», ἢ λέξι ἔσφινιζεται νὰ διαβαστῆι ἔσφινιζονται στὴ σ. 169, α' γραμμῆ.
Ἐπίσης στὴν ὑποσημείωσι 4η γρ. ἢ λέξι στίτοι νὰ διαβαστῆι ἀτίτια καὶ τὸ γ) νὰ διαβαστῆι 1931 καὶ πέρα. Σὲ τοῦτο τὸ τεῦχος ἢ λέξι ἀντιγρ. τρέφεται στὴ σ. 203, α' γρ. α' στήλι σὲ «σημείωμα τοῦ περιοδικοῦ» νὰ διαβα-
στῆι ἀντιγρ. μὲ μὲνα, καὶ ἢ φρῆσι ὁ πατέρας τῆς στὴν α' γρ. τοῦ ἀρθροῦ στὴ σ. 235 νὰ διαβαστῆι ὁ πα-
τέρας τοῦ.

Ἐπεύθυνος—Ἰδιοκτήτης Α. Μ. Ἀτταλίδης Λευκωσία.

Τύποις: «Νέος ΚΟΣΜΟΣ», Θ. Κυριακίδη-Λευκωσία

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

“ Π Ι Δ Ε Ι Α ”

Όργανο Αναμορφωτικής

Παιδαγωγικής Προσπάθειας

Διευθυντής : **ΜΙΛΤΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΑΣ**

3α, Όδός Μητσάκη, 3α

ΠΑΤΗΣΙΑ

ΑΘΗΝΑ.

ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΤΥΠΟ

« ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ »

« ΝΕΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ »

« ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ »

Τη φιλολογική σελίδα της

« ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ »

(κάθε Δευτέρα)

που διευθύνει ο δικός μας

ΑΙΜ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΟΣ

Τό διβλίο

ΣΤΗ ΧΩΡΑ

ΤΩΝ ΣΤΟΧΑΣΜΩΝ

(φιλοσοφικός διάλογος)

του κ. **Β. ΤΑΤΑΚΗ**

έφτασε και πουλιέται στα Γραφεία του περιοδικού.

Η τιμή : 1 σελ. 6 γρ.

Σε λίγες μέρες βγαίνει η πρώτη ποιητική συλλογή του νεαρού συνεργάτη μας κ.

ΜΑΝΟΥ ΚΡΑΛΗ

με τίτλο

ΤΑΞΕΙΔΙ ΣΤΗ ΓΥΜΝΗ ΧΡΟΝΙΑ

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

*Ἐργάνωσις πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν Ἑλλήνων Συγγραφέων
καὶ τοῦ Διανοουμένου Κοινοῦ.*

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ :

Βιβλιογραφικὸν δελτίον. — Καταρτισμὸς βιβλιοθηκῶν. — Διοργάνωσις διαλέξεων, ἐκθέσεων, φιλολογικῶν συγκεντρώσεων.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ :

Ἐκτέλεσις καλλιτεχνικῶν ἐργασιῶν. — Ἐκδοσις καὶ κυκλοφορία βιβλίων διὰ λογαριασμὸν τῶν συγγραφέων.

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΠΟΚΟΜΜΑΤΩΝ ἡμερησίων καὶ περιοδικῶν.

“ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΖΩΗ,,

Μεγάλῃ ἐτήσια ἔρευνα τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους.

Γράμματα — Τέχναι — Ἐπιστῆμαι — Γεωργία — Ναυτιλία — Βιομηχανία — Ἐμπόριον.

Συnergάται οἱ σοβωρότεροι καὶ ἀρμοδιώτεροι εἰς ἕκαστον κλάδον.

Διευθυντής : **ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ**

ἈΘΗΝΑΙ : Ὀδὸς *Μαυρομιχάλη 2.*

ΜΟΝΔΙΚΗ ΕΥΚΑΙΡΙΑ

Ἔργα τοῦ Κύπριου λογοτέχνη

ΜΕΛΗ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

“**ΤΟ ΚΛΕΙΣΜΕΝΟ ΣΠΙΤΙ,,**

Ρομάντζο

“**ΔΥΟ ΑΣΠΡΑ ΓΥΜΝΑ ΧΕΡΙΑ,,**

κι ἄλλα διηγήματα

“**Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΠΟΥ ΕΠΟΥΛΗΣΕ ΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ,,**

νουβέλλα

Πουλιένται στὸ γραφεῖο τῶν «*Κυπριακῶν Γραμμάτων*» 4½ γρόσια
κάθε τόμος.

ΓΛΑΥΚΟΥ ΑΛΙΘΕΡΣΗ

ΑΡΑΧΝΕΣ

Θάνατι βιβλίο με 200 περίπου σελίδες, και τὸ ἐξῆς διηγήματα : Θηρία, Ὁ Τσικίνης, Τὸ Ζήτημα Δις Κυκλοφορία, Στιγμὲς Εὐτυχίας, Δαιμονικά Δυστυχία, Καλλονή, Ἀδεροφούλες, Λευτεριά.

Γιὰ τοὺς συνδρομητὲς μόνο ἓνα σελίνι. Τὸ βιβλίο θάνατι ἔτοιμο και θὰ τοὺς σταλεῖ τὸν Ἀπρίλιον

Τὸ νέον μυθυστόρημα
τοῦ κ. ΛΟΥΚΗ ΑΚΡΙΤΑ

Ο ΚΑΜΠΟΣ

Ἔκδοσι «ΠΥΡΣΟΥ» Ἀθήνα 1936

Περὶ τὰς 300 σελίδες, ὄρ. 30

«Ο ΚΑΜΠΟΣ» εἶναι μιὰ ἐπική ρωμαλέα σύνθεσις, πο ἀγκαλιάζει ὄσα ἠθικά και κοινωνικά ζητήματα παρουσιάζει ζωντανότερη μορφή τῆς ιδιοκτησίας, ἡ Γῆ. Τὸ θέμα καθολο κεύεται εἰς τὸ αἰώνιον πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας κοὶ τῆς σκληρῆς βίαις τῶν ἀνθρώπων.

Τύποι τοῦ ἔργου : Οἱ πρωτόγονοι σκληροὶ και στενὸν σι ναισθηματικὸν κόσμον ἀνθρωποὶ τοῦ κάμπου. Οἱ ξεκληρισμένο οἱ ἀδύνατοι, οἱ αἰώνιος ἀγωνιζόμενοι νὰ δώσουν μιάν οὐσι στικὴν ἠθικὴν και κοινωνικὴν δικσίωσιν στή ζωὴ των.

Ἡ πλοκή τοῦ μυθιστορήματος ἐκτυλίσσεται με κυριαρχ κὴν μορφήν, τὸν Κάμπου, με τὸ μεγαλεῖον και τὴν τραγωδί του, τὴν ἐκμετάλλευσιν κοὶ τὴ δυστυχία του, τὸν ἄγριον σεξουα λισμόν και τὸ ἀγροτικὸν του εἰδύλλιον κ.λ.π.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΣΥΝΤΟΜΑ